

భారతి

సంపు. ౧. | రుక్మిణీదేవి సం. పుష్యము | సం. ౧.

ధర సరసము

మేలురకం పువ్వు రాగముల నగలు

మదింపు అధికము

నెం 66	ర ముక్కు చేసరి	1-కి ధర ర్వు	12-0-0
67	,,	,,	11-0-0
68	సాదా చేసరి	,,	5-8-0
69	,,	,,	5-0-0

నెం 70	ర ముక్కు తిరుగాణి	1-కి ధర ర్వు	10-0-0
71	,,	,,	9-0-0
72	,,	,,	8-0-0
73	,,	,,	7-0-0

ఇది గాక పువ్వురాగ కమలముల ముక్కుపుడకలు కూడ మానదర్త సిద్ధముగా నున్నవి. సవరము బంగారము, పువ్వురాగ కమలములకు పూచీ నిచ్చెదము. నగలు తృప్తికరముగా లేనియెడల పార్శ్వము తినుకొనిన 8 దినములలో గా తిరిగి పంపిన మేము తీసుకొనెదము. వి. పి. చార్జి ప్రత్యేకము.

వి. గోపాలస్వామిశెట్టి అండునన్.

సెంటు తామస్ మౌంటు పోస్టు.

Saint Thomas Mount Post

జ్ఞాపియం దుంచుకొనుడు

సంతోషసమయములందు జరుగు కచ్చేరీలు, విందులు, వివాహములు, మొదలగు సమయము లలో వాడని పరిమళపువ్వుములనడగిన అనేక వస్తుప్రదర్శనశాలలో పారితోషికములను పొందిన

ఓటోమోహిని అత్తను జ్ఞాపకముగా వాడుదు ధర మిక్కిలి సరసము

1/2 అవున్సు సీసా ర్వు.	2-0-0	1 డ్రాము సీసా ర్వు.	0-12-0
2 డ్రాములు ,, ,,	1-4-0	1/2 డ్రాము ,, ,,	0-8-0

నిమివాడవలయును?

మెదడునకు చల్లదనమును అందమైన నల్లని, నిడుపై కేకములను వలయు ప్రతి స్త్రీ, పురుషులకు రోబినియా వాసన తైలమునే జ్ఞాపకముగా వాడవలెను. ధర సీ 1-కి ర్వు. 1-0-0 8 సీ ర్వు. 2-10-0.

సోల్ ఏజెంట్లు:

స్వామ్ అండు కంపెనీ,

ఓటోమోహిని డిపో, 6 బండరుగీటి, మద్రాసు.

12-1-24

గా. ధీతకము—మంగపూడి వేంకట శర్మగారు	...	...	...	...	౧-౨
స్వవిషయము—సంపాదకుడు	...	...	...	...	3-౬
తెలుగుపాట—మంగపూడి వేంకట శర్మగారు	...	...	...	...	౭-౮
శివకవులు—వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు	...	...	...	...	౯-౧౩
రవీంద్రుడు-విశ్వభారతి—వేంకట పార్వతీశ్వర కవులు	...	...	...	...	౧౪
ఆంధ్ర వాఙ్మయమున ఆంగ్ల సారస్వత ప్రోద్బలము—దేవులపల్లి అప్పల నరసింహగారు, ఎమ్. ఏ., ఎల్. టి.	...	...	...	...	౧౫-౨౫
ప్రణయగీతములు—అధికార్థ సూర్యనారాయణరావుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.	...	...	...	...	౨౬
స్తావీనాథు లెవ్వరు? ఆర్యులు కారా!—చిలుకూరి వీరభద్ర రావుగారు	...	...	...	...	౨౭-౩౪
కన్నీరు—దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రిగారు, బి. ఏ. (సాహితీసమితి సభ్యుడు)	...	...	...	...	౩౪
భారతనీతి—విజయూరి రంగాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ., బి. ఎల్.	...	...	...	...	౩౫-౩౯
తుపాను గీతములు—దుగ్గిరాల రాఘవచంద్రయ్య చౌదరిగారు	...	...	...	...	౪౦-౪౨
ప్రపంచము—భవిష్యదిపాటి రామ సోమయాజులుగారు	...	...	...	...	౪౩
బ్రహ్మాండపురాణము—జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారు	...	...	...	...	౪౩-౪౬
ప్రణయినీ గీతములు—"సాదామిని"	...	...	...	...	౪౬-౪౭
భాషావిషయము—పారనంది రామశాస్త్రిగారు	...	...	...	...	౪౮-౪౯
వాఙ్మయసామ్యము—కురుగంటి సీతారామయ్యగారు ఎమ్. ఏ.	...	...	...	...	౫౦-౫౫
దొంగట—అధికార్థ సూర్యనారాయణరావుగారు	...	...	...	...	౫౫
శ్రీ వేంకటాచలః—దేవులపల్లి అప్పల నరసింహగారు ఎం. ఏ., ఎల్. టి.	...	...	...	...	౫౬-౫౮
జన్మసాఫల్యము—నోరి నరసింహశాస్త్రిగారు, బి. ఏ.	...	...	...	...	౫౮
భారవి — చిలుకమర్రి లక్ష్మీనరసింహగారు	...	...	...	...	౫౯-౬౦
గవేషణ—వేటూరి చంద్రశేఖర గారు, బి. ఏ.	...	...	...	...	౬౧-౬౨
రఘువంశోచిత్రము—కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు	...	...	...	...	౬౨-౬౩
ఖురాన్—ఉమర్ అలీషా కవిగారు	...	...	...	...	౬౪-౬౫
ప్రపంచము—భవిష్యదిపాటి రామసోమయాజులుగారు, బి. ఏ.	...	...	...	...	౬౬
జైమతర్త్యము—మ. సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు	...	...	...	...	౬౭-౬౮
పారిజాతావరణము-పాత్ర ప్రోషణము—ఆంధ్ర శేషగిరిరావు గారు	...	...	...	...	౬౯-౭౦

సీతీభవనము—క్రొత్తపల్లి సూర్యారావుగారు	...	...	...	...	02-07
గుణగ విజయాదిత్యుని సాతలూరు తామ్రశాసనము—కీర్తిశేషులగు కొమ్మజ్జాజు వేంకట	...	...	...	...	...
లక్ష్మణరావుగారు ఎమ్. ఏ.	...	...	...	...	00-0000
తాడమహల్—బసవరాజు ఆప్పారావుగారు, బి.ఏ.	...	...	...	...	000
ప్రణయలీల—మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారు	...	...	...	...	000
స్వాగతము—శర్మానందగారు	...	...	...	...	000
వ్యవసాయచరిత్ర—చెండ్యాల వేంకట సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారు	...	...	...	...	0003-0000
చిత్రకళలు—భమిడిపాటి రామసోమయాజులు గారు బి. ఏ.	...	...	...	...	0002-000
మధురకవితలు—వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు	...	...	...	...	000 000
ప్రణయిని గీతములు—“సాదామిని”	...	...	...	...	000
గానము—కాశీనాథుని భైరవమూర్తిగారు	...	...	...	...	0003-032
ఆర్షవిచారము—కాశిక	...	...	...	...	0030-000
కాశీనాథపురము—కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుగారు	...	...	...	...	0000-0003
కావ్యనిధి చెరికానిలచ్చారాయస్మృతి	...	...	...	...	000
పండిత పంగూరి సుబ్బారాయస్మృతి	...	...	...	...	0000
ప్రథమసాధికుడు—టాల్ స్టాయి ప్రణీతము—శతావధాని వేటూరి శివరామశాస్త్రిగారిచే	...	...	...	...	...
ఆంధ్రీ కృతము	...	...	...	...	0000 000
సాభిప్రాయ విశేషములు...	...	...	...	...	0000-000
పుక్కుటనలు	...	...	...	...	...

చిత్రపటముల వివరము

రంగులపటములు: ౧. మహాత్మాగాంధీ—చిత్రకారుడు: శిఖ సూర్యనారాయణగారు, ౨. శ్రీకృష్ణభగవానులు, ౩. శ్రీరాధ, ౪. ఆంధ్రబాలిక,—చిత్రకారి: డా. నత్తవాశిగారు, ౫. శ్రీకృష్ణనియమునావిహరము, ౬. పాపికోండ గోదావరి, డా. రామారావుగారు.

ఇతరపటములు: ౧. పోతనభాగవతరచన—చిత్రకారుడు: చి. పట్టాభిరామయ్యగారు, బి. ఏ. ఎల్. టి., ౨. కీర్తిశేషులైన కావ్యనిధి చెరికాని లచ్చారావుగారు, ౩. కీర్తిశేషులైన పండిత పంగూరి సుబ్బారావుగారు, ౪. దోషభక్త కొండా వేంకటప్పయ్య గారు, ౫. మాలానా మహమ్మదాలీగారు, ౬. మాలానా మోతాలీగారు, ౭. జవహరిలాలు నెహ్రూ గారు, ౮. ఆచార్య ప్రభుల చంద్రశేఖర గారు, ౯. ౧౦. సేల్ జమ్నాలాల్ బజాజ్ గారు, ౧౧. బ్రహ్మశ్రీస్వల సుబ్రహ్మణ్యంగారు, ౧౨. హక్కికర్ గారు, ౧౩. కళా వెంకటరావుగారు.

భారతి

సచిత్రమాసపత్రిక

వ్రతిచాంద్రమాసాదిని ప్రచురింపఁబడును

చిత్రలేఖనము — పటములు

ప్రతినంచిత్రయందును మూఁడు నాలుగు రంగుల చిత్రపటములు ఇతరపటములు ప్రచురింపఁబడును.

ప్రాచీన నవీనచిత్రపటములు గలవారు పటములను పంపిన, వానికి ప్రతులను తీసి పటములు భద్రముగను తిరిగి పంపఁబడును.

క్రొత్తగ చిత్రపటములను వ్రాయవారు పటములను బంపిన, యథాశక్తిని సత్కరింపఁబడుదురు.

ఆంధ్రదేశమునందు జరుగు వేడుకలు పండుగులు ఉత్సవములు మొదలగువానిఫోటోలను బంపిన వారలకు వందపముల నర్పించుచుఁ దగిన సత్కార మొసంగఁబడును.

ఆంధ్రదేశమునందలి సుప్రసిద్ధస్థలములకును క్షేత్రములకును పురుషులకును సంబంధించిన ఛాయాపటములు చిత్రపటములను బంపినవారలకును యథాశక్తిని సత్కార మొసంగఁబడును.

ఈఛాయాపటము లన్నియును క్రొత్తవిగఁ దీసి నవిగ నుంపవలయును.

తామ్రశిలాశాసనములును నితరశాసనములును గలవారు వానిని పంపిన నుపయోగించి తీరిగి వారికిఁ బంపబడును.

శిల్పములు, స్థూపములు

ఆంధ్రదేశమునందు గల శిల్పములకును స్థూపములకును సంబంధించిన వ్యాసములు సచిత్రములుగను బ్రచురింపఁబడును. ఈ విషయములందు పరిచయము గల పండితులు చిత్రయంతముగ వ్యాసములను వ్రాసి పంపుటకుఁ బ్రోత్సాహము.

పారస్పర్యము

భారతీయందు వాఙ్మయమునకు సంబంధించిన విషయములు యథోచితముగఁ బ్రచురింపఁబడును. వాఙ్మయమునకు సంబంధించిన విమర్శనలు పాటలు పద్యములు కథలు నవలలు నాటకములు మొదలగువానికి సంబంధించినవిషయము లిందుఁ బ్రకటింపఁబడును.

కళలను చిన్నికళలను నాటకములను వ్రాసి పంపెడివారు వీలైనయెడలఁ జిత్రసహితముగను బంపఁ బ్రోత్సాహము.

లఘుచిత్రగ్రంథములు: ప్రాచీనము లైనయము చిత్రగ్రంథములు గలవారు వానిని బంపిన గ్రంథమును వ్రాయించిగాని పరిశోధించిగాని తీరిగి పంపఁబడును.

భారతి ప్రకటన ధరలు

ఒకమాసమునకు మాత్రము

6 మాసములకు అంతకు పైన సాధారణ పుట 1

సాధారణ పుట 1 కి	రూ.	25 నెలకు	రూ.	20/-
” $\frac{1}{2}$	”	12-8	” $\frac{1}{2}$	” 10/-
” $\frac{1}{4}$	”	8	” $\frac{1}{4}$	” 6/-

వ్యాసములుగల పుటలమధ్యగల పుటలకు 6 మాసములకుపైగా కంట్రాక్టుతీసికొనిన, పుట 1 నెలకు రూ. 30/- వంతున చార్జి చేయబడును. ఇతరవివరములు తెలియగోరువారు ఈ దిగువ లిలాసమునకు వ్రాయవలెను.

మేనేజరు, భారతి

తపాలపెట్టె నెంబరు 212, మద్రాసు

ఆంధ్రప్రత్రిక సంవత్సరాదినందిక ప్రకటన ధరలు

సాధారణ పుట 1 కి	రూ.	30 పుట	వ్యాసములమధ్య ప్రకటించువానికి	రూ.
” $\frac{1}{2}$	16	” $\frac{1}{2}$	” $\frac{1}{2}$	4
” $\frac{1}{4}$	9	” $\frac{1}{4}$	” $\frac{1}{4}$	2

ఇతర వివరములకు ఈ దిగువలిలాసమునకు వ్రాయవలెను.

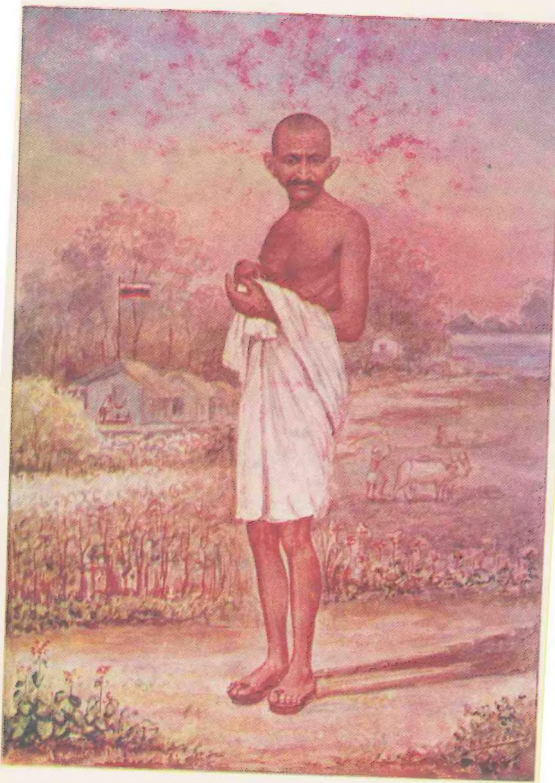
మేనేజరు, ఆంధ్రప్రత్రికా కార్యాలయము,

తపాలపెట్టె నెంబరు 212, మద్రాసు

ఆంధ్రప్రపంచము సహజమైన యాదార్యమును జూపి భారతీని లాించి యాదరించి పోషించుచున్నదేవికి స్వాగతంబు నెనంగుటకుఁ బ్రార్థనలు.

సంపాదకుడు, భారతి,

7, తిరుకొండ్రే, మద్రాసు

మహాత్మా గాంధీ

చిత్రకారుడు: శిఖరవర్మ వాగ్దాసుగారు పోలవాయి.

చెన్నపట్టణము, జనవరి ౧౯౨౪ / 1924

సంపుటము ౧.

రథిరోద్ధారి సంవత్సరము పుష్యమాసము

సంఖ్య ౧.

గొంధి శతకము

మంగిపూడి వేంకటేశ్వర గారు

నిరుపమకల్యాణగుణా

భరణా జనకాభయోగివచితవరణా

పురుషార్థభరితవరితా

కరుణామృతపూరితాత్మ / గొంధిమహాత్మా. ౧

క. నీ వవతరించుటను న్నా

ర్యావర్తము పూత మయ్యె / నవని తరించెన్

శ్రీ నైక్యకులము మెఱసెను

కావంబడె భరతమాత / గొంధిమహాత్మా. ౨

క. నీ వేసు వనుచు బుద్ధుడ

వీవనుచున్ రాముడనుచుఁగ్గృహ్మండు వనుచున్

భావించురు నీవందఱు

గావలయు నటించు నెంత / గొంధిమహాత్మా. 3

క. క్రూరు లయి హింసఁ జేసెడు

వారలఁ బ్రేమించునట్టి / వ్రత మూనితి వా

కారణమునఁ గ్రీస్తుండురు

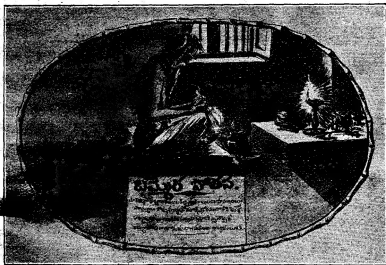
గారవమున జనులు నిన్ను / గొంధిమహాత్మా. ౪

- భూతముల నెల్ల సహజ
ప్రీతిన్ గనుగొనుచు / నొకపీలిక కేనిన్
ఘాతం దలంపని కతమున
గౌతమబుద్ధుడచటంబు / గాంధిమహాత్మా. ౧
- తిలకింపఁ బరశురాముడు
తిలకై జన్మింప నతని తేజముఁ గొనుచున్
వెలసితివట కాదా మరి
కలియగరామావతార / గాంధిమహాత్మా. ౨
- నదయత వలున లొనఁగి నై
పది బ్రోచిన కృష్ణుడనగభావ్య మగు ము
ప్పదిమూడుకోట్ల బ్రోచితి
గద మానము నిల్చి నేడు / గాంధిమహాత్మా. ౩
- ఖండంతరంధితులు న
ఖండం బగు దివ్యత్తై / గలవాఁ డనుచున్
ఖండితముగఁ బల్కుదు రా
ఖండలనిభనిర్మలాత్మ / గాంధిమహాత్మా. ౪
- నైరులును మహాత్ముడ వని
నేరుకొనక మానలేదు / భీతిన్ బ్రీతిన్
వారక యెల్లరుఁ దలఁతురు
కారణజన్ముడవు నీవు / గాంధిమహాత్మా. ౫
- లోకంబున నియ్యడఁ గల
లోకోత్తరపురుషములులో నెల్లను నీ
వేకన్నాకు వటందురు
గా కలకవిలోక మెల్ల / గాంధిమహాత్మా. ౬
- వింతగద నీచరిత్రము
శాంతమె కన్పించు నీదుఃపర్యయందున్
శాంతనిశాంతా నర్వది
గంతనటక్కిరికాంత / గాంధిమహాత్మా. ౭
- క. కామక్రోధంబులు నీ
సామీప్యముఁ జేరఁగొంతు / జంకుఁజూమీ నీ
కా మదమాత్సర్యంబులు
కామాదివికారదూర / గాంధిమహాత్మా. ౮
- క. నిభాగ్య మేమి చెప్పుదు
లోభము మోహమును నిన్ను / లోఁగొనవయ్యెన్
నీభవము తరించెను గు
గాభవనిభ నిర్మలాత్మ / గాంధిమహాత్మా. ౯
- క. సంగరహితుడవు కావని
సంగ రహితుడనుచుఁగాదె / సాధుజనులు నీ
సంగతిఁ నోరుదు తథములు
కంగారగు నిన్ను విన్న / గాంధిమహాత్మా. ౧౦
- క. సత్యమె నిత్య మటంచును
సత్యము విడనాడ వైట్టి సమయమునందున్
సత్యమె నిను రక్షించు న
గత్యముగాఁ దోడు నిల్చి / గాంధిమహాత్మా. ౧౧
- క. స్థానము ఋషికోటికి వి
జ్ఞానములకు నెలవు / భరతఖండం బనఁగా
దీనినరి దేశమెందును
గానముగద లోకమందు / గాంధిమహాత్మా. ౧౨
- క. భోగముల కాటవ ట్టది
త్యాగములకు నిలయ మిద్ది / ధర్మంబులకున్
భాగగునెల విది స్వర్గము
కాఁగలదా దీని కుద్ది / గాంధిమహాత్మా. ౧౩
- క. గరితలకుఁ బుణ్యసంప
ద్యుతిలకున్ సాధులకును / భగవత్సేవా
నిరతులకు నుచరితుల కా
కరముగదా భరతభూమి / గాంధిమహాత్మా. ౧౪

స్వవిషయము

ఉ. కాటుకకంటి నీరు చనుకట్టువయిం బడ నేల యెచ్చె? దో
కైటభ కైత్యుడుద్దనుని? గాడికొడల! యోమదంబ! యో
హటకగర్భరాణి! నిను? నాకటికిం గొనిపోయి యల్ల క
ర్ణాటకిరాటకీచకుల? కమ్మ ద్రిశుద్ధిగ నమ్ము భారతి.

పోతన:

శమనమును జేసినాడట! పరాధీన
స్థితియందున్న భారతి విశుద్ధ మైన
దేశభాషారాధకులకు గలుగఁజేసెడి
హృదయసంతాపము నీ పద్యార్థము
వివేదముఁ జేయుచున్నది.

పోతరాజు శమనస్వతంత్రుఁడు.
ఆ మహాకవికి కావ్యసామ్రాజ్యము
భవమున కాటంకము లేవ్వయును
లేవు. భాషయందును భావములందు
ను విజ్ఞానమునందును జీవనప్రవృత్తి
యందును పూర్ణ స్వాతంత్ర్యమును
గలిగి స్వాధీనభారతి నారాధింపఁ గలి
గినను కృతివిక్రయభావము పోతరా

జునకు సంతాపమును గలుగఁజేసినపుడు నకల విధ
ములను స్వాతంత్ర్యమును గోల్పోయి యిపుడు
పరాధీనస్థితియందున్న భారతీని గనుగొనునపుడు
గలుగగల సంతాపమునకు మితిమేరలుం గలవా?
మన నిర్మాణమునకు మన పరాధీనస్థితికి మూలక
యైన భారతియొక్క పరాధీనస్థితియే మూలము.
స్వీయసాంప్రదాయాచారసిద్ధ మైన భారతీస్వరూప
మును నంకిల్పించి భ్యాసించి పూజించి వర్ణించి
చిత్రించి కీర్తించి భారతీని ప్రత్యక్షము చేసికొను
టయే స్వాధీనస్థితికి సాధనము.

పోతరాజు తన భాగవతకృతి నేరాజునకో
ఇచ్చి దుర్భర మైన దారిద్ర్యమును బాపుకొనుట
వివేకమని శ్రీనాథుడు పోతరాజును మెచ్చరిం
చెను. శ్రీనాథుని పలుకులు పోతరాజునకుఁ గంత
సంభ్రమమును గలుగఁజేసినవట! తన మనోవికా
రమువలనను భారతికి గలిగిన సంతాపమును పోతన
గనుఁగొని పై పద్యమును వ్రాసి భారతికి దుఃఖావ

భారతి దీనదశ ననుభవించు చున్నది. అంగ
ములు శుష్కించినవి. కాంతికళలు పోయినవి.
విషమస్థితి గలిగినది. ఈ మహిమాపద్రవమునందు
మునిగి తేలుచున్న భారతి నుద్ధరించి శుభస్థితిని
గల్పింపవలయు నను నంకల్పము భారతహృదయము?

నందు గలిగినది. సేవాపరాయణులు పలువిధముల నీ దేవీ నారాధించుచు దివ్యరూపసందర్శనమును జేయగోరుచున్నారు. ఆరాధనాభిలాష యితర రాష్ట్రములందు వలె నాంధ్రరాష్ట్రమునందును గలదు. ఆ యభిలాషను సఫలము చేయుటకు పత్రికలను ప్రచురించుచున్నారు. గ్రంథములను వ్రాయుచున్నారు. చిత్రగుప్తలను చిత్రించుచున్నారు. పాటలను బాడుచున్నారు. ఈ ప్రయత్నములన్నియును భారతీని బ్రత్యక్షము చేయుచు నాత్మనికానమునకు సాధనంబు లగుచున్నవి.

భారతీ ఆదికృత్తి, మహాకృత్తి, సావిత్రి, సరస్వతి, మహాలక్ష్మి, త్రిపురనుందది. కైలాస శిఖరమునందును కన్యాకుమారియందును, శ్రీ గిరియందును వేంకటాద్రియందును, పటమునందును చూతమునందును, మత్తేభమునందును మరాళిమునందును, అజంతాయందును ఎల్లారాయందును, కమలములందును కేదారములందును, మందిరములందును మహాలలందును, వేదములందును కావ్యములందును, పాటలందును వద్యములందును సర్వత్ర భారతీ ప్రత్యక్షముగ నున్నది. సర్వత్ర కన్నులుగల వారికి ప్రత్యక్షముగ నున్న భారతీని యథాకృత్తి నారాధించి భారతీ ప్రసాదమును బడయుటయే ఆత్మోపలబ్ధికి సాధనము.

భారతీ దేశభాషారీతుల ననుసరించి బహురూపములను నెల్లెడలను వెలయుచున్నది. ఆమహాదేవిపంగ మహారాష్ట్రాదిదేశములందు నవవికాసముతో విహరించుచున్న విధమును నారాష్ట్రముల కళావాన్మయముల వికాసము విశదముచేయుచున్నది. పంగభాషయందుఁ బ్రచురింపబడుచున్న గ్రంథములు చిత్రపటములు పత్రికలు షోకోధనలు వారి యుత్సాహమునకు నిదర్శనములు. ఆంధ్రభారతీయును పంగభారతీయును కర్ణాటకభారతీయును భారతీస్వరూపములు. భారతీదేవి నెవ రేరీతిని గొలిచిన వారి కా

రీతిని బ్రత్యక్షమగుచు కామితార్థముల నెనంగుచున్నది. శ్రీకాకుళమునుండి నాశికపటకును మహావైభవవీలాసములతోఁ బూర్వమానందముగ నాంధ్రావనియందు విహరించిన భారతీ యిపుడు పరాధీనయై దైన్యము ననుభవింపుచున్నది. స్వాతంత్ర్యవాతావరణము చేలరేగుచున్న వర్తమానపయమునందు దైన్యదశ కంటికి బాగుగఁ బొడగట్టుచున్నది. మానవులకు భావదాన్యవిమోచనము గలుగకను బాహ్యదాన్యవిమోచనము గలుగఁజాలదు. ఆత్మవికాసమునకు సాధనంబులైన భాష భావములు కళలు శాస్త్రములు సాంప్రదాయాచారములు కాంతికళలు లేకను జీవనప్రవాహము నంకుచితమైనది. హృదయవికాసమునకు సాధనంబులైన కావ్యకళానాటకాదుల యుద్ధరణమున కాత్మసంస్కరణము సాధనముగ నున్నది. ఆత్మసంస్కరణమున కవరసమైన దేశావృతమైన సాధనల నారాధించి భావదాన్యవిమోచనమును బడయవలసిన శుభముహూర్తము సంప్రాప్తమైనది.

ఆంధ్రయజనహృదయ ముత్సాహపూరితమై వర్తమానపయమునందు భావకర్మరంగములందు నిర్మాణమార్గమునవలంబించుటకుఁజేరిపించుచున్నది. కళాభిజ్ఞులు కళాభ్యుదయమునకుఁ బాటుపడుచున్నారు. పండితులు శాస్త్రపరిశోధనలకుఁ బానుకొనుచున్నారు. కవులు మనోభావములను వర్ణించుచున్నారు. గాయకులు పాడుచున్నారు. చిత్రకారులు చిత్రించుచున్నారు. శాస్త్రజ్ఞులు పరిశోధించుచున్నారు. అన్ని దిశలయందును జిజ్ఞాసకాంతులు ప్రసరించుచున్నవి. అన్ని కులములవారును మతములవారును ఆత్మోపలబ్ధిని బడయఁ గోరుచున్నారు. ఆంధ్రహృదయమునందు స్వకీయమైన స్వరూపస్వభావములను నిర్ణయించి స్వధర్మము నారాధింపవలయు నను సంకల్పము గలిగినది. ఆసంకల్పమును. సఫలముచేయుటకు చరిత్రకారులు పండి

త్తులు పరిశోధకులు కళాప్రవీణులు ప్రచారకులు చేయుచున్న పరిశ్రమ దేశవ్యాప్తమై ప్రజాబోషణమును బడయుచున్నది. దేశవ్యాప్తములైన ప్రయత్నముల సేకముఖమునను సాంధ్ర ప్రపంచమునకు వ్యక్తముచేసి ప్రజాదృష్టిని నవజీవనప్రవృత్తియందు లగ్నముచేయవలసిన యవసరము గలిగినది. ఆ యవసరమును సఫలముచేయుట కాంధ్ర ప్రపంచము పూర్వాపరసంస్కారములను సమన్వయమును జేయుటకు బూనుకొనుచున్నది. ఆంధ్రప్రవృత్తిని పరిశీలించునపు డీ విషయము సువ్యక్తమగుచున్నది.

ఆంధ్ర వ్యక్తిత్వముచిరకాలాగతమైన సంస్కార ఫలము. ఆ వ్యక్తిత్వమునందును నితరవ్యక్తిత్వములందువలె విశేషణములు గలవు. ఆంధ్రహృదయ శీల మభివ్యాఙకముగాని వ్యావర్తకము గాదు; ఉదారముగాని సంకుచితముగాదు; సరళముగాని వక్రముగాదు. ఆంధ్రహృదయక్షేత్రమునం దివిశేషణము లాదికాలమునుండియు నప్రతిహతముగ బ్రకాశించుచున్నది. ఆంధ్ర భాష, వాఙ్మయము, మత సాంప్రదాయాచారములు, ఆచారవ్యవహారములు, కళలు, శిల్పములును నీశీలమును విశేషము చేయుచున్నవి. దేశవ్యాప్తములైన ప్రతిష్ఠాఘటనలం దీ నవాజీలము గోచరంబగుచున్నది. శ్రీశైలము వేద యుగమునను ఋష్యాశ్రమము; జాడయగమునను జాడవిహారము; శంకరయుగమునను శివక్షేత్రము; బసవయుగమునను జంగమమతము; ఇచ్ఛాదు శిథిలక్షేత్రము. శ్రీశైలము దశాభేదముల పాలనను నేటికిని సుప్రసిద్ధమైన యాంధ్రక్షేత్రముగ నున్నది.

ఆంధ్ర భాష సంస్కృతసాంప్రదాయబద్ధమైనను ద్రివిదసాంప్రదాయబద్ధమైనను ప్రత్యేకసాంప్రదాయముల ననుసరించి వికసించినది. ప్రాకృతసంస్కృత

ద్రివిదభాషలసంవర్కము భాషాభ్యుదయమునకుఁ దోడ్పడినను భాషాశీలమును శిథిలము చేయలేదు. ఆంధ్ర భాష స్వరాంతమై సరళవర్ణరంజితమై మృదు మధురస్వభావమును గాఢాడుకొనఁ గలిగినది. ఆంధ్ర వాఙ్మయము ప్రాకృతసంస్కృతకర్నాటకవాఙ్మయముల సంవర్కమును గలిగినను ప్రత్యేకరీతిని వికసించినది. మతాచారములు వైదికవైసౌధాధికరవీరశైవరామానుజాది మత సంవర్కమును గలిగియున్నను జ్ఞానమార్గము నవలంబించుచు వ్యక్తిత్వమును విశేషము చేయుచున్నవి. కళలు దేశకాలపాత్రలన్నిటిగఱుల కనుగుణముగను వృద్ధిక్షయములను బొందినను ప్రత్యేకలక్షణములను గలిగియున్నవి. జీవనప్రవాహము నిమోన న్నతతలముల నధిగమించినను నిర్మలాకృతిని గలిగి ప్రవహించుచున్నది.

ఆంధ్ర వ్యక్తిపరిణామమును నిరూపించుట కపారమైన విషయావగాహనమును జేయుట కాంధ్రలోకము పూనుకొనవలసియున్నది. విషయావగాహనమునకు సాధనములైన ప్రాచీనమందిరములు జాడస్తూపములు తామ్ర శిలాశాసనములు తాళపత్రగ్రంథములు కళావిచిత్రములు వాఙ్మయస్వరూపములు నిగూఢములై ప్రకాశము నవేషించుచున్నవి. ఆంధ్ర వ్యక్తిద్యోతకములైన అమరావతి సాంచి మొదలగు స్తూపములవైభవ మజ్జాతముగ నున్నది. శాసనపరిశోధనాలయమునందు వందలకొలది తామ్ర శాసనములు త్రుప్తపట్టి పోవుచున్నవి. ప్రాచ్యలిఖితపుస్తక భాండారమునందును తంజావూరు గ్రంథభాండారమునందును ప్రాతప్రతులు శిథిలము లగుచున్నవి. అజంతాయందలి మనోహరమైన చిత్రరవులు ప్రకాశమును గోరుచున్నవి. రసవంతమైన వాఙ్మ

యము ప్రకాశమును పరిశీలనమును గోరుచున్నది. దేశమునందు మూలమూలమును దాగియున్న శాసనములు గ్రంథములు కళలు వెలుతురును గోరుచున్నవి. ఈ విషయావగాహనముకు దోడుగను అంధ ప్రపంచమునందు భావరంగమునందు గలిగిన మహాసంచలనము సాదరపరిశోధనమును ప్రకాశమును గోరుచున్నది. గ్రంథకర్తలు చిత్రకారులు కళాప్రవీణులు సరసములైన సవరచనలను జేయుచు నవజీవనోదయమును జేయుచున్నారు. ఈ మహాదయసమయమునందు యథాశక్తిని భారతీని గొలుచుట కవకాశము లారాధకులకు గలవు.

ఈ విషయావలోకనమునకును సంస్కరణమునకును గారణ మాతృసందర్భనాభిలాష గాని స్వకీయ ప్రతిష్ఠ గాదు. విషయసాగరమృగమును పాజులు చేయుచు నాత్మసందర్భమును జేయుచున్న విధమును విజ్ఞానకాంతులు విశదము చేయుచున్నవి. పరిశోధకమండలులు పత్రికలు సాహిత్య సంఘములు చిత్రకళాసంఘములు విద్యాలయములు విషయసాగరమృగమును జేయుచు ఫలప్రాప్తికి సాధనములను విశదముచేయు చున్నవి. ఈస్వల్పారంభమును లభ్యవకాశములను విషయావగాహనమును జేయుట కేర్పడినదిగాని. మహాత్మలమును సమకూర్చబడునను సభిమానముతో నేర్పడలేదు.

భారతీయందు భాష వాఙ్మయము శాస్త్రములు కళలు మొదలగు విషయములు సాదరభావముతో జర్పించుట కవకాశములు గల్పింపబడును. వాఙ్మయవిరాజనము క్రిపుడు జరుగుచున్న ప్రయత్నములు పరిస్ఫూటము చేయబడును. శిల్పమునకు చిత్ర లేఖనమునకు శాసనములకు సంబంధించిన విష

యములు చిత్రములతో బ్రచరింపబడును. సామాన్యముగఁ బత్రికాప్రచురణమునందుఁ గల సాధకబాధకములనుభవవేద్యము లైనను ఈశ్రోతప్రయత్నము సాహసకార్యముగఁ గనఁబడును. మానవత్రిక సైకదానిని బ్రచరింపవలయు నని తలఁచి కార్యసిద్ధికి బ్రయత్నములు జరిగినవి. విజ్ఞానసంపన్నులు కొమత్తాజు లక్ష్మణరావుగారి భారమును బూనుట కంగీకరించిరి. ఆ మహానుభావునకు నూజేండ్లు నిండినవి. వాఁనిహాయము దుర్లభ మైనది. రెండేండ్లు లక్ష్మణరావుగారి నిమిత్తమునను గతించినవి. సంకల్పము రిక్తమనారథముగ నిలిచినది. కొంతకాలము వెలగినసంకల్పమును చేసిన ప్రయత్నములను సఫలముచేయుటకుఁ గల యవకాశములను వినియోగించుట కీ ప్రయత్నము కారణము. ఫలము దైవాధీనమునందు గలదు.

విపులమైన యాంధ్రావనియందొట్టి ప్రయత్నముల క్షోటికైనను నవకాశములు గలవు. భారతీని పెంచి పోషింపవలసిన భార మాంధ్రలోకాధీనమైయున్నది. ముఖ్యముగ సిభారము విద్యావతులమీఁదను గలదు. పత్రికకు జీవకళను విద్యావంతుల వ్యాసములు సమకూర్చునట్లులు బొమ్మలును పటములును నచ్చును సమకూర్పఁజాలవు. విద్యాసంపన్నులు యథాశక్తిని సకలవిధములను భారతీని బోషించుటకుఁ బ్రార్థితులు. వ్యాసములను పద్యములను పాటలను చిత్రపటములను బంపి ప్రచురణమునకుఁ దోడ్పడిన మహాజనులకు వందనశతంబులు. అంధ మహాజనులు సదయహృదయులై భారతీకి స్వాగతంబు నొసంగి దీవించి నా ప్రయత్నమును సఫలము చేయుటకు సాయపడుదురు గాక !

సంపాదకః.

తెలుగుమాట

మంగిపూడి వేంకటేశ్వర గారు

తెలుగు నుడికారంపు సొంపును

తెలుగుకైతల తియ్యదనమును

తెలుగువలుకుల కలికిమెంపును

తెలిసి పాడవె భారతీ!

౧

తెనుగుబాసకు తొలకరింపంగ

తెనుగురచనలు వల్లవింపంగ

తెనుగు మనములు పులకరింపంగ

మొనసి పాడవె భారతీ!

౨

నవరసంబులు పొంగి పొరలంగ

నవ్యభావము లుల్లిలొంగ

నవనవోన్మేషము చెలంగంగ

తలిలి పాడవె భారతీ!

౩

తెలుగుభాగ్యరమావిలాసము

తెలుగునాడుల భోగమహిమము

తెలుగురాజుల రాజ్యవిభవము

చెలగి పాడవె భారతీ!

౪

తెలుగుకోటల తెలుగుపేటల

తెలుగుతోటల తెలుగుపాటల

తెలుగుమాటల సోయగంబులు

తెలిసి పాడవె భారతీ!

౫

వేగి నగరపు ప్రాథవంబును

విజయనగరపు వైభవంబును

బాగు మితాడు పంచమవ్యర

భరితి బాడవె భారతీ!

౬

రాణ గల శ్రీకాకుళోన్నతి

రాజ్యపాండ్రపురంబు కీర్తి

పోణి గల పెను గొండపురముల

పాలుపు పాడవె భారతీ!

౭

ధరణికోట యశోవిశేషము

ధన్యకటకము ధాన్యకటకము

సిరులు మించిన సింహనగరము

చెలుపు పాడవె భారతీ!

౮

కొండవీడుపరాక్రమము గో

ల్కొండ గన్న యఖండభాగ్యము

కొండవల్లియశంబు దిక్కులు

సిండ బాడవె భారతీ!

౯

ఓరుగల్లు పరాక్రమంబును

వేరు గల వల్నాటిపేర్వము

వీరబొబ్బిలి వింతకౌర్యము

కేరి పాడవె భారతీ!

౧౦

విష్ణువిక్రము శాలివాహను

విష్ణుదేవుని విష్ణువర్ధన

కృష్ణరాయల రాజరాజుల

కీర్తి బాడవె భారతీ!

౧౧

తెలుగురాజ్యపురమను తెలుగుల

వలుకుచేలి తంజామునం దిడి

యలదిని రఘునాథరాయల

యశము పాడవె భారతీ!

౧౨

రెడ్డిరాజుల పౌరుషంబును

దొడ్డవెలమల సాహసంబును

గడ్డుమగ లగు రాచబిడ్డల

కడిమిఁ బాడవె భారతీ! ౧౩

కమ్మదొరల యశఃప్రభావము

కాపువీరుల ఘనప్రతాపము

కుమ్మరాదుల ఘోరతేజము

కోరి పాడవె భారతీ! ౧౪

గండు మిగిలిన శత్రుశూరుల

గుండెలను నిద్రించినట్టి య

ఖండుఁ డగు తిమ్మరుసు బుద్ధుల

కొండఁ బాడవె భారతీ! ౧౫

ఇదిగో! ఢిల్లీ శ్వరునిఁ గొనిపో

యెద నటంచును చాటి చెప్పుచు

చదురుచేసిన చిత్రచర్యల

నచివుఁ బాడవె భారతీ! ౧౬

పండితుండై యాజయై యు

ద్దండకవియైమంత్రిమహియై

దండిగాయకుండై చెలంగిన

ధన్యుఁ బాడవె భారతీ! ౧౭

కావ్యతీక్కన కలముపోడిమి

ఖడ్గతీక్కన కత్తివాఁడిమి

దివ్య లక్కజ మంది మెచ్చుఁగ

తీర్చి పాడవె భారతీ! ౧౮

కడిఁదిశత్రువు లెత్తివచ్చిన

కరుకు పద్దెము లంపి సిగ్గున

నెడలఁజేసిన కైత పెద్దలు

నుడులు పాడవె భారతీ! ౧౯

భాగవతసత్తములు పోతన

త్యాగరాయుల రామదాసుల

భాగధేయంబైన భక్తిని

తోగి పాడవె భారతీ! ౨౦

రెడ్డి వేమనయోగి చెప్పిన

దొడ్డవేదాంతముల భావము

గడ్డు చెలిపి తెనుంగునడుచుల

జడ్డుఁ బావవె భారతీ! ౨౧

పోటి యెఱుంగని వేదగానము

సాటి మించిన శాస్త్రజ్ఞానము

మేటిచిత్రకళాభియానము

చాటి పాడవె భారతీ! ౨౨

తెలుఁగునొకల నెక్కి మిక్కిలి

తెలివి మెఱయఁగ నెల్లసీమల

మెలఁగి చెలఁగిన నగరలక్ష్మణుల

మేలు పాడవె భారతీ! ౨౩

వ్యాసకుంభజులకు శరణ్యము

వాస మల దత్తునకు మోక్షపుఁ

గోశమగు దత్తుపురి మహిమము

కొనరి పాడవె భారతీ! ౨౪

నవ్యమతి భవభూతి విద్యా

నాథ నుకవుల భావబంధుర

దివ్య కావ్యరసామృతమునుచి

తెలిసి పాడవె భారతీ! ౨౫

రాజవీధులు వేదవిద్యా

రణ్యములలోఁ దీరిచిన బుధ

రాజ సచివులరాజు శ్రీయతి

రాజుఁ బాడవె భారతీ! ౨౬

౧౬. యగంధరమంత్రి. ౧౭. తంజావూరునుదన్న గోవిందవీక్షితులు. ౧౮. అల్లసానిపెద్దన. ౨౩. మోటుపల్లి మొద

లగునవి. ౨౬. విద్యారణ్యస్వామి.

శివ కవచము

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు

విశ్వాకవచము నాస్తికు లనఁబడు జైన శాస్త్రమునకు
 ముల వాఱినే కాక శ్రౌత స్మార్తకర్మము
 లాచరించు వైదికమతములవారిని గూడ గర్హిం
 చిరి వారు వీరవ్రతులు. భవులతో దర్శనస్పర్శన
 సంభాషణాదిసాంగత్యము వారికి దగదు. (భవు
 లనఁగా శైవేతరులు) శైవులలోఁ గవిశ్వరు లగు
 వారు శివునిమీఁదను దదృక్తులమీఁదను దక్క
 నితరు లగు భవులమీఁద నెప్పుడును గృతులు
 చెప్పెడువారుకారు. కావున వారికి శివకవులని పేరు
 కల్గెను. కర్ణాటకాంధ్రగ్రంథములలో శివకవుల
 ప్రశంస చెక్కుచోట్లఁ గలదు. శివకవులు భవి
 కవులను గర్హించిరి. కవితలోఁగూడ శివకవులు
 వేఱుమతమునా రయిరి.

శివకవుల గ్రంథములు

మల్లికార్జున పండితారాధ్యుని శివతత్త్వసార
 మును బాల్కురికి సోమనాథుని బసవపురాణాది
 గ్రంథములును నన్నిచోడని కుమారసంభవమును
 నిన్నుడు మన కుపలబ్ధములయిన శివకవులగ్రంథము
 లలోఁ బ్రాచీనములు. మల్లికార్జున పండితుని
 కృతులు మఱికొన్ని దొరకవలసి యున్నవి. మల్లి
 కార్జున పండితునికంటెఁ బూర్వము శ్రీపతిపండి
 తుఁడుకూడఁ గవియట! ఆయన బెజవాడలో నున్న
 వాఁడు. ఆయన తెలుఁగుకృతు లేమేని రచించె
 నేమో యెఱుఁగరాదు. పండితారాధ్యచరిత్రలో

నీక్రింది గ్రంథములు పేర్కొనఁబడినవి.
 “అచితబాణ గద్యాక్షర గద్య
 పంచగద్యాదులు పటుగణాశంఖ
 రంబు వర్ణాశంబరంబు వ్యాసాష్ట
 కంబును శ్రీనీలకంఠ స్తవము
 శ్రీరుద్రకవచంబు శారభంబును మ

యూరస్తవము హలాయుధ మనామయము
 మలహణమును మహిమం బనుస్తవము
 మలయరాజీయంబు మానిదండకము
 స్తుతిమూలమగు మహాస్తోత్రసూత్రములు
 శతకంబు శివతత్త్వసారంబు దీప
 కళిక మహానాటకము నుదాహరణ
 ములు రుద్రమహిమయు ముక్తకావళులు
 గీతసూక్తములు భృంగిస్తవంబులు పు
 రాతన మునిముఖ్యరచితాష్టకములు
 హరలీల—”

శివతత్త్వసారము తెలుఁగుకృతిగాన పై
 వానిలో నిక నెకటి రెం డేవయినఁ దెలుఁగుకృతు
 లయి యుండివచ్చునేమో కాని తక్కిన వన్నియు
 సంస్కృతగ్రంథములే. సోమనాథుఁ డింకను దుష్టద
 షడములు, ఆనందషడములు, నివాళిషడములు, దండ
 నాయకగీతములు మొదలగు షడకృతులను తెలుఁగు
 వానిని బేర్కొన్నాఁడు. దీనినిబట్టిచూడఁగా నీ శివ
 కవుల తెలుఁగు కృతులు షడ్యరచనము గలవి మల్లి
 కార్జున పండితారాధ్యునికంటెఁ బూర్వకాలమున
 లేవేమో యని సంశయము కలుగుచున్నది.
 డెన్నచో సోమనాథుఁడు పేర్కొని యుండును
 గదా! సోమనాథునికంటె నర్వాచీను లగు శివ
 కవులకృతు లనేకము లున్నవి. శివకవుల రచనా
 రీతులను బరిశోధింపఁగా వీరి గ్రంథములకును
 నన్నయ తిక్కనాదు లగు (భవి) కవుల గ్రంథ
 ములకును బెక్కుభేదములు గానవచ్చుచున్నవి.
 ఈ విషయ మించుక వివరించి తెల్పెదను.

రచనాభేదములు

భందస్సు:—ద్విషదరచనలో శివకవుల విధము
 వేఱు, ఇతరకవులవిధము వేఱు. తాళ్ల పాక తిరువే

గళనాథుడు ద్వీపదలక్షణము నిట్లు నిర్వచించినాడు.

“వానపుర మువ్వరు వన జాపుర డొక్కడు
భాస్లి నది యొక్క వడము శ్రీకాత
క్రమమున నవి నాల్గుగణముల నడచు
గ్రమదూరముగఁ బ్రయోగము సేయరాదు
ఆ పాదమునకు మూడవగణం బాది
దీపించు యతి యంబుధిప్రియతనయ
యమఃప నవి ప్రాసయితము లై రెండు
ద్వీపద నా విలసిల్లె విశ్వాబజ్జహాని
ద్వీపదకు ద్వీపదకుఁ దెగఁ జెప్పవలయు
నెపుడు సంస్కృతమున నితరభాషలను
యతులలోపలఁ బ్రాసయతి దక్క నకల
యతులుఁ జెల్లును బ్రయోగానుసారమున
ద్వీపదతో ద్వీపద సంధిల నేకశబ్ద
మపుడు ప్రయోగింప నదియ యుక్తంబు
మఱియు సంస్కృతపు సమాసరూపమున
నెఱయ నెన్నిటివైన నిర్విఘ్నంబగును.....
అను లక్షణముల నను వొంది సుకవి
జన సుప్రయోగైకతరణమై—”

అష్టమహిషీశ్యాణము.

రంగనాథునిరామాయణము గౌరవహరిశ్చంద్ర
చరిత్ర మొదలగు ద్వీపదలందుఁ గానవచ్చునిధమునే
యీలక్షణము చెప్పుచున్నది. శివకవులద్వీపదరచన
మిందులకు నిరుద్ధముగా నున్నది. రంగనాథరామా
యణాదులందుఁ గానరాని ప్రాసయతి బసవపురా
ణము మొదలగు శివకవుల గ్రంథములు దున్నది.
మఱియు, ద్వీపదయద్వీపదయఁ గలయునప్పుడొక్క
పదమే యిటుకొంత యటుకొంత యగునట్లు రంగనా
థాదు లెక్కడను గూర్పరయి. పాల్కురికి సోమ
నాథాదు లగు శివకవులు పదమధ్యమాదే ద్వీపదము
ముగియునట్లు పెక్కుచోట్ల రచనము నెఱపిరి.
సోమనాథుడు “జాతులు మాత్రానుసంధానగణవి,
నితులుగాన యనియతగడైర, నియును బ్రాసోవా
యనియు యతిర్వాయ, నియుఁ జెప్పు ఛందోవిని
హితోక్తిగాన, ప్రాసమైనను యతివై వడియెన,

దేసిగానివిశి యాది ప్రాసనియతి, తప్పకుండఁగ ద్వీప
దలు రచియింతు”నని మాత్రాగణానుబంధముగలచే
ద్వీపదలో ప్రాసయతి చెల్లు ననుటను సంస్కృత
సూత్రములను గూడ నుదాహరించి చెప్పినాడు.
ద్వీపదము ప్రాసయతి గలిగియుండుటయు, రెండేసి
చరణములకుఁ దునుకలు గాక ద్వీపదమునుండి ద్వీప
దమునకుదూఁకునట్లు పదమధ్యసంధి గలిగి జడవాటి
యుండుటయు శివకవులకృతులలోనే కానవచ్చును.

మఱియు నన్నయాదులకృతులలోఁ బ్రాసము
లందు హల్వామ్యము దప్పక కానవచ్చును.
అనఁగా మొదటిచరణము ద్వితీయాక్షరమున నెన్ని
హల్లులు సంయుక్తములుగా నున్నవో యన్ని సా
యుక్తహల్లులును దక్కిన మూడుచరణములందు
నుగూడఁ బ్రాసస్థానమున నుండును. శివకవు లీ
నియమము సంతగాఁ బాటించరై కఠినయహల్వా
మ్యమున్నఁ జాలు నని వీరు తలంచిరి. ఒక్కహల్లు
పాచ్చో తక్కువో యయినను బ్రాసమును వీరు
పరిగ్రహించిరి.

క. నమ్మిన భక్తుడు కన్నడ

బమ్మయ నద్భక్తి మహిమ పరికింపఁగ లో
కమ్ములఁ జోద్యము గాదె య
ధర్మబును ధర్మ మయ్యెఁ దత్త్వతీతా.

కవిత్వసారము.

ప్రాత్రవ్రాతలలో “ధమ్మ” ఉండును.
“మర్త్యలోకమునకు మఱి వేతెయొక్కఁడు,
కర్త యన్నాడె లోకత్రయవరద,
తత్త్రిపురాంతకస్థానవాస్తవ్యః
డై త్రిపురాంతకఁ డభినుజిఁ బేర్చు. బ. పథరాణము
ఇత్యాదులు పెక్కులున్నవి.

మఱియు, నన్నయాదికవిశ్వరులు ప్రాసములు
దెక్కడను బూర్ణ బిందువును సర్థబిందువును బొంది
పరయిరి. శివకవుల గ్రంథములలో నది కానవచ్చు
చున్నది.

క. పోడిగ నగజతపశ్చిఖ

మూడుజగమ్ములను దీప్తముగఁ బద్మిన బ్ర

హృదయము గాఢము కాంచన
భాండము క్రియ దాల్చె దత్తభాసిర మై
కుమారసంభవము.

పాదురాంగం లెన వడలిగర్భమున
బోడిగా వెలుగుచు బుత్త్ర డీక్రియను.
బసవపురాణము.

ఇత్యాదులు పెక్కు లున్నవి.
ఇట్టి ఛందోలక్షణవిశేషములు గాక, శబ్ద
ప్రయోగములందును గూడ శివకవులకు నితరకవు
లకుం బెక్కు భేదము లున్నవి.

శబ్దప్రయోగములు.

తెలుగువోలె, వడుపువోలె, — ఇట్టి ప్రయో
గములు శివకవుల గ్రంథములందే నాకుం గాన
నచ్చును.

“తెరువుదాడిల్లి చూపెడు తెలుగువోలె, —
బుసి కొలువున్న సురగిరి భంగివోలె — నందన
వనము గావువచ్చు వడుపువోలె — పాలకడలిలో
నిల్చిన భంగివోలె” — కుమారసంభవము.

“వచ్చు వహిత్రంబు వడుపునుబోలె, — కర
మర్థి నందిచ్చు కరణియింబోలె” — బసవపురాణము.

పూచు, పూన్పు, — ఈ ధాతువు నన్నయాయది
కవిత్రుల గ్రంథములందుం బెక్కు చోట్ల బ్రయో
గింపబడి యున్నది. అది పూనుధాతువు ప్రేరణ
రూపము. పూనజేయుట దానియర్థము. అరదము

పూచి, ఇత్యాది ప్రయోగము లున్నవి. శివకవుల
గ్రంథములందెల్ల సిధాతు వింకొకయర్థమున
బ్రూయితముగా గానవచ్చుచున్నది. పూన్పు =
పూజించు. ఈ ధాతువు సీయర్థమున నన్నయాయదులు
ప్రయోగించినట్లు కానరాదు.

క. కన్నువడి బుచ్చి పూన్చిన
వెన్నుని భక్తికి వరంబు వెదచల్లక్రియ.

క. మొఱటద వంకయ దనతల
లఱిమె ల్పడద దఱిగి నీవదంబుజముల గ్ర
చ్చుల బూన్చి మగుడల బడయడె.

క. ఉన్నరభక్తి శిరంబుల

బన్నుగ శివుఁ బూన్చి కరుణ బడసిన భంగి
ము న్నేవిధులం గొలిచియె

జన్నదశాననుడు వడయఁజాలెనె చెపునూ !
కవిత్రులము.

చ॥ హరి వికచామలాంబుజసహస్రము పూన్చి, —
కుమారసంభవము.

ద్విపదాంబురుహములధృతి బసవేసు
ద్విపదాంబురుహము లతిప్రీతి బూన్చు
ఈవద్యములగాదె యితి యూకుంతి
పాపారి బూజించి పడసె బాండపుల
చెడి యీవద్యముల్ శివుఁ బూన్చి కాదె
నుదరి భృగువత్సి శుక్రుని బడసె
అది గాక యీ పుల హరు బూన్చి కాదె
నుదతి కౌనల్య సత్పుత్ర రాముఁ బడసె.

పండితాంధ్యచక్షు.

పూజించుటయందు బూన్చు ప్రయోగము
శివకవుల గ్రంథములలో బెక్కు చోట్ల గలదు.

మఱియు సమూహి, దాసి (దాసు డను
టకు), ముల్లోకనాథుడు, పుడమిశ్వరుడు,
సర్వాంగకచ్ఛడము, దీపగంధములు, తవనిధి,
మొదలగు ప్రయోగము లెన్నో శివకవులు తఱ
చుగా బ్రయోగించినవి కలవు. ఇట్టి వదములు
కొన్ని యితరకవుల కృతులలోగూడ గ్వాచిత్య-
ముగా గానవచ్చును గాని శివకవులే వీనిని తఱ
చుగా బ్రయోగించిరి. ఇటీవలి లాక్షణికులు కఠ
కంతుడు, ప్రాణగోష్ఠము, దినవెచ్చము మొదలగు
వదములను గొన్నింటిని మాత్రము త్రోసి పుచ్చ
జాలక యనిద్య గ్రామ్యము లని పేరుపెట్టి ప్రయో
గార్హము లనిరి. శివకవుల కృతులలో లాక్షణికు
లను గ్రహించని యిట్టివి కుప్ప తెప్పలుగా నున్నవి.
మఱియు నిప్పటి వ్యాకరణమును దలక్రిందు
లొనర్చు ప్రయోగము లనేకము లున్నవి. మఱియు
సహుర్వోక్తిబ్రములు శబ్దతాకరమందు గానరానివి
యనేకము లున్నవి. శివకవుల కృతులలోని వింత
ప్రయోగములను వేటొకట వివరించి తెల్పుదును.

ఇతరకవులు పేరి గొప్పించి

ఇట్టి రచనానిధానము లితరాధ్యక్షకవులకు నమ్మకములు గావయ్యెను. పాదు పాటిచిన ఛందో వియమములను భాషానియమములను వీరు సరకు చేయక కొంత వడలించుజాగిరి. 'పాల్కురికి' సోమ వాళుని కాలముననే దీనిగూర్చి యోరుగంటిలో దగవు నడచినది.

సీ. ఒకనాడు శివభక్తు లోరుగంటను స్వయం భూదేవుడుంటను బున వసించి
బనవపురాణులు పాటిచి వినువేళ
హరుని గొల్వఁ బ్రతాపుఁడచటికేగి
యాసంభ్రమంబేమి యనుడు భక్తులు బన
వనిపురాణంబు వినిన రనిన
విస నాపురాణంబువిధి మెట్లొకో యన్న
ధూర్జతిపుఁడొకడు భర్త జేరి
గీ. పాలకుని సోమ వతితుఁడీ నడుమను
బెనచె మధ్య (ప్రాస?)వల్ల పెట్టి ద్విపద
న ప్రమాణ మిది యనాద్యులు వద మన్న
సరిగ రాజ—”

తర్వాత సోమనాథుఁడోరుగంటకి వచ్చి యదృశ చర్యలచే స్వరచనమును నమర్చించు కొన్నట్లు వద్యబనవపురాణము దున్నది. ఈకారణముచేతనే యీ శివకవుల కావ్యములనుండి ప్రాచీన లాక్షణికులు ప్రయోగముల నాతగాఁగఱ్ఱుకొన రయిరి. గ్రంథారంభమున దుష్టగణ ప్రయోగము చేసి యుదములో జచ్చి నని నన్ని చోడని నధర్మణుఁడాక్షేపించెను.

*క. మంగళమ్మ గదియరగణము
వగవక కృతిమొదట నిలుపువానికి మరణం
బగు నిక్కమంద్ర మడియఁచె
యగునని యిది తొల్లి లౌకణ్యాధిక్యఁడనికా
బమ్మెరపాతరాజుగారి గ్రంథములనుగూడ
లాక్షణికులు కైకొనదు. కిది కారణము గావచ్చును.
అయినవీరభ ద్రవిజయరచనమును శివకవిసంప్రదా

యము ననుసరించియే యున్నది. (వీరభద్రవిజయము భాగవతకర్తయగు పోతరాజుగారు రచించి వది కావచ్చునని నాతలపు.)

ఒకశివకవి యిట్లు చెప్పుచున్నాడు—
ఇలఁ బాలకునికి సోమమొండు మున్ను
తొలఁగక ప్రాసయతుల ద్విపదలను
లలి రచించుట యిది లక్ష్మ్యబుగాను
అలమి రేధరకారములు శివకావ్య
ములయందుఁ జెల్లుఁ దప్పలు గావు, గాన
ఆ పాల్కురికిసోమ వనుమలి నేను
దీపితప్రాసయతివృద్ధసరణి
నామహాగురుదేవు ననుమతియిట్లు
శ్రీ మొక్కయంగ రచించితి నిట్లు—

మఱిబనవపురాణము.
ఇతరకవులు గొప్పించినను దర్వాతి శివకవులు సోమనాథాదులమార్గమును వెన్నాడిరి. ఇప్పటికి రెండువందలయొడ్లకు ము దున్నకవులు ఆత్మహత పాశకవి మొదలగువారు కూడ సా సామ్రాజ్యమునే పాటిచిరి. పాల్కురికి సోమనాథుని గ్రంథము లలో నితరకవులకు విరుద్ధము లయిన ప్రయోగము లేవి కలవో యవి సావకవి మొదలగువారి గ్రంథములలోఁ గూడ నున్నవి. మఱియుఁ బాల్కురికి సోమనాథుఁడు చూపినలోప యగుటచేతఁ గాఁజోలును శివకవు లనేకులు ద్విపదకృతులను రచియించిరి.

వీరు తెనుగునే శ్రేయించి
ద్రవిభద్రమున కైపులును వైష్ణవులును
నా స్మృతిభాషకూడ దమ తమిళభాషనే పూజ్య
మయిన మతభాషగాఁ జేసికొన్నట్లుగా నీ తెనుగు
దేశమునగూడ వీరకైపులు తెలుఁగుభాషనే మత
భాషగాఁ జేసికొనఁదలంచిరి. మల్లికార్జున పండితా
రాధ్యుఁడు శాస్త్రాఘముతోఁ గూడిన మతగ్రంథమును శివతత్త్వసారమును చెనుఁగుననే రచియించెను. పాల్కురికి సోమనాథుఁడుకూడ—మాను

* ఈ పద్యమును శ్రీరామకృష్ణకవిగారు, మహాసంభవపీఠికలో నుదాహరించిరి.

గ్రోతగా వెలయించిన బసవపురాణము, పండితారాధ్యచరిత్రము, చతుర్వేదసారము మొదలగు గ్రంథములను దెనుగుననే రచించెను. వీకు సన్మతమువఁజూడ గొప్పవిద్యానులే. బసవపురాణమును బండితారాధ్యచరిత్రమును సోమనాథుఁడు దెనుగుననే రచియింపఁగాఁ దర్వాతివారు వానిని గర్హింపవలెనను సన్మతమునకును బనివర్తించుకొనిరి. బసవపురాణ పండితారాధ్య చరిత్రాది గ్రంథములను శైవులు భారత రామాయణాదుల వలె బలిత గ్రంథములుగాఁ బూజించుచుదురు. ఇది తెనుగున కొకగొప్పగౌరవము. తన గ్రంథములు సర్వసామాన్యములుగా నుండవలె ననియు, నట్లుండుటకుఁ దెనుగుద్వివేదమే తగినదనియు గద్యపద్యాదిపూరిత మయిన సన్మతప్రాయరచన సర్వసామాన్యముకాదనియు సోమనాథుఁడు చెప్పినాఁడు.

“తప్పకుండగ ద్వివేదలు రచియింతు నొప్పుదు ద్వివేద కావ్యోక్తి నా వలదు ఆహాగద్యపద్యాది ప్రబంధ పూరితసన్మతభూయిష్ఠరచన మానుగా సర్వసామాన్యము గామి జానుదెనుగు విశేషము ప్రసన్నతకు.

పండితారాధ్యచరిత్రము.

మతియు:—

ఉరుతరగద్యపద్యోక్తులకంటె: సరసమై వరంగిన జానుదెనుగు చచ్చి వఁగా సర్వసామాన్య మగుటఁ గూర్చిన ద్వివేదలు కోర్కె దైవాఽఁ దెలుగుమాట లనంగవలదు వేదములు కొలదియకాఁ జూడఁ డిల నెట్లు లనిన—

బసవపురాణము.

తెలుగుమాటలు గదా యని తేలదలంపవలదు. వేదములవలె జూడఁడని చెప్పినాఁడు!

జానుదెనుగు

మతియు జానుదెనుగు మిక్కిలి ప్రసన్న

మయిన దనియు సర్వసామాన్య మయిన దనియుఁ జెప్పినాఁడు.

నన్నిచోడఁడు కూడ నీ జానుదెనుగును బ్రకఁశించినాఁడు.

చ. బలు పొడతోలుచీరయును

పావపెలల్ గిలుపారుకన్ను వె

న్నెలంతల చేదుకుత్తుకయు

నిండిన వేలుపుటేలు పల్లుపూ

నలుగల తేనిలెంక వని

జానుఁ దెనుగున విన్నవిం చెదన్

వలపు మదిన్ దలిర్చ బసవా!

బసవా! బసవా! వృషాధిపా!

వృషాధిపతేకము.

చ॥ సరళముగాఁగ భావములు జానుదెనుగున నిపు వెంపుతో.

కుహరసంభవము.

ఆకాలమున నీజానుదెనుగు మిక్కిలి ప్రసన్నమై సర్వసామాన్యమై యుండెను. తర్వాతి మన కవీశ్వరులు సన్మతప్రాయమైనరచనను దెనుగున జొప్పించి జానుదెనుగును సన్నగిలఁ జేసిరి. ఇటీవలఁ దెనుగురచనలలో రుచ్యము లయిన తెలుగు పలుకుబల్లు మిక్కిలి తక్కువ కాఁ జొచ్చెను. పాల్కురికి సోమనాథుని గ్రంథములలోను నన్నిచోడని కుమారసభావములోను మన కిష్ట డరము కాని తెలుగుపలుకు లనేకము లున్నవి. సన్మతప్రాయమగు రచనకు మన మలపడుటయే దీనికి గారణము. ఇప్పుడు పాల్కురికి సోమనాథుని గ్రంథములను బ్రహ్మాశ్రి, కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు మతులుగారు నదిగా ముద్రించుచున్నారు. అచిరకాలముననే శివకవుల రచనావిశేషములను జానుదెనుగు ప్రసన్నతను సాధ్యలోక మరసిచూడఁగలదు. అంద్రకవిత శివకవులమూలమున గొప్ప యధ్యుదయము గాంచిన దన్న వాస్తవవిషయ మప్పుడు ప్రవృత్తము కాఁగలదు.

రవీంద్రుడు - విశ్వభారతి

వేంకట పార్వతీశ్వర కవులు

వంశంతిశానంద! వై భవంబును బాడు - రమణీయకోకిలా! రవము బోలి,
ఉన్ముఖబ్రాహ్మము! హూర్తంబు గీర్తించు - వరతామ్రచూడా! వంబు బోలి,
అమృతప్రపూర్ణ! వర్షాగమంబు నుడించు - బర్హి కేశావిరా! వంబు బోలి,
సర్వేశ్వరాత్మసాక్షి! తాత్కరమును దెల్పు - ప్రణవఘంటావిరా! వంబు బోలి,
పుణ్యమయవిశ్వభారతీ! మూర్తి వైన - ధన్యు నిను! గూర్చి మా కవి! తాలలమ,
సరసగతి బాడుచున్నది! సాధుగీతి - ప్రణయరససాంద్ర! సుకవిచంద్ర! రవీంద్ర!

సీ. సుకవితారసవాహిని! నిజ బుట్టిని లైన - చొక్కంపువిరిదేన! సాన వీపు,
సరసభావసుగంధ! సరణికి నిర వైన - తోరంపు బువ్వల! తోట వీపు,
ప్రణయ కళావరం! పరకు మూలం బైన - నిద్దంపు బండు వెన్నెలపు వీపు,
దివ్యవిజ్ఞానకాంతికి నిధానం బైన - తెల్లంపు రతనాల! దివ్య వీపు,
మోటుమ్రాగుల జగిలించు! పాట వీపు - పాటలో జొక్కి - చొక్కించు! పక్షి వీపు,
పక్షిలో భావగతి జూపు! ప్రాథ వీపు - ప్రణయరససాంద్ర! సుకవిచంద్ర! రవీంద్ర!

సీ. కన్నులలో బొంగి! కరుణామృతరసంబు - గంగాధవానికి! గతులు సూప,
మాటలలో బుట్టి! మధురసంగీతంబు - ప్రణవగీతమునకు! బడిమ సూప,
నవ్వులలో దేలి! నవ్యకళాలీల - శీతాంశురేఖకు! జెలుపు సూప,
దలపులలో దోచి! తత్త్వదివ్యజ్యోతి - వేదాంతసరణికి! వెలుగు సూప,
శాంతిసదనంబునం దుండి! సరసమధుర - మృదులకవితారసంబులో! మేను మఱచి,
యఖలము నెఱుంగగల రాజహంస వీపు - ప్రణయరససాంద్ర! సుకవిచంద్ర! రవీంద్ర!

ఉ. పువ్వలతోటలో, విరిసి! పొంగిన వెన్నెలవెల్లితేటలో,
నవ్వులమూటలో, నిలుపునం బులకించిన వీణపాటలో,
మవ్వపురూపుల గన్న రస! మంజరి నీ కవితాలతాంగి కిం
కెన్నవ సాటివత్తురు సు! ధీంద్ర! రవీంద్ర! కవీంద్ర శేఖరా!

మ. నవలీలాలితంబు బ్రేమమయ మా! నందోజ్జ్వలం బాత్మవై
భవసంపూర్ణ మనంతశాంతరససం! వన్నంబు నై యొప్పు నీ
కవితాలోకమునందు గన్గొనిన యా! కల్యాణతేజంబు న
త్కవిరూపంబున గాంతు మెప్పుడు రవీంద్ర! సాంద్ర తేజోవిధి!

ఉ. కూనలనైన మ్రింగు పుషి! కోటల బువ్వలు పూయ, నెంతవి
జ్ఞానుల నైన నొంచు ఘన! శంకల! సంతకులు మ్రోయ, రేబఱ
మానక లోకముం గలచు! మాయల వెన్నెల గాయ, బ్రేమలో
దానము సూపు నీకవి! ధన్యుడ వీపు రవీంద్ర సత్కవీ!

ఆంధ్రవాఙ్మయమున ఆంగ్లసారస్వత ప్రోద్బలము

దేవులపల్లి అప్పలనరసింహం గారు, ఎమ్ ఏ., ఎల్. టి.

ఉ పో ధ్న త ము

సుహృదుల నలువది సంవత్సరములనుండి ఇంగ్లీషు భాష మన ఆంధ్రదేశమున మిక్కిలి వ్యాప్తి గాంచినందుకు ఫలితముగా నది మన వాఙ్మయమును కొన్నికొన్ని నూతనరీతులను ప్రోద్బలము జేయుచున్నది. పత్రికలు ప్రబలుట యొకటి ముఖ్యఫలము. ఇవి ప్రబలిననాటినుండి వాఙ్మయమున శైలి ఆశయములు మాటుటయు, మాతనపారవ్యతాతములు తలజూపి కొద్దిగనో గావునో పలుకుటయును గనుచున్నాము. ఇందు ఆంధ్రవాఙ్మయప్రోద్బలమే ముఖ్యముగా గమనము చేయవచ్చును. వర్ణనకవిత్వములు (Descriptive Poems) పాటకత్తుకవిత్వములు (Lyric Poems), చిన్న కథలు (Short Stories) ఇట్టివి కృష్ణాపత్రికలో మొదటను, తరువాత ఆంధ్రపత్రికాసారస్వతాను బాధమునను క్రమాభివృద్ధిని గనుపర్చుచున్నవి. విమర్శనములు అనేకవిధముల చారిత్రాశోధన లకు తోడ్పడుచున్నవి. వ్యాసములు సంఘజీవిత మును విమర్శనజేయుచు అందు ప్రవేశించుచున్న కొఱగాని మాధులను నిరసించి పారద్రోల సమ కట్టు చున్నవి. ఇట్టి బహువ్యాప్తిప్రయోగ ఆంగ్ల వాఙ్మయప్రోద్బలమును విమర్శించ నెంచి సాహిత్య ము కొఱకు ఈవ్యాసమును నాలుగుభాగములుగా విభజించి వ్రాయుచున్నాను: ౧. నూత్నచారిత్రావ లోకనము, ౨. మన నాటకవాఙ్మయము, ౩. మన గద్యవాఙ్మయము, ౪. మన పద్యవాఙ్మయము అని వానికి పేర్లు పెట్టినవి. చదువరులు నా వ్యాఖ్యాన

ములలోని పొరబాట్లను మన్నించి తమ తమ నవ రిపులను వ్యాసరూపకముగా గాని అన్యథా గాని తెలుపుచు వాఙ్మయాభివృద్ధికి తోడ్పడ ప్రార్థి తులు. ముఖ్యాంశములను సాదరమనస్సులై గమనింతురు గాక.

I. నూత్నచారిత్రావలోకనము

౧. ఆంధ్ర కీర్తి

ఆంధ్ర మహాభారతమున సంపూర్ణకళలతో నుద్భవించిన వాఙ్మయశిశువు పిండరూపమున నెన్ని శతాబ్దములు కాలగర్భమున తపించినో తెలియ రాదు. నాలుగవశతాబ్దికి ముందు పఱచిన ఆంధ్ర రాజులు ప్రాకృతమున వ్యవహరించిరి. వాఙ్మయ మునకు దగిన ఆంధ్రభాష యున్నట్లు నిదర్శన ములు లేవు. మధ్యాహ్నం యను కర్ణాటవృత్త మును, అరసున్న గల పదములను గల ఎనిమిదవ శతాబ్ది తాలూకు బెజవాడ యుద్ధమల్లుని శాసన మొకటి కనుపడుచున్నది. తొమ్మిదవశతాబ్దినాటిదని చెప్పబడు నన్నెచోడుని “కుమారసంధానము” ఒకటి ద్రావిడభాషాసంకర్షమును గనుపర్చు శబ్ద రూపములను గలిగి శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణ కవి గారిచే మిగుల ప్రశంసించబడినది. పశ్చిమరంగ ఆంధ్రదేశమున కొన్ని భాగవత కుటుంబములలో నాట్యప్రయోగమును బొందుచు, స్థలకాలనిర్ణయము జేయ వీలులేని ఉద్భవము గలవియై, ప్రజారంజక మగు మిశ్రశైలితో గాననాట్యప్రయోగ నిపుణులైన “యక్షగానములు” అను నాటక ములు కనుపడుచున్నవి. చెంచునాటకము, కృష్ణలీల

లును బొమ్మలాటలోని రామాయణ, భారతకథలును ఇట్టివి. కేవలబర్మాభాషలోనూ, సి.పం.భాషలోను భాషాంతరీకరణము నొందినట్లు చెప్పుకొనుచున్న జాడగ్రంథములవలన శ్రీ వేమూరి విశ్వనాథశర్మగారిచే ఊహించబడుచున్న “ఆధారకథలు” ప్రశంస విసబడుచున్నది. కాని గ్రంథరూపముగా ఏనూచనలును గానరావు. అయినను కందము, సీసము, ద్విపద, మధ్యాక్షరయను ఛందస్సులను బట్టి రాజనభాలుకారము గాకపోయినను సామాన్యజనరంజకములైన పాటలు పద్యములు పెక్కులుగా నుండియుండనోపు నని తలచెద. ద్విపదకుడు, సీసమునకును గణ యతి సంబంధము ఎక్కువగా కనబడును. పాటలలో ప్రజల కింపగుటను వానిని కొంచెము సంస్కరించి పండితకవులు గూడ వానిని గ్రంథములలో ప్రయోగించి రని తోచెడిని. వాఙ్మయపాటవమునకును గౌరీర్యము నకును సరిపడక యిప్పుగిలుపని మధ్యాక్షరవంటి వృత్తిములను రుచిజూచి విడిచి రని తలచెదను. అందుచేతనే గాబోలె ద్విపదకావ్యములలో ఏకేషముగ గనుపడదు. అక్కడక్కడ అలంకారప్రాయముగా మాత్రము ద్విపదలు రగడలు ఉపయోగించుట గలదు. ఇవి గోంగూరపదములు మొదలు కునలాయకమువఱకు గల జనుల పాటలయందు ఏకేషముగా విసబడుచుండును. ఈ సామాన్యపు పాటలకును, ఉన్నతవాఙ్మయమునకును నడిమి తీరున నుండు ఛందస్సును శైలియును ద్విపదకావ్యములయందు గన నగును.

౨. తటపాత నభివృద్ధి

రాజనభాలుకారమై ధీమాతుల మెప్పింపదగు పటిమ ఆంధ్రమునకు సంస్కృతసంగతివలన గలిగినదనుట రూఢియే. సుమారు ౧౦,౦౧౦వ శతాబ్దములు

వఱకును సంస్కృతభాషయందే గ్రంథరచన కలిపడిన పండితమండలి రాజరాజనరేంద్రుని ప్రోద్బలమున దేశజనుల కుపయోగ మగునట్లు ఆంధ్రమున కవయించుటకు ఇయ్యకొనినట్లు ఆంధ్రభారత పీఠికవలన గ్రహి.పవలసి యున్నది. ఇట్టిగ్రంథకర్తలకు ఆదర్శము సంస్కృతవాఙ్మయమే. కేవలము కావ్యములనే గాక చంపూకావ్యములను ఆదర్శముగా నుంచుకొనుటవలన గద్యమునూ పద్యమును కలిపి మహాభారతమును దెనిగ్గిదిరి. ప్రయవత నెల్లూరు, ఏకశిలానగరము, కొండవీడు, హంపి, విజయనగరము, నాథ్యాల, తంజావూరు, కలింగవిజయనగరము, శైద్ధాపురములును దుర్లభద్రాజవరుల ఆదరణమున ఆంధ్రసారస్వతము అభివృద్ధిమందినను, భాషాంతరీకరణమునుండివ్యతృప్త కావ్యశతకాది కల్పనకు గడంగినను, సంస్కృతవాఙ్మయపువాడుకలను ఆదర్శముగా నుంచుకొనుట మానలేదు. సంస్కృతమున సానురాగు పవలిన శ్లేషయమకాడులు బంధకవిత్వములు, సమాసగుంభితశైలి మొదలగు సాముగరిపిలను ఆంధ్రకవులును గద్యకారులును పిక్కిలిగా ప్రేమించి ఉపయోగించినట్లు గనుపడుచున్నది.

పూర్వరాజుల తటపాత ఆంగ్లవిద్యాశాఖాధికారుల యొక్కయు, యూనివర్సిటీల యొక్కయు ప్రోద్బలమున వాఙ్మయము కొంచె మభివృద్ధి పడినది. అసగా దేశజనులకు తమ వాఙ్మయగ్రంథములు అచ్చుపడి సులభముగా జ్ఞాపకుట కారమైనవి. ఉండి కొకభాగవత ముండుట దుర్లభము. రోజులు బోయి యింటింట నొక రామాయణ భారతము, భాగవతము గూడ ఉండుటకు గలిగినది. పిల్లలకు పెద్దక్కనులలో గూడ యము లగుటనట్లు వాఙ్మయమునందు ఆదర

సర్వత్ర ప్రబలినది. ఇప్పుడు యీ యుగమున, ఆంధ్రవాఙ్మయము కేవలరాజనభావలక్షణమును వదిలి ప్రజల ఆదరణపై నాధారపడి ప్రజల జీవితములోనికి చేల్లునాటి దానినుండి నూతనబలవికాసమును బొంద నొచుచున్నది.

అందువలన క్రొత్తకముల గ్రంథములు ప్రబలములు కైలి మారుటయు తటస్థించుచున్నది. దివపత్రికలు, మాన వార పత్రికలును, రాజనభలను మించి సారస్వతమును ఆదరించుచున్నవి. దేశజీవిత ప్రవాహముతో బాటు భాషయును వాఙ్మయమును గూడ మార్పుజెందుచున్నవి. సారస్వత మెప్పుడును ఈ ప్రాచీనతను గనుబటచుచుండు నేగాని, యిప్పుడు ప్రజాజీవితముతో సమానముగా పరుగిడజూచుచున్నది. శబ్దములయొక్క రూపములలోను, కైలిలోనుగూడ అనేకులకు తెలియుటయే ముఖ్య నిదానముగా నుంచుకొని వ్రాతరులు వ్రాయవలసి యుండున్నది. ఇట్టి సమయమున నొకవరి సింహావలోకము జేసి మన వాఙ్మయ ప్రవాహములకు తగుమైనత్రోవల చూపించుట విధిగా నెంచి వ్రాయుచున్నాను.

౩. నూతనయుగస్థితి

నూతనయుగమున మరల రాజమహేంద్రవరమును, మచిలీపట్టణమును ముఖ్యపీఠములనుగా నేర్పాటుచుకొని ఆంధ్ర సారస్వత మపూర్వాభివృద్ధిని పొందుచున్నది. వైయగములలో నన్యభాషలతో సంబంధము మిక్కిలిగ నున్నను, ఆయా వాఙ్మయములతో సంబంధము విశేషముగ గనుపడదు. “హంపీ విజయనగర” యుగమున కన్నడముతోను, “తంజావూరు” యుగమున బహుప్రాచీనకాలము నొడియు. మహిమేఖల, తిరుక్కురళ్ మొదలగు మంచి గ్రంథములు గలిగి స్వతంత్రవాఙ్మయ

ముతో నెప్పారు తమిళభాషతోను పరిచయము న్నను ఆయా గ్రంథములతోగాని ఆయా కాలపు కవులతోగాని సంబంధము ఆయాచోట్ల వ్రాయబడిన తెలుగు గ్రంథములలో గానము. వేంగిరాజ్యపాలకులగు చాళుక్యులకును, చోళరాజులకును ఎనిమిదినుండి పండ్రెండవ శతాబ్దమువఱకు సంబంధములు తరుచుగా నుండినను ఆంధ్ర తమిళవాఙ్మయముల కేమాత్రపు సంబంధమును కనుబడదు. దీనికి కారణము తెలియదు. ఇప్పటికిని యీ వాఙ్మయములకు అన్యోన్యము తెలిసికొనవలసినన్ని అపేక్ష లేనట్టే నే నూహించుచున్నాను. ఇట్టి యపేక్ష జాతీయజీవితమునకు ఆతంతకారి యని చెప్పుదును.

ఆంగ్లవిద్య సభ్యునించి అందలి అనేక శాస్త్రములను జదివిన ధీరుల సహాయమున ఆయా శాస్త్రముల సారములను “వివేకవర్ధని” “చితామణి” మొదలగు పత్రికలు ఆంధ్రలోకమునకు అందజేయుచు వచ్చినవి. “విజ్ఞానమండలి” ప్రచురణములు ఇట్టి ప్రయోజనమును అధికముగ జేసినవి. ఆంగ్లగద్య పద్యకవితలను చదివి ఆనందించిన విద్యావంతులు ఆకీర్తి నాటకములను, నవలలను వ్యాసములను రచింప నారంభించిరి. ఈ ఫక్కిని ప్రథమమార్గ దర్శకులు వీరేశలింగము పంతులుగారును, వివేకవర్ధని పత్రికయును యని నాకు తెలిసిపెంతవరకు తోచుచున్నది. వీరును వీరితోటి గ్రంథకర్తలును భాషాంతరీకరణములనుగూడ జేయుట కారంభించిరి. ఇందుకు పూర్వాధికపులవలె సంస్కృత సారస్వతమునుండి శేకుంతలాది నాటకములను గ్రహించిరి. ఇట్టి భాషాంతరీకరణలో వసురాయ కవిగారు, వేదము వేంకటరాయ శాస్త్రిగారును పేరెన్నిక గాంచిరి. నాటకములకొరకును నవలలకొరకును ఆంగ్లవాఙ్మయము అలోదన చేయబడెను.

“రాజశేఖరచరిత్రము” అను నవలను చిన్నతనమున జదివి మిగుల ఆనందించిరి. దాని ఆదిరూప మగు “విక్రాంత్ ఆఫ్ పేక్ ఫీల్డ్” జదివిన తరువాత ఆ యానందము కొంత తగ్గెను. అటుతరువాత నవలలు చలువ్రోవల ద్రోక్కినవి. చిలకమర్రి లక్ష్మీనరసింహముగారు చారిత్రకనవలలయందును ఇటీవల చుతా శంకరదీక్షితులు గారు నేరసంశోధకనవలలయందును మిగుల కుశలతను జూపిరి. దేశమంతయు శాంతిస్థైర్యముల నొంది ఒక కేంద్రస్థానము నలవలయుననినవిదవ ఆత్మశోధనకు గడంగును. అట్టి ఆత్మశోధనవలన నీతులను నిత్యకార్యాచరణయందు గమనించదగు నీతులను ప్రజాహృదయమునకు చిత్రరచనలతో బోధజేయు నవలలును నాటకములును వలె అంధ దేశ ప్రజలను నాగరికమున మిన్నలను జేయగలుగును. ఇటీవల సంఘనవలలకు నూతనమార్గ మొకటి ద్రోక్కిబడినను కారణాంతరమువలన నది సకలస్థానిదియై యు గాకపోయెను.

నా నేర్పకొలది మన ఆంధ్రసారస్వతమున నాటక గద్య పద్య భాగములను విడివిడిగా దీని తరువాతిభాగములలో పరిశీలించి వానిలో అన్య వాఙ్మయప్రోద్బలమున నుదయించిన జాతులను, శైలియు దుదయించిన నూతననీతులను నిరూపించుటకు యత్నించెదను. సంస్కృతసారస్వత ప్రోద్బలమున కలిగినవియును, స్వతంత్రముగా ఆంధ్రమున నుద్భవించినవియును జూపయత్నించెదను. ప్రస్తుతపు భారతభాషలలో బాగాభాషయొక్క ప్రోద్బలముమాత్రమే గూనబడును. అదియును నవలా భాగమునందు మాత్రమే గలదు. ఇటీవల రసింద్రుని కవనమును అత్యయముగా నేర్పఱుమనొని కొన్ని కవిత్వ బయలుజేరుట గంటిది. తక్కిన భారత

భాషలలోని వాఙ్మయములతో సంబంధము నా గోచరించలేదు. ఆంధ్రసారస్వత ప్రోద్బలము మగద్యవాఙ్మయమున ముఖ్యముగా గనబడును. నాటకములయందు దాతగా గనబడదు. పద్యవాఙ్మయమున ఇష్టాదీష్టము ఎక్కువగుచున్నది. ఆంధ్రవాఙ్మయమువల్ల మనసారస్వతము ఇంకను ఏయేరితునభివృద్ధి నొందనగునో ఆయాభాగవిమర్శనలయందు సూచించెదను.

అన్యవాఙ్మయమేల మనకు అదర్శము కావలయు నని చదువరులు ప్రశ్నించవచ్చును. లోకమతయు ఒకరినొకరు చూచి కొత్తరీతుల నవలఁబించు యత్నము జేయుటవలననే అభివృద్ధి నొందుచున్నది మహా ప్రజ్ఞావంతులును, ఉదారభావపూరితులునగు మిల్టన్, వర్జిన్, కార్లెలు, రస్కిన్, మొదలగు రచయితలతో నెప్పారు. నాంధ్రవాఙ్మయమున వలన మన మెంతయో నేర్చుకొనవలసి యున్నది ఆంధ్రమునకు మన పాఠశాలలలోను, విద్యాపీఠములనదగు యూనివర్సిటీలలోను ప్రాముఖ్యము గలిగిన కొలదిని అట్టి మహాబాధులగు గద్యపద్యకర్తల వ్రాతలు మనభాషలోనికి తర్జుమా చేయబడుట వల్లనుగాని, వాని ననుసరించి దేశాభివృద్ధికి ఆయాదనల నవనరమగునీతుల గ్రంథములు వ్రాయబడుటవలనగాని మనసారస్వతము శ్రమక్రమాభివృద్ధి నొందగలదు. తదితర దేశవాఙ్మయపరిచయము కూడ కలుగజేసికొన వచ్చును. కురూరుతురు బైబిలునకును ముఖ్యమగు బౌద్ధగ్రంథములకును తగిన భాషాంతరీకరణముల నమర్చి ఆంధ్రదేశీయులగు సర్వమతస్థులకును సామరస్యమును నవకూర్పుటకు తోడ్పడవచ్చును. శ్రీమదాదిగరుడకృపను అసంతృప్తనాభివృద్ధికి ఆలవాలమై మన సారస్వత మభివృద్ధిని జెందవచ్చును.

II. మర నాటకములు

నాటకము లనేకములు నల రామ పాండవ యాదవకుల పూర్వగాథల ననుసరించియు, 'చంద్ర హాస', 'చంద్ర కాంత'; 'గోపీచంద్ర' మొదలగు పుట్టిటిపురాణకథల ననుసరించియు వ్రాయబడు చున్నవి. శైలిలోను సంస్కృతనాటకములవలె ఐద్య గద్యాత్మకము లై యుండును. ప్రస్తుతము నిత్య నాటకశాలాభవనసమాశ్రితుల రుచుల ననుసరించి వంగీతము మొడుగా జూనువలడి కథారసమును కవితారసమును నీరసపఱచుచున్నది. ప్రజలకు స్థిరమైన అభిరుచులు ఏర్పడి ప్రజాభిప్రాయము ప్రాముఖ్యము వహించునెడల క్రమముగా ఈ సంగీతమును కథాసమయసందర్భములకు కట్టవడగలదు.

ఇంగ్లీషునాటకసరళి మన నాటకముఖ్యభాగములలో ననుకరింపబడుట లేనేలేదు. సీనులను రంగమును అలంకరించుటయందు మాత్రమే కనబడుచున్నది. సంభాషణమునంతను పేక్సీయరు నాటకములయందువలె ఐద్యశైలిని వ్రాయుటకు పోరేకలింగము మంతులుగారిచే యత్నము చేయబడెను. అది వారు చేసిన "సెనెన్వర్తకుడు" అను నాటకభాషాంతరీకరణమునందు ఇంగ్లీషు వాఙ్మయమువల్ల మనము నేర్చుకొనినవి, విషాదనాటకములు, ఘోరములు, ప్రహసనములు. భాసుని "ఊరు భంగ" మను నాటకము విషాదాంతమే యైనను, మొత్తమువిషాద విషాదనాటకములు మనకు క్రొత్త. "విషాద సారంగధర" అను నాటకము ఇంగ్లీషు వాఙ్మయములోని. "ట్రాజిడీ" అను రూపకమును అనుకరించుచున్నదని చెప్పవలెను. ఇట్టివానియందు మనదోమన కభిరుచి కుదిరినట్లు కనుపడదు. ఇకైతని ఆంగ్ల వాఙ్మయమునకూడ విషాదనాటకము లున్నవి.

ఇంగ్లీషులో "కామెడీ" అను రూపకముల ననుసరించి కొలది శృంగారకథతో కలిసిన హాస్య వినోదచర్యలను వస్తువుగా గొని "ప్రహసనము"లు ఆంధ్రమున వ్రాయబడినవి. సంస్కృతప్రహసనములకును ఆలంకారికులచే చెప్పబడుటయే గాని నాకు లభించలేదు. సరస్వతీవత్రికలో "పాదతాడి తకము" అను విటజీవితాశ్రయ మగు ప్రహసనము దొరకినట్లు వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు వ్రాయించున్నారు. ప్రహసనములలో శృంగార కథాసమ్మిశ్రముండదు. కేవలహాస్యభూయిష్టమై ఇంగ్లీషులో ౧౭వ శతాబ్దమున ఆ వాఙ్మయము యొక్క అప్రౌఢదినములలో నుద్భవించిన "ఇంటర్లూడ్" అను నాటకలను బోలియుండును. పోరేకలింగముగారిచే వ్రాయబడిన "గాన ప్రియుడు" అను ప్రహసనమున శృంగారకథ ముఖ్యవస్తువుగా నుండుటచేత అది పేక్సీయరు కవియొక్క కామెడీలను బోలియున్నది. ఇట్టివి ఏలొకో ఆంధ్రలోకమున నాదరణ బడసినట్లు కనుపడదు. "బలవంత బ్రహ్మణారథ ప్రహసనము" "కనకశునక ప్రహసనము" అనునవి మనోరమ పత్రికలో చదివితినీ. బహుశాన్నివి యగుటను రంగప్రదర్శనము బడయు లేదు. ఇవి కేవలము ఇంగ్లీషుభాషలోని ఇంటర్లూడ్లను బోలియున్నవి. సంఘాచారములయందు గల వైకృతములను వివరితముగా గమనింప నవ్వపుట్టించుచు సంఘమును బాగుజేయుట పీని ఆశయము. అతిమఱు కగు వ్యావహారికభాషాప్రయోగములతో నిడి మిక్కిలి నవ్వపుట్టించునవి యైనను యీ ప్రహసనములు వ్రాయునపుడుకే చాల కాలముక్రిందట ప్రాతబడిన సంఘాచారములను వెక్కిరించుటచే తగిన వ్యాప్తిని చెందలే దనుకొందును. హాస్యరసభూయిష్టములై మనుజుల నడవడి

లోని వికృతములను ప్రదర్శించుచు చదువరులకును చూపరులకును మంచి ఆనందము కలిగింప నోపును.

ఈ “సప్తనాటకముల”లో హాస్యరసమునం దైతే నేమి, జనులయొక్క ఆశయములలోను, సంభాషణలలోను, చేష్టలలోను పలువిధము లగు వైకృతములను ప్రతిబింబించు వైపుణ్యమునం దైతే నేమి పే రెన్నిక గాంచిన “కన్యాశుల్కము”ను “కంఠాభరణము”ను ఇచట భేర్మానియెదను. గిరి శము, వేపారిపంతులు అను వ్యవహారములుందు చతురత, కల్పనలయందు ప్రత్యుత్పన్నమతి గల పోకిరిమిన్నలును, వారి కౌశల్యమునకు గుఱియై కామలోభదండకాతరత్నపులగము లనదగిన లుభావధానులు, సుష్టికెట్టి యను పాత్రములును వీరిలో ముఖ్యముగా గనపించును. కన్యాశుల్కము లోని పాటలయొక్క సరళత, నేర్పు, కథాసందర్భానుసరణము మిక్కిలి ప్రశంసించదగియున్నవి. ఇట్టి నాటకములు సంఘసంస్కరణమునకును, ప్రజల నీతులు నడవడికలు తిన్ననగుటకును ఎక్కువగా తోడ్పడును. దేశముయొక్కదృష్టి అతితీవ్రము లగు ప్రాణాధారసమస్యలపై గురిపడి యుండుటలన యిటువంక మరలలేదు. దేశమునకును ప్రజలకును నిశ్చితాశాయములు ఏర్పడినగాని సాంఘికనష్టాలు, ప్రహసననాటకములు, “సాక్షి”వాటి వ్యాసరాజములు విశేషముగా పజలుటకు వీలుపడదు.

ఇప్పు డున్న నాటకము లన్నియు రాజకుటుంబములు, వారి యుద్ధములు, వివాహములు మొదలగు కార్యములతోనే కించిన్నామరూపభేదములతో కాలము గడుపుచున్నవి. ఇవి గతపు నీతులన్ననో శృంగారవీరకాద్రాక్షశభావమునో, అత్యంతశాంతభావమునో ఆశ్రయించుకొనుచు ప్రకృతిప్రతిబింబము లన వీలులే కున్నవి. జీవిత

ప్రకృతియొక్క ప్రతిబింబము లైననే నాటకములు మనస్సునకు తృప్తిని గలుగజేయును. ప్రకృతిరూప సామ్యము లేని కవితాకల్పనలు తత్కాలప్రశంసితము లైనను, చూపరుల మనస్సులను విశ్వాసము గొల్పి నిత్యాదర్శముగ నుండలేని భావములతో నింపజాలవు. ఇట్టి నాటకములలోని వీరరసములకు ప్రియమైన పాత్రలు బాణాసురుడు, భీమసేనుడు, అశ్వత్థామ మొదలగు వీరులు, చెంచునాటకము లోని చెంచుశిఖనాయకుని అట్టహాసవైఖరికిని యీ పాత్రలు మన నాటకరంగముల ప్రదర్శింపబడు వైఖరికిని భేదము లేదు. మొదటినుండి తుదవఱకు అంత చుట గ్రుడ్లుత్తిడ్లుట అట్టహాసము జేయుటయే వీరరసమునకు ముఖ్యశయమును జేయుచున్నారు. భాషాంతరీకృతనాటకములలో తప్ప తక్కిన యీ యుగపు తెలుగునాటకములలో శృంగారరసము కూడా తరుచుగా ఔచిత్యరహితమై అతిశయోక్తి పూరితమై సదర్శమునకు నరిగిపడి పదమాధుర్యమును భావవ్యక్తిని కలిగియుండును. ఇట్టి అతిశయోక్తిప్రయోగమును చారిత్రాత్మకమైన “విజయనగరసామ్రాజ్యము” అను నాటక ప్రదర్శనమునందు నేను చూచితిని. ఎప్పుడును వింతలు, వేడుకలు, వేషభాషాదృశ్యములయందే లక్ష్మీ ముడిసె ప్రదలకు వీనితోనే తృప్తియగును. ప్రజలయందు నూతనబుద్ధివికాసము గలిగి యిట్టి కేవలబాల్యానుకూల మగు అభిరుచులు మూలిననేగాని ప్రకృతి సామ్యమునే ఆదర్శముగా నూచుకొనుట ముఖ్యవిధి యని నాటకాధికర్తలును, వారిని ఆదరించు నటపర్వతసంఘములును గ్రహింపజాలవు. వీరిపని ప్రజలకు కావలసిన వస్తువులను వేడుకలను సమకూర్చుటయే గదా! మేక్స్ పియర్ మొదలు ఈకాలమువరకును గల ఇంగ్లీషు నాటకచరిత్రమువలన

మనము నేర్చుకొనవలసిన ముఖ్యాంశ మిదియే. వా
జ్ఞయమున ఆదర్శములై చిరకాలముగ నుండవలసిన
గ్రంథములు జనులయొక్క జీవితవిమర్శయందు
అతీతయోక్తికి ఎడమియక సత్య మరయు
సభిలాషయే ముఖ్యముగ నుచుకొనవలయును.
మనుజులు భావములలో కష్టసుఖానుభవముల
వలన జెందుమార్పులు, కనుబరచు. ధైర్యశక్తిర్య
ములు, చేయు పొరబాట్లు, అనుభవింప జరితాప
ములును, ఒకదాని నొకటియంటి ప్రవాహమువలె
మరుష్యుని మొదటి యూహలను మించి చెలరేగి
మంవిభ్రమణము కలిగి యనోపు నడతలు, — వీని
కన్న నదృశ్యము లేమి గలవు? లలితకళలన్నిటిలోను
కవిత ఇట్టి నడతలను వాని నాశ్రయించి పలువిధ
ముల త్రిష్టాచుడు భావములను సవిమర్శముగా
ప్రదర్శించి మహోన్నతపదము నాక్రమించి
యున్నది.

కేవల కథావైచిత్ర్యములు అనగా రక్కసులు
వచ్చుట, రాజ్యములు పోవుట, తిరిగి లభించుట,
అశ్వినీ దేవతలు అగపడి ఆకలి దప్పులు లేని
కళణముల దయచేయుట, పడినెలల పిల్లవానికి
పండ్రెండేడ్ల రాజ్యమరితను పెండ్లి జేయుట, ఆమె
చిన్నమని వెంచుటకు కానల కేగుట మొదలగు
అసాధారణములును ఒకప్పుడు అతీతమానుషము
లును నగు సంగతులకన్న వైసబేర్కొనబడిన మన
స్సు పోకడలు రంగస్థలమున నట్లహాసముగ గను
పడకపోయినను అంతరంగమున కాన్పడమును
బుద్ధికి సూక్ష్మతను తృప్తిని గలిగించును. స్వర్ణము
నుండి దివ్యరక్తమున దుష్యంతుడు దిగుట, శకుం
తలా పుత్రుడు సింహపుష్పియొక్క జాడలు విడ
డియుటకన్న తా నెఱుగనితండ్రి నమిపించి తనను
“తనయా” యని పిలచినప్పుడు కనుపఱచు నదృశ్య

మును, “కీర్తిశకుంతమునిచ్చెదను సింహాకిశోరమును
విడువము” అనెడు ముదునలితానయవలి పచ
నము విని నామసామ్యమున భ్రమపడి “మా అమ్మ
ఎక్కడ” అని అడుగుటయును, తరువాత “తనయా”
యని తన్ను పిచు నీ క్రొత్తమానిసి ఎవరు అని
తల్లిని అడుగుటయును, సందేహముచేత అణచ
బడిన సంతోషాశ్చర్యములుగల మనస్సుతో నామె
“నీ అదృష్టము నడుగుము” అని బదులాడుటయును,
పతివ్రతపాదములపై బడి దుష్యంతుడు పలికిన
అత్యంత పశ్చాత్తాపగర్భిత మగు వాక్యమును—
ఇట్టి సాభాషణములు, భావవ్యక్తీకరణములు
ఆలోచనగల సరులయొక్క మానసములకు అత్యంత
తృప్తి నొనగూర్చునని చెప్పనగును. సస్కృతమున
కాళిదాస భవభూతులయందు యిట్టి మెండుగా
గాననగును. అదృశ్యతనమునకు బలుతావులవారి
నాటకములలో చోటిచ్చినను భావనిరూపణయందలి
బొచిత్యము, సత్యము, కుశలత ఆ నాటకములను
నేటికిని అగ్రస్థానమున నుంచుచున్నది.

కల్పనాస్వాతంత్ర్యము జూపు నాటకము
లరుదు. సుభమును లలితమును నగుకైలి గలిగి
సాతక్రొత్తసంఘాచారముల మధ్య దండడించు
హైందవగృహములయందలి పెద్దలకు సహాసమును
పిన్నలకు ఓరిమిని విధేయతను బోధించుచు కల్ప
నాస్వాతంత్ర్యమును సాత్రైచిత్యమును గలిగియుండు
ఆచార సాఖ్యాయన వెంకట్రాయ శర్మగారిచే
రచిపబడి విశాఖపట్నములో నచ్చుపడిన “మనో
రమ” యనునాటకమును ఉదహరించెదను. ఈనాట
కము ఇప్పుడు వాడుకలో గానము. దీనియొక్క
స్రాశస్త్ర్యము నకలవిధముల “సీతామనోహరము”
అను నాటకముతో బోల్చినయెడల తేటపడును.
రెండును సంఘసంస్కారాశయము గలవియే. ఏది

రంగ ప్రయోగార్థమో యవజనవతసార్థమో చదువరు లవలీల నిర్ణయింప గలుగుదు రనుకొందును. కేవలాదృశ్యకథాభాగములే ఆధారముగా నుంచుకొను నాటకములకు విశాఖలక్ష్యమున అచ్చవడిన “మానవతి” యనునాటకమును ఉదహరించవచ్చును. దీనికథను ఎక్కడనో యదివఱకే కథలపుస్తకములలో చదివినట్లు జ్ఞానము. గోపాలవర్మ యను రాజయవకుడు “స్త్రీమానమును ఎవరు కాపాడవలయును” అను ప్రశ్నకు నడుతూ మియగలుగు యవతికొఱకు దేశదేశముల తిరుగుట, అట్టి “మానవతి” లభించినపిమ్మట ఆమెయెల్లు తన మానమును కాపాడుకొనునో యని పరిశీలించుకొఱకు ఆమెను ఏకాకినిగా నొక గ్రామముచేత విడిచిబోవుట, తరువాత ఆమె వర్తకునిబారినుండి, జంగముబారినుండి, దొంగలబారినుండి యొక సనేక బాధలనుండి తనయొక్క సౌజన్యముచేతను నేర్పు చేతను తప్పించుకొని పురుషవేషముతో తన మామగారి రాజ్యమును జేరుట, వారిమన్నన బడసి తన స్త్రీ ఆకృతి గల చిత్తరుప్తును సత్రమున గట్టించి దాని ద్వారా పట్టువడిన తనభర్తను, తదితరులను గుర్తించి, తనమామ కెఱుకపఱచి, సర్వజనసమక్షమున తన మానమును స్థిరపఱచుకొని తనభర్తతోగలసి రాజ్య సంపదల ననుభవించి సుఖించుట — ఇవి యిందలి కథాశములు. ఇందు మానవతిచారిత్రము ఉత్తమోత్తమమైనను ప్రకృతి కనువగునట్లు నిరూపింపబడినట్లు స్ఫురించుటలేదు. గోపాలవర్మ తనభార్యను విడనాడుటకు హేతుభూత మగు నాతనిమనోభావములు నరిగా నూచి పబడలేదు. గోపాలవర్మ మానవతులకు అనురాగజననముకొఱకై పథమసమావేశము ఉద్యానవనమందు సమకూర్చబడినది.

దీనిని తరువాత మామూలురీతిని ప్రశ్నితరహావ మగు రాజానుజ్ఞను పొందిన సమావేశమునకును భావనబంధము బాగుగ గనుపడదు. దీనివంటి విచిత్రవరణమును ఆధారముజేసికొన్న “వెనిస్సువర్తకుడు” అను నాటకములో ‘షేక్స్పియర్’ అను కవి “పోర్షియా” యను నాయికయొక్క మనోభావముల కలవరమును నిరూపించి ఆయనాధారణ వరణవద్దతిని కొంతవఱకు ప్రకృతి కనుగుణముగా నొనర్చియున్నాడు. ఇంద్రజాలములు, రాక్షసమా యలు మొండుగా నుపయోగించియును, అతివిస్తార మగు కథాశములు కలిగియున్నను, చక్కని రచనాకాళలమును, ఇంపై ప్రకృతి వనువదించు పాత్రపోషణమును గల “త్రిలోకసుందరి” యను కొత్తవల్లి నూర్యారావుగారిచే రచింపబడిన నాటకము నొకదాని నిచ్చుట నుదహరించెదను. ఇది పంగ ప్రదర్శనమునకును, వేడుకగా చదువుటకును గూడ మిక్కిలి తగియున్నది. ప్రద్యుమ్న చంద్రకాంతేశ గాక తదితర పాత్రములును సమయోచితానుసారా వశాత్తూపాదిభావములను గనుపఱచు చున్నవి అదృశ్యతర మటుండ నాయికానాయకుల యొక్క నడవడికయును మాటలును భావములును సహజములును వారివదలికే తగినవియును అయిడి న్నవి చదువరులకును జూపఱులకును లేవక ఆనందముగ భావోన్నతిని గలుగజేయు ననుకొందును. దీనికొంతమట్టుకు మదనకామరాజకథనుండి గ్రహించినదని తోచుచున్నది.

“ప్రకృతి వనుసరించుట కథావస్తువునందే లేకపోయినను పాత్రపోషణమునందైనను ముఖాశయము” అనునదిగాక మననాటకములలో కొనిగమనించదగు విషయములను ముక్తసరుగా నిచ్చు వివరించెదను:—

1. పాటలు

నాట్యరంగమునకు పాటలు ఒక అలంకారము. నాటకములోని భావవ్యక్తిరణము సహాయములు అంతేగాని ముఖ్యలంకారముగాని ముఖ్యసాధనము గాని కానేరవు. సాభాషణయే నాటకకారుని ఆశయమును నెరవేర్చుటకు ముఖ్యసాధనము. దీనిని స్పష్టమైన ఉచ్చారణ లేకపోవుటవల్ల నాటకులు వ్యర్థముచేసినవారగుదురు. ఎక్కడబడితే అక్కడ హాస చిత్తమునకు వచ్చినదరువులు, రాగములు, మట్లు జానుపుచుదురు. దీనివలన నాటకమునకు మిక్కిలి హాని జరుగుచున్నది. ఇది యటుండ వీరి వలన అభిరుచులలో తేరిగిదు అయిన గ్రంథకర్తలు ప్రతినాటకమునను సాభాషణము పాటలయందేనడుపుట గనుచుండుము. ఇది "ఆపెరా" (Opera) యను సంగీతప్రధానముగను ఇంగ్లీషునాటకములయందున హాజము. ఇట్టిపాటకత్తుసాభాషణ మనయత్నగానములలో సహజము. వీనిలోని కథలు అందఱకు తెలిసి నవి. ఆపెరాలలో కథలు సులభగ్రాహ్యములు. జనులు వీనియందు వేషముల చూచుటకొరకును పాటలు వినుటకును మాత్రమే కుతూహలము గలిగి యుండురు. మన "సంగీతసత్వహరిస్పృంద్ర" "సంగీత చంద్రకాంత" యను నాటకములు కథావచనదర్శములను, పాత్ర లాడెడుమాటలను, కనుపఱచు భావములను తెలియనియకుండా సభవారి కందఱు జలుగువేషములతోను, వారి పీనులను రహించితి లేని పలుకులతోను స్పష్టోచ్చారణ లేని సంగీతములచేతను లాలిత్యము లేని సంగీతపుపెట్టెల స్వరసన్నాదముతోను చీకాకుపఱచు చుండును. సురభికరవేషవారిచే ప్రదర్శింపబడిన దొకటి చిత్రామణినాటకశాలయందొకటి నేను జూచితిని. సందర్శములు, రసములు, భావములు అవసరము

లేకుండా కేవలము స్వరాలావలయుకులతలయందే తగులుకొని వినుగూడిన సభికులలో నూటికి తొంబది మంది కై నను వినుపు జనించునట్లు మన సంగీత సభలు చేయు పొరబాటును యిట్టిదే. నాటకము యొక్క ఆశయము కేవలసంగీతప్రదర్శనము గాదు. సంగీతసభయొక్క ఆశయము కూడినసభికుల యొక్క అభిరుచినిబట్టి యుండవలయును. ఏదో రీతిని తల లాడించుట గానసభలకు వెల్లువారికిని, ఒకరినిజూచి ఒకరు మెప్పువచ్చుట చఱచుట నాటకశాల చూడవలకును వాడుక యైనది. నాయభిప్రాయము ఏమనగా నాటకప్రదర్శనమున సాభాషణము ముఖ్యము. స్పష్టమైన ఉచ్చారణ ప్రాణము వంటిది. పాత్రముల నడవడికయు భావములను తెలుపుటకు ముఖ్యసాధనమగు సాభాషణము సరిగా సభవారి చేవులను పడక నాటకములయందలి ఆడరమును లెగ్గి చివేయును. నాటకరచయితలు గూడ భావమంతయు స్పష్టమగువరకును గద్యవద్యములతో తృప్తిపెంచుచు, భావమును విస్తరింపజేయు నవసరము గలిగినచోట్లను మాత్రమే తమచేత రచింపబడినవిగాని పూర్వకవికృతములై జనానుమతములైనవిగాని యగు పాటలను మితముగా పొందుపఱచవలెను. ఇందుకు మాళవికాగ్నిమిత్రములోని అగ్నిమిత్రుని వాక్యములయందు భావపూరితము లగు చిన్న వృత్తములు సంగీతరసానుకూలము లని తోచును. అతినాటకములోను మాళవికచే పాడబడిన ప్రాకృతగీతక యొకటియే కేవలసంగీతవిధానము ననుసరించియున్నది. అది యెంతయు సందర్భానుసారముగ నున్నది. పితృమోర్ఖతయములో చతుర్థాకము మాత్రము సంగీతభూయిష్ట మై యున్నది. ఆరుగము ఏకపాత్ర ప్రయోజితము. అందలి విరహభావము మొదటినుండియు జూపఱులకు స్పష్టము.

ఇక నాపైని సంగీతపు వినరులు కవికిని షరమరసి కులకును తృప్తియగునంతవరకు నడుపుకొనవచ్చును. కుంభకోణకాలేజివిద్యార్థులు ఈ నాటకమును సంస్కృతమున క్రిందటి డిశేబరులో ప్రదర్శించిరి. చతుర్థాంకములో హంస, మేఘము, కొండచరియ వీనితో విరహాన్వితృడు మాటలాడు భాగములను మాత్రమే ప్రదర్శించిరి. తక్కినభాగములను విడిచిపెట్టిరి. పద్య మొకపరి చదివినతరువాత రాగ ప్రయోగముజేయుచుండిరి. సంభాషణలు బహు స్పష్టముగా నుచ్చరించబడెను. ఆనాటకము సర్వజనామోదితమాయెను. సంగీతమే ప్రధాన మగు నాటకములలోని సంభాషణ అంతయుగాని చాల భాగముగాని రాగ గీతికలలో నుడవచ్చును. అవియైనను స్పష్టోచ్చారణ లేనియెడ వ్యర్థపయుక్తము లగునని నానమ్మకము. ఆంగ్ల సంగీతనాటకములలో (Operas) ప్రదర్శింపబడు భావములు అత్యుదారములు గాని అతినిచములు గాని అతిక్రూరములుగాని అతీలలితములుగాని అమరియుండును. గ్రహించుట సులభము. సంభాషణలో చాతుర్య మక్కఱలేదు. ఇంపు గొల్పు పదజాల మూట చాలును. కథ జీవితప్రకృతిని అనుసరించనక్కఱలేదు. మన యక్షగానములలోను నిశ్లే. “సీతామనోహరము” అను నాటకములో సీతకును, భుజంగరాత్రకును జైలులో జరిగిన సంభాషణలు సంగీతకత్తులో పెంపుగ నమర్చబడి యున్నవి. గద్యవాక్కుల నుడివ సహజముగాను మనోహరముగాను నుండెడివి.

ఇంగ్లీషుశాబ్దయమున ౧౭-వ శతాబ్ద పూర్వ భాగమున విలసిల్లిన “మేస్క్యూ” (Masque) అను నాటకరకము మనలో కానము. నాటకులు కృత్రిమముఖములను ధరించి ఆడుచుండెడివారు. వీనిలో

నృత్యము అలంకారము వేషము విచిత్రరంగ ప్రసము ఇవియే ముఖ్యముగా నుండెను. ఇవి అత్యధనికుల యిండ్లలో ఏర్పాటుచేయబడుచుండెనాటకులు ముఖమునకు కోటావేసుకున్నను, యక్షగానములు ఈ భాగములో జేరవు.

2. పద్యములు వాడదగిన సహజములు

మానవునకు సామాన్యవ్యవహారములలో గలయే సహజము. దాని ననుకరించి నాటకకవులు అట్లే సంస్కృతములోను తెలుగు వాఙ్మయములో ఉపయోగించుచున్నారు. కేవలహాస్యప్రధాన భాగములయందు మాత్రము చురుకుగల దేశ్యవాక్యసరళిని ఉపయోగించి, తక్కినచోట్ల కములుగాని ఉన్నతపదవాక్యసరళిని ప్రయోగించు గ్రీకునాటకములలో గద్యవాడుక కానరాదు. ఇంగ్లీషులో మొదట అన్నిరకముల నాటకములలోను పద్యపద్యమయే వాడబడినను, రారు హాస్యభాగములయందు గద్యను వాడుట ఆచారమాయెను. ఉన్నతపాత్రల సంభాషణకును దాది రసప్రదర్శనమునకును వాడుకభాష గాభీర్యము చాలదని కాబోలు పద్యశైలినే వాడుచుండిరి. ౧౮వ శతాబ్దముచివరనుండి ఆయాచారమారినది. ఇంగ్లీషునాటకములు సహజ గద్యయందే వ్రాయబడుచున్నవి. గద్యపద్యము ఉచితరీతిని కలిపి వాడుట మననాటకములలో దగిన అంశము. మననాటకములలో నికాయము గమనించదగును. పద్య ప్రయోగము భాషనృత్యము, భావోద్దేకము గలిగిన చోట్లనే నగును. లేనిచోట్ల గద్యమే వాడుచుందురు. నలు అధికముగ వచ్చుచోటనుతప్ప పద్య మప్రయోగించరు. పాత్రములు దీర్ఘప్రసంగముగావించుటయును గాఢరాదు. పద్యప్రయో

సంభాషణలో హెచ్చుస్థాయిని తెలియబర్చుచు,
సోపానములయందు విశ్రాంతికొఱకు అచ్చటచ్చట
నమర్చబడు విశాలమగు రాతిపటపును బోలి
యుండువలెను. రసోచిత మగు షడ్యవృత్తాదులను
ఎంచి ఉపయోగించుట కాభిదాసుని నాటకముల
యందు ముఖ్యముగా గాననగును. షడ్యముకన్న
గద్యయే మెరుకు. పాండవులు శ్రీకృష్ణుని రాయ
భారమునకు పంపు ఏకాంకరంగము ఒకసారి రాజ
మందిరి కాలేజీలో ప్రదర్శింపబడగా చూచితిని.
షడ్యములతో నిండియుండెను. పాత్రములు గోడ
నమర్చబడిన బొమ్మల వలె నా గంటసేపు
ఎట్లో కూర్చుండిరి. ఒక్కభీముడుమాత్ర మొక
సారి గద తిప్పి మీనము నులివెట్టెను. ఇంగ్లీషు
ప్రభువుల సభయందైనను యితే ఏకనాద ఏకతాళ
వాదప్రతివాదము లుండ వనుకొందును. అధిక
మన్నన లవనరమగు రాజసభలయందైనను
యితేకన్న కదలికయును జీవకళయును ఉండును.
ప్రకృతిని ఆదర్శముగా నుంచుకొననిచో నాటకము
లిటులనే తయారగును. “పాండవవిజయము” అను
నాటకము అనేక విధముల ఆదర్శపాఠముగా
నున్నది.

8. శైలి

దీనినిగురించి నేను జెప్పవలసినది ఏమనగా
శైలి, భావముల ననుకరించి పలురీతుల మెలగినను
మొత్తముమీద జనబాహుళ్యమునకు ఆనందము
సెలగూర్చుగూడిన నాటకములు సులభషడజాల
ముతో సెప్పారుట సమంజస మని తలచెదను.
దీనిలో షడ్యముననైననేమి గద్యముననైన నేమి శ్రీ
చిటకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారిచే భాషాంతరీక
రింపబడిన భాసనాటకములశైలి ఆదర్శముగా నుండి
నోపునని తోచుచున్నది. “త్రిలోకసుందరి” యందు
గూడ సంభాషణ సరళమై చురుకుగల జేశ్యప్రయో
గములను యుక్తస్థలములయందు వాడుచు నొప్పురు
చున్నది. దానిలో షడ్యములయందుగూడ ఇట్టి
శైలియే గలదు. భవభూతి కవితైలిని అట్టహాసము
గల చోట్లను, కొన్ని వర్ణనలలోను ప్రయోగించి
నను, మొత్తముమీద సులభస్ఫురణగలుగు శైలినే
వాడియున్నాడు. ఇంగ్లీషున పేక్స్పియర్ కవియొక్క
విషాదనాటకములలో ముఖ్యపాత్రములు అతివిషమ
స్థితిలో పడి భావవైకల్యమును బొంది తమమనస్సు
తమకే స్పష్టముగా తెలియని అవస్థలలో క్లిష్టశైలిని
సంభాషింతురు గాని ఇట్టిచోట్లరుదు. (సశేషము)

ప్రణయగీతములు

అధికార్థ సూర్యనారాయణరావు గారు, పి. యే., పి. యల్.

రైలిజునిప్రేమమే ! బలమైన దంచు

చిలుక లాకాశాన ! లలితముగఁ బాడె.

కనరానిప్రేమమే ! సున మైన దంచు

ఆకులలో గాలి ! హాయిగాఁ బాడె.

పలుకనిప్రేమమే ! పావనం బంచు

చల్లగా మదిలోన ! జానకి పాడె.

ప్రాచీనాంధ్రులెవ్వరు? ఆర్యులు కారా!

విలుకూరి వీరభద్రరావు గారు

ప్రాచీనాంధ్రులెవ్వరు? ఆర్యులా? అనార్యులా? నాగరికులా? అనాగరికులా? ఇప్పటి యాంధ్రులును ప్రాచీనాంధ్రులును వేళ్ళోలు జాతులవారా? ఒక్కజాతివారుకారా? అను ప్రశ్నములను ప్రఖ్యాతపండితులైన విజాతీయవేదశోధకులు చర్చించుచు వివరితసిద్ధాంతములను చేయుచున్నప్పుడును, మతభేదబుద్ధిశోఁ బ్రాచీన ధర్మశాస్త్రవేత్తలు కొందఱు చరిత్రజ్ఞానము చాలమి నో, ద్వేషముచేతనో సత్యమును మఱుగుపఱచి భారతప్రపంచము సంధికారములోఁ బడి దారి తెన్నులు గానకుండునట్లుగాఁ జేయు వ్రాతలు వ్రాయున్నప్పుడును, భరతఖండములోఁ బ్రాచీనామము ముజవకుండ ననేకతాబ్దులుగాఁ బట్టికొని విడువక మర్యాదను గాపాడుకొనుచు వచ్చిన మనము వానిని సహించి యూరకుండుట యెట్లు? అయ్యవి సత్యములు కావని మనము గ్రహించినప్పుడు వానిని సహేతుకముగా ఖండించి లోకమునకు సత్యమును శ్రుతపఱచుట మనకు విధ్యుక్తధర్మము కాదా? ఇందు గర్వసంభవ మేమియన్నది? భరతఖండము నిజమగు నాంధ్రతత్త్వచరిత్రమును సరిగా సంపూర్ణముగా గ్రహించునాటికిఁ గృత్రిమజాతిభేదములు వాటంతటవియో సమసిపోగలవు. ఛూచితిరాయా చిత్రము? స్మృతికారులకు నెల్లఁ బెద్ద యగు మను వేమనుచున్నాడో చిత్తగింపుడు. కారావరస్త్రీయందు నివాసమునకుఁ బుట్టినవాడు చమారీ

(చర్మకారుడు) వాడట! బ్రాహ్మణస్త్రీయందు నైశ్యమనకు జన్మించినవాడు నైదేహుడట! నైదేహస్త్రీయందు చమారీవానికిఁ బుట్టినవా రాంధ్రులును మేదులునట! వీరుభయలును గ్రామములలో నివసివారడట! ఆంధ్రులు చుడాలజాతిభేదముగ నిరూపించి వ్రాసెను.*

మనుస్మృతిలోఁ గీవాశ్యమునుకూర్చిన బుద్ధిమతున కెట్టిచరిత్రజ్ఞానము కలదో యింకఁ జెప్పవలయునా? ఇంతకుఁజేను మేధావి యైన మఱియొక శాస్త్రవేత్త యాంధ్రులకును మేదులకును వీక్షణిలోఁ బెట్టెత్తుటయును, పాకీషనులు చేయుటయు గుహ్యనయవముల స్పృశించుటయు నృత్తులని చెప్పి యన్నవాడు (శూద్రకమలాకరము). వీరికుఁజేన మఱియొక బుద్ధిమతుడు షేదస్త్రీయందు నాంధ్రునకుఁ బుట్టినవాడు యవనుడైన తురుష్కుడనియ వానికి గోవధఁజేసి జీవించుట వృత్తియనియొక చెప్పి యన్నాడు.

మేదశ్యునితా కార్యా త్సంకరాభేదచేదహః । తమాత యవశ్రుతం కురుష్క స్సప్రకీర్తతః । ప్రసిద్ధో ష్టేన జీకేమా గోవధావ్యాజ తపహమ్ ॥ (శూద్రకమలాకరము)

ఇయ్యవి ధర్మశాస్త్రవేత్తలయిన మన్వాదుల నచించిన వాశ్యములు గానన మనవారు కొందఱు వీనిని విశ్వసించి తా మాంధ్రులమని చెప్పుకొనుట! సిగ్గుపడు చుదురు. ప్రాచీనాంధ్రులకును మనకుఁ సంబంధములేదని చెప్పుచుదురు. భరతఖండముల

* కారావరం నిషాదాత్తు చర్మకార్మ ప్రమాణతే । నైదేహాకా దంధ్రమేదో బహిర్గామవ్యవస్థితౌ ॥

నితరప్రదేశమలవారు సహితము మన మాంధ్రులము కామనియె నిన్న మొన్నటివఱకు తలంచుచుండిరి. భరతఖండములోఁ జాతుర్వర్ణ్యము తలయెత్తుటకుఁ బూర్వమును దీయ నున్న లక్షలకొలది జనసంఖ్య గల జాతులను సయితము సఃకీర్ణజాతులనుగఁ జెప్పిన మనుప్రవాక్యము లెట్లు విశ్వాసార్హములగునో విషయవిమర్శ చేసి మనవారు చర్చించరు. భారతవర్షి యజాతుల పరిణామచరిత్రము నెఱింగిన యేచరిత్ర కారుఁడును మనుప్ర చెప్పిన సఃకీర్ణజాతులను ప్రత్యేకజాతులనుగఁ బరిగణించునేగాని మఱియొక విధముగాఁ గళంకయుతము లని తలఁపఁజాలడు. బ్రాహ్మణస్త్రీలు శూద్రులతో వ్యభిచరింపఁగా చండాలజాతి పుట్టిన దని చెప్పుట బ్రాహ్మణులకే యనమానముగాని చండాలరకు శూద్రుల లక్షలకొలది జనసంఖ్య గల చండాలజాతి ప్రత్యేకవృత్తిత్వముగల స్వతంత్రజాతి. మనుస్మృతి కారుఁ డెట్టి యుద్ధకారములో నుండి యనుభవ విరోధజాతులతత్త్వము దెలిపెనో యా వివరమును మఱియొకవ్యాసమున దెలిపెను. ఆంధ్రులనుగూర్చి మిడిమిడిజ్ఞానముతో ధర్మశాస్త్రవేత్త లేమి వ్రాసినను నీరికంటెను బూర్వము పుట్టిన యైతరేయ బ్రాహ్మణములో నాంధ్రుల ప్రశంస గలదు. అందు భారతవర్ష భుండయిన విశ్వామిత్రుని సంతతిగాఁ జెప్పబడినారు.* ఇందలియైతిహ్య మిట్లున్నది. ఇక్ష్వాకు మంత్రిములో పుట్టిన విదేహుని కొడు కగు హరిశ్చంద్రుఁడను రాజునకు నూర్వరుభార్య లున్నను పుత్ర సంతానము లేకపోయినదట! అతఁడొకనాడు తన యింటిలో నున్న పర్వతనారదు లనువారితోఁ జెప్ప

కొనఁగా వారు 'కొడుకు పుట్టిన నీకు బలియిచ్చెద' నని వరుణుని బ్రార్థింపుమనిరి. అతఁ డట్లు చేసెనట! వరుణ ప్రసాదమున సాతని కొక కుమారుఁడు కలిగెను. వానికి రోహితుఁ డని పేరు పెట్టెను. సిన్ధుత వరుణుఁ డెన్నిసారు లడిగినను హరిశ్చంద్రుఁడు కొడుకును బలిపెట్టక కొడుకు పెద్దవాఁ డగువఱకు సాకులు చెప్పుచువచ్చెనట! ఒకనాడు రాజు తన కుమారున కీ విషయము దెలుపఁగా నతఁడు తీరస్కరించి విల్లు చేతఁ బట్టుకొని యరణ్యమునకుఁ బోయి సంవత్సర కాల మచట నుండెనట! దీని సంతయు విని వరుణుఁడు హరిశ్చంద్రునిఁ బట్టుకొనియెనట! అతఁ హరిశ్చంద్రుని కడుపుబ్బెనట! అచట ననములో నాటిన వత్సరములవఱకు హరిశ్చంద్రునికొడుకు సంచారము చేయుచుండి యొకనాఁ డొక ఋషిని గనియెను. అతఁడు నయనముని కొడుకు అడిగర్దుఁ డనువాఁడు. అతఁడు త్సుద్వాధాపీడితుఁడై యుండెనట! వానికి శునప్రచ్ఛుఁడు, శునశ్చేపుఁడు, శునలాంగులుఁడు అను మూపురుషుత్త్రులుండిరట. తనకు బదులుగా బలి యిచ్చుటకై వానికుమారులలో నొకని నెనంగినయెడల నూఱుగోవుల నిత్తు నని రోహితుఁడు వాని నడిగెనట! తండ్రి పెద్దవానివల్ల కాదని కొఁగి లించుకొనియెనట! కడపటివానిని తల్లి కాఁగిలించుకొనియెనట. మధ్యవాఁ డున శునశ్చేపు నిచ్చుటకు తల్లిదండ్రు లంగీకరించిరి. రోహితుఁడు వారలకు గోవుల నిచ్చి శునశ్చేపుని గొనివచ్చి తండ్రి కావత్తాంతమును జెప్పెనట! తండ్రి వాని గొనిపోయి వరుణునకు నమస్కరింపఁగా నతఁడు 'బలికి తుత్రియనికంటెను బ్రాహ్మణుఁడే తగినవా' డని

* "తస్యహ విశ్వమిత్ర వైకళితం పుత్ర అనుః పంచాశత్ ఏవజ్ఞాతాం సోమధుచ్చందసః, పంచాశత్ కనీయాంశః తదేయే జ్ఞాతాంసోనలే మళలవ మేనిరి. తాన్ అమ వ్యాజసోరాన్ తాన్ నః ప్రజాభక్తి వైశిత పితేధాః పుండ్రః శబరాః పులింబామాతలి ఇత్యుసంత్యా బహవో ధనః కైకామిత్రా దన్యావామ భు యన్తిః.

వారికి హరిశ్చంద్రుని రాజసూయము చేయు మని
యుత్తరు విచ్చెనట! హరిశ్చంద్రుడు వీని జంపి
దేవతలను సోమపానముచే నంతృపులను గావింప
దలంచెను. ఈ మహాయజ్ఞమును నెఱవేర్చుటకు
విశ్వామిత్రుడు హోతగను, వసిష్ఠుడు బ్రహ్మ
గను, జమదగ్ని అధ్వర్యుడుగను, అయాస్వరుడు
ఉద్ధాతగను నేర్పడిరట! శునశ్శేపుని యజ్ఞయావ
మునకుఁ గట్టి కత్తి చేతఁబుచ్చుకొని వానిఁ జంపు
వాడు లేకపోగా వందలకొలది గోవులను లంచ
ముగాఁ గైకొని అజీగర్తుఁ డను ఋషి తన కుమా
రుని తానే చంపుటకు సిద్ధపడియెనట! అప్పుడు
శునశ్శేపుఁడు తన్ను నిశ్చయముగఁ జంపుదు రని
యాహించి యేకమంత్రముతో ప్రజాపతికడకుఁ
జొయెనట. అతఁ డగ్నికడకును, అగ్ని నవిత్తుని
కడకును, నవిత్రుడు వరుణునికడకును, వరుణుడు
అగ్నికడకును, అగ్ని విశ్వేదేవులకడకును, విశ్వే
దేవులు ఇంద్రునికడకును, ఇంద్రుడు అశ్వినులకడ
కును, అశ్వినులు ఉషస్సుకడకును పంపగా శున
శ్శేపుడు మూడుమంత్రములచే బ్రార్థించగా వాని
బంధనములు విడిపోవుటయె గాక హరిశ్చంద్రుని
కడుపుబ్బ పోవుటయె గాక స్వస్థచిత్తుఁ డయ్యెనట! శున
శ్శేపుఁడు మిగిలిన యజ్ఞభాగమునఁ బాల్గొ
నియెనట! యజ్ఞము ముగిసిన పిమ్మట అజీగర్తుడు
విశ్వామిత్రునికడకువచ్చి తనకుమారు నిమ్మని యడి
గను. విశ్వామిత్రుడు 'వల్ల కాదు. దేవతలు నా
కొనంగినారు గనుక నతఁడు దేవరాతుఁ డనఁబర
గను. అతఁడు విశ్వామిత్రునిపుత్రుడు గాని నీ
పుత్రుడు కాఁడు పొమ్మ'నియెను. కావీలేయలు,
బభ్రవులు వీనిసంతతివారని చెప్పెను. అంత అజీ
గర్తుడు తనకుమారునితో నిట్లు వలికెను. 'ఋషి
యైన అజీగర్తుని పుత్రుఁడ వగుటచేత నంగీరసుఁ

డపుగ నున్నాఁడవు. ఓ ఋషి! నీ పూర్వులమూర్త
మును దప్పకుము.' దీనికి దేవరాతుఁ డిట్లు ప్రత్య
త్తరము చెప్పెను. "నన్ను బలి యిచ్చుటకై నీవు
కత్తిచేతఁ బుచ్చుకొనియుండఁగా వారు చూచినారు
ఇట్టివని చేయువారు తూద్రులలోఁ గూడఁ గాన
రారు. నాయొక్క విలువ మూడుపందల గోవులుగా
గ్రహించినావు. సంస్కరింపరాని దురాగతము నొన
రించినావు." అంతట విశ్వామిత్రుడు నిన్ను బలి
యిచ్చుటకు సిద్ధపడినవానికి పుత్రుఁడవుగా నుండ
కుము. నాకు పుత్రుఁడవుగా నుండువుగాని రమ్ము
అని వలికెను. 'అంగీరసుఁడ నైన నేను నీ కెట్లు
పుత్రుఁడుగా నుండు. నీ పుత్రులు నన్ను గైకొనుట
కంగీకరితురా?' యని ప్రశ్నించెను. అప్పుడు విశ్వా
మిత్రుడు తన నూర్వురుపుత్రుల నడిగెను. మధు
చ్ఛందసుఁడు మొదలగువా రేబదిమంది కడఁబడి
వారు మాత్రము వానిని విశ్వామిత్రునిపెద్దకొడు
కునుగా నంగీకరించుటకు నమ్మితిండి. వారి క్యేము
లేబదిమందియు నమ్మితివరైరి. అందుకు విశ్వా
మిత్రుడు కోపించి వారిని దేశము ననివాసలలో
నుండునటులు శపించెను. వారే ఆంధ్రులు, పుండ్ర
లు, శబరులు, పులి దులు, మూతిబాలు మొదలగు
నామములతో నొప్పుచున్నారు. దస్యులలో ననే
కులు విశ్వామిత్రునుండియె యుద్భవించినారు."

ఇది యొక చిత్రమైన యితిహాసము. ఇట్లు
శబరపులిదాదులతోఁజేర్చుటవలన నాంద్రులనార్యు
లనియు, ననాగరికులనియు పాశ్చాత్యులు వెక్కండు
తలంచుచున్నారు. అనాన్యలనిగాని అనాగరికులని
గాని పై బ్రహ్మజావాక్యముల్లో నేమియుఁ గాన
రాదు. అయ్యవి పాశ్చాత్యుల యూహలు. ఆంధ్రు
లు దస్యులలోఁ బరిగణింపబడిన మాట వాస్త
వము. దస్యులనాగరికులని వేదములు ఘోషించు

చున్నవని పాశ్చాత్యపండితులు వ్రాసెడి వాక్యములు సప్రమాణములుగఁ గొనరాదు. పూజావిధానమున సంభవించిన భేదములచేతనే ఆర్యావార్య శబ్దములు పుట్టినవిగాని జాతిభేదముచేగాని, అనాగరిక భేదముచేగాని పుట్టినవిగావు. ఆర్యులెట్టినాగరికులుగ నుండిరో దస్యులుగూడ నెట్టినాగరికులుగానే యుండిరి. ఇంద్రాగ్నులను దస్యులు పూజింపను. అవ్రతములు, అపవ్రతములు, అన్యవ్రతములు, అనగ్నిత్రులు, అనుజ్యులు, అయజ్ఞానులు, అబ్రహ్మలు, బ్రహ్మద్విషులు, అనిస్త్రులు, అనిదస్యులు ఋగ్వేదముతో పలుచోట్ల వర్ణించబడిరి. ఇంద్రాగ్నులను బూజించువారుగను, యజ్ఞకర్మలను జేయువారుగను ఆర్యులు వర్ణించబడిరి. దస్యులు కర్మనాశకులని నిగుక్తమునఁ బేర్కొనఁబడిరి. కర్మయుక్తులార్యులనియు, కర్మహీనులు దస్యులనియు స్పష్టముగ బోధపడఁగలదు. అనఁగా వారికిని వీరికిని పూజావిధానములు భిన్నము లని తెలుపునేగాని యార్యజాతులవారికంటె దస్యులు భిన్నజాతులవారని తెలుపు శబ్దప్రయోగములు గానరావు. దస్యుల విషయముతో ఋగ్వేదమున దొకచోట (ఋగ్వే. మం. ౫-౨౯-౧౦) అనాసశబ్దమును ప్రయోగించుటచేత దస్యులు చప్పిడిముక్కులు గలవారని యర్థములు గావించి పాశ్చాత్యపండితులార్యులు వేఱనియు, దస్యులు వేఱనియు, వింతసిద్ధాంతములను దేల్చి ప్రపంచమునంతను గగ్గోలు పెట్టుచున్నారు. ఆ శబ్దమునకు నోరులేనివారనఁగా మంచిసంభాషణము లేనివారని సాయనాచార్యులవారు భాష్యముతో వ్రాసియుండఁగా మోక్షమూలరు (Max Muller) పండితుఁడు ముక్కులేనివారని యర్థము చేసియున్నారు. వీనిపైని వింతసిద్ధాంతములు బయలుదేరినవి. ఋగ్వేదమును జక్కఁగా

మనము పరిశీలించితమేని దస్యులార్యులకన్నను నాగరికులని బోధపడక మానదు. దస్యులు నగరములలో నివసింపుచుండిరి. (ఋ. మం. ౧-౫౩-౮) (ఋ. మం. ౧-౧౦౩-౩). వారికి గోవులు, అశ్వములు, రథములుగలవు. (ఋ. మం. ౮-౪౦-౬). (ఋ. మం. ౨-౧౫-౪). వారు నానిని నూఱు ద్వారములు గల నగరములలో నుండిరి. (ఋ. మం. ౧౦-౯౯-౩). దస్యులు భాగ్యవంతులుగ నుండిరి. (ఋ. మం. ౧-౩౩-౪). వారికి బహుశ్లమీఁదను కొండల మీఁదను సొత్తు గలదు. (ఋ. మం. ౧౦-౬౯-౬). వారికిని బాగారమును, నగలును గలవు. (ఋ. మం. ౧-౩౩-౮). వారి కనేకదుర్గములు గలవు. (ఋ. మం. ౧-౩౩-౧౩, - మం. ౮-౧౭-౧౪). ఆర్యులవలెనే దస్యులును యుద్ధములలో రథము నుపయోగించుచుండిరి. (ఋ. మం. ౮-౨౪-౨౭, మం. ౩-౩౦-౫, ఋ. మం. ౨-౧౫-౪). వీనివలన దస్యులనాగరికులు కారనియు, ఆర్యులవలెనే నాగరికులనియు, పూజావిధానమున నార్యులకంటె భిన్నులనియును, జాత్యంతరులు కారనియు బోధపడఁగలదు. ఈ విషయమును గూర్చి సుపూర్ణముగాఁ జర్చించుటకు నిచట తావుచాలదు. ఋగ్వేదములో ౧, ౫౩, ౯ ౭౨ పదములు గలవని చెప్పుదురు. వానిలో 'ఆర్య'శబ్దము ౩౩ సార్లును, 'దస్య'శబ్దము ౭౦ సార్లును, దానశబ్దము ౫౦ సార్లును మాత్రమే ప్రయోగించఁబడియుండెననియు, ఇయ్యవి జాతిపదముగఁ బ్రయోగించఁబడియుండలేదని నేదవిమర్శకులవక్కాణించుచున్నారు. కనుక నైతరేయబ్రాహ్మణములో 'ఆంధ్రుల'ను దస్యులలోనివారిగఁ జెప్పుటచేత వారి ననాగరికులుగఁ బరిగణింపరాదని స్పష్టము కాగలదు. అనాగరికులైన పుండ్ర శబర పుళి: దాదులతోఁ జేర్చుటవలన నాంధ్రులనాగరికులని

చెప్పవత్తురు. ప్రతిజాతిలోను నాగరికులు వనాగరికులు కూడ నుండిరి. వీరిలో నాగరికులు లేరని యే ప్రమాణములతోఁ జెప్పగలరు? పుండ్ర, శబర, పులిదాదులలోఁ గూడ నాగరికులుగలరని యనేక ప్రమాణములను జూపవచ్చును. ఆ విషయమును గ్రంథకర్తముగఁ జెప్పించవలయునే కాని నేఁ డీ చిన్న వ్యాసమునఁ దెలుప సాహసించరాదని మఱియొక మాటనుకు దానిని నిలుపుచున్నాను. ఐతేరీయ బ్రాహ్మణకాలమును నిర్ణయించుటలోఁ జరిత్రపరిశోధకులు భిన్నాభిప్రాయులై యున్నారు. అందు పేర్కొనఁబడిన జ్యోతిషాస్త్రసంబంధము లయిన వానిని బురస్కరించుకొని ప్రాశస్యను కోల్ బ్రూకనువా రిప్పటికి 3300 సంవత్సరముల క్రిందట రచించఁబడి యుండవచ్చు నని తెలుపుచున్నారు. ప్రాశస్యరు మ్యాక్స్ ముల్లరు పండితుడు 2700-2800 సం॥ల నడుమ రచించఁబడి యుండవచ్చునని తలచుచున్నాడు. ప్రాశస్యరు విల్సను పండితుడు క్రీస్తునకు పూర్వము 10-11 శతాబ్దాలనఁగా నిప్పటికి 3000 సం॥ల క్రిందట వైతరేయ బ్రాహ్మణము రచించఁబడియుండవచ్చు నని తెలుపుచున్నాడు. మఱియును సుప్రసిద్ధుడైన రామకృష్ణ గోపాల భాండార్కరు గారు విల్సను పేర్కొనిన కాలముకుఁ బైన బూర్వమునకుఁ జోవలయు నని వక్కాణించి యున్నారు. ఐతరేయ బ్రాహ్మణమును భాషాంతరికరించిన డాక్టరు 'హేగ్' అను వారు 1000 సం॥లకుఁ బూర్వమే యైతరేయ బ్రాహ్మణము పుట్టియుండు నని చెప్పియున్నారు. వీరి సిద్ధాంతము లెట్టి వయినను బహుప్రాచీన మైన గ్రంథ మనుటకు సౌశయింప బడిలేదు. అయినను నిట్టి పురాతన బ్రాహ్మణములలో నహితము నూత్న విషయములు చొప్పించఁబడి యుండక మానలేదు.

ఆ విషయ మటుండ నిడు. ఇతరటి ప్రాచీన మైన బ్రాహ్మణములో 'ఆంధ్రు'ల నామములు వివరింపబడుచున్నవి. దన్యులు నాగరికు లని ఋగ్వేదమువలన రుజువు చేసితిమి గాన నాంధ్రులు దన్యులలోని వారని చెప్పుటచేత నాంధ్రులు గూడ నాగరికులే యని తేటపడుచున్నది. ఇప్పటికి మూడువేల సంవత్సరములకుఁ బూర్వమే నాగరికు లయిన యాంధ్రజాతులవారున్నట్లు మన కీ బ్రాహ్మణము వలనఁ దేటపడుచున్నది. మఱియు నింకొకవిశేషము గలదు. భారతులలోనివాఁ డని వక్కాణింపఁబడిన విశ్వామిత్రుని సంతతివారని వీరు తెలుపఁబడుట చేత వీరు భారతీయశాఖలోనివారని సారాశము తేలుచున్నది. భారతర్థభుఁ డైన విశ్వామిత్రుడు సామాన్యుడు గాఁడు. ఆర్యకర్మలలోనికి దివి భారతజాతిని సముద్ధరించినవాఁడు విశ్వామిత్రుడు. సుప్రసిద్ధ మైన గాయత్రీమంత్రముచే నెప్పటి ఋగ్వేదములోని మూఁడవమండలమునకు నధికారి యైన ఋషి విశ్వామిత్రుడే. ఇతఁడు మొదట నార్యులకు రాజగ నుడిన సుదాసునకుఁ బురోహితుఁడుగ నుండి తృప్తికరముగఁ గార్యములు నిర్వహించుచున్నను, వసిష్ఠునితో స్పర్ధ యేర్పడి త్రిత్సలను నార్యశాఖవాని విడిచి భారతులనుజేరి సుదాసునితోడను, వసిష్ఠునితోడను, త్రిత్సలతోడను భారతాను. త్రిత్సలలోనివాడు వసిష్ఠుడు. భారతులలోనివాడు విశ్వామిత్రుడు. వీరికి 2800 సం॥లకు ముందు ఋగ్వేదములోను, బ్రాహ్మణములలోను, పురాణలేఖనములలోను, వర్ణించఁబడినవి. విశ్వామిత్రుడు గొప్ప సంస్కర్తగఁ గన్పట్టును. ఇతనికి మొదట నవజయము సంభవించెనని తరువాత విజయము లభించె నని గ్రంథములు చాటుచున్నవి. చదువరులారా! ఇం

దొక ముఖ్యవిషయమును జ్ఞప్తియందుంచుకొనుడు! అందులవలెనే విశ్వామిత్రసంతతిగారి జెప్పబడి యజ్ఞసామ్రాజ్యముచే పూతఁ డైన దేవరాతుని శ్రేష్ఠునిగ నంగీకరించిన మధుచ్చందులను, ఋషభులను, కేణులను, అప్సరలను మఱవకఁడు! అనఁగా వాఁడ్రాజాతులవారి సోదరజాతు లని చెప్పఁదగిన యాజాతులు విశ్వామిత్రుని సామ్రాజ్యముల నంగీకరించి కరణరామోద్భవాఋషులకు జన్మస్థానము లయినవి. వీనిగుఱించి యొక పెద్దగాథ కలదు. ఆ గాథ వలన చందాలతత్త్వము బాగుగా బోధపడఁగలదు. దానింద్రవృత్తు కిది యదను గాదు. ఈ బ్రాహ్మణముతో విశ్వామిత్రుని భారతర్షభా యని సంబోధించుట చూడ విశ్వామిత్రుడు ఋషభ శాఖలోని వాఁడు గావలయును. విశ్వామిత్రునికి మేనక యను నస్వననయందు శకుంతల జనించి దుష్యంతునికి భార్యయై భరతునిగ ననతఁడు రాజ్యభారమును వహించి పరిపాలించుటచేత నీ యార్యావర్తదేశమునకు భరతఖండ మని పేరు గలిగినది. వీని సంతతివార మని చెప్పకొను భార్యలు లేక రాజభార్య లను తెగవా రిష్టటికి నుత్తరదేశము నందు గలరు. భారతులు చాలకాలము పరిపాలనము చేసి ప్రాగ్జేము నాక్రమించియుండిరి. కనుక పోతని నూడ “బహవన ఇతి ప్రాచ్యభారతేను” అని ప్రాచ్యభారతులఁ జేర్కొనియున్నాఁడు. ప్రాచీన కాలములోనే వీరలు రెండు తెగలుగా విడిపోయి వట్లు గన్పట్టగలదు. వారే కురుపాంచాలురు. ఋగ్వేదముతో కురుపాంచాలురు కలిసిగాని ప్రత్యేకముగా కురుజనులనిగాని పాంచాలురునిగాని వాడియుండుట గానరాదు. కాని ఋగ్వేదమున దొకచోట భారతులలోని రెండుపక్షములను సుదానుఁడు జయి

చిన విషయమును శ్లాఘించుచు వసిష్ఠుఁడు రెండు వైకర్ణజాతులలోను ఇరువదియొక్క కుటుంబముల వారిని సుదానుఁడు చెల్లాచెదురు గావించె నని చెప్పఁబడిన రెండు తెగలును కురు కృష్ణులు గాని కురుపాంచాలురు గాని యై యుదురేమో విచారింపవలయును.* ఋగ్వేదములోని రెండు ఋక్కులలో ‘కృప్’ అనువారు అసిక్నే సింధు నదులకు నడుమ వైభాగమున నుండినవని తెలుపఁబడి యుండెను. (కృవయ ఇతిహావై పురా పాంచాలనా చక్షతే.) పాంచాలురుకు కృప్ అను నామము పరిహాసముగ వాడఁబడినట్లు గన్పట్టుచున్నది. పుత్ర కము గిస్తకము, గుట్టము, గిట్టము, శాస్త్రము, గీత్రము, అన్నట్లు కురుశత్రుజము కృవిశ్రుజముతోఁ జేర్పఁబడినట్లు దోచఁగలదు. దానిని పాంచాలురుకు వర్ణింపఁజేయుట చూడఁ బాంచాలు రొక స్వపు పరిహాసపాత్రులుగఁ జూడఁబడినట్లు గన్పట్టఁగలదు. కురుపాంచాలాదులు కొంతకాలము కలిసి మెలిసియుండి గంగానీరమునఁ గాలము గడపియుండిరి గాని కొంతకాలమునకుఁ బ్రబలమైన మనః స్వర్ధలు పెరిగి తుదకు మహాయుద్ధములు జరిగియు నేటికాలమువఱకు నా స్వర్ధలు నిలిచియుండి యింకను భరతఖండమును పీడించుచుండుట మనయొక్క దురదృష్టము గాని మఱియొండు గాదు. ఈ కురుపాంచాలురు ఒక్కకూటమివారే యని తెలుపుటకు పురాణాదులలో వర్ణింపఁబడిన క్తి సంశయములే సాక్ష్యమియఁగలవు. మొదట భరత సంతతివారు రాజ్యముచేయుచుండిరి. వారిలో నొక ధునుఁ డను రాజుతో భరతసంతతి తుదముట్టినట్లు గన్పట్టగలదు. భరతునివంశములో బుట్టిన అజా మిఘుని వంశములో ముద్గలుఁడు, స్వంజయుఁడు,

* “వీరభయో విశేషం న శ్రేష్ఠా వైకర్ణయోర్భివా ర్థాన్యస్తా.” ఋ. మం. ౮. ౧౮. ౧౧.

బృహదిశుడు, ప్రవీరుడు, కాంబిలుడు నను నైదు గురు పుత్రులును పాంచాలు రయినని పురాణములు చాటుచున్నవిగాని వివరము దెలుపుటలో బరస్పర విరుద్ధములుగా నున్నవి. స.వరుణుని కాలమున దుర్ముఖుఁ డను పాంచాలరాజు వానిని యుద్ధములో నోడించి తఱుమఁగా నతఁడు సింధుతీరమునకుఁ బాటి పోయి కొంతకాల మక్కడనున్నట్లు వితరేయబ్రాహ్మణమువలనఁ గన్పట్టగలదు. తరువాత స.వరుణుడు వసిష్ఠుని పురోహితునిగాఁ జేసికొని మరల పాంచాలురను జయించి తన రాజ్యమును స.పాదించి సూర్యపుత్రిక యగు తపతిని వివాహము చేసికొని ప్రజారంజకముగఁ బరిపాలనము చేసెను. వీనితరువాతనే వీని పుత్రుడు 'కురు' అనువాడు రాజ్యభారమును వహించి పరిపాలనము చేయుట చేతనే యా దేశమునకు 'కురుజంగల' దేశ మని ప్రఖ్యాతి గలుగుటయు, 'కురుక్షేత్రము' వీనితపస్సు చేత పావనమగుటయు సంభవించినది. పాంచాలురను గూర్చిన చరిత్రము మహాభారతములో చెప్పిన దానిని హరిమంశము విష్ణుపురాణాదులలోఁ జెప్పిన దానిని పెక్కభేదములతోఁ గాన్పించుచున్నది. పాంచాలురవలననే పంజాబునకు పాంచాల మని పేరు వచ్చినది. దేశమును సంరక్షించుటకుఁ దన యైదుగురుపుత్రులు చాలుదురు గనుక పాంచాలు రని పేరువచ్చినట్లు పారాశక్యుడు పలికినట్లు హరివంశము నందుఁ జెప్పబడినది.* పంచనదులమధ్య నైదు విషయములుగలది గనుక పంచనదమైనదని భాగవత పురాణము, (పాంచాలాః పంచవిషయా యన్మధ్యే నవ కంపురం-భా. పు. ఆ. ర. ౨౯. ౭.) జరాసంధుని కాల

మున పాంచాలురు దక్షిణమునకుఁ దఱుమఁబడి రని భారతము తెలుపుచున్నది. ఏకారణ మైన నేమి యుత్తరపాంచాలు రని దక్షిణపాంచాలు రని రెండు తెగలవారయిరి. పాణినికాలమున బ్రాహ్మణులారు, పశ్చిమపాంచాలు రను తెగ లున్నట్లుగఁ బాణిని పేర్కొనియున్నాఁడు. ఈ పాంచాలురను విదేశీయచరిత్ర కారు లయిన టాలమి, అర్రియాన్, ప్లీనీ మొదలగువారు పేర్కొని యున్నారు. మొత్తముమీఁద పాంచాలుర భూములను కురుసంతతి వారాక్రమించుకొనిరి. ఇ వన్నియుఁ బురాణాదులలోఁ జెప్పబడిన సూక్ష్మవిషయములు. వీనిని విమర్శించి వ్యాఖ్యానముచేయ మొదలుపెట్టినఁ గావలసినంతచరిత్రము బయలుదేలును. పంచపాండవులును పాంచాలురకు సంబంధించినవారని మహాభారతమును బట్టి మన మెఱుఁగుదుము. కురువంశములో ధృతరాష్ట్ర పాండవరాజులు జన్మించక పూర్వము నడచిన కురు పాంచాలుర యుద్ధములు ప్రథమభారతమునకు సంబంధించిన వని సులభముగా గ్రహించవచ్చును. కురువంశమున ధృతరాష్ట్ర పాండవరాజుల జన్మముతో 'ఆంధ్రులచరిత్ర' ప్రారంభ మగుచున్నది. ఆంధ్రులు కురు పాంచాల శాఖలకు సంబంధించినవారేగాని యన్యులు కారు. అంధరాజపుత్రు లయిన కౌరవులును, పాండవులును ఆంధ్రులు. మా చదువరుల కిది యొక వింతగాఁ గన్పట్టవచ్చును. ఇది వింతకాదు. సత్యమని త్రికరణశుద్ధిగా విశ్వసించుచున్నాఁడను. ప్రబలప్రమాణములు గలవ్ర. అయినను నేఁ డొక సూక్ష్మవిషయమును మాత్రము వక్కాణించి విడిచెదను.

* "మధ్యలా వృంజయతైవ రాజా బృహదిశు స్మరః । యవఃశ్చ విక్రంతః కృమిలాశ్చశ్చ పంచమః

పంచైతే రక్షణాయాం కేశానాం ఇతి విక్రంతః । పంచానాం విధి పాంచాలాన్ మృతై ర్ద్రవపదై ర్వృతాన్."

(హరివంశము—ఆ. ౩౨. ౬౭, ౬౮)

అంధ సోదరులారా! వినుండి. ఈ వినుండి యను దానిలోఁ గనఁబడెడి 'అండి' అనుపద మేమిటి? ఇ దేభాషలోనిది? అంధ దేశములో నాబాలవృద్ధులు, స్త్రీపురుషాదులు సర్వము వాక్యాలముల కారవసూచకపదముగా ప్రయోగించుచు వ్యవహరించుచున్నారు. 'అప్రసాదీ, కాదాదీ, సేను వెల్ల సేనుడి, సేను వెల్లతానాదీ' ఈ విధముగా సంతానములలో 'అండి, అను కారవసూచకపదమును జేర్చి సంతానించుట సర్వజనవిధితముగదా! ఇది ప్రాచీనాంధ్రభాషాపద మైన 'అండి' యొక్క రూపాంతరము. అండి యనగా ప్రభువని యర్థము. అండవాన్ అనునది మఱియొక రూపాంతరము. అండవాన్ యొక్క బహువచనము 'అండవార్' అనునది. దీనికి 'అండాన్, అండార్' అనునవి రూపాంతరములు. ప్రాచీనాంధ్రభాషలో నుండి పుట్టినవి గనుక తమిళభాషలో నీ పదములు గ్రంథస్థములై నిఘంటువులలోఁ జేర్పఁబడి వ్యవహారమునందున్నవి. ఇప్పుడు మనము 'ప్రభువనకు' రాజశబ్దము వాడుకొనుచున్నట్లు ప్రాచీనకాలమున 'అంధజాతులవారు 'అండి'శబ్దమును వాడుచుండిరి. ప్రాచీనకాలమునుండి సర్వతములలో నివసించుచున్న కరవజాతులవారు సముత్తము తమతెగల దొరతనమును వహించిన తెగలను 'అండకరవ' లని వ్యవహరించుచుండగా మనము వినుచున్నాము. ప్రాచీనకాలమున నార్యావర్తదేశమున నార్యుల పూజాకర్మవిధానముల సంగీతంపక వారితోఁ జోరాడి సరిహద్దుల దేశములకుఁ దొంగిలించి పైయెడలముల నవలంబించిన తమ తెగలవానిని పై యార్యకర్మవిధానములకు లోబడిన కురు పాంచాలాదులు 'అంధు'లని వ్యవహరించుచుండిరి. దీనినే యిటీవలి పురాణకారులు ద్రావిడు లని వ్యవహరించిరి.

ఇంతియెకాని మహాభారతములో నక్కాణించినట్లు వసిష్ఠుని వామామధేనువుయొక్క శక్రశ్వాతములలో ద్రమికులు పుట్టినారని తలంచుట సంబద్ధముగాదు. దానికి గూఢమైన చరిత్రార్థముగలదు. అంధజాతులవానికి నెల్ల తలమానికమై నిలిచి యార్యకర్మలవలంబించిన భారతులకు (కురు పాంచాలరుకు) నెదుర్కొడ్డి బహుకాలము పోరాడి ప్రముఖులై ముదు నిలవఁబడుటచేత నాంధ్రులను గూడ నంధులుగనే వ్యవహించిరిగాని యీ పోరాటములలో సంధజాతులలో ధృతరాష్ట్రులయినవా రాంధ్రులు అనఁగా రాజ్యమును బొందినవారు. వీరి చరిత్రము రెండవ భారతమునకు సంబంధించినది. ధృతరాష్ట్రుడను సంస్కృతశబ్దమునకు 'అండకురవ' అను నాంధ్రభాషాశబ్దము సమానార్థమును బోధింపఁగలదు. అండార్ శబ్దము 'అంధ్ర' శబ్దముగా సంస్కృతీకరింపఁబడినది. పల్లవాన్ + అండి పల్లవాండియై పల్లాండియై పాండియై నది. అండయ అన్న; పాండయ తమ్ముడు. వీరి భ్రాతృత్వమును గూర్చి మఱియొకమాట ముచ్చటించెదను.

అండయ పాండయ సంతతులే యాంధ్రులనంబడుచున్నారు. ఎవ్వరినిగూర్చి మీరు నిరంతరము మహాభారతములోఁ జదువుచుందురో అట్టి కారవ పాండవులే యాంధ్రు లని తెలిసికొనుడు. దేనితైనను సంశయంపవచ్చును. దీనికి సంశయంపంబని లేదు. కాఁబట్టి సోదరులారా! అంధు లనుమీరు మన్నాదిశాస్త్రవేత్తలు తలంచినట్లు చండాలురుగఁదలతురా? మీరు పాంచాలరును, కారవపాండవులను, గౌడద్రావిడులను గూడ చండాలురుగనే పరిగణింపవలసివచ్చును. మీరు కురుపాంచాలాదులను, కారవ పాండవులను, గౌడద్రావిడులను అర్చకులనుగఁ దలతురా యాంధ్రులు నార్యులే యని

మన్వాదులను విశ్వసించక వారి వాదములు త్రోసి పుచ్చవలసి యుండును. నామట్టునకు నార్యులకు చండాలునకు గుణకర్మములు దక్క లేదము జాతి లోఁ గన్పట్టదు. తా మార్యులమని విజ్ఞప్తిగంచున్న యిగ్గి ఘోషవారు, జర్మనులు, ఫ్రెంచివారు మొదలగు వారు మనకంటె జాతిలో భిన్నులు గారు. ఆ చిత్ర చరిత్రము మఱియొకమాటు వినిపింతును. ఆర్యులనువారికంటె ద్రావిడులనువారి నాగరికత ప్రాచీనమైనది. ఆర్యులయొక్కయు, ద్రావిడులయొక్కయు, అనార్యులయొక్కయు నాగరికతాసమ్మేళనమే యిప్పటి హిందూనాగరికత. ప్రాచీనవైదిక

బ్రాహ్మణుని నాగరికతకంటె నిప్పటి హిందూ బ్రాహ్మణుని నాగరికత గొప్పదియనుటకు సంశయము లేదు. భరతఖండములో బ్రాహ్మణుడెంతవఱకు గోవధలను జేయుచు గోమాంసమును మెక్కుచుండెనో అంతవఱకు అస్పృశ్యతాదోషము చండాలురకుఁ బట్టలేదు. ఎప్పుడు బ్రాహ్మణుఁడు గోవులను చుపుట మాని గోమాంసమును బరిత్యజించి గోవులను బూజించుటకుఁ బ్రారంభించెనో అప్పటినుండి యుఁ జండాలజాతులగురాని వైనవి. మన మాంధ్రుల మనుట కెంతమాత్రమును సందియము లేదు. ఆర్యులు మనకంటె భిన్నులు కారు.

* ఒక మహాగ్రంథములోఁ జేప్పవలసిన విషయములను సంగ్రహపఱచి బహు మాతృముగా నీ చిన్న వ్యాసములో నూచింపవలసివచ్చినది. సంస్కృతమహాభారతములోని ప్రతిపదమును బట్టికొని విషయవివర్ణ చేసినచో వెంతయో చరిత్రము బయలుదేరిక మానదు. ఆ పనియే నే నిప్పుడు చేయుచున్నాను. యన చరిత్రచరిత్రయను మహాభారతమునం గిమిడియున్నది. ఇది రెండువేల పుటలకు మించిన గ్రంథ మగుచున్నది. ఈ గ్రంథమును నేను బ్రకటింపఁగలిగినయెడల నాదేశమునకును తా ప్రజలకును నేను దీర్ఘకాలిన బుణమును దీర్చుకొన్నవాడ నగుదును.

క న్ని రు

దేవులవల్లి కృష్ణశాస్త్రి గారు, బి. ఏ. (సాహితీసమితి నభ్యుదయం)

కలుషదుర్దాంతపాకనంకలితకుహర

ముల జనించు మదీయాస్రమనిధిధార

స్వామి, భవదీయపాదదేశమునఁ బాఠి

ఘరమపాననజాహ్నువీ! ప్రతిభఁ గాంచు.

గాటమగు లజ్జవలన దుఃఖిమృత్యువలన.

నాకనుల జాటు సుస్థాస్రశీకరములు

హృదయముఁ గలంచి, విదలించి, యేడ్చి వెడలు

సాంద్రశోణితబిందుమ! ర్నమ్ము సుమ్ము!

తావనీనపదనరోజుదళములుదు

నిలువని మొక్కు వేడి కన్నీటి చుక్క!

కడలఁ బ్రసరించు నెత్తావికమ్మదనముఁ

ద్రావని మోపుభూ, దానిఁ దనివి తీర!

భారతనీతి

వింజమూరి రంగాచార్యులు గారు, ఎం. ఏ. ఐ. యల్.

“భారతీయులట! రాజనీతియట! ముక్కు-
 మూసికొని తపస్సు చేసికొనుట తప్ప
 వేతమియ్యఁ దెలియని భారతీయు లెక్కడ? కేవల
 పాశ్చాత్య నాగరిక జన్య మైన రాజ్యనీతిశాస్త్ర
 మెక్కడ?” అని ఆశ్చర్యముతోఁ దలపోయు పాశ్చా-
 త్యీకృత భారతీయు లనేకులు గలరు. కాని మిక్కిలి
 ప్రాచీనకాలమునందే అనగా అరిస్టాటిలు (Aristotle)
 పాశ్చాత్య రాజ్యనీతిశాస్త్రమునకుఁ బునాదులైనను
 మేయక పూర్వమే భారతీయు లీశాస్త్రమును
 సంపూర్ణముగా నధిగమించి యనేక గ్రంథములను
 రచించియుండిరనియు, అస్మిత్తే త్రయీ వార్తా
 దండనీతు లను నాలుగువిద్యలలోను, మొదటి
 మూడు సంయతము దండనీతిపై నాధారపడియుండు
 టచే, సర్వవిద్యలకును దండనీతియే మూలముగా
 పరిగణింపఁబడుచుండె ననియు, తెలిసికొనినప్పుడు
 వారి యాశ్చర్యము ద్విగుణీకృతము కాకమానదు.
 కాని యిది సత్య మెంతమాత్రమును లేదు. మహా
 భారతమున దలి శాంతిపర్వమును చిలకించితమేని
 అందు శక్రుఁడు, భరద్వాజుఁడు, బృహస్పతి ము
 న్నగు రాజధర్మార్థానశాసకుల సిద్ధాంతములు క్రోడీ-
 కరింపఁబడి చర్చింపఁబడియుండుటను మనము కను-
 గొనగలము. భారతమున దలి రాజనీతివిష-
 యములను గూర్చి పాఠశాలోకమున కించుక విన్న
 విం చె ద ను. సంస్కృతమహాభారతమున దలి
 ముఖ్యవిషయము లన్నియుఁ దెనుగు భారతములో

పైతము కన్పట్టుచుండుటచేత తిక్కన్నగారి తెనుగు
 భారతమునుండియే ప్రమాణములు చూపెదను.

దండనీతి జన్మప్రకారము భా-శాం-ద్వి ౧౯౯
 ౨౦గి వఱకుఁ గల పద్యములయందు వివరింపఁ
 బడియున్నది. వసువాయిముఁడు మాంధాత్యనకుఁ
 జెప్పిన దండోత్పత్తిప్రకారము భా-శాం-త్వ
 ౧౧గి-౧౨౦ వఱకుఁ గల పద్యములలో వివరింపఁ
 బడినది. కాని యది యంతముఖ్యము కాకుండు
 టచే దానిని విడిచెదము. పూర్వకాలమున కృత
 యగమున దండనీతిమఃతుఁడైన రాజుని యొకఁడు
 లేఁడు. ప్రజలు ధర్మబద్ధులై యొండొరుల రక్షించు
 కొనుచుండిరి. కాని కాలవశమున లోభము పెచ్చు
 పెరిగి, ధర్మము కుంభితమై, కామరాగాదు లొదవి
 జనులు విమర్శచరితులై వేదవిధ్వంసకులై య
 కార్యకరణములకు గడంగిరి. అప్పుడు కర్మములును
 వేదములును జెడుటకు భయపడి యుద్రాదులు
 బ్రహ్మదేవుని వెదకు వెల్లి మొఱపెట్టుకొనిరి.
 బ్రహ్మదేవుఁడును దీనికి బ్రతివిధానము చేసెదను
 వెఱవవలదని యభయమిచ్చి స్వామ్యమాత్య రాష్ట్ర
 దుర్గకోశసమృద్ధులఁబు లను రా బ్యాంగ సప్తక
 మును, అరిమిశ్రోదాసీనాదిక ద్వాదశరాజ మండల
 మును, సంధివిగ్రహయానాసన చైవ్రీభావ సమా-
 శ్రయము లను షాఙ్గుణ్యమును, మంత్రప్రభుత్వో-
 త్సాహిత్యములును, మొదలుగాంగల నానావయవ
 ములు కలిగి ధర్మార్థకామమోక్షములకు సాధక

మయియుండునట్లుగా నూలువేలభ్యాయములుగల నీతిశాస్త్రమును రచించి యది లోకచరిత్ర నిర్మలీ కరణమునకు సాధనము కాగలదని యనుగ్రహించెను. పిమ్మట బ్రహ్మదేవుని లలాటమునందు శ్రీవిరూపాక్షుడు విశాలాక్షుఁడను నామముతో నావిర్భవించి, ఆశాస్త్రము సంతయు నధిగమించి, అట్టి మహాగ్రంథమును జదువుటకు మర్త్యులకు నాయుష్షునులు చాలవని తలచి, దానినే సంతోషరూపమున వైశాలాక్ష మను పేరుతోఁ బదివేల భ్యాయముల గ్రంథమును నిర్మించెను. పిమ్మట ఇంద్రుఁడు అయిదువేల భ్యాయముల గ్రంథముగను, దేవగురుఁడైన బృహస్పతి మూడువేల భ్యాయములుగను, శుక్రాచార్యులు వేయి యభ్యాయములుగను రచించిరి. మనుష్యుల శక్తిచార్యుల్యమును గ్రహించి మను లనేకులు సంతోషరూపముగా ననేక గ్రంథములు రచించిరి. ప్రపంచమున నీతిశాస్త్రప్రవర్తన ప్రకారమిదియని భారతిముగ్ధుఁడెలువఁబడియున్నది.

భారతమునందు వివరించబడిన రాజనీతి విషయమున్నియు సెక్కు వ్యాసములో నిముచ్చుట యసాధ్యము. రాజ్యోత్పత్తి ప్రకారమును గూర్చియు ప్రబావభు సంబంధమును గూర్చియు మహాభారతమునందు జెప్పబడిన యంశమును మాత్రమింనుక చర్చించెదను. రాజ్యోత్పత్తి ప్రకారము మహాభారతమునందు శాంతివర్వదిగ్రీయాశ్వాసమున ౨౧౭-౨౧౯ వఱకుఁ గల వద్యములలోఁ దెలువఁబడియున్నది. ఈ వద్యములలోఁ దెలువఁబడిన భావములు హుస్సు విప్లవమునకుఁ గారణభూతుఁడైన రాజ్యతత్త్వజ్ఞుఁడగు రూసో (Rousseau) యొక్క సాఘికసమయసిద్ధాంతమును (social Contract Theory) ఆంగ్ల రాజ్యతత్త్వజ్ఞుఁడగు లాక్

(Locke) అను వాని పాలకపాలితసమయసిద్ధాంతమును బోలియున్నవని చెప్పినభోఁ జనువరులకు నాశ్చర్యకరముగా నుంపవచ్చును. కాని యది యథార్థమే యనియు, భారతవద్యముల కపూర్వ వ్యాఖ్య చేసి నాస్వీయాభిప్రాయముల నారోపించుచుండుట లేదనియు, పాఠకులకు స్పష్టముగా తెలిసియుండగలందులకు ఆ వద్యముల నిచ్చట నుదాహరించుచున్నాను.

“నీ. జను లొక్కతఱిఁ దొల్లి సమయంబుఁ దమలోన జేసి, క్రూరతయు చూచ్చియిటు జరికునైఁక, యట్టి దుర్జను నందఱును గూడి శాసించువారు గాఁబాలి, తమకు నధిపతియంగ నొరు / నానవడకయుండి, నడవడి బహుకారణములఁ జిక్కువడిన వివక్షులై / బ్రహ్మ గావంగ బోయి మారు రక్షకుఁడుగా మహిమఁ దొక్కఁగి. వలయు రూపిపు మాతనిఁ / గొలిచి బ్రతుకు వార మనుటయు నజాఁడును / వారివలని కరుణ మనుచు నిరూపించె / నరు లనత్య చరితులని పాలనమునకుఁ / జొరఁడయితడు. వ. చొరకున్న నజ్ఞులు లమ్యహాస్మరితో. నీకుం బుయిలోడనేల / ప్రజలచేత బసువులయందుఁ బరిండిని నేఁబడి యగు నాశంబును, భాస్య బున దశమభాగంబును, భంజారంబుగాఁ బుచ్చి కొని శస్త్రోపద్రుల నెల్ల నీవారిం జేసికొని బలవంతుడవై దుష్టనిగ్రహశిష్ట ప్రతిపాలనం బాచరింపుము. ఏ మందఱుము ననునరించి నీ వనుచు సేయం గలవార మధర్మవర్తనులు నీచేతం జెడు వారు ధర్మవర్తనులు సేసినధర్మంబున నాజవపాలునిన్ను జేరగలయదిగా నొడఁబడితి మింద్రుఁడు దేవతల రక్షించుమాస్మి మమ్ము రక్షించుకొని నుండు మనుటయు.

కం. అతఁ డొడఁబడి యత్తైఱఁగున

నతిబలవంతుఁడయి నీతి నొచితముగు ను

ద్రత విక్రమమునఁ దగ నీ

క్షీణి బాలించెనుఖులై రుశేషజనములుకా.”

భారతము, కాశికవృత్తము.

దీనిని బట్టి మిక్కిలి ప్రాచీనమగు కాలమున రాజ్యములుకాని శాసనములుకాని లేవు. కాల క్రమమున మానవసంఘము విస్తరిల్లుటయు, మద లోభాదు లంకరించుటయు, చరస్వర సహకారము ననే కాని ప్రవర్తిల్లుట మనుజులకు ససంభవమగు టయుఁ దలపించి జనులు సంఘములుగా నేర్పడి క్రూరత్వము చోరత్వము జారత్వము మొదలగునవి దోషములనియు నట్టి చర్యలను సంఘమంతయు గర్హించి దండిఁపవలసనియు నెక సమయమును అనఁగా ఒకఁబడికను గావించుకొనిరి. కాఁబట్టి సమస్తశాసనములును వ్యక్తి సంఘమును విడిచి ప్రత్యేకముగా నుండఁజాలని కారణముచేత ఇచ్చా పూర్వకముగా అంగీకరించిన సమయముపై నాధార పడి యున్నవి. ఏతత్సమయబద్ధుఁడ కానంతవఱకు వ్యక్తి సర్వస్వతఃత్రుఁడు. కాఁబట్టి స్వాతంత్ర్యము మానవునకు స్వతస్సిద్ధమైన హక్కు. ఇదియే రూపొ యను పరాసు రాజ్యతత్వక్షాంతు నూటయేబది సంవత్సరముక్రిందటఁ బ్రతిపాదించిన సాంఘిక సమయసిద్ధాంతము. కాని యీ విధముగా సంఘ ముండుటచేతఁ బ్రపంచవ్యవహార మనేక కారణ ములచేతఁ జక్కఁగా సాగకపోవుటవలన జనులు దుఃఖాక్రాంతులై బ్రహ్మదేవుని పాలికి వెల్లి మాకు రతుకొండుగా రాజు నెకని బ్రసాదిఃపుమని ప్రార్థిం పఁగా బ్రహ్మదేవుఁడు మనువును నిర్మాపించెను. కాని మనువు నరు లనత్యవరితు లగుటచేత వానిని బాలించుటకుఁగీకరింపలేదు. అప్పుడు జనులు

తమధనములోను బశువులలోను నేఁబదియవవంతును ధాన్యములోఁ బదియవ వంతును రాజునకుఁ జెల్లించి యతని యాజ్ఞావర్తులై యుండునట్లును, దీనికిఁ బ్రత్యుపకృతిగా మనువు పాలనాధర్మమును స్వీక రించి ప్రజాసంరక్ష. గావించునట్లును ఒకఁబడిక జరి గెను. తదనుగుణముగా మనువు నీతిశాస్త్రానుసార ముగా భూమిని బాలించఁగా సశేషజనములును సుఖపడిరి. కావునఁ బాలకపాలితసంబంధము కూడ సమయసంబాధితమే. అన్యోన్యక్షేమకర మైన యీ సమయమును ప్రజాప్రభువు లంతవఱకు మన్నించె దరో యంతవఱకు నుభయులకును సర్వశ్రేయ ములు చేకూరును.

కం. రాజునకుఁ బ్రజ శరీరము

రాజు ప్రజకు నాత్మ గాన | రాజుం బ్రజయున్

రాజోత్తమ యన్యోన్యవి

రాజతులై యుండవలయు | రత్నార్పణమ్.

భారతమునందుఁ జెప్పఁ బడ్డ దఁడోత్పత్తి రాజ్యోత్పత్తి క్రమములను బట్టి నాలుగు ముఖ్య నూత్రము లేర్పడుచున్నవి.

౧. రాజు దైవాంశసంభూతుఁడు.

౨. దైవాంశసంభూతుఁ డైనను రాజు ౨౪ కు నేఁడు కాఁడు. శాసనకర్తృత్వ మాత్రనికి లేదు. ప్రజలవలెనే యాతఁడును నీతిశాస్త్రముచే బద్ధుఁడు.

3. రాజాధికారమునకు మూలము ప్రజాంగీ కారము.

౪. ప్రజాప్రభుసంబంధము సమయసంబాధ మగుటచేత రత్నాధర్మమును నీతిశాస్త్రానుసార ముగా నిర్వహించి రాజునెడలఁ బ్రజలకు అర్చనా ధర్మము విధి కాదు. అనఁగా దుర్మార్గుఁడగు ప్రభు వుడై ప్రజ తిరుగఁబడవచ్చును; ఆతని పదప్రప్టునిఁ గావింపవచ్చును.

ఈ నాలుగు ముఖ్యసూత్రముల నిఱచుక విపులీకరించెదము. హిందూధర్మశాస్త్రానుసారముగా రాజు దైవాంశసంభూతుఁ డను విషయము సర్వజనవిదితము. “నా విష్ణుః పృథివీపతిః” అను వాక్య మాబాలగోపాల మందఁ జెరింగినదే. ఈ భావమే యాంధ్ర మహాభారతమున నిట్లు వివరింపఁబడినది.

“రాజని యొకండు గలిగిన లోకమున రాజ్య స్థాపనంబును రాజు మిగిలి వర్తింప దక్కిన జనంబులకు రాకుండుటయు విష్ణువిహితంబులు; విష్ణుండు రాజుల నిజతేజోశంబులు బ్రవేశించియుండు; నట్లుగుటఁజేసి దైవనిభండగుచు రాజెల్ల వాడచేతను మ్రొక్కుం గొనఁజాలు; దర్శనము నాచరించు నొక్కనివశంబున లోకంబులయు వర్తిల్లుటకు దేవ సంబంధకలితమైన గుణంబు వెలిగి నొండు కారణంబు గలదే? యాక్షణిపుము.

మహర్షిలంబునఁ బుట్టి ధర్మమున కాగ్రై యథా మన్ పుత్రకున్, సిరి గాంచెన్; దగ వారు మువ్వరును సుశ్రీమోన్నతీన్ సాశ్రయిం, తురు భూపాలకు; నాతఁ డన్యజనతాతృత్వోద్ధృష్టఁ డెట్లు. నిర్జ్వలలోకార్హ సమగ్రపుణ్యవితతి ప్రాప్తుండు గా కారయన్.

దినంబునఁ దండవతి నయిచుటకు వచ్చి హనుదేవమహాత్మ్యభావితం దైన మహాసభాపుండు గానన వర్ణంబులు నాశ్రమంబులు దదాచార ప్రవర్తనంబు లైన వేదపురాణోపనిషత్తులను రాజున కధీనంబులు; తదీయ మాహాత్మ్యంబున నతనియందు సౌందర్యశౌర్యతామర్యాదిగుణంబులు గలుగ జనంబులు దలంతురు; తదాజ్ఞకు లోనై వర్తింతురు; ఇది రాజులు దేవసము లైన లోకంబు.”

భా. కాం. పృ. ౨౦౬-౨౦౮.

రాజు ల్లిట్టి మహాత్మ్యవిభావితలు కావుననే

క. విను సృష్ట సమ్రాట్టు విరాట్టనియెడు శబ్దములఁ బొగడు! నాగమములు నెట్లన భూపాలకు ననిన నతనిఁ దగ నర్చించుకుండఁదగునె యొరులకున్.

భా. కాం. పృ. ౨౧౨.

రాజు విష్ణ్వంశసంభూతుఁ డని చెప్పినతోడనే భారతసీతీశాస్త్రము ప్రకారము రాజు నిరంకుశుఁ డనియు, అతనివాక్యమే వేద మనియు, అతఁ డెట్టి యక్రమములు గావించినను బ్రజలు సహించియే యుండవలె ననియు జదువరులలోఁ గొందఱు ముఖ్యము గా యూరోపుచరిత్ర వాసన గలవారలూపింపవచ్చును. దైవదత్తాధికారసిద్ధాంతము మఱుగునఁ బాశ్చాత్యదేశములలోని నిరంకుశ ప్రభువులును వారి సహకారు లయిన మతగురువులును గావించియుండిన ఘోరదష్పాత్యములను గూర్చి చదివినవార లట్టియూహకు లోనగుట సహజమే కాని యది యెంతయుఁ బ్రమాదజనితము. ప్రాచీనభారతవర్షమున రాజు నిరంకుశుఁడు కాఁడు. ఇదివఱకుఁ జెప్పఁబడిన రాక్షోత్పత్తి ప్రకారమును బట్టియే ప్రాచీనరాజధర్మానుశాసకుల మతమున రాజాధికారమునకు మూలము ప్రజాంగీకార మని స్పష్టపడుచున్నది. ఈభావమునే పాశ్చాత్యులు “The people's will is the ultimate source of sovereignty,” అని తెలిపెదరు. ఇది కాక ప్రాచీనభారతరాజ్యాంగతంత్రమున రాజునకు శాసనకర్తృత్వము లేదు; శాసనపరిపాలనయే యతని విధ్యుక్తధర్మము. లోకచరిత్ర నిర్మలీకరణమునకై బ్రహ్మదేవునిచేత నేర్పఁబడఁబడిన సీతీశాస్త్రానుసారముగాఁ బ్రజాపాలనము చేయుటయే యతనివిధి. ప్రజలవలెనే ప్రభువుకాడ సీతీశాస్త్రముచే బద్ధుఁడు. కాని పాశ్చాత్యదేశ

మలలో నున్న పద్ధతినీ బోలిన ప్రజాస్వామ్యము భారతకాలమునాటికి లేదని చెప్పవచ్చును. బ్రహ్మ కల్పితమైన నీతిశాస్త్రముచే నిర్బంధింపబడినంత వఱకుఁ దప్ప నెల్లవిషయముల వ్యక్తి సర్వస్వతంత్రుఁడు. బహుసంఖ్యాకుల యభిప్రాయము కూడ నతని సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యము నవహరించుటకు సమర్థము కాదు. కావున నేటి పాశ్చాత్యప్రజాస్వామ్యమునందు కంటెను బ్రాచీననీతిశాస్త్రానుసారమగు రాజ్యమున వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యమునకు సంపూర్ణమైన రక్షణ ముండు ననుట యతిశయోక్తి కానేరదు.

ప్రజాస్వామ్యసంకల్పము నవయస్సంజాత మని యిచింతకేగమరచియుంటిమి. కాబట్టి యెప్పుడు రాజు లేకుండు పద్ధతిమైన రక్షాధర్మమును నీతిశాస్త్రానుసారముగా నిర్వహించఁజూచి, అప్పుడే ప్రజలు లేమవిధియైన యర్చనాధర్మమును నిర్వహించకూడలేదు. ప్రాచీన రాజధర్మానుశాసకుల మతమునఁ బ్రజలత్యంతవనిత్రముగా నర్పించవలసివది రాజపదవినిగాని రాజును గాదు. భారత శాస్త్రీయ ద్వితీయాశ్వాసమున ౨౧గి-౨౧గి వఱకుఁ గల పద్ధతులలోఁ బెలువబడిన వేమనియొక్కయు జరిగెనుమాఁకుఁ డగు నైన్యనియొక్కయు నితిహాస మిందవకుఁ బ్రమాణము. పూర్వకాలమున వేమఁ డను రాజాకండుండెను. అతఁడు మాతామహా దోషమునంజేసి రాగద్వేషములకు లోనయి ప్రజలను విరుద్ధం డయ్యెను. “అట్లగుటయు మహా మునులు గూడ యేలెంచి మంత్రపూతంబు లగు

కుశసంచయంబుల నహని బ్రశమితం జేరిరి.” అప్పు డాముసులు వేమని దక్షిణబాహువును మధిఁగఁగా ఉజ్జ్వలతృవచశరశరాసనభాసమానుండును, వేదవేదాంగధనుఁడైనపారగుండును. నగు పరమాకారవంతుఁ డుదయించెను. వైన్యాభిధానుఁ డగు నతనిని రాజుగాఁ జేసికొనుటకుఁ బూర్వము మునులును తదితర ప్రజయు నతనియొద్దఁ బ్రజాస్వాతంత్ర్యసంరక్షకమైన ప్రతిజ్ఞను, అంగీకారచారిత్రమున మేగి కార్తాను బోలినదానిని గైకొని నట్లు కూడ భారతములోఁ జెప్పఁబడినది చూడుండు. సీ. మానలోభములఁ గామక్రోధములఁ బాసి

నర్వజుతువులకు 1 నమండ వగుచు నియతధర్మము నీవు 1 నిశ్చాక నడుపుము; ప్రియమునప్రియము నుపేక్షఁ గూర్పు; “దండనిత్యాశ్రయధర్మంబు నాని దీనిఁ జేయుదు సావధానవృత్తి రక్షింతు శ్రుతుల, వగర్లముల నకరములు సారసి, నదండ్యులు 1 ధరణిదివిజులరయవాండ నే భూప్రజ” 1 నని ప్రతిజ్ఞయను మహాన్మతవద మెక్కు 1 మనుడు నాతఁ డవనిసురులు నహాయత్వ 1 మాచరించి రేని నట్లగుఁగా కని 1 యెం గుమార !

భా. కా. ద్వి. ౨౧౦. ఈ యితిహాసమును జదివినవాఁ డెవ్వఁడు ప్రాచీనరాజధర్మానుశాసకుల మతమున రాజు నిరంకుశుఁ డని వచింప సాహసింపఁగలఁడు? (సశేషము)

తు పా ను గీ త ము లు

దుగ్గిరాల రాఘవచంద్రయ్య చౌదరి గారు

రాదు! రా దీత నెచ్చెలి! రాదు! రాదు!!

ప్రాన్దగుంకెను జీకట్లు పొరలిపోయె;
తేగి బ్రహ్మాండమెల్లను తెచ్చిపోవ
గంప ముడిచె నపుడు ప్రకంపనుడు;
మబ్బు లెల్లడ వ్యాపించె; నుబ్బుమీఱ
వాన రాజొచ్చె; నవల దుపాను వట్టె.

పొరలివచ్చెడు దుఃఖంబు పొంగిపోవ
నాగజాలక కన్నీటి నానవలేక
చక్రవాకం బడొక్క వృక్షంబులోని
గూల్లోడల గూర్చుండి కుండజొచ్చె:

“అన్న మున్నను లేకున్న నాగగలను,
చత్తునే పోవలదు మది జడుపు గల్గె
నేడు; ము న్నిట్టిభయము జనింప దెపుడు
నంచు నెన్నియోసార్లు ప్రార్థించి, ‘నఖయ!
వినము నామాట’ యంటిని, వినకపోయె,
నెవటనో చిక్కె! తడవాయె! నిక రాదు
మరల నెచ్చెలి గన్గొను టది నాకు.”

జోరుజోరున వాన రాజొచ్చె, నాక
సంబునకుం జిల్లులువడిన సరణిగాను;-
గాలి యుట్టుతల లూడఁగాఁ గదలఁ జెట్టు;-
పుట్టులును గట్టులును పడిపోవుచుండె.

గడెలు - నిముసాలు - తెపపాట్లు - గణనసేసి
కంట నీర్వెట్టి యేదేని గదలెనేని
నెచ్చెలియ వచ్చె నని చూచి నివ్వెఱపడి
వెదకి వేసారియుం బిట్ట వెదకుచుండె.

“కరుణలేదె మీ టిటు వడగండ్లచేతఁ
గొట్టనేటికి నాపైనఁ గోపముకొన్నా?
నెచ్చెలివియోగమునను గణించరాని
బాధవడుచుంటి గాని ఏ బల్లు నెత్తి
జిట్టలే దెప్పుడును మిమ్ము దిట్టి యెఱుంగ
గాలివానలు! నాపైని గరుణగొనుడు!”

“అయ్యో! నెచ్చెలి! దయమాలినట్టిదాన
వైతి విటు నేను గట్టుబు న దుచుండఁ
గాంచ రా విది యేల? యీకరణి నన్ను
హింస గావించువే? దటి నిట్టివేళ
నుండి కాదొకొ నెచ్చెలు లూఱటను బొ
నర్తు? - కరుణతో దజ్జనుండి నన్ను నాద
రించు నీ మృదులకరము - ఈ యవస్థ
నెల్ల సౌఖ్యమునోలఁ గావింపఁగలుగు -
మృదులకరశల్లవంబు - నో సుదతి నాకుఁ
గఱపుచేసితే! నాకు నీకరణి గాఁగ”

“ఎంతయో యవసరమగు నిట్టివేళ
ప్రేమపూరిత యగు చెలి ప్రేమమధ్య -
ఆమె యంతరలమునందు ఆమె ప్రేమ
లల్లన శరీరమును దాకి వ్యధలనెల్ల
సౌఖ్యములు గాఁగ హాయిగాఁ జమ్మనట్టి
వ్రాత నాకు నెన్నుదుటను వ్రాయరాదె
దైవమా! ఇది నీకును - ధర్మమగునె?
-కరుణ జూపఁ దలఁతువేని - గలదు వ్యవధి
ప్రాణముల్ నిల్వ, వైనను భయము లేదు,
ప్రేమపూరిత యైన నా ప్రేయసి కర

పల్లవంబులమధ్య నాప్రాణములను
 సంతసంబున విమతు, నీ స్వల్పవాంఛ
 కరుణతో నిమ్ము, నాకు నేకొఱత లేదు,
 కరుణతో నిమ్ము నాకు నేకొఱతలేదు.”
 ఉఱుము లుఱుమంగఁ జొచ్చె నెక్కుమృదిగను
 ప్రాణకోటు తెల్లఁ గడుఁ గంఠంబు నంద,
 జీవకోటు సర్వము కడుఁ జీకువడఁగ,
 నెల్ల దిశలుఁ బ్రతిధ్వను లిచ్చుచుండఁ,
 బ్రళయ మప్పుడ వచ్చెడువగిది దోచు
 చుండె లోకంబు సర్వంబు. గుండె లడలి
 వగుల విఠాశు లగుచును “బ్రళయకాల
 మిప్పుడ వచ్చెను, నేటితో నృప్తి యెల్ల
 సంత మగుఁ, బ్రాణులం దొక్కటైన నింక
 ముడ” దంచును నెంచారు లొకట దైన్య
 మును నభీతితోడను జెప్పకొనిరి కూడి.
 పిల్ల కన్నీరు విడుచుచు నట్టివేళ
 గండఁజొచ్చెను నెమ్మది దిందువడఁగ
 “ఇంక నెచ్చెలి యెడఁ? దానింటి కేడ
 యిదివచ్చు లేడ?—ఇదియు జరుగఁగలదె?
 ఎల్ల బ్రహ్మాండములు సళియించుచుండె!
 రాదు! రా దింక నెచ్చెలి! రాదు! రాదు!!
 రాదు! రా దింక నెచ్చెలి! రాదు! రాదు!!”
 “కడవటి కన్వంగిలి నయినఁ గరుణతోడ
 నొనఁగఁగారాదె దైవంబ! యూర కిల్లు
 నాదు ప్రాణంబును ద్రోయ న్యాయ మగునె?
 యొక్కచూ పిచ్చి మఱియను నొక్కమాట
 యిచ్చి పిదపఁ బ్రాణంబు హరింపుమయ్య!—
 రాదు! రా దింక నెచ్చెలి! రాదు! రాదు!”
 “అదర్థంబునఁ జేరినట్టి—యామె
 యంకతలమునఁ బ్రాణముల్ తరలెనేని
 ధ్వజతలమునఁ నాకింకఁ దక్కు వొకటి

లేదు, కోరఁగాఁ దగినది లేదు లేదు—
 రాదు! రా దింక నెచ్చెలి! రాదు! రాదు!
 రాదు! రా దింక నెచ్చెలి! రాదు! రాదు!”
 ప్రళయకాలంబై తా నయి వచ్చువేళ—
 చెలఁగి ప్రకృతిలోకమును నశింపఁజేయు
 వేళ—నెచ్చెలిదగు ముఖపీక్షణంబు
 గలుగు నంచును నిట్లులు తలఁతువేల?
 పిచ్చియా నీ కిది! యెఱులు లభించుఁ బక్షి!—
 రాదు! రా దింక నెచ్చెలి! రాదు! రాదు!
 రాదు! రా దింక నెచ్చెలి! రాదు! రాదు!
 “ఆక! యెంతటివెట్టివో! యకట నీవు
 చెలిని జూడ నిష్కటకే గాంక్షింతు విల్లు
 జగములన్నింటి కొకట నాశంబు గల్గు
 చుండఁ బిచ్చిపిట్టకు నీకు నుండుకోర్కె—
 తీరునే! యయ్యో! యెచ్చటోక! యిది!
 రాదు! రా దింక నెచ్చెలి! రాదు! రాదు!
 రాదు! రా దింక నెచ్చెలి! రాదు! రాదు!”
 మొఱయుచున్నట్టి క్రూరంపు మెఱపులకును
 ఉఱుముచున్నట్టి కఠినంపుటుఱుములకును
 ఫెళ ఫెళమనుచుఁ బ్రేలెడి పిడుగులకును
 దోడుగా వచ్చి చలియును దోడువడియె;
 అక్కటకట! బ్రహ్మాండమే యడలుచుండఁ
 దొణకి లోకంబు సర్వంబు వణకుచుండ,
 ఒక్కచో నెక్కఁగూఁటిలో నెంటిగాఁగ
 గూరుచుండి దుఃఖిమ్ముతోఁ గుందుచున్న
 పక్షి! చక్రవాకంబు తా వణకకున్నె?
 తడిసిముద్దయయ్యో, జలికే గడగడమని
 వణకె, బిదపఁ గన్నులు మూతపడియె, నైన
 నింకను బెదవు లవి యుచ్చించుచుండె,
 రాదు! రా దింక నెచ్చెలి! రాదు! రాదు!
 రాదు! రా దింక నెచ్చెలి! రాదు! రాదు!

పిట్టనోటను మెల్లగా వెడలునట్టి
 “రాదు! రాదిక నెచ్చెలి! రాదు!” బలము
 ప్రకృతిహృదయంబు కరగించివైచె నోటు!
 కడగి బ్రహ్మాండ మంతయుఁ గదలిపోవ
 నూఁగు లాడించుచున్న యా యుగ్రవనమఁ
 డంతఁ గ్రమముగాఁ దగ్గ, నాయభ్రవటలి
 సన్నగిలెఁ, గుంభవృష్టి తుపారమయ్యె,
 మెఱపులవిమాత్ర మెంతయుఁ దఱచులగుచుఁ—
 — బ్రకృతి రమ్యనేత్రంబులు వఱచి గాఢ
 మగు తుపానుచే లోకంబునందు నెందు
 ఏమియయ్యెనో యనుచు వీక్షించుచుండె—
 ననఁగ సౌందర్యవంతమై యలరె జగము.
 గడగడవణంకు తనువుతోఁ, గాఢు రాక
 పదియడుగులు వైచుచు, నటుపైని గొంత
 వఱకుఁ జెట్టుపైఁ గూర్చుండి విరళిఁ గనుచు,
 అతురపడుచు—బోయెడినట్టి—నచ్చు
 నట్టి—యాపిరితో నూఁగులాడుచుండి,
 ఎడవక మెఱయు మెఱపుల నిల్లు వెదకి
 కొనుచు, మాంసఖండమునోటఁ గొనుచు గంతఁ
 జల్లఁజల్లఁగ రాఁ జొచ్చెఁ జక్రవాకి!
 “వలదు వల దన్నగిలఁదిని బట్టువట్టి
 నచ్చితి నయయ్యె! నఖండ తుపానువలన

నేమి యయ్యెనో! యింక నేనేమి సేతు!
 పాపి స్వేచ్ఛలెట్టులూ నాదుప్రాణములను
 నిలుపుకొంటి, నేమాయెనో నెచ్చెలికిని?”
 ఎట్టులెట్టులూ వెదకుచు యింటి కేగి
 యాతురపడుచుఁ దఱచి జేరె నక్కటకట!
 మాట రాలేదు భర్తకు నూట లేదు,
 “రాదు! రా దిక నెచ్చెలి! రాదు! రాద
 రాదు! రా దిక నెచ్చెలి! రాదు! రాదు!
 అనుచు స్మరించుచుండె; నాయదలు గా
 గుండె వగులఁ బ్రియనఖుని యండఁ జేరి
 మూర్ఛఁ గనె, నదె శాశ్వతమూర్ఛ యవె
 శక్తి కస్పృహకాక ప్రశాంత మయిన
 దృష్టిఁ జక్రవాకంబు వీక్షించె నతని—
 మొగమునను దోచె వింత సమ్మోద మపు
 ప్రాణ మయ్యెది యాకాశపథము వట్టె;
 సరసవల్లివో వృతసాలములను
 చారుశృంగముల్ లొప్పారు సాధములను
 ఉల్లసత్ఫలనుమము లౌ వల్లికలను
 ఇదియు నదియు ననుచు వదిలింప నేల?
 ప్రకృతికన్యక సర్వహావము లందు
 జలజల మట చుఁ గన్నీరు జాఱుచుండె.

ప్రపంచము

భమిడిపాటి రామసోమయాజులు గారు

ఒకడు నెత్తావిసిరుల వా—యువులు గొనగ,
 మేనినన సూత్రకాంతులు - మ్రింగివేయ,
 నేలబడి, పొదిగొనము - గోలుమనుచు
 నేడ్చె, దుస్థితి నిమగ్నంబు - నెదగలంప.

ఎపుడు గొత్తగ వెల్గొందు - నెందు వి
 మల్ల తొలిదిక్కు కొండపై - నవతరింప
 బులకిత శరీరమాచు, బ్ర—పుల్లమాచు
 పుణ్యమంతయు దన దని - పొంగెకలువ.

బ్రహ్మాండపురాణము

జనమంచి శేషాద్రికర్త గారు

లోకమునకు మహావశారము చేయువానిలో బురాణములు అగ్రతాంబూలాన్తములు. ఇవియే చరిత్రమును దెలుపుచు, నీకులను బోధించుచు, గర్జరసాయనములగు కథలను బోధించుచుండునవి. అకథలు కొందఱు కల్పితమందరు, కొందఱు సత్యములే యందురు. ఆ మాటల శేషిగాని మనము పురాతనే తిచ్చిత్తములు వాస్తవములనియే గ్రహించుము. కల్పితములన్నవో నిప్పటి విషయములు మఱికొంతకాలమునకుఁ కల్పితము లని కొందఱు చెప్పవచ్చును. ఆ మాటలకు బాద్ధులేను. ఏదియో బాల్గ మాటలు చెప్పవచ్చును. అవి బాగున్నవి మఱికొందఱు పొగడవచ్చును. అంతమార్తమన దానికి గౌరవము కలదా? పురాణకథల కది తక్కువపువా? ఆమాటలవలఁగట్టి జెప్పవచ్చును.

పురాతన చరిత్రములను దెలుపుటబట్టియే పురాణములని వానికి చేరు కల్గినది. కేవల చరిత్రమును మార్తమే యని చెప్పువా? కాదు. దాని నెవమున సత్త్వవర్తన ములకు పద్ధతుల బోధించును. “కథావృత్తేన బాలానాం నిత్యప్రదిశకస్థితే” అన్న మాట పురాణములనుండి నేర్చుకొనినది.

అట్టి పురాణములు మువ్వధములుగా భాగింపవచ్చును. కథాభాగప్రధానములు, ధర్మభాగప్రధానములు, సృష్టిభాగప్రధానములు. అని. ఈవిభాగము మనమానించునదికాని బుద్ధిప్రోక్తముకాదు. భాగవతాదులు కథాప్రధానము లనవచ్చును. కష్టవామనాదులు ధర్మప్రధానము లనవచ్చును. బ్రహ్మాండాదులు సృష్టిప్రధానము లనవచ్చును. వై. శేష్నినివానిలో ధర్మకథాసృష్టిరూప త్రివిధ పద్ధతులు లేవా యను ప్రశ్నము రావచ్చును. అని లేనిది కాదు. ప్రధాన మొక్కొక్క విషయ మని తెలుపుటకే యానిర్ణయము పనికి వచ్చును.

బ్రహ్మాండపురాణము పేరుచేతను వలె కల విషయముల చేతను సృష్టి ప్రధానమే యనట కాంతయు కంక యంతరింప నక్కఱి యుండదు. సృష్టిపద్ధతు లితరపురాణములం దింతగాఁ గానరావు. ప్రపంచరహస్యముల కన్నింపబడుచేతనే దీనికి బ్రహ్మాండపురాణ మని పేరు కలిగినది. పురాణము చాల పెద్దది యగుటచే నీపేరు దీనికిఁ గలిగియుండవచ్చు నని భ్రాంతిపడి తున్నకనును జాడకయే కొందఱు ఎన్నియో కథలను గల్పించి

యని బ్రహ్మాండపురాణాంతర్భూతము లని వ్రాసియున్నారు. జిక్కు యుదాహరణము దెలిసి యీ విషయమును వదలెదను. శ్రీ వేంకటాచలముహాత్యయము సర్వజనవిదితము. ఎనలో యొక గ్రంథమును సంస్కృతాక్షరములతో ముద్రించిరి. దానిపేరు “అష్టాదశపురాణాంతర్గత వేంకటాచలముహాత్యయము” అని. అర్జునార! చూచితిగదా. భాగవతము జనసామాన్యమునకుఁ దెలియును గదా. దానిలోఁ గూడ శ్రీ వేంకటాచలముహాత్యయము కొన్ని యధ్యాయములున్నట్లు ప్రకటింపఁబడినది. జనసామాన్యమునకుఁ దెలిసినభాగవతముగతి యిట్లుండ నిక బ్రహ్మాండాదిపురాణముల మాట యిటు జెప్పలే! ఇట్లు నిరంకుశముగా మనలోఁ గొందఱు కుమీంధరులు గ్రావేవీతులు క్షేచ్ఛగాఁ గథలను గల్పించి సాహసించి ముద్రించి యాపాత్రముల విక్రయించి జీవింపఁ జూచుచున్నారు. ఇట్టి ప్రయత్నములే నీ గౌరవము తేత్రముఖ్యములకు వచ్చుటకు బడలు ఉన్న గౌరవ మూడి పోవుచున్నది. ఇంత కన్న బొవపుఁ గార్యము వేఱిదియున్నది!

బ్రహ్మాండపురాణము సర్వపురాణములకంట మని యందఱింగిరించినవిషయమే. దీనియందుఁ బ్రధానవిషయము సృష్టి పరిణామము. ఆవిషయము విచిత్రముగా నుండును. అనందగృథైః బద్ధతు లిందుఁ గానరావు. ఇప్పటి కాలమున భూగోళకత్తికే తల్లలము మేమే యని వివాదములు మెలి జెట్టుచున్నవార నీద్దాం దీకరించిన విషయము లీపురాణమున నెన్నియో గలవు. సృష్టిపరిణామము విచిత్రముగ నుండు విస్తృతమయ్యెను. నాగరికత యెట్లెన్నిదియయ్యెనో స్పష్టముగా నీపురాణమునఁ జెప్పబడియె. దానిం బలికించినయెడల నద్భుతానందములు నెనగనకపో నమట యతితయొక్క గాదు.

మనుష్యులు సృజింపఁబడుటయు, వారి జీవితము, తదనుగణపతార్థముల యుత్పత్తి, వానిని వారుపయోగించినవిధము బ్రహ్మాండమును బుట్టింపక మానవు. ఇందుక విశ్రాంతిని గలిగి యుకొని యేకాంతముగాఁ గూరుచుండి మనస్సును బ్రాశస్త్యజ్ఞే భాగమునకుఁకుఁ ద్రిప్పిచో నిద్రాహారములు స్మృతికి రావనకు కల్గ గాదు.

మనస్సు లుద్భవిల్లి కృత్రిములనుండి యాహారమును సు

పొందించుకొనుచు దాన సంత్సప్తివొందుచు గొంతకాల ముండి యుండును. కాలము జరుగఁగా వారికి ఆ పత్రపుట ప్రసన్నపుధారల స్వీకరింప నిచ్చ గలిగెనట. ఆ పితృవఁ గొలఁదినిములకే ఆ స్వప్తి నశించెనట. అంత వారు కుయ్యోమెట్టోయని పలకింప వారం భించిరట. సర్వేశ్వరుండు వారి కాకాపాశములు తగిలించుచు టం బడించి తదనుగుణముగా వృష్టిని ప్రసాదించెనట. వార పుత్రుడు వృక్షమాలనివాసము వలనపడచు గుహలందుఁ జేరి శీతవాతాతపభాదల వాపుకొన నలవాటుపడిరట. అయిద వారికి వన కు లేవఁజూప నూహలు గలిగెనట. ఆయూహలు నశింపవఁడ వారు నియమముల సేర్పఱచుకొనఁజాలి ఆ నియమముల నను సరించి గృహముల నిర్మించుకొనిరట. మఱి కొలఁదినిములకే గ్రామము లేర్పడఁగా నమ్యానవులపు డొక్కఁడు పొలకుఁడుగా నుండకపోయిన ప్రభావితతి సన్ధ్యార్ధప్రవర్తనమున కలవాటుపడ దని యూహించిరట. ఆయూహ కనుకూలముగా బాహుబల మున నొరులకు సహాయపడఁగలవారిని పొలకులనుగా నుండఁ బ్రార్థించిరట. వారందఱికిని తమప్రాణములైన సరించి వారిని గానఁ బ్రతిపఁ జేసిరట. వారియందఁ బ్రాయశ్చ మనుజులు మెలంగుచుఁ గష్టములపాలు గాక ప్రసర్తింప సాగిఁట. అంత వారికి బన్సుల నిచ్చుపద్ధతి సేర్పఱచు గావించిరట. పిదప వారికి నివాసార్థము లేట్లండవలె నను నూహయొక్కటి యుప్పతిల్లఁ గాఁ దత్కాలమున సంపాదపరిత్యాగ మొనరించి తపోవిధూతి మెలంగు మహర్షులు బ్రార్థించి వారి యాజ్ఞానుసారము కాస్త్ర మును నిర్మించి నగరములు వానికి జుట్టుపట్టుల సెంతెంతవార మున వెల్లెట్లు గ్రామములుండవలయునో విమర్శించి యారీతిం గట్టిరట.

అంతట మనుజులలోఁగొందఱు కామక్రోధాభిభూతులు బహులఁడీరట. ద్రవ్యాధిచే నొరుల బాధించువారు వర్జిల్లం గాంచి తప్పితి దొలంగుపొందఁ గోటలు కట్టిరట. ఆ కోటల నిర్మించుపద్ధతియు కాస్త్రమూపమున మెలసెనట. ఆకోటలలో నుండి రాజులు తమప్రాణముల లెక్కచేయక క్రతువులగు దుష్టమా నవులనుండి తమ ప్రజలను గాపాడుచుండిరట.

అట్లు కొంతకాలము నిర్బంధకముగా జరుగుచుండ వారా జులు ధనవదాంధులై ప్రజను దాసులగా భావించి క్షేచ్ఛగా బ్రసర్తింపసాగిఁట. మహాత్ము లొక్కఁడొక్కఁడూడి వారి నిగ్రహించుచు నవీనపాలనను ధర్మమార్గావలంబునఁ గనవారి సేవలను ప్రకొనుచుఁ గలరును గడపిరట.

అట్టి భూభజులు విజ్ఞప్తి దోర్బలము మెలయ విచ్చల విడిచుచు బాధించు ధర్మనాశిష్టుఁ గావించఁ బూనిరట.

మనుజుల శ్రమవగంపము రాజుల శుక్యత్యవగంపములు విధగవంతుఁడు వారిగర్వము నదంచి మనుజులైకతత్వమునే జేయదలచెనట. ఇంతలో రాజుల సేవకులుగా సేర్పడి నరుముగా మహర్షులకు గూడ బాధించుచు, వారిపదార్థముల నుచు మాటులేని వివరముల నానందించుచుండ సర్వేశ్వర త్వపడుట చేసిని నిశ్చయించి తన యమోఘకాచామ నొకఁబుష్పి కుమారునియందుఁ బ్రవేశపెట్టెనట. ఆ కుమారుఁడే జీవోవిశేషములు దుష్టి రీత్యుండై వివక్షాచోక్షాదితనము నట. అందులకుం దగు శక్తిని సంపాదించుకొనఁ బ్రయత్ని సట. ఆకాలమున సే రాజులు గూడ మహర్షి కరుణాపాత్ర మంత్ర శక్తిసంపాదితా సేవాస్త్రయహికులై యుండుటచే నై ప్రయత్నమున కవకాశ మొసఁడెనట.

ఆ మునిబాలకుం డొక్కఁడై మహావ్రణ్యసీమలకుంజున తపంబుచేయఁబూన వారితకి వాంఛానుకూలకత్తి ననుగ్రహి దలంచి సర్వేశ్వరుండు ముందు తన్మోహార్థ్యమును బరికింపఁ యించి యా సేవమున నితరులకుఁ దన విశోదమును గనఁజు గోరి వ్యాధ్యహాపమున నచ్చటికిఁ బోయి తపోభంగకరము తపశ్శక్తిద్యుల మని లెలుపువనియు ననుమాటల నా బాలకుండు తన పూర్వి / మానక గంభీరముగా భావించుల కాసర్వేశ్వరుం డానందించి యాతనికి నిజమాన ప్రసాదించి యింకను గొంతకాలంబు నియమమునఁ బ్రవర్తియని యనుబట్టి నొసంగెనట. ఆ పరమపురుషుని యాజ్ఞచే దాల్చి యట్లే మహాక్షేత్రముల విరిగి తిరిగి సంయముల సే లబధనశక్తియై మరల భగవంతునిం గొలువ హిమాలయ కరిగి తపం బొనరించెదల. లోక నాయకుండు ప్రత్యక్షులై య కాంక్షితమును ఫలింపఁజేయు సకలాస్త్రముల నొసంగెనట.

పరమేశ్వరకరుణాపాత్రుఁ డై యామునితనయుఁడు నచ్చి యవార్ధ్యగర్వమున విజ్ఞప్తిగ మాటులేక యధ్యక్ష వివరించు ధరణీపాలకుల ననుభ్యాక సేవాసమేతుల నొక్క చించి చెందాడి తపశ్శక్తిని లోకులకు వెల్లడి చేసెనట. ఆ మానక యట్టివత్సత్రియుల నసేతులఁ బెత్క-పర్యాప్త పరిమార్చెనట.

ఇట్లు వివరించు నామునితనయునిచిత్రమాటక త్తత్రియకులమే నశించునట్లు కాఁగా నట్లనుటయు త కవకారముగాఁబట్టి దానిని మాన్చు కాంతఫలగు మవ ప్రయత్నించి యెట్లో యామునితన ముని నుపకాంతక్రోధా జేసి శేషించినభూపాలకతనయులఁ బెంచి పెద్దవారలంజేసి బుద్ధులఁ గట్టి రాజ్యభారముం బూన్పఁజేసి తనఫని సేవ

గదా యని సంకసంబున మరల దపస్సు చేయవలసిగదా. ఈసందర్భమునై గాధకనుహలములగు వివేచనములు పెక్కులుగలవు. రాజసంకేతులు వాని భేదములు విశేషముగా నీర్ణయమున వర్తితములైయున్నవి. వారి యాచారములు ధర్మావస్థాపనకై ఖరియు విభ్రలముగ ననవలసిపడెనది.

మునుల వంశపరీక్షార్థ నావసరమున నెన్ని బాతులవారాయనులలోఁ గలిసికో లేటపడుటపడినది. మును లనగా బ్రాహ్మణులే యన్నమాట వాస్తవము గాదని మందులకుఁ గావలసిన కారణముఖగణములు గలవా రందులోఁ జేరుదు రని నిర్ణయింపబడినది.

ఓహో! ఈ ప్రేమయములఁ జెల్లు ఘట్టముల నెట్లనఁబరిచునపుడు మై పులకరింపకమానదు. ప్రజాసంఘ మెన్నికన్యములఁ దాలెనని? ఎంతకాలమునకుఁ సుఖస్థితి నొందఁగలిగినది? అందులకు మార్గము లెన్ని యని లేదని? ధగవతుని యుద్దేశ్య మెట్టిది? మహర్షులయోగము మేవిధమున నుండును? కాస్త్రము లెట్లసహాయము మనుజులకుఁ జేయుచుండును? తత్కర్త లెంతటి పునరునీహులు! వా రెట్టిబాధములను గోరిరి? ఈమొదలగు విషయముల నిర్ణయజబుద్ధిలో నేకాంతమునఁ గూర్చుచుండి చర్చించుకొనుచుండిన నూర్వాక్షమయము లోఁచునా? ఆయాసందము నకు పరిమితి గలదా?

పాతకమహాశయాలారా! ప్రపంచ మిట్టి క్రమక్రమముగా నభివృద్ధియై నాగకరతను సంపాదించుకొన్నది. ధర్మసూక్ష్మభాగములు పైతము క్రమరీతి నలవడినవి. గాని యొక్క కాలమున వచ్చినదిగావు. మనయాచారములుకూడ నెన్నియో మార్పులఁ జెందుచుండునవియే గాని యొకరిగా నుండ వని ప్రేగాధలవలననే విశదమయ్యెగదా. చహావతులందఱును లోకముఖమే న్యసఖులుగా భావించుకొని తమయావచ్చ కైని తన్ని మిత్రమై వ్యయించుట వినచున్నారను కదా. అందును దివోనితలయొద్ద విరట్టలయొద్ద లోకమునకు మహాపద వాట్లొకటి చహావతుల తివోనిమనుషులకు ముని లోకుల కెట్టియవకృతి నొనరించి ధవ్యలులతో యను విషయమును స్మరించినచో మహామహిమాత్యుల విషయమున నెట్టికృతజ్ఞత చూపవలయునో లేటపడకమానదు. క్షీర్తికాక స్వకృత్యముని మనపూర్వల లోకోపకారవసాయలులైరి. కాఁబట్టియే యాచంద్రద్రవిధాకరముగా యశోకాయమును బ్రపంచమున నునుపఁగల్గిరి.

ఈ గాధలలో నరంగతము లనఁదగినవెట్టి యని యాలోచింప నొక్కటియైనఁ గలనో? జలమయముగా నుండుతలి జలంకుసృష్టియూ, స్థలము బయలుపడఁగా మారాద్రి జలస్థల సంరక్షణములగు జంతుసృష్టియూ, స్థలము నుపరితముగా

నెలకొని వనసమన్వితము కాఁగా వరాహాదిన వరజంతుసృష్టియు నారీతిఁ గొంతకాలము కాఁగా తిర్వ్యుత్పన్నభాగద్యయముక్తమగు సృష్టియూ, నావిదప వామనజనసృష్టియూ, నామింద మనసగా మనువ్యసృష్టియూ గల్గెనన్న వాదము మహాపరిమిధాతిఁ గనిపెట్టబడిన దన్న వాదము నుతిపాత్రమగునపుడు ఈవిధ వంశయు మనపురాణములో నొకమూలనే యిమిడియున్నదని చెప్పవలెను నా కదా? ప్రపంచోపకారకములగు విషయము లెన్ని గలనో, నాగకరతను దెంపొందించున వెన్ని గలనో యన్నియు నుక్తమలే గాని క్రొత్తది కనిపెట్టి శక్త్యము గారు. కనిపెట్టి మన్నను నవియుఁ బ్రాకృతిమయాభాసములే గాని క్రొత్తది గానే కావు. సంతోష మయమను విధులచెప్పట నవసరమై కాదు. మన మట్లే భావించుకొని తృప్తి నొందవచ్చును గాని కొంతకాలమున కది ప్రాచీనతమ మని యొకరు నిర్ధారణ మొనర్చరు. అప్పుడు ప్రాచీనకాలమహాత్మ్యము స్పష్టమగును. అంత నవసరమై నొసర్పితి వనుకొనవారికి నన్యత్రాన్యగ్రామితుల శక్తి పాటములు లేటపడును. అంత వారను కృతజ్ఞు లగుదురు.

ఇక జీవహింసావిషయమును గొంచెము పురాణానుసారము విచారించవలయు. పూర్వకాలమున నందఱకు నాహారము మాంసమే ప్రధాన మని చెప్పవచ్చును. దాని నడంచుటకే పూర్వమహర్షులు యజ్ఞముల నొనరించిగాని, శ్రాద్ధకాలమునఁగాని, అతిభిక్షాహారముఁ గాని మౌన ముచయోగింపఁదగును గాని యిహానసారము జంతువుల హింసించి మాంసము భక్షింపరాదని నియమమునొసర్పిరి. అనగా నేదొయొక కాలమునఁదప్ప నితర కాలముల నది నీపేధ వనుటచే న్యకాలమాంసాహారనిగోధకము గల్గెగదా. క్రమక్రమమున నలవాటుకల్పింపవో నది నశించు నని వారి భావము.

ఒకానొకప్పుడు యజ్ఞ మొకచో సాగుచుండెను. దేవతలు చావీర్యాగములఁ గొనవచ్చుకూచు చుండిరి. ఋత్విక్కులాయుధపాణులై యజ్ఞపశుహింస చేయఁ బూని యుండిరి. ఆ పశువులు దీవానములుజేయునని లేక ప్రాణహంతలైనై దను దీవదృష్టులం బ్రకరింపజేయుచు నుండినవి. ఆసమయమున నాయజ్ఞముం జూడ చహావ లునదెంచిరి. దీవానములు నిలచుండి సంతోషులగు లేమిక జింతిల్లుచున్న వ్యగములం జూచిరి. వారి యంతరంగము లపుడు కరుణాతరంగితము లయ్యెను. కత్తి నెత్తి యున్న ఋత్విక్కులము నావి మఖము నొనరించు నిర్ధం గాంచి మహాత్మాలోక త్రయపాలకా! పశుహింస పాపములలోఁ బాప ఫలప్రదము. దానిజేయుచో యజ్ఞము నభిప్రాసమిద్ది యగునో? ఇక దీనినాపుము, దీనములగు నీసాధుజంతువులఁ గాపాడుము,

యజ్ఞమునకు నలయు పరికరములు ధాన్యాదులు గలవు? అని మెట్టపెట్టిరి. కాని యిందుం డధికారగర్వమునఁ గమ్ములు కాన కున్న భావదోట వారిమాటల వీటిఁ బుచ్చి యజ్ఞము హింసా ప్రధానమని వాదించెను. మునులమ్ముటల కుమ్మరించి వేదస్మృతులయభిప్రాయ మిట్లే యగునని మేము చెప్పవారము గాము. ఈ విషయము ధర్మకర్తయగు ననువు నిర్ణయింపవలసిన దనిరి. ననువు శతమఘనితైఁగల పక్షపాతమున యజ్ఞము హింసా కర్మమే యనియె. దాన వారఁ దూర్ధ్వలోక సంచారి యయ్యె నధోలోకపతియఁ డాయెను.

ఈ ధాతార్షగ్ర్యమును దలంచినచో పృథ్విలోఁ గొంత కాలము జరగఁగాఁ దెచ్చువ్వముఁడిన దురాచారములు నశింపఁ బ్రయత్నములు జరిగినటులఁజేలునగదా. ఇట్లు కథారూపమున భూరహింసాదిభూరకృత్యములు నలుప మహాపాతక మలవడఁగల దని బోధించుపురాణములు మహాపకారకము లనుట దప్పనిం కేమనవలయు ?

ఇట్లు సకలవిధముల నీ బ్రహ్మాండ మహాపురాణము మహాపకారక మయి యలరారుచున్నది. ఇత్యది సర్వపురాణ శిరోమణి యని కొందఱునుచున్నారని గాని యట్లుటకన్న నీ పురాణము పృథ్వికథాప్రధాన మనియు, ప్రకృతిమార్గమునఁగల చమత్కారములఁ దెలుపుననియుఁజెప్పట సమరజనము. వెక్కు విషయములు నిర్దిష్టములుగా దీగినుండి గ్రహింపవచ్చును. కాఁబట్టియే దీనిని గొందఱు పురాణరత్న మనుచున్నారన్న ను సాహసము కాదు. నాగరక యెట్లెట్లు కాలక్రమముల లభిం చెనో యీపురాణము చదివినఁ గాని చక్కఁగాఁ దెలియ

దనవలయు నిర్వివాదాంకము.

మునులలో నేయేతెగలు చేరినో దాని కట్టియోగ్యత కావలయునో యీపురాణము చక్కఁగా బోధించును. ఈ పురాణములో నున్నట్లు వెక్కుఁగలపురాణములు వెక్కువ్రతములు పేర్కొనఁబడుచున్నవి. కాని యది యసంగతములు. దీని యందట్టిగాఢము లేనలేవు. ఉన్నవనటుడ నుడ నకకాశము లేదు. కల్పిగాఢుల నందందుఁ జేర్చుట కవకాశము లేకుండు నంతటి కట్టుదిట్టములతో నీపురాణము రచింపఁబడినది. “సర్వకృతప్రతిగర్వకంశో మన్వంతరాణిః, మహానచరితం చేతి లక్షణానాంతు పంచకమే” అను లక్షణానుసార మీపురాణ మలరారుచున్నది. జాతులు తవ్వవుములు భూభాగపరిస్థితులు తద్వాయుల కాయుర్దాయము, వారి యాచారాదులు వానికేంద్రగుకారణములు యుక్తియుక్తముగా నిందు బద్ధింపఁబడినవి. ద్వీపములు ద్వీపగతవర్షతములు పర్వతసంభూతనముల తజ్జలపానజనిత వృక్షతృణమృదుబుద్ధిత్వాదులు చక్కఁగా నిందు విస్తృతములు. ఏకాగ్రమున నందుఁ గొన్నిమార్పు లుండవచ్చునుగాని విశేష భేదములు కానరావు.

ఇట్టిపురాణములను నిర్మించిన మహాత్మునకు వ్యాసమహర్షికి మనము కృతజ్ఞులవగుటకన్నఁ జేయఁదగిన దేదము లేదు. ఇవ్వరాణమును జక్కఁగాఁ బఠించి మనమోద్యులబుద్ధి చమత్కృతిని గొనియాడుటయే వారికి మనముచేయు మహాపకారము.

ఈ పురాణమును గుఱించి యీదిన్ని వ్యాసము దానిమహిమను గొనియాడఁజాల దనట నిక్కము. విశవ పురాణరత్న మిది యనుటయైన నిందుక దెల్పఁగల దని నమ్ముచున్నాఁడను.

ప్రణయినీ గీతములు

“సాదామిని”

నందె జారె, చుట్టుపక్క

మినుకుమినుకు దీనమ్ములు

వెలుగుచుండె, దూరమ్మున

కోవెలలో హాయిగాను

మేళము వినవచ్చుచుండె,

చల్లగ వెన్నెలలు కన్న

తల్లివోలె కాయు గాని

ఖన సేమో ఘోలుపుఁగె!

లు, వ్యాఖ్యాతలు సందఱును నాంధ్రభాషకు
 “గ్రామ్య” మను నొకభాగమును ప్రథమాచార్యు
 డగు నన్నయభట్ట డంగీకరించినట్లే తామును
 సంగీకరించి చెప్పుచున్నాము. కాని యీ “గ్రామ్య”
 మనుదానింగూర్చి ప్రథమాచార్యుని యభిప్రాయ
 మేమో వీ రరసి చెప్పుచున్నట్లు గానరాదు. ప్రథ
 మాచార్యుడు “నియమము, దక్షిణది గ్రామ్య”మని
 గణీరముగాఁ జెప్పి విడిచినాడు. ద్వితీయాచార్యు
 డపథుఁకము గ్రామ్యమని దానిని నిఁదించినాడు.
 కేతన కొన్ని శబ్దస్వరూపముల నెత్తి యిట్టివి
 గ్రామ్యము అని చెప్పినాడు. బాలసరస్వతి చింతా
 మఃశీః దాను వ్యాఖ్యానముఁ జేయుచునని యారు
 భించి ప్రథమాచార్యుని కారికలనే కాక ద్వితీయా
 చార్యుని కారికలనుగూడ నెత్తుచుఁ దన యభిప్ర
 యానుసారముగ నుదాహరణముల నిచ్చుచున్నా
 డు. అప్పకవియు చింతామఃశీః వ్యాఖ్యాన మనియే
 చెప్పుచు మీదఁ జెప్పినట్లే ప్రథమ ద్వితీయా
 చార్యుల యరుప్రయోక్తయు కారికల నెత్తుచు
 పద్యరూపమగు దనవ్యాఖ్యాన గ్రంథమందు గ్రామ్య
 ములు “వస్తాడు, తెస్తాడు, కఱకంటుడు, ప్రాణ
 గొడ్డము మొదలగునవి” యని చెప్పుచు వానికి లక్ష
 ణము తేలికగా “గ్రామీణజనముఖమున నుచ్చరించు
 బడుట నట్టివి” అని చెప్పినాడు. కఱకంటుడు, ప్రాణ
 గొడ్డము, ఇవి సమృతములే యైనట్లు ద్వితీయా
 చార్యుడు చెప్పినాడు. కేతన వానిని జేర్చొని
 యుండలేదు. కేతన చెప్పినవానిని వీరు జేర్చొన
 లేదు. ఎవరిదానిలోను లక్షణము సరిగాఁ గాన
 రాదు. అప్పకవి తనకుఁ దోచినట్లే చెప్పినట్లున్నది.
 చిన్నయసూరి మొదలగు విమర్శివా రప్పకవి
 యన్నవానినే గతానుగతికముగాఁ జెప్పియున్నా
 రు. కాని యప్పకవి చెప్పిన లక్షణమునకును లక్ష్య

ములకును సందర్భ మున్నదా? లేదా? అని
 విచారించి చెప్పినట్లు గానరాదు. “వస్తాడు, తెస్తాడు,
 కఱకంటుడు” మొదలగువానిలో తేలికయుచ్చరణ
 మెట్లు? లేకయే యవి గ్రామ్యము లెట్లు? అని
 యీ విచార మప్పటికిని ఎవ్వరును జేయలేదు. ఇది
 యిట్లుండ సీనడుమను గ్రామ్య గ్రంథికవాద మొకటి
 బయలుదేరినది. అది యవిచారితముగానే వెళ్ళినది.
 దానిలో “గ్రామ్యవాదులు, గ్రాంథికవాదులు” అని
 రెండుకత్తులవా రేర్పడినారు. వీరిలో మొదటి
 పక్షమువారు మనవాడుకలో శబ్దరూపము లెట్లు
 న్నవో యట్లే గ్రంథములందును ప్రయోగింప
 వచ్చునని చెప్పుదురు. రెండవపక్షమువారు “మన
 వాడుకలో గ్రామ్యరూపములు గలవు. అవి గ్రంథా
 ర్థములు కావు గావున వానిని గ్రంథములలో
 ప్రయోగింపరాదు. గ్రంథార్థ మయినదే గ్రాంథిక
 భాష యని అర్థముకానిదే గ్రామ్యమనియు జెప్పు
 దురు. వానివాద మిట్లు జరుగుచునే యున్నది. ఈ
 విషయమున భాషాజ్ఞు లందఱును నేదో యొక
 కత్తులోఁ జేరి వాదమును జెంచువారేకాని విషయ
 తత్త్వమును పరిశీలించి యభినివేతమును విడిచి
 యొక్కమును బొందినవారు కారు. ఇక మధ్యస్థు
 లనఁదగినవారు కొందఱు కలరు. కాని వారుదా
 సీనులుగ నున్నారు. ఇట్టిస్థితిలో వీరి యశాదాసీస్య
 ముచింతమా? వానివాదములే యుచితములా? అను
 నది యిఁకొకటి విచారణీయము కలిగినది. కత్తు
 లలో నొకరిది మఱియొకరి కనుచితము. ఈ యాదా
 సీస్యములో నట్లు గాదు. ఎవరిది వారికే యనుచిత
 మగును. కాన దానికంటె నిదియే యెక్కుడు తప్పు
 గావచ్చును. కావున నిక భాషాజ్ఞానము నభిమా
 నము గలవా రెల్లరును దమ యాదాసీస్యము
 నుపేక్షింపక కత్తువారిలోనివాద మెద్ది యెంతవఱ

కుచితము? కాని దెంతవఱకు?" నని విచారించి వారి
యందలి పక్షపాతమును విడిచి భావయందు మా
త్రము పక్షపాత మవలంబించి విషయనిర్ధారణముఁ
జేయుట యచిత మగుటచే నెల్లవారును దాని
యెడల లభావకాశులయియే యున్నారు. కావున
నామదికీ దోచినదానిని నేనును తెచ్చుటకు సాహ
సించుచున్నాఁడను. "ససాహస మనారూహ్య సరో
భద్రాణి వశ్యతి" అను న్యాయముచే నొకప్పుడు
సాహసము మంచికావచ్చునను లెంపుచేతనే కాని,
యెల్లవానికిఁ బ నా యుత్కర్షముఁ దెలుపుకొను
టకుఁ గాదని, విచక్షణులగు సహృదయులు మన్నిం
తురుగాక. మీఁదఁ జెప్పిన గ్రామ్య గ్రాంధికవాదుల
కుభయలకును సెక విప్రతిపత్తి నిచ్చి మధ్యస్థులు
విచారింపవలసి యున్నది. ఎట్లన, వ్యాకరణకర్త
లవఱును గ్రామ్యము సంగీకరించియు, నిషేధిం
చియు నున్నారగుదా? వా రంగీకరించిన గ్రామ్య
మెట్టిది? నిషేధించినది యెట్టిది? అని. అట్టి విచార
ణలోఁ గొందఱు వ్యాకరణకర్తలే "యార్యవ్యవ
హరదృష్ట మగునది గ్రామ్యమయ్యెను గ్రామ్యమే"
యని చెప్పి కఱింతుఁడు, ప్రాణగొడ్డము ముగ్గుగు
నవి గ్రామ్యములే యని యంగీకరించి యున్నారు
గదా? వీనికి గ్రామ్యలక్షణము వట్టిదా? లేదు.
లేకయే గ్రామ్యము లెట్లగును? అది యట్లుండ
నప్పకవి చెప్పిన తేలికయచ్చారణము "వస్తాడు,
తెస్తాడు" మొదలగువానిలోఁ గానరాదు. ఆర్యుల
వ్యవహారములో నవి కాన్పించుచునే యున్నవి.
కాన నట్టివానికి గ్రామ్యత లేనట్లును గ్రామ్యము
లగునట్లును విభాసమును కల్పించుట యచితము
గాదా? లోకము దార్యుల వ్యవహారములో
గ్రామ్యము లయి యట్టి లతాదిదోషములు లేకున్నను

ప్రాచీనమహాకవులచే గ్రంథములు దువయోగింపఁ
బడక యుపేక్షింపఁబడి యన్న కొన్ని దేశ్యశబ్ద
ములకు వ్యుత్పత్తిసాధ్యము లగువానికి వ్యుత్పత్తు
లను దెలుపుచు రూఁపిష్టత్తిఁ జేయుటయేకదా
వ్యాకరణముల స్వభావము? సంస్కృతశబ్దముల
గుఱించి మన మేమియుఁ గ్రొత్తఁగఁ జేయవలసినది
లేదు. అల్లుసేయనురాదు. తదృశములకును పూర్వ
నిబంధనములచే నియంత్రితములకఁ గాక, విగిలిన
దేశ్య గ్రామ్యములలో నార్యవ్యవహారసమ్మతములగు
వానికొక కొక "వ్యవహారభాషావ్యాకరణ" మను
పేర నిబంధనమును రచించుట యావశ్యక మని
తోచి నా యీ యద్యమమును సహృదయుల
ప్రోత్సాహముకొఱకు నెల్లడించినది. ఇట్టి మహా
ద్యమము నాజ్ఞాతీయల్పజ్ఞానకు దుశ్శక్యమయ్యెను
నిది నమదుల ప్రవృత్తి జ్ఞాపకమయినఁ గాకుండు
నా? యని ప్రాచీననిబంధనములకు విరోధింపకుండు
నట్లు పూర్వకవులచే గొన్ని గ్రంథములు దువ
యోగింపఁబడకున్నను నిషేధములేదు గావున నట్టి
దేశ్య గ్రామ్యముల నిష్పత్తికొక కొక నిబంధనము
రచియింప నుద్యోగించుచున్న నా యద్యమమునకు
సహృదయు లెల్లరును దోడ్పడుదు రని నమ్మ
చున్నాఁడను. దేశ్యపదములు దేశకాలములనుబట్టి
మార్పు లొందవచ్చునని "ప్రవాహినిదేశ్యా" అను
దానిచే వాగనుశాసనముడే యనుజ్ఞనిచ్చినట్లు భావిం
చుచు నట్టి దేశ్యముల గుఱించియే యీ నా
యద్యమమును దెలుపుచున్నాను. గ్రామ్యములను
నవి యల్పదేశ్యము లనిన సవవచ్చును. కాకున్నను,
వ్యవహారములే కావున, వానిగూర్చి యైన నిది,
వ్యవహారభాషావ్యాకరణ మని నా యభిప్రాయము.

వాఙ్మయ సామ్యము

కురుగంటి సీతారామయ్యగారు, ఎమ్. ఏ.

విమర్శనము వాఙ్మయ సాహిత్యములలో నొక పైమెట్టు. విమర్శన మొక్కవగ నేవాఙ్మయంబున నుండునో యది యుత్తమవాఙ్మయము లలో నొకటి. ఆంగ్లవాఙ్మయమున కింత ప్రసిద్ధి యెట్లు వచ్చెనో కనుగొనవలయును. సత్యము మనకు తేటతెల్లము కాగలదు. వాఙ్మయమును ప్రసిద్ధికి తెచ్చుటలో కవు లంతముఖ్యులొ విమర్శకులు లంతముఖ్యులు. ఆంగ్లవాఙ్మయమున విమర్శకులు సామాన్యకావ్యములను కూడ తమ తెలివి తేటలచే మిన్నునకు బొగడి కవివాక్యమున నుద్దేశించి రసమును కూడ నారోపించి వాఙ్మయము నందు పాతకప్రళయమున కభిరుచి కలిగించి వాఙ్మయక్షేత్రిని విస్తృతముచేసిరి. కవికి కావలసిన యంత భావనాశక్తి విమర్శకునకు లేకపోయినను కొంతయైన నుండవలయును. ఏలన సమయమువచ్చి నప్పుడు కవి వ్రాసిన యెట్టి సామాన్యపు వ్రాతల నైనను రసవంతముగ కనబడునట్లు చేయవలయును. ఆంగ్లవాఙ్మయమునందలి కావ్యము లన్నియు నట్లు ప్రసిద్ధికి తేబడినపుడు వాఙ్మయము క్షేత్రిని వడసినదియన్న నాశ్చర్యమేమి? ఓండామ్మిదవ శతాబ్దమున విమర్శనమే వాఙ్మయము. సృష్టి మిక్కిలి కొద్దిగ జరిగినది. ఇప్పుడుకూడ గద్యవాఙ్మయమే తప్ప ఇద్యవాఙ్మయసృష్టి బహుస్వల్పముగ జరుగుచున్నది. మన యాంధ్రవాఙ్మయమున గూడ సృష్టి కొంచెముగనే జరుగు చున్నది. నవ్య కవిత్వ మనునది తప్ప మిగిలిన దారుల సృష్టినడక

తక్కువగనే యున్నది. నవ్యకవిత్వము మాత్రము వేలంపెట్టిగా జరుగుచునే యున్నది. నాటకము, ఆపరాధపరిశోధకనవల యీకాలమున బహు జనులచే చదువబడుచున్నవి. విశ్వవిద్యాలయము లన్నిటిలో సారస్వతముకంటె శాస్త్రముల కెక్కువ ప్రాముఖ్య మొసగబడుచుండుటచే శాస్త్రలక్షణములు కొన్నిదానికికూడ నుండుటచే విమర్శనము కూడ నొకశాస్త్రమువలె పెరుగు నవస్థ వచ్చుచున్నట్లు లోచించుచున్నది. ఆంగ్లవాఙ్మయమున నది యొకశాస్త్రప్రాయ మైనది. కవిత్వసూత్రములు నిర్వచించబడినవి. మన విమర్శకులు క్రమముగా వారి ననుకరింప మొదలిడినారు. ఇక విమర్శనము పెరుగవలయు. కవులగువా రావిమర్శనమును పాఠించుచు సృష్టిని సాగింపవలయు. విమర్శన మెంతవృద్ధి యైన సృష్టి యంత తగ్గుచుండును. పాండిత్యము పోచ్చిన కొలది కల్పనాశక్తి కుంభిత మగును. అందును పాండిత్య ముండునట్లు స్వానుభవమునకు వచ్చిన కొలదిని వ్రాయు ప్రతియక్షరమునందును లోపములగడచుండును.

౧౯వ శతాబ్దమున యూరపుఖండమునందలి ప్రతిదేశమునందును ప్రజలును ఫ్రెంచిస్వాతంత్ర్య వ్యాపనముచే నొకవిధ మైన కలవరమునకు పాలైరి. మధ్యయుగములందలి మర్యాదలు నధికారములును మాటిపోయెను. ప్రజలయొక్క సంపూర్ణదృష్టి స్వాతంత్ర్యముపైకి ప్రసరించెను. స్వాతంత్ర్యము కవిత్వకు ప్రాణదాయకము లగు సంశయములలో నొకటి.

ఇప్పటి మన యనుభవమువలననే యట్లు సిద్ధాంతము చేయవచ్చును. స్వాతంత్ర్య మన్న నొక్కరాజకీయ మనియే నా యాశయము కాదు. మత విషయముల గాని, సాంఘికవిషయముల గాని మాతనాభిప్రాయములు కలిగి వాని ప్రోద్బలముచే ప్రాతయభిప్రాయము లంతరింపవలసిన యవస్థ గాని, మాజవలసిన యవస్థ గాని తటస్థించినప్పుడు జనుల మనంబు లొకవిధమైన నూతనోద్వేగమునకు గుఱియగును. మతమునంగతి చూతము. వెనుకనుండు మతములో మార్పులు చెందవలసినకాలము సంభవించినపు డెంత వాఙ్మయము బయలు వెడలుకో చూడుడు. బ్రహ్మసమాజమతవ్యాపనసందర్భమున నేకేశ్వరాధారణమును గూర్చియు, విగ్రహారాధనాది పూర్వాచారనిరసనమును గూర్చియు యెంత నూతన వాఙ్మయము బయలు వెడలెను! అట్లే విభవా

వివాహసందర్భంబున రంజాముండనాదివిషయములపైనను, బాల్యవివాహములపైనను నెంత వాఙ్మయము వ్యాపించెను! పాదాలు క్రీస్తుమత వ్యాపనముకొరకు చేసిన కీర్తనలను మన మెఱుగమా? గీతములకు మనస్సు నాకర్షించు శక్తి యున్నట్లు దీనివలన స్పష్టమగుచున్నది. సమస్తమైన కవిత్వమును మతముపై నాధారపడియున్నది. ఏ వాఙ్మయమునం దైనను మతమే కవిత్వమునకు బీజభూతము. ఋగ్వేద మేమి! ఉపనిషత్తు లేమి! ఖైలియగ్రంథ మేమి! కెందవస్తా యేమి! ఇవి యన్నియు మతగ్రంథములే కదా? మొన్నటి వ్యరాజ్యంలో శనమున నెన్ని వ్యరాజ్యగ్రంథమాలికలు వెలువడి, నాటకములను, అఘుశాస్త్రములను, వద్యావళులను, పాటలను కుశుప్తిపులుగా ప్రకటించి!

ప్రకటించుచున్నార! కావున స్వాతంత్ర్యపు కవిత్వమున కుజ్జీవకము,

౧౮వ శతాబ్దమున నింగ్లాండునందలి కవులు స్వాతంత్ర్యదేవతారాధనము నెన్ని విధముల చేయవలయునో యన్నివిధముల గావించిరి. తరువాత శాస్త్రవశనము పెంపొందెను. దానిచే పండితులకు విమర్శనాశక్తి హెచ్చెను. చరిత్రమునకు నూతనజీవనము కల్పించబడెను. సంపూర్ణముగ శత్రుపుంజమువలె సంవత్సరముల పట్టిక గాక వర్ణనాంశముల క్షేప్రి రసవంతముగ చేయబడినది. ప్రజల యాదర్శములే మాటిపోయెను. సర్వతోముఖవృద్ధిలో వాఙ్మయముకూడ వృద్ధి నొందెను. కవులు నియమశృంఖలావిచ్ఛేదము గావించిరి. విమర్శకులే యీ పరిస్థితులకు ముఖ్యకారకులు. విమర్శకులు విమర్శించినకొలది కవులకు స్వాతంత్ర్యమెచ్చయ్యెను. ఈ విమర్శనాకవిత్యము లన్యోన్యాశ్రయమును కోరు సంశయము. విమర్శకులు ప్రాచీన వాఙ్మయమున వెదకి దానిని వెలయింప మొదలిడిరి. పూర్వవాఙ్మయమథనసాహాయ్యముచే నవీనకవిత్యము ప్రజలయందు వాఙ్మయాభిరుచిని పెంపొందజేసెను. రాజకీయవిషయములందుగాని మరి యే యితర విషయములందు గాని యూరపుఖండమున కంతకును వెలుతురును వెదజల్లినది ఫ్రాంసుదేశము. ఈ ౧౮వ శతాబ్దియందు కూడ, యింగ్లాండుకు మార్గదర్శి ఫ్రాంసుదేశమే. వర్ణనవర్ణ, కోలెరిడ్జి, సదే మొదలగు ప్రతిభాశాలురగు కవులు తమ గుణపాతములను ఫ్రాంసుదేశము నుండియే నేర్చుకొనిరి. ౧౮వ శతాబ్దపు కవిత్వము వీరి యనుసరణమే నని చదివిన ప్రతివానికిని తేటతెల్లము కాగలదు. యూరపుఖండమున నాధునికవిమర్శనమునకు కోలెరిడ్జియే తండ్రి. ఆంగ్లేయకవి యగు 'మేక్స్పియరును ప్రపంచకవిని చేసిన జర్మనుల విమర్శనమునకు కోలెరిడ్జియే ప్రేరకుడు. ఆయన

ప్రేరణమును గైకొనియే తరువాతివా రందఱును విమర్శనమును సాగించిరి. విమర్శనమునకు సానుభూతి ముఖ్యము. ప్రథమమున నాంగ్లవిమర్శనము మన ప్రస్తుతవిమర్శనమువలె సానుభూతిరహితమై రంధ్రాశ్వోపదేశమాత్రమై యుండెను. ఈ రంధ్రాశ్వోపదేశము కూడ తన కర్తవ్యమును నిర్వహించెను. విమర్శన మెట్లు పెరుగుటచేతనే తరువాత పెన్సి, కీట్సు, టెన్నిసను మొదలగు మహాకవులు బయలు వెడలి మానవజీవితమునందలి యత్తమాంశముల గ్రంభపు లొల్కునట్లు పాడగలిగిరి. ప్రకృతి వారి యెదుట నాట్లుమాడి వారికి పశురాత్రుల బోయెను. వారు ప్రకృతియు కూడ నైకవ్యమైపోయిరి. ఎటు చూచిన నానందమే యనుభూత మయ్యెను. భగవానుని యంశ యెంత సూక్ష్మవస్తువునం దైనను కన్నట్లును. ప్రపంచంబున నేహ్య మగు వస్తువే యగపడలేదు. ఇది యంతయుఁ స్వాతంత్ర్యఫలము. సానుభూతిసహితవిమర్శనముకూడ దీనికి సహాయకారి యయ్యెను. ఈ విమర్శన మెప్పుడు మేరమీటి పెరిగెనో యప్పుడు నృప్తి కుంకిభూత మయ్యెను. తరువాతికాలమున సంకటి మహాకవి జన్మించనే లేదు.

అంగ వాఙ్మయమునందువలె నాంగ్రవాఙ్మయమునందు కూడ కవులకును దారిద్ర్యమునకును చుట్టజిక మెక్కువ. కవుల కొప్పుడును కోటికొద్దలమగు ధుమను నొకయుండదు. "సుకవితా యద్యస్తి రాజ్యేన కిం" అని పెద్దలు చెప్పుదురు. రాజ్యభోగములు కూడ వారికి తృణప్రాయముగ గనుపట్టెను. కాని వారిని జీవనమునకు వెదకుకొనకుండ చేయు కర్తవ్యము దేశమున కున్నది "ప్రపంచమును నొగరక ముగ జేసి వారి మనస్సులపై ప్రోద్బలముచేసి వారిని విద్యావంతులుగను, సత్ప్రవర్తనాయతులుగను

చేయుటకు భగవంతునిచే సంబంధింప దూతలు కవు" అని కాల్తెలను మహనీయుడు చెప్పుచున్నాడు. "అనందో బ్రహ్మేతి న్యజానాత్" అట్టి యానందమును వాక్పటములచే చదువరుల హృదయనేత్రములకు గన్నట్లు జేయవారు కవులు. "సల్లనివాఁడు పద్మనయనంబులవాఁడు కృపారసంబు వైఁ జల్లెడు వాఁడు మాళిగెనన్నితసింధమువాఁడు" అని చదువ్రనపుడు కవి కృష్ణుని దివ్యమంగళస్వరూప మెట్లు మనంబుల తాండవమాడించి చదువరుల నెట్లానందంబుని నోలలాడించుచున్నాడో చూడుడు! కావుననే తమవిధి యని మన పూర్వపు రాజులు కవులను బోషించిరి. సంస్కృతవాఙ్మయ ధురంధరులగు కాళిదాసాదులు కూడ రాజాస్థాన రంగనటులైనట్లే మనకు తెలియును, ఇంగ్లండుదేశమున కూడ దాదాపు మిల్లను, వర్న్లసర్దు, టెన్నిసను మొదలగు కవులు కూడ రాజాస్థానముననే వలసిరి. కడుపునకు వెదకొనకుండ కవులను చేయుట దేశముయొక్క విధి. మనదేశమున దేశీయరాజ్యములనుగంటిన తర్వాత కవుల యవస్థలు బయటపడెను. ఇతరవృత్తుల జూచుకొనవలసివచ్చెను. దాన వారి ధార కట్టవలెను. ఒకవేళ నావృత్తినే స్వీకరించిన బట్టకవిత్వముచే ధనసంతుల బొగడి పొట్టబోసి కొనవలసివచ్చును. పాశ్చాత్యుల ప్రభుత్వము వేళ్లు ప్రాకిన కొలదిని రాజులకు చేయవలెను లేక వారి పరాక్రమము నామావశ్యమయ్యెను. కోడిపందెములందును, వృథాధనవ్యయముగందును, వారు కాలమును వ్యర్థపఱచుచున్నారు. పందొమ్మిదవ శతాబ్దముయొక్క యత్తరాక్రమమున నాంగ్రదేశమున నెక్కడనో యొకరిద్దఱు రాజులు లేప్ప కవులకు ప్రాపాసంగిపూరు గానరారు, ఒకవేళ కొందరిప్పటి నుండిననవారురాజులనునెప్పించుచువిధూషణము

లైయున్నారు. నేటివఱకును కవులగిరియల్లెయున్నది. కాని యిటీవల కొన్ని వత్సరంబులనుండి పోడవిన నూతనస్వాతంత్ర్యచ్చవలన కొంచెముగ మరల కవుల కావేశము కలుగుచున్నది. స్వాతంత్ర్యపరిణామము ప్రకృతికవిత్యము గాన నెక నది బయలుపెడలవలయు. తత్సూచనలు కూడ కనబడుచున్నవి. అక్కడక్కడ కొన్ని భావపూర్వవృత్తు లన్యక్త మధురగానముచేయ నమకట్టినారు. ఆ గానముతో దిక్కులు మాటుమ్రోగవలయు. తలనెప్పి జనింపవలయు. స్వాతంత్ర్యము మిక్కుట మైనపు డది కూడ ననవ్యామగును. ఖండకావ్య మీ ప్రకృతి కవిత్యనూచకము. నవలకూడ యీ కాలమునకు సంబంధించినదియే.

“ఉద్రేకము కవితాశక్తికి ప్రాణధార మైన కారణము.” ఉద్రేకము లేని కవిత్య ముత్తచెత్తవలె నీరసముగా నుండును. అట్టి కవిత్య ముద్రేకము లేనివారికే రుచించును. ఉద్రేక మన్న బాత్తుగ మైమఱచుట కాదు. మైమఱచిన సంతప్రమాదము లేదు. కవిత్యము వట్టి యాదైకమంత్రమువలె కేవలసమయపూరిత మైనయది మాత్రము బాత్తిగ శిరోబాధ కలిగించును. కవిత్య మన్న ప్రథమవక్షసము పునఃవక్షసమునకు సాక్షకుని పురి కొల్పవలయు. ఉద్రేకము విదుర్భకుని యాజ్ఞకు లోబడునది కాదు. “కవి నిరంకుశుడు” కాని యా నిరంకుశత్వమునకు మేర కలదు. కేవల నిరంకుశత్వము సాంఘికమునందువలె సారస్వతవిష్ణవమును కలుగజేయును. స్వాతంత్ర్యమవి వ్యభిచరించుట తగునా? స్వాతంత్ర్యమని యితరులను కొట్టుట తగునా? స్వాతంత్ర్యమని అతిగ భోజనముచేసిన ప్రకృతి యూరకుండును. కావున నిదుమబద్ధ మైన స్వాతంత్ర్యమే సుఖదాయు. ఈ నియమము కవిత్య

మునకు కూడ వర్తించు నని నా యభిప్రాయము. కవిత్యమునకును విమర్శనమునకును వరస్పరసంబంధ మున్నదని మున్నె విన్నవించితి. సాధ్యమైనంత వఱకు విమర్శకుడు కవియగుట కష్టము. ఒకవేళ కొన్ని వ్యక్తులయం దీరెండుశక్తు లున్న నేదియను సంపూర్ణముగ నభివృద్ధి నొందనేరదు. అట్టి కొన్ని వ్యక్తుల వ్రాతల వోక్షించిన నీ సత్యమును మనము గ్రహింపగలము. అల్పసంఖ్యాకు లగు కొన్ని యద్భుతవ్యక్తు లీ నిదురుమునకు లోబడకపోవచ్చును. ప్రకృతిశాస్త్రనియమము కాదు గాన సావ వాద మైనను ప్రమాదము లేదు. ఆంధ్రవాఙ్మయమున వెడకగా నట్టి వ్యక్తియొక్క పింగళిసూరన యలవడును. వివర్చనాశక్తి పెండుగ నుండు కవులలో నృప్తికి తగినంత యుద్రేకము గానరాదు. ఉద్రేకమున సోతనామాత్యు డనమానుడు. ఆయనను చెప్పిన నోట నెంకొక కవినీ చెప్పటకు నీలు లేదు. కవి యైనవాని కెక్కుడుగ పాండిత్య ముల వదిన కవిత యంతర్వాహినియై బయటకు వచ్చు నపుడెల్ల దాని కధ్యంతరము కలుగుచునేయుండును. పండితకవి గ్రంథముల వ్రాసిన నవి పండితులకేగాని సామాన్యజనులకు గావు. శ్రీకొక్కొండ వేంకట రత్నంపంతులవారియొక్కయు, వంశపాక పార్వ ఓత్పరశాస్త్రిగారి యొక్కయు గ్రంథముల జూచిన నీసత్యము తేటవడగలదు. కొన్ని స్థలముల గ్రంథ కర్తలే టీక వ్రాయవలసిన యవసరము కలదు. మరియు కాలపరివర్తనముచే నట్టి గ్రంథములకాదరణము తగ్గినది. ఇప్పుడు ముల్లు రెడవకొన నున్నది. ఎంత బట్టబయలుగ వ్రాసిన సంత రసవంత మని కొనియాడబడుచున్నది. సహృదయత్వము బూత్తులుగా పరిణమించునేమో.

“The lunatic, the lover, and the poet are of imagination all complicate.”

ఈ వాక్యములను ప్రపంచంబున గొప్పకవులలో నొకడగు మేక్స్ మ్యూరును కవి చెప్పియున్నాడు. కవి భావపూర్ణ హృదయంబు యందు నని దీని యభిప్రాయము. అతనినృప్తియే వేటు. అతనిప్రపంచమే వేటు. ఎక్కడచూచిన నతని కానందమే కన్నట్టుచుండును. భావపూర్ణ మగుటచే హృదయమున వేటొందు విషయమునకు దాపులేదు. కవినిరంకుశత్వమున కీయ దాహరణ మొక్కటిచాలును. “నభ్రాతరం తార్కికం” అనియు “మీమాంసానిపుణం నపుంసక ఇతి జ్ఞాత్వా నిరస్యాకరాత్” అనియు నీ భావమునే బిట్టలుడు మధురమైన వాక్యములతో చెప్పినాడు. విమర్శకుం దింత భావపూర్ణుడై యుండుట కవకాశములేదు. ఉండకూడదు. కావున విమర్శకునకు కవి బాగుగా వ్రాయలేదని చెప్పట కధికారములేదు. కవిహృదయప్రవేశ మొనర్చిన బాగుగ లేదనిన భాగముగూడనవంజనముగనే తోచవచ్చును.

కవిత్యమునకు విషయాకారములు అనగా శబ్దార్థములు రెండును ముఖ్యములే. రెంటికీని సమానమగు ప్రాముఖ్యమునిచ్చి యేకవి వ్రాయునో యాకవి గ్రంథములు మిక్కిలి రసవంతములుగ నుండునని వేట చెప్పబలిలేదు. కొందఱు కవులు విషయముపైననే యొక్కన యనురాగ మున్నట్లు కన్నట్టుదురు. మరికొందఱు విషయముకంటె కవిత్యాకారమునకే యొక్కడూ శ్రద్ధ సహించినట్లు గనపట్టదురు. రెండును కవిత్యమునకు సమానముగ కావలసిన యంగములు.

“రమణీయార్థ ప్రతిపాదక శబ్ద కావ్యం.”

“యవతేరిన రూపంగ కావ్యం

స్వరతే న్వచ్చగుణం తద వ్యతీవ

ఘీతప్రణయం నిరంతరాభి

స్వరదలం కారవికల్పకల్పనాభి: ||

అంగములోకూడ “Matter & Form”

అని విమర్శకు లందఱును రెంటికీని కవిత్యమున ప్రాధాన్యము నొనంగినారు. పాతకప్రపంచము కూడ నట్లే రుచిభేదముచే విషయమున్న కొండఱును నాకారమున్న మరికొందఱును మెచ్చుకొనుచుండురు. విషయ మెక్కువగ హృదయము నాకర్షించును. ఆకారము బుద్ధి నాకర్షించును. రెండును నానంద మొందవలసినదే గాన రెండు కూడ నెక్కువ తక్కువలు కాకుండ నుపయోగింపవలయును. కవులలోను పాతకులలోను నిరుతేగలు కలవని తెలియుచున్నది. వీరివిబిత్తి గ్రంథము లుండును. మరియు నెకకాలమునకు రుచి యొకవిధముగ నుండును. క్రిందటి యుగమున మిగిలిన యలంకారముల తక్కువ యాదరము. ఈ యుగమున స్వభావోక్తి తక్కువ వలుకుబడి. క్రిందటియుగమున ప్రబంధ కవిత్యమున తక్కువ పోషణము. ఇప్పుడు ఖండ కావ్యము రాజ్యమేలుచున్నది. అట్లులే పదునెనిమిదియవ శతాబ్దమున తెనుగు కవులందఱును విషయము నందుకంటె నాకారమున శ్రద్ధ నెక్కుడుగ చూపిరి. అది ప్రబంధయుగము. జనసామాన్యము యొక్క రుచిభేదమును బట్టి యాకాలపు రచన యుండును. కాని యన్ని కాలము లందు కూడ నన్ని తేగలవా రుండురు. పాతకప్రపంచమొక్క రుచినిబట్టి ప్రధానరచన సాగుచుండును. విషయము నందే యొక్కవ శ్రద్ధ నుంచవలయునని వాదించు నిక్కాళంబున గూడ నాకారముపైననే దృష్టి గల కవులును పండితులును లేకపోలేదు. మన పదునెనిమిదియవ శతాబ్దమునందువలెనే యాంగ్లాభియమును పరిశీలించిన గూడ నా శతాబ్దమందు కవులు (Dryden మొదలగువారు) కేవలకవిత్యా క్కారమునే యారాధించినట్లు గనపట్టుచున్నది.

అందువలననే యాంగ్లవాద్యయమున నా కాలము (Age of Commonsense) సాధారణజ్ఞానయుగ మని పిలువబడుచున్నది. తరువాత ననంతృప్తి కాఁపరిస్థితులే కారణము అని యాంగ్లవాద్యయచరిత్రవ్రతనముచే తెలియుచున్నది. మన వాద్యయమున నీ యనంతృప్తి యీ శతాబ్దమున వచ్చినది. పరికించిన మన మొక్క- శతాబ్దము వెనుకఁజేసెట్లు తోచుచున్నది. ఏలయన ఆంగ్లవాద్యయమున ఁదోమిద్దవశతాబ్ద పరిస్థితులు మన పస్తుతస్థితికి వర్తించు చున్నవి. ఁదోమిద్దవ శతాబ్ద మంతయు నాంధ్రకవిత్వము, గతానుగతిక మైపోయెను. కొందఱు వ్యక్తుల హృదయములలో నీ యనంతృప్తి యీ శతాబ్దాంతముననే ప్రారంభించినది. అతి క్రమముగ పూర్వాచారనంపుట నముగ సానపెట్టబడి యిప్పుడు కొంత సామగ్రి కూర్చుకొని ప్రస్తుతపు ప్రకృతికవిత్వ మనుదానికి

బునాదినైచినది. ప్రకృతికవిత్వ మిక పెరిగి శాఖలు పారవలయు. కొందఱు ఖండకావ్యములను వ్రాయుచున్నారు. మరికొందఱు తొకేవృత్తములలో బహు ఁక్తులను కొండపిటిచేత్రాడులవలె వ్రాయుచున్నారు. ఇంక కొందఱు సామాన్యవిషయముల నున్నవాని నున్నయట్లు వ్రాయుచున్నారు. ఇవి యన్నియు ప్రకృతికవిత్వనూచకములూ యని యాలోచింపవలసి యున్నది. కొందఱు పూర్వాచారపరాయణులు పీనినన్నిటిని నిరసించుచున్నారు. మొత్తముమీద బహుమంది న్రాయనకాండ్ర మనంబుల నీ యనంతృప్తి వ్యాపించియున్నది. మాది తొలకరికవిత్వ మని గాని, మాది భావ ప్రాధాన్యకవిత్వ మని గాని తైత్తిక్క-లాడువాఁది నిజ మైన ప్రకృతికవిత్వమో కాదో విమర్శకులు విచారింపవలసి యున్నది.

దొంగట

అధికార్ల సూర్యనారాయణరావు గారు, బి. యే., బి. యల్.

ఉత్తుత్తీవల్లు

ఉత్తాణీవల్లు

నేరేడీవల్లు

నిమ్మావల్లు.

తోడి పిల్లలార! దొంగైనపిల్ల

తన మొగుడి పేరేము తానె చెప్పాలి!

ఉత్తుత్తీవల్లు - ఉత్తాణీవల్లు

నేరేడీవల్లు - నిమ్మావల్లు. (లలితదొంగ)

ముద్దు లలితా! నీ మొగుడి పేరేమే?

నా మొగుడి పేరొచ్చి నారిజపండు!

ఉత్తుత్తీవల్లు - ఉత్తాణీవల్లు

నేరేడీవల్లు - నిమ్మావల్లు. (రమణమ్మదొంగ)

చిట్టిరమణా! నీ చెల్వూ పేరేమే?

నా చెల్వూ పేరొచ్చి నే చెప్పనమ్మ!

చెప్పవా? దొంగైతే తప్ప దోయమ్మ!

నా చెల్వూ పేరైతే నా చిట్టి మొగుడు!

ఉత్తుత్తీవల్లు - ఉత్తాణీవల్లు

నేరేడీవల్లు - నిమ్మావల్లు. (అన్నపూర్ణదొంగ)

అన్నపూర్ణా! నీ చిన్ని మొగుడెవడె?

నా చిన్ని మొగుడొచ్చి ఆ చందమామ!

ఉత్తుత్తీవల్లు - ఉత్తాణీవల్లు

నేరేడీవల్లు - నిమ్మావల్లు. (నీతమ్మదొంగ)

సొగసునీతా! నీ మొగుడి పేరేమే?

పాలనంద్రమ్మిది బాలకృష్ణుడు!

శ్రీ వేంకటాచలః

దేవులపల్లి అప్పలనరసింహం గారు, యం. యె., యల్. టి.

అహో వదం మురరిపోః ఫణిశైలమూర్ధ్ని

సోవర్ణగోపురశిఖాభృతశంఖచక్రమ్

శ్రీపాదదర్శనగుతూహలిభక్తలోక

పుల్లననాక్షిశతపత్ర సమర్చ్యమానమ్. ౧

శ్రీ కేషవల ఖగమందు సువర్ణగోపురశిఖరముందు నమస్కరించిన శంఖచక్రములచే ప్రకాశించుచున్నది యను, జగద్గురువుయొక్క చిహ్నపాదములను దర్శించు వేడుకచే వికసించుచుండు భక్తులయొక్క మాఖపద్మములచేతను శత్రుపద్యములచేతను పూజింపబడుచున్నదియను నగు ఈమహాః పూత్రయొక్క అలము మిక్కిలి ప్రశంసనీయుమై యున్నది.

గాయంతి కేచిదగితి ముఖ్యవృత్తిమ్

నృత్యంతి కేచి దిహదైత్యరిపుం భజంతః

కేచిత్ప్రదక్షిణమముం పరిశోచ్రజంతి

వేదాం స్తథా ద్రవిళవాక్యనుతీః పఠంతః. ౨

కొండలు భక్తులు పాటలకందరాని తెలియకేక్యముగాని పోకడలు గలిగిన క్షుణ్ణునిగిరించి పాడుచున్నారు. కొండలు వేదములను ద్రవిళభాషలోని (తిరువాయ్మొషి అను గ్రంథములోని) ప్రోతమును పఠించుచు ప్రదక్షిణములను చేయుచున్నారు.

తుంగాని భక్తకృతపానగృహైర్యతాని

సోపానవిశ్రమపదేష్విహ గోపురాణి

నామాని భక్తజనకోటివిలేఖతాని

స్నిగ్ధాని భక్తపదసాధుశిలాలతాని. 3

సోపానపక్షిలో నవ్వుచున్నది విశ్రాంతిలో కేష్వదిన విశ్రాంతచేతములయందు భక్తులచే వేర్పలుపడిన చరివేంద్ర లోహి వోపాన గోపురమును ఉన్నతములై విలసిల్లుచున్నవి. సోపానములయందు అనేకకొల్ల భక్తులయొక్క కేర్లు చెక్కుబడి యున్నవి. సోపానలతలము లన్ననో కెక్కులేని భక్తులయొక్క రాకపోకలచే నన్నదై యాత్రికులకు సుఖకరము లైనవి.

రాజంతి శైలశిఖరాణ్యవిధాతుగౌరూ

ణ్యభోగజాల మివ నాగకులాధిపస్య

నీలాంబరస్య కిమహనుకరోతి శైలే

సాంద్రప్రక్షిగ్ధ తరుగులృలతావిదానమ్. ౪

ఈ వేంకటాద్రియొక్క ఖగములను బాడ గోదవములు గలిగి అవికేషుని పడగలవలె విరాజిల్లుచున్నవి. ఈ కొండ నన్న చెల్లు చేముల పొడలు లరలు వీనియొక్క శైవు అవికేషుని యొక్క నీలాంబరపు సాంపు ననుకరించుచున్నదా ఏమి!

శోభాం దధాన ఋతుభేద నిరాకరిష్ణః

సత్వాధినాథపదసంగతి శాంతసత్త్వః

దిక్సానుశృంగజలదాఘ విహంగజాల

ప్రత్యుద్ధృతీతమధుమాధనకృష్ణతబ్దః. ౫

ఋతుభేదములను సరకు సేయు శోభను ధరించుచు, సత్త్వగుణాధి యగు మహావిష్ణువుయొక్క పాదసంస్పృశలన శాంతములగు శేషుబడిన అదవిద్యుగములను గలిగి అన్ని ప్రక్కలకు భక్తులచే నుచ్చరింపఁబడు మధు, మధుక, కృష్ణమును నారాయణుని నానంబులను దిక్కులనుండి చరియలునుండి ఖగముల నుండి మేఘపంక్తులనుండి పక్షిలనములనుండి ప్రతిష్ఠరింపఁ చేయుచు ఈవేంకటాద్రి విక్కిలిచునోహరముగా నున్నది.

పశ్య త్పునఃపునరపీహ సత్యప్రీమేతి

చక్షుర్గిరి వనతరూఢ బహువర్ణ పుష్పాక

శృత్వాస్మృతిశ శుకమయూరపికాశినాదాక

హర్షం పరంపర ముప్రతిహి వేంకటాద్రా. ౬

ఈ కొండకుండగు ఖగములను, అదవిచెడ్డను, పలు రంగుల పుష్పవనమును చూచి చూచి చక్షువు తృప్తికొంద నున్నది. చింతలు, నెనుళ్లు, కొయిలులు మొదలగు పక్షిగుణములయొక్క నాదములను విని విని శ్రవణేంద్రియము ఈవేంకటాద్రియందు విక్కిలి వృద్ధి యగు నానందమును బొందుచున్నది గదా.

శ్రీమాన్దిరిగనజనేత్రవిలాసభూమిః
భూదేవతాకుచయుగాయితముఖ్యశృంగః
తద్దర్శజాగ్రపులకం కుసుమాంకురాద్యైః
పద్మాపతే ర్భజతి సాంద్రకరావమర్పాత్. ౭

పద్మాపతే నకు విలాసభూమియై భూదేవతయొక్క కుచ
ద్యువ్యహాయన భాసిల్లు ముఖ్యశృంగములు గలిగి యొప్పురు
వీ కొండ భూదేవికి లక్ష్మీపతి తనకరీగమును అదరణతో నిమిర
కాఁజుము జనించిన సంతోషనూచకము లగు బాష్పశ్రులకము
లకెడు ప్రవృత్తులు చిగుళ్లు మెలకలు మెదలగువానిద్వారా
కృతము చేయుచున్నట్లు తోచెడిది.

వైశ్వానరః కిముత కోమలసప్తశృంగః
శ్రేష్ఠాద్రిభావ మధజ దృహుపాపనాశః
శ్రేష్ఠార్దితానివ వదక కలికాలరాత్రే
మామేత మాధవ మిహాశ్రయతాభయం వః. ౮

రమ్యములగు సప్తశృంగములను గలిగి, పాపహరాదిబహు
తీర్థములను గలిగి, కలికాలమును పెనుచీకటియందు శ్రేష్ఠములచే
వీడియబడు వసుజాలకు "నావద్దకురండు, ఇక్కడ మాధవుని
ఆశ్రయింపుడు, మీకు భయము తొలగును" అని చెప్పుచున్నట్లు
వజులు నీ శ్రేష్ఠాద్రి సప్తశృంగుడగు పాపకుడు (పరిశ్రులకగ
జేయవాడు)ను నగు అగ్నిహోత్రుని అవతారమా?

జన్మ సాఫల్యము

నోరి సరసింహశాస్త్రి గారు, బి. ఏ.,

(సాహితీ సమితి)

జన్మ జన్మల నీ పదస్మరణ గోరి
కడకు గృతపుణ్యఫల మిట్లు / కాంచ గంటి
ప్రాణాభ, లోకోత్తర / భవ్యచరిత,
మీ నిను గాక సేనాశ్రయింతు మెరుల ?
ఎక రెడరొ నిన్నాశ్రయించి యుందు,
అదర త్వదీయామృతస్వదిమధుర
కాగ్యధూ శాంతచిత్తర / బడసి యుందు,
భక్తరె యుందు నీ సమాదరము కలిమి.
తత్కమల మట్లు కోర దీ / యల్పరాలు
అర్థి వాంఛ లే దీ దాసి / యాత్మయందు
కృతయమకన, నీ పొందు కాంక్షించువేళ
కోరలు వేరు నా మనఃకోరకమున.
జన్మమాగమభాగ్యదినంబులందు
జీతచకికలూతమాళికలమాల

దాసి కఖలావయవప్రసాధన మొనర్చి
కించిదానందలీలఁ గ్రీడించు నపుడు;
దయిత, సుమసుకుమార మీ / దాసురాలి
తెనురు దృఢదీర్ఘ భుజయుగాంతరమునందు
గాఢపరిరంభణాబ్ధినఁ గదియఁ బొదివి
పరవశత నీవు నీమేను / మరచు నపుడు;
ముఖము ముఖము కపోల కపోలములును
అధర మధరము గవచేసి / యవసంక వయ
చుంబనానవమత్తర / సోలి నీవు
ఈ కృతిని వక్షమున విశ్రమించు నపుడు;
సఫలతం బొందు నీ దాసి / జన్మ మపుడు!
నేను నా కల సర్వము / నీకు నీదు
సుఖమునకె కాక వేర నిల్పుట యదేల ?
అనుభవింపు యభేచ్ఛ నాత్మైకనాక!

భారవి

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహము గారు

మొదటి ప్రకరణము

భారవి సంస్కృతమహాకవులలో నొకఁడు. బ్రహ్మణుఁడు. కిరాతార్జునీయ మను మహాకావ్యమును సంస్కృతములో రచించెను. ఈ తని కవిత్యము మిక్కిలి యర్థగంభీర్యము గలిగి రసవంతమయియుండును. “భారవే రర్థగారవ” మ్మను నట్టి యారోగ్య క్తి యవిషయమును స్థిరపఱచు చున్నది. ఈ మహాకవినిగూర్చి చిత్రమయిన యొక కథ కలదు. ఇది సత్యమయినదని మేము స్పష్టముగా చెప్పఁజాలము. సత్యమయినను గాకపోయినను చిర కాలమునుండి పండితముఖమునుండి పారంపర్య ముగ వచ్చుటచేతను, విశ్వాదకరముగా నుండుట చేతను ఈకథ వ్రాయఁచున్నాము. భారవిభట్టు యొక్క తండ్రి భవానీభట్టు. ఈతఁడుగూడ గొప్ప పండితుఁడు. అట్లగుటచే ధనకుమారునకు యుక్త వయస్సువచ్చినతోడనే వానిని విద్యాప్రవిష్ఠుని జేసి యతని కిరువది సంవత్సరములు దాటకమున్నె గొప్పపండితుని జేసెను. బాల్యవయస్సు, వయస్సు నకు మించిన పాండిత్యము. పాండిత్యమునకుఁ దగిన కవిత్యము. విద్యాకవిత్యములకుఁ దగిన విషయసం పత్తి భారవిభట్టునకుఁ బెట్టనియలంకారము లయి, వానికి విశేషకీర్తిని సంపాదించెను. “పుత్రాదిచ్ఛేత్స రాజయ” మ్మను నారోగ్య క్తి భవానీభట్టునందు సార్థక మయ్యెను. భారవి పాండిత్యమునందు సత్య-కవిత్యము నందు శాస్త్రవాదములందు తన జనకుని మించెను. అందుచే భవానీభట్టు సర్వవిధముల తన్ను ధన్యుని

గా భావించెను. భారవిభట్టుయొక్క ప్రజ్ఞావిశే షములను మెచ్చి విద్వాంసులెవరయిన భవానీభట్టు నెద్ద కుమారుని స్తోత్రము చేసినప్పుడు భవానీభట్టు “కుష్టవాఁడు. వానికేమి తెలియును? వాని కేమియు రాదు. మీకు వానియందు గల యభిమానముచేత నట్లనుచున్నారు. స్తోత్రముచేయఁదగినంత గొప్ప తనము వానియందు లేదు” అని పలుకుచుండును. కుమారునిస్తోత్రము తండ్రి వివరగూడ దనియు నెవ రయిన పొగడినప్పు డీవిధముగానే పలుక వలయు ననియు మన పెద్దలు చెప్పుదురు. ఇతరుల తోపాటు తండ్రి కొడుకును మెచ్చుకొనినపక్షమున కుమారున కాయువు షీణ మగు నని మనవారి యభిప్రాయము. అదియును గాక “ఆత్మావై పుత్ర నామాసి” అను వేదవాక్యము కలదు. మను ష్యుఁడు తానే పుత్రరూపము జన్మించుచున్నాఁ డని వాని దాత్పర్యము. అందుచేత జనకుఁడు పుత్రుని మెచ్చుకొనుట తన్ను మెచ్చుకొనుటయే యగును. ఆ కారణముచేతఁ గూడ తండ్రి కుమా రుని స్తోత్రము వివరగూడదని పండితులయభిప్రాయము. ఇవి యన్నియు మనస్సులో బెట్టుకొని భవానీభట్టు కుమారునిపొగడ్తకు విముఖుఁ డయ్యె ను. ఇది భారవిభట్టునకు మిక్కిలి కష్టమై తోఁ చెను. దిగ్దంతులవంటి మహాపండితులు దేశదేశము నుండివచ్చి తన్ను స్తోత్రము చేయుచున్నప్పుడు తన తండ్రి వారితోఁ గలసి తన్ను బొగడకపోవుటయే గాక మీఁదు మిక్కిలి తన్ను హినునిగా తండ్రి

పరిగణించుటచేత భారవిధట్టునకు తండ్రిమీఁద
మిక్కిలి కోపము వచ్చెను. తన పాండిత్యప్రకర్ష
ము జూచి, యోర్యలేక తండ్రి ఇట్లు చేయుచు
న్నాడు యతడు భావించెను. కొడుకుపొగడ్డ
కుడ్డి ముఠాచడను సంప్రదాయము భారవిధట్టు
అందుచే నతనికి తండ్రియభిప్రాయ
మునకుఁ బరిత్యజించి యీవిధమున నొక
మనకు వశం జయ్యెను. అటులుండ నొకనాఁ డొక
గొప్పసభ జరిగెను. ఆ సభలో సుప్రసిద్ధు లయిన
మహావిద్వాంసులు భారవిధట్టుచే నోడింపఁబడిరి.
యవ్వు సభనందులెల్ల భగీభగీయని భారవిధట్టును
తాచి పొగడిరి. కుమారునివిజయమునకు తండ్రి
మహాపాదభాషములు విడిచి లోలోన నంతోపిం
చియు “వాని కేమి తెలియును? వాని కేమి తెలి
యను? వానియొద్ద ప్రోత్తము చేయఁదగిన గొప్ప
ముందు లేదు.” అని తన వాడుక ప్రకారము ప్రశం
సించు మండికృతము చేసెను. అప్పు డప్పు డొక
మహాపండితులయొద్దనే తండ్రి తన ప్రజ్ఞ నల్పముగఁ
జూచి మాటలాడినందుకే మనస్సులో నంతో కుందు
నన్న భారవిధట్టున “కాసమయమున” జనకుఁడు
యెవ్వరిననుకూలు ముల్కులవలె నాటెను.

అటులయు, నాతఁడు చివాలున సభలోనుండి
యిరుగిపోయి బోయి తల్లికడకుం జని యిట్లనియె—
“అమ్మా! యెన్ని దినములనుండియో నీతో నే నొక
మాట చెప్పదలంచి యెప్పుడోకప్పుడే పోసి యెందు
నయ్యారకుండుచు వచ్చితిని. నాపాండిత్యముం
జూచి నాయన యోర్యలేక నన్నందఱముందు నిం
చుచుండును. నా ప్రోత్తము గిట్టదు. ఎవ రెప్పుడు
నన్ను ప్రోత్తముచేసినను ‘వాఁ డేమిఁజూచును? కుట్టు
కాదు. వాని కేమియుఁబాదు.’ అని నన్ను హినునిగాఁ
జరిగింపఁచుచుండును. దేశములో నున్న పండితుల

కందఱకు నంతో పూజ్యుఁడనయియున్న నేను మీ
కంటికి గడ్డిపరకగా గనఁబడుచున్నాను గాబోలు
ఈతనిపాండిత్య మెంత? ఈతఁ డెంత? నాముందరనిలు
చుండుటకయినఁ దగఁడు. ఈతనిం జంపి చేయవలయు
నంతకోపము నాకు వచ్చుచున్నది. ఈతఁడు నాకు
తండ్రి కాఁడు పరమశత్రువు. ఈతని మొగము జూడ
దలంచుకోలేదు. వీని మొగముజూచిన మహాపాతకము
వచ్చును. ఇతనియింట నుండఁదలంచుకోలేదు. ఇంకొక
సారి యీవిధముగా నన్ను గుఱించి ప్రశంసించినపక్ష
మున నెత్తురుకన్నుల జూచెదనని స్పష్టముగాఁ జెప్ప
ము. నేటిదినము మహావిద్వాంసులసభలోఁ గూడి
నీవిధముగానే పరాభవించినాఁడు. దీనిని నహింస
జాలనని చెప్పము.” అఱుకులు వినిఁగానే తల్లి నిశ్చే
స్థితురాలయి, కొంతపడి కిట్లనియె. “నాయనా తొం
దరపడకు. మీనాయనగారు వయస్సుచేతను విద్య
చేతను మిక్కిలి పూజ్యులు. ఆయన యవివేకుల
గారు. ఆయన యెందుచేత నిట్లనుచున్నారో, కా
ణము తెలిసికొని చెప్పెదను. అంతపఱకు తొందఱ
పడకు నాయనా,” యని చెప్పఁగానే, “నరే కనుఁగొ
నాతోఁ జెప్పము. కారణ మేముండును? ఓర్వలేక
తనమె ” యని నెఱగకొనుచు సతఁ డావలికిబోయి
గదిలోఁ గూర్చుం డెను. భర్తాత భవానీధట్టు గృహ
మునకువచ్చెను. రాఁగానే, భార్య కొడుకు తనతో
చెప్పినమాట లాయననడిగి, కుమారునియొక్క మన
వైకల్యము నంతయుఁ దెలిపెను. భవానీధట్టు విమా
నంత ప్రమాననుండయి యిట్లనియె. “నా కుమారు
డింత తెలివితక్కువవాఁ డగునని నే నెప్పుడు తలం
లేదు. తండ్రి కుమారుని దానుస్వయముగా ప్రవమొన
రింపఁగూడదు. మఱియేకరు ప్రవమొనరించుచున్న
ప్పుడు విని యూరకుండఁగూడదు. తానుఁగూడి
నితరులతోఁ గలసి కొడుకును మెచ్చుకొన్న, కొడ

కున కాయఃశ్రీణమగును. అందుకు భయపడి
వాని కేమి తెలియనని వలకుచువచ్చితిని. నావి
కేమి తెలియ దని నా యభిప్రాయము కాదు.
నాడు నాకంటె గొప్పపండితుడు. నాకంటెనే
కాదు. వానితో సమానుడయిన విద్వాంసుఁ
డీనాటి పండితులలో లేనేలేదని చెప్పవచ్చును. నా
కొడుకును బాగదుట నన్ను నే బాగదుకొనుట
యని మానితిని గాని వాని కీర్తి తగ్గించుటకు
గాదు. ఇటువంటి కుమారరత్నము నాకుఁ గలిగి
నందుకు మనస్సులో నే నెంత సంతసించుచున్నానో
పరమేశ్వరుఁ డెఱుఁగును. వాడు నా కులదీప మని,
నా వంశాలంకార మని, నా పుణ్యమువంటి యని,
నేను సంశోషించుచున్నాను. చిన్నతనముచేత
వాని కీషన్యము తెలియక దురభిప్రాయపడినాడు.
మనస్సులో నట్టి యభిప్రాయ ముచుకోవద్దని
యాతనితోఁ జెప్పము.” ఈమాటలు గదిలో నున్న
భారవిభట్టుచెవిని బడెను. పడగానే యతడు తాను
తండ్రివిషయమయి పడిన దురభిప్రాయమునకు
మిక్కిలి పశ్చాత్తాప మొంది, మెడకు బట్టజుట్టుకొని
కన్నీళ్లతోఁ దండ్రికాళ్లపయి బడి తా జేసిన నేరము
మమింపుమని వేడుకొని చేయఁదలఁచిన పితృద్రోహ
మహాపాతకమునకు దగిన ప్రాయశ్చిత్తము విధింపు
మని ప్రార్థించెను. పాదములయి బడ్డకొడుకును
లేపనెత్తి తండ్రి “సంతకృత మత్తవారియింట నుండి
రమ్ము. దీని కిదే ప్రాయశ్చిత్త” మని విధించెను.

రెండవ ప్రకరణము - అత్తవారియింట నివాసము

తండ్రిని నిందించినందుకుఁ జంపదలచినందుకు
మహాప్రాయశ్చిత్తముగా భారవిభట్టు కొంతకాల
మత్తవారియింట దవతండ్రి యానతిచ్చినచోప్పున
వాసము చేయుటకు నిశ్చయించుకొని తల్లిదండ్రు
లను విడువవలసివచ్చినందుకు మిక్కిలి విచారించి

పయనమయి బయలుదేరిపోయెను. కొడుకును
లేక తల్లిదండ్రులు విచారించిరి. భారవిభట్టుయొక్క
భార్య పుట్టినింటనే యుండెను. పునస్సంభావ
మయినది కాని యామె నత్తవారింటికిఁ బంపలేదు.
అల్లుడు వచ్చినతోడనే యత్తమామలు బావమ
దులు ప్రత్యుత్థానముచేసి సాదరముగా సకారవ
ముగా లోపలికిఁ దీసికొనిపోయి, సకలోపచారములు
చేసిరి. మూడునాలుగుదినము లయినతరువాత
మామగారు వచ్చినవని యేమని యడిగిరి.

తనదుర్నియమమునకు ప్రాయశ్చిత్తముగా నత్త
వారింట నుండవలసి వచ్చినట్లు చెప్పక కొన్ని కారణ
ములచేతఁ దనకుం దండ్రికి మనఃస్పర్థలు బయలు
దేలుటచేతఁ గొంతకాల మిక్కడ నుండవలసి
వచ్చినట్లు చెప్పెను. అది విని మామగారు పెదవి
విడిచెను. ఆ దినము మొదలుకొని భారవిభట్టున
కదివఱకు జరుగుచుండిన కారవాదులు క్రమక్రమ
ముగా సన్నగింపఁజొచ్చెను. మొదటి మూడుదిన
ములయందవలె నెగునవీటలు దిగునవీటలు వేసి
యల్లునిఁ గూర్చుండఁజెల్లుటలేదు. అడుగకముందే
యతనికి గావలసిన వస్తువులు పూర్వము వాని
యొద్దకు వచ్చుచుండెడివి. ఇప్పుడు పదిసార్లడిగినమ
వచ్చుచుండుట లేదు. పూర్వ మల్లునకు భోజనము
రెండలకడఁ జేసి పెట్టుచు వచ్చిరి. ఇప్పు డందఱ
తోపాటు రెండుజాములు దాటివెపిమ్మటనే మొదటి
భోజనము జరుగుచు వచ్చినది. ఇతరసౌఖ్యము
లన్నియు సీవిధముగానే యడుగంటినవి. బావమ
దులు భారవిని దమపాలముగొనకి రమ్మని టిపి
కొని వెల్లి మెల్లమెల్లగా నెక్కిక్కడనుఁ జేయించి
తట్టుతుదకు పాఱ గునపము తట్ట చేతికిచ్చిరి. భారవి
భట్టు సకలపురాణములు సకలేదోహనములు చదివ
మహావిద్వాంసుఁ డగుటచే నవసాధేదమును బట్టి

రాజ్యసుఖములు విడిచి రథసారథియైన నలచక్ర
వర్తికంటె, చంపాలపేవ జేసిన హరిశ్చంద్రునికంటె,
వన్నానియైన ధర్మరాజుకంటె, వంటటవాడయిన
భీమునికంటె, జడలు దాల్చి వనవాసము చేసిన
రామునికంటె మన మెక్కువవారమా? యనుభ
వింపవలసివచ్చినప్పుడు సుఖదుఃఖముల రెంటిని సమా
వముగ ననుభవించకలెప్పు” దని మనస్సు కుదురు
పటముగొని యత్రవా లేసని జెప్పిన నాని శ్రద్ధాళుఁ
డైన కులివానికంటె నెక్కువ జాగరూకతతో
జేయజొచ్చెను. కొన్నిదినము లెవరో యొకరు
పాలములో ముడవలసివచ్చినందున భావముఁదలకుఁ
భారవిభట్టునే యక్కడ నుండు మని యాజ్ఞాపించిరి.
అతడు వారయజ్ఞ శిరసా వహించి యక్కడనే
యుండి యత్రవారు వానికి భోజనము భార్యచేత
ప్రసాదము పాలమునకుఁ బంపుచువచ్చిరి. భారవి
తన ఆమమానఁజుడినను నెందఁ జలును చేసినను
భార్యమాత్ర మాతనియందుఁ బరమభక్తి గలిగి తన
పుట్టినింటివారు తనభర్తయెడల చేయుచున్న యవ
చారమునకు మిక్కిలి కుందుచు దాను జేయున
జేయుటలేక తనశక్తిమంచన లేక యాతనికి నకలోప
చారములు చేయుచు, నెప్పుడు తన పుట్టినింటనుండి
తా మిద్దఱును బయలుదేటివెల్లి సుఖపడుకాలము
వచ్చునా యని మందిదినములకై యెదురుచూచుచు
మదిమము భర్త కాహారము పాలములోనికి
మీసిని వెల్లి కడుపారఁ గుడువఁబెట్టి యాతనిమన
వచ్చు కుల్లసము గల్గించి వచ్చుచుండును. ఆ
యాదిలోనివా రందఱు, భారవిభట్టుయొక్క యవ
స్థా జూచి “యాహహా! ఈశ్వరసంకల్పముయొక్క
వైచిత్ర్యములు!! మెచ్చఁదగినవి. గంటము పట్ట నల
కాటవడినవానికి గడ్డపాత చేతికి వచ్చినది. మహా
రాజనభలలో నుండువానికే బాలములలో నుండు

వలసివచ్చినది. తర్కమీమాంసావ్యాకరణాది
శాస్త్రములను వాదము సేయు నోటితో దుక్కి
లెడ్లను చోయిచోయి యని నడిపించి పాతెల్లను
బిలువవలసి వచ్చినది. భుజములమీఁద శాలువ
ధరించ వానికి నాగల్గు ధరింపవలసివచ్చినది.” అని తమ
లోఁ దాము చెప్పుకొని బాలిపడుచుండిరి. ఈ
యాహలలో నెక్కటియైన భావముఁదలకుఁ
గాని మామగారికిఁగాని తోఁపలేదు. పాలములో
నల్లుఁ దెంత కష్టపడినను, సరిగాఁ బని చేయలేదని
యాతనిమీఁద వారందఱు విసుగుకొందురు. “తిండి
కేనుఁగు పనికి పీనుఁగు” నని పరిహాసమునకై కొన్ని
మాటలు, నిజముగ కొన్ని మాటలు దెప్పుచువచ్చిరి.
పిల్లిమీఁదఁ బెట్టి యెలుకమీఁదఁబెట్టి సాధించుచు
వచ్చిరి. శూలములవంటి నూటిపొటఁమాటల చేత నత
నిమనసు నెప్పింపఁజొచ్చిరి. ఎక్కడలేని సామ్యములు
పోతెలు వానినిమి త్రమయి తీసికొనుచువచ్చిరి. చదు
వ్రకొనియు భారవి యప్పుడేమియు సంపాదించకపోవు
టచేత చదువ్రకొన్నవానికంటె చాకలివాడు మేలని
యు చదువ్రనే నమ్ముకొని పిల్ల నిచ్చటకంటె పిల్లను
గంగలో దింపుట మంచి దనియు నేహో లేనిపోని సంద
ర్భములు తీసికొనివచ్చి యత్రగారు పలుమాఁ జనఁ
జొచ్చెను. చదువ్రకొన్నవానికి శాంతమే పరమ
భూషణ మని భారవి నమ్మియుండుటచేత నీపలుకు
లెల్ల వినియు విసవట్టెయిండ్లి, శరీరము దాఁచుకొనక
వానిని మెప్పించుటయు బహువిధముల పాలుపడుచు
వారిలో నెన్నఁడు వివాదపడక తండ్రి యేర్పఱచిన
నీయమితకాలము ముగియువఱ కాతడు పనిచేయఁ
జొచ్చెను. సుఖపడుచున్నప్పుడు కాలము తెక్కులు
కట్టుకొని మిక్కిలి వేగముఁ జరుగెత్తును. మను
ష్యుడు కష్టపడుచున్నప్పుడు కాలము సగకెలల
కాళ్లతో నడుచువానివలె మందగమనము గలిగి

యందును. భార్యకు నాతనికి గూడ దినములు సంవత్సరములయినట్లు తోచెను. ఇట్లులుండగా శ్రావణ మాసము వచ్చెను. భారవిభట్టుమీఁద మామయు బావమఱుదులు చేయు హుంకారధ్వనులవలననే యుటుము లా కాశమున విసంబ డెను. భారవియొక్కయు భార్యయొక్కయు మనంబుల గ్రమ్మిన విచార పటలమువలననే మేఘపటల మాకాశమున నిండెను. భారవి భార్యయొక్క కన్నుదవ్వులునుండి యప్పుడప్పుడు వెడలెడు బాష్పబిందువులవలన చినుకులు రాలజొచ్చెను.

ఒక్కొక్కప్పు డామెకు వచ్చు పెద్దదుఃఖము వలనే గొప్పవానయు గురియజొచ్చెను. దుఃఖమధ్యమున నడుమనడుమ గనిపించు స్వల్పమయినయాశ వలనే మేఘములలో నుండి యప్పుడప్పుడు తళుకు తళుక్కుని మెఱుపులు మెఱయజొచ్చెను. అదృష్టవంతురాలైన డ్రయిన పుణ్యస్త్రీలకు శ్రావణమాసము మిక్కిలి మనోహర మయినది. ముత్తయిదువలు నోచుకొనునట్టి నోములు పెక్కు లీ మాసముననే యున్నవి. మంగళవారవ్రతము చేయని గృహమే యుండదు. శుక్రవారవ్రతములు భాగ్యవంతుల గృహములలో జరుగుచుండును. లక్ష్మీదేవి కూడ భాగ్యవంతుల గృహములలో నుండును గాని పేదల గృహములకు రాదుకదా. కొందఱు పేదలు నయితము నాలుగయిదురూకలు కూడఁబెట్టుకొని యే పిల్లకాసో తెచ్చుకొని నోము చేసికొందురు. భారవియొక్క బావమఱుదుల భార్యలు కాసులు దెప్పించుకొని శుక్రవారవ్రతముల జేయఁదలంచిరి. తమ భార్యలకు కాసులు తెచ్చి యిచ్చి నోములు నోమించిన పక్షమున తమచెల్లెలు చిన్ననోమోనేమో యనుమాట వారికిఁ దోచినది కాదు. భారవిభార్య మిక్కిలిచిన్నబోయి యుండెను. రేపు వ్రతమునఁగా

నామెభర్త కన్నము దీసికొని పోయి యాతడు భుజించినవీదవ మిక్కిలి చిన్నబోయి యక్కడఁ గూర్చుండెను. చిన్నబోయి యుండుటకు కారణ మేమని భర్త యడిగెను. ఓదార్పువారుఁ గారణము లడుగువారు నున్నప్పుడు దుఃఖములు పొంగి పొరలి వచ్చుచుండును. భర్త యడుగఁగానే భార్యకు దుఃఖము పాలపొంగువలననే పొరలి పొరలి వచ్చెను. కాటుకకన్నులనుండి నీరు జలజల ప్రవహించెను. భారవి కారణ మేమని యెక్కువ యాత్రముతో మరల మరల నడిగెను. కొంత పేదచేత యామె యిట్లని చెప్పెను: “మా వదిలెను. బరగాయనాణెములు తెప్పించుకొని శ్రావణ శుక్రవారము నోములు నోచుకొనుచున్నారు. నాకు నాణెములు లేవు నరికదా యూరక వ్రతమయిన నోచుకొమ్మని యయిన మావాం డైనలేదు. నాణెములు లేనందుకు వచ్చిన దుఃఖముకంటె మావాండు నాకఁ జేసిన యనాదరణమున కెక్కువదుఃఖము వచ్చుచున్నది. మా పుట్టినయింటనుండి మన మెప్పుడు వెళ్లుదుమో నాకు తెలియకన్నది.” ఆ మాటలు విన్నతోడనే భారవియిట్లనియె: “ఓసీ వెట్టిదానా! మాతండ్రి యొకసంవత్సరము గడుపు పెట్టెను. గడుపు దాదాపుగా ముగియువచ్చినది. ఇంక రెండు మాసము లున్నవి. ఈ గడువు దాటినవీదవ నేను నీకు గావలసినన్ని రూక లిచ్చెదను. అయినను విచారపడకుము. నా కొక్కయసాయము దోచుచున్నది. నేను కిరాతార్జునీయ మనుమహాకావ్యము రచియించుచున్నాను. అందులో నెకశ్లోకమాన్నది.

శ్లో. సహసా విదధీత స క్రియా
మవివేకః కర మాపదాం పదమ్
వృణుతేషా విమృశ్యకారణం
గ్గులుబ్ధాః స్వయమేవ సంపదః.

అర్థము: సాహసించియేదని చేయఁగూడదు. అవివేకము మిగుల అపదలకుఁ గారణము. సంపదలు గుణములయందు దానక్తి గలిగినవి. అందుచేత నవి చక్కఁగా నాలోచించి కార్యములు చేయవలసిన యాశ్రయింపుడు. — ఈ యూరిలో నెకకోమటి యున్నాడు. అతఁడు విద్వాంసుడు. ఈశ్లోక మాత్ర మయొద్ద తాకట్టుఁ బెట్టి కొన్నిరూకలు తెచ్చుకొని యందులో నెక కొంతఁ బెట్టి నాణెము కొని తక్కినసొమ్ము బెట్టి నీకుఁ గావలసిన వస్తువులు తెచ్చుకొని మిక్కిలి శోభాకరముగా వ్రతముఁ జేసికొనుము. ఇది వెండియా? బంగారమా? దీని మీఁద నెవ్వడు సొమ్మిచ్చునని తలంపకుము. ఆ కోమటితక్కినవర్తకులవంటివాఁడు గాఁడు. చదువు కొన్నవాఁడు. నాసామర్థ్య మెఱిగినవాఁడు. అతఁడు తప్పక దీనిమీఁద నీకొనిసొమ్మిచ్చును. ఈశ్లోకము తాకట్టు వదలించుకొనకుండ నేను పుస్తకమును ప్రకటించనని యాతనితోఁ జెప్పుము. నామాట నతఁడు శిరసావహించును." అని తాటాకు, గంటము పుచ్చుకొని యాశ్లోకమును వ్రాసి యిచ్చి భార్యను బంపెను. శ్లోకమును తాకట్టుపెట్టుట యామెకని విని యెఱుంగదు. వర్తకుడు శ్లోకమును కుదువఁబెట్టించు కొని సొమ్మిచ్చునను నమ్మక మామెకు లేదు. లేకపోయినను మగనిమాట చెల్లించవలయునని యామె దానిం దీసికొని వర్తకునియొద్దకు జోయి వానిచేతికిచ్చి సొమ్మిడిగెను. వర్తకుడు దానిని జదువుకొని యామె నేవో కొన్ని ప్రశ్న లడిగి యామె సమాధానము చెప్పినతరువాత కొన్నిరూక లామె కిచ్చి కవిత కట్టలో పద్దు వ్రాసికొని శ్లోకము వ్రాసినతాటాకును వ్రాసిన గంటమును — నెక నెదురుగొట్టుములో బెట్టి యాగొట్టుమునకు మూత వేసి దానిని చూరులో దోపెను. రూపాయలు తీసికొని యామె పరమా

నందభరితురాలయి బంగారునాణెము, వలయు పదార్థములు దెప్పించుకొని వదిలెలకుంటె నెక్కువ వైభవముతో వ్రతము చేసికొనెను. శ్లోకముతా కట్టుమీఁద సొమ్ము తెచ్చుకొనుట విని యామె యన్నదమ్ములు తల్లిదండ్రులు మిక్కిలి యాశ్చర్యము నెందిరి. ఊరవారందఱు విని విస్మయము నెందిరి. కొందఱు కోమటి వెట్టివాఁడనిరి. భారవి రాణియొద్దఁగూడ డబ్బుపుట్టించఁగలఁడని కొందఱు కొనిరి. బ్రాహ్మణులకు వ్రతమునిమిత్తము సొమ్మిచ్చుట పుణ్యమని వర్తకుడు భావించి సొమ్మిచ్చినే గాని శ్లోకముతాకట్టుమీఁద సొమ్మిచ్చియుండఁ డని, కొందఱు పలికిరి. "ఇప్పు డియ్యఁగానెసరికాదు వడ్డికి వడ్డి గట్టి కవితవ్రదుగారి కొంప గోలె మమ్మించి పుచ్చుకొను" నని కొందఱు అనిరి. ఏ మన్న నేమి కార్యము నెఱవేసినదికదా!!

మూఁడవ కథకథాము - ప్రతిజ్ఞాపూర్తి

శ్లోకము తాకట్టు పెట్టిన కొన్నిదినములలోనే వర్తకుడు వ్యాపారముమీఁద ద్వీపాంతరమునకుఁ బయన మయి వెళ్లెను. దైవవశముచేత నప్పుడె దురుగాలి వీచుటచే నతఁ డెక్కినయోడ పరిగా నడువదయ్యెను. తరువాత కొన్నాళ్ల కాయోడ పగిలిపోయెను. ఒకద్వీపమును చేరుటకు బదులుగా నతఁడు మఱియొకద్వీపమును జేరెను. ఆ ద్వీపమునందతని నెఱిగినవారుగాని యాతనిభాష మాటలాడు వారుగాని లేనందున నతఁ డచ్చట నెన్నిచిక్కులు పడవలయునోయన్నిచిక్కుల బడెను. వెంటఁదీసికొనిపోయిన ధనమంతయు నోడ పగిలినప్పుడు సముద్రమునా లయ్యెను. లక్షలకొలదిరూకలతో వ్యవహరించునాతని కొక్కరూక కఱవయ్యెను. ఎన్నఁదలవాటు లేకపోయినను స్వకాయకప్తమువల్ల నతఁడు జీవించవలసివచ్చెను. లక్షాధనతులను భిక్షా

ధివతులగును భిక్షాధివతులను లక్షాధివతులుగను జేయునట్టి యనిర్వచనీయ ప్రభావఁ డగుటఁ బరమేశ్వరునియాజ్ఞాబలమునకు గించిజ్ఞాఁడైన మనుష్యునిబుద్ధి బల మెదురై ప్రతిఫలంప నేర్చునా?

ఇట భారవి తండ్రియొక్క ప్రకారము మామ గారియింట నుండవలసిన కాల ముండి గడుపుచెల్లిన తోడనే యా య త్రమామలవద్ద సెలవు పుచ్చుకొని బావమఱుదులను వీడ్చిని భార్యానమేతుఁడై స్వగ్రామమునకుఁ బోయెను. త న్నాటికి ననమా నముచేసిన శావమఱుదుల యందుఁగాని అత్త మామలయందుఁగాని యాతనికి ద్వేషము జనింప లేదు. అక్కడకు వచ్చినప్పు డతనిమన సెంతయుల్లాసముగా నుండెనో వెళ్లినప్పుడు సంతయుల్లాసముగా నుండెను. వెళ్లినప్పుడు మునుపటికంటె నెక్కువయుల్లాసముగా నుండె నని కూడ చెప్పవచ్చును. అట్లుండుట కొకకారణము గలదు. మామగారియింటనున్న కాలములో సతఁ డెక్కువ లోకానుభవము సంపాదించెను. ఏమనుష్యుఁడుగాని తాను స్వయముగా కట్టవడి ధనసంపాదనము సేయక యొకరికి భారముగా నున్నవత్తుమున నాతని గౌరవమొక ఊణమునో బోవుననియు నాత్మ గౌరవము నిలువఁదలంచుకొన్న ప్రజిమనుష్యుఁడు ప్రాలుమాలక లేక మేనువంది పనిచేసి స్వకటుంబ పోషణము చేసికొనవలసిన దనియు సతఁ డనుభవము వలన నేర్చుకొనెను. ఈ యనుభవసిద్ధమయిన జ్ఞానము తండ్రివద్ద కట్టవడి దెబ్బలు తిని చీవాల్లు తిని నేర్చుకొన్న తర్కశాస్త్రముకంటె వ్యాకరణ శాస్త్రముకంటె మీమాంసాశాస్త్రముకంటె గవి త్వముకంటె నాతని కెక్కువలాభకారి యయి యుండెను. లోకానుభవముకూడ విద్యయే. విద్య యనగా కేవలము పుస్తకము విప్పి పాఠము చదు

వుట కాదు. లోకానుభవము పుస్తకములు నను నీ రెండింటివల్లను మనుష్యుఁడు జ్ఞానసంపాదనము సేయను. లోకానుభవమే లేకపోయినయెడల జ్ఞానముసంపూర్ణము కాదు. ఈ యనుభవ మాతనికి బహుద్రవ్యముకంటె నెక్కువ యుపయుక్త మై యుండెను. శాస్త్రజ్ఞానము నేర్చుకొనుచున్నప్పుడు గురువుగారు చెంపకాయలు కొట్టినను మనుష్యుఁ డెట్లు సహించి యారకండునో లోకానుభవ జ్ఞానము నేర్చుకొనునప్పుడు నదియుఁగూడ విద్యయే యని బాధలు సహించవలెను. భాతవి న్యాయమునకు వెల్లెనతరువాత తత్పరిణామము మును సమాప్తము చేసి నవలించియు దానిం బ్రకటింపలేదు. ఏల యనఁగా నందులో నెకశ్లోకము లేక పుస్తకము సమాప్తము కాదు. అసమాప్త గ్రంథము ప్రకటించుట యతని కిష్టము లేదు. ఆ శ్లోకము నితఁడు ప్రకటించినను, వర్తకుడు తగవులాడఁడు. పైగా వర్తకుడు దేశములో లేడు. అయినను భారవి నీతిసంపన్నుఁ డగుటచే వణిజుని సామ్యు వణిజున కిచ్చి శ్లోకమును విడుదల చేసికొనకముందు దానిని తాను గ్రహించి ప్రకటించుట దుర్నితీయని నమ్మి యారకండును. అట్లు పదునెనిమిది సంవత్సరములు గఠించెనట. ప్రకటించుట యనఁగా నా దినములలో నచ్చువేయిట కాదు. ఇతరులు వ్రాసికొనుటకై తన తాటియాకు పుస్తకము నిచ్చునదియే. ఆ మహాకావ్యము ప్రకటించఁబడక పోయినందులకు విద్యాగ్ధులు పండితులు మిక్కిలి విచారించిరి. వర్తకునియొద్దనుండి వర్తమాన మేనాటికిం దెలియలేదు. అతఁడు మృతి నొంది యందు నని బంధువులు నిశ్చయించిరి. ఉత్తరక్రియలు జరిగించుట సముచితమా యని బంధువులు ధర్మశాస్త్రజ్ఞుల నడుగఁ జొచ్చిరి. ధర్మశాస్త్రజ్ఞులు తమ

ప్రాతఃకాలాంతరములు ధర్మశాస్త్రములు తిరుగవేయఁ జొచ్చిరి. అప్పు డయినను భారవి. తన గ్రంథము ప్రకటించఁదలంచుకొనలేదు. వర్తకుని నిశ్చితపాత్ర తెలియవలెను, గ్రంథము ప్రకటించవలెనని యూర

హం డెను.

భా.వి. ౨ అవధి కరణము - తః క్షిప్తివిడుదల

పడునెనిమిది సంవత్సరములు గలించి పందొ

సంవత్సరము నడచుచుండఁ జరప్రవాస

దూరమున వర్తకుడు స్వస్థలముం జేరెను. స్వ

గృహమునకు సమావేశమం దున్న శేప్రవృత్తములతో

నతఁడు నావ దిగి స్వగృహము జేరునప్పటికి

రాత్రి జాముప్రస్తు పోయెను. చిరకాలము క్రిందట

చూచుటచేతను రాత్రి యగుటచేతను వాని నెవ్వ

రానవారు పట్టలేదు. కంటికి వచ్చి యతఁడు తలుపు

తట్టినతోడనే గృహ సేవకులు తలుపుతీసిరి. ఎవరు

మీరని సేవకులడుగఁగా నే నింటియజమానుఁడగు

వర్తకుఁడనని యతఁడు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. ఆమా

టలు విని సేవకులు తెల్లబోయిరి. అందొకఁడు పోయి

యజమానురాలతో నీ వార్త విన్నవించెను. ఆ

మాటలు విని గానె యామెనధితో హాశ్వర్యంబులు

మఁబున ముల్లడిగొన పడునెనిమిది సంవత్సరములు

నయస్సుగల యొకఁడచువానిని వెంటఁబెట్టుకొని

భర్త దర్శనమునకు వచ్చెను. ఆ పడుచువాడు

వర్తకుని జూచి 'నాయనగారు నమస్కారముని పాద

ములపయిఁ బడెను. 'వీఁ డెవ్వఁడని' వర్తకుడు భార్య

నడిగెను. 'వీఁడు మీకుమారు'డని భార్య ప్రత్యుత్తర

మిచ్చెను. ఆ మాటలు విని గానె వర్తకుడు కోపము

నాశ్వర్యము నందడించు వృద్ధయముతో నిట్లనియె:

"ఓసీ దుర్మార్గురాలా! నేనీ స్థలము విడిచివెళ్లునప్పటికి

నాకు లేనికొడుకు నేను వెల్లిన తరువాత బయలు

దేటివాడా? దేవతావరప్రసాదముచేతనో నీ పతి

వ్రతాధర్మముచేతనో భర్త దేశాంతరమం దుండ

గనే నీకు కుమారుడు జన్మించినట్లుతోఁచుచున్నది.

వీడు నీకొడు కయినమాట నిజమే కాని నాకొడు

కయి యుండడు. వీఁడెవనికొడుకో వానికే వెల్లి పము

స్కారము చేయవలసివదిగాని నాకు చేయగూడదు.

నీ మిత్రదుర్మార్గురాలవని నే నెన్నఁడు దలపోయలేదు.

నేను దేశాంతరమందు మృతి నొందితి ననుకొని నీ

కొడుకు నీవు నుభముగ జీవించవచ్చు ననుకొంటివి

గాబోలు. మీ దార్జన్యము బయలుపెట్టుటకే భగ

వంతుడు నన్ను బ్రతికించినాడు. ఓ! మీరు నా

యెదుటనుండి లేచి యవ్వలకుఁ బొండు. మీ మొగ

ములు చూచుట మహాపాతకము" అని తూలనాడు

చంక భార్యయఁ గుమారుడు నిశ్చేష్టు లయ్యి

ప్రత్యుత్తరము నీయఁజాల రయిరి. ఆతని కేకలు విని

యిరుగుపొరుగువార నేకులు వచ్చి వర్తకునితో "నీవు

వెళ్లునప్పటికి నీ భార్యకు నెల తప్పినది. అది నీ నైఋ

గపు. నీవు వెల్లినతరువాత నీ కుమారుని బ్రస

వించినది. ఆమె వరమపతి ప్రత. ఆమెయందు

దోషము లే"దని చెప్పిరి. కాని యాతనికి తృప్తి జనింప

దయ్యెను. అందఱు ఎవరిగృహములకు వాని పోయిరి.

వర్తకుడు కంటికి నిదుర రామిచే గోడకుఁ జేరఁబడి

కుర్చుండెను. తనకు భర్త గావించిన పరాధవము

నకు దుఃఖితయై భార్య కంటికి నేలకు నేకధారగా

నేడ్చుచుండెను. కుమారుడును గాటమయిన యవ

మానముచేత తలవంచుకొని విచారింపసాగెను. తన

యెడ ద్రోహము చేసిన భార్యను, నామెకుమారుని

నాటిరాత్రి యెట్లయిన సంపాదించవలయునని వర్త

కు డు తలపోయఁజొచ్చెను. అట్లు తలపోయుచు నా

యుధ మేదయిన సంపాదించవలయు నని యిట్లు

తిరుగసాగెను. అట్లు తిరుగుచుండగా ముంజూరులో

నతని కొక వెదురుగొట్టము కనఁబడెను. ఆ గొట్టము

లాగి తొడిమిమాడ నందులో నొకగంటము తాళుకు గనబడెను. గంటముతో వారిం బొడిచి చంపవచ్చు నని నంబోషించి యాతాళాకులో నే మున్నదో చూడవలయు నని కుకూహలము పొడమ దానిం దీవపు నెలుగునకు దీసికొనిపోయి చదుకైనను అది తనయొద్ద భారవి తాళట్టు బెట్టినశ్లోక మయ్యెను. శ్లోకము చదువఁగానే దానియర్థ మతని మనంబున నాటెను.

అర్థము బోధపడినతోడనే గంటము క్రిందపాట నైచిపెక్కిమాచుచు నతఁ డాలోచనముచేయసాగెను. “ఏమిది! సాహసించి, ఏకార్యమును చేయఁగూడదు. అవివేకము మహాపదల కాస్పద మని కదా యీ శ్లోకారము. మహాకవి యైన భారవి యీశ్లోకము నాకు తాళట్టు పెట్టెనుగదా! దీనియం దెంతో విలువ యందుటంబట్టియే గదా నాలుగు బంతులు శ్లోకమునకు నాలుగు వరహాలు నే నిచ్చితిని. నే నిప్పుడు చేయఁబూనిన పని మహాసాహసము. ఇది యవివేకము. చక్కఁగా విచారించి ఏ నిర్దోషు దోషు లని తెలిసినపిదప నే నీకార్యము చేసెదను. ప్రస్తుతము విరమించెదను.” అని యీ యుద్య మ ముడనంపఁగించి మఱునాఁడు గ్రామమం దున్న పెద్దలం గలసికొని తన గృహవృత్తాంత మంతయు వారి నడిగి తెలిసికొనెను. వారందఱు నైకకంఠ్య ముగ నిట్లనిరి: “నీభార్య మహాపతివ్రత. ఈతఁడు నీ కుకూహుఁడు. నిష్కళంక మయిన మనసుతో

నీవు వానితోఁ గాపురము సేయవచ్చును.” ఆ మాటలు విని తృప్తి నొంది వర్తకుఁడు దారపుత్రులం జేరఁదీసి మరల సంసారి యయ్యెను.

వర్తకుఁడు వచ్చినవార్త విని భారవి శ్లోకము తాళట్టు వదలించుకొని గ్రంథము ప్రకటించుకొను సమయము వచ్చినదని సమానందభతుఁ డయి యాతనియొద్ద పుచ్చుకొన్న నాలువరహాలు వడ్డితోఁ గూడ దీక్షింపి వచ్చి యతని కిచ్చి తాళట్టు శ్లోకము నిమ్మని యడిగెను. తాను వచ్చునకు శ్లోకము వదలించుకొనునకు గ్రంథము ప్రకటించుకొనునకు బడియున్న యమ్మహానుభావుని భారవిని గని వర్తకుఁడు లేచి దృఢ ప్రణామంబు గావించి యాతని కిట్లయెను: “మహాత్మా! యీ శ్లోకము నిమిత్త మయి గ్రంథ మంతయు ప్రకటించక యాఁగిన నీ నంటి మహానుభావులు తక్షణమేగా లోకమున సంభవించరు. సీయెద్ద నేను సొమ్ము గ్రహింపఁజాలను. ఏల యనిన శ్లోకమువలన నేను మహాపాకారము నొంది తిని, ఆశ్లోకమువలన నాకు భార్యయుబిడ్డయు బ్రతికిరి. దానివలననే నాకీర్తి నిలిచెను. మీశ్లోకము అక్షర లక్షలు విలువగలది. అందుచేత నేను మీయొద్ద సొమ్ము పుచ్చుకొనను నరేగదా విశేషించి మీకు గొప్పబహుమానము గూడఁ చేయదలంచుకొన్నాఁడను” అని వేయూటపడఁజూ లాయన కిచ్చి నమ స్కరించి పంపెను.

గ వేషణ

వేలూరి చంద్రశేఖరం గారు, వి. యే.,

౧

వ్రాత మలుసంజ, యసకలవ్యక్తియైన
 లేక జాబిల్లి యెంటరి రిక్కితోడ
 నల్ల నల్లన డిగజొచ్చె నాకనంబు;
 ద్రవ్య ద్రవ్యల శైలరుద్ధప్రవంతి
 సేయు నాకోశ మరుదెంచె వాయునిహతి;
 వలని చీకటిమ్రాళుల వనమునుండి
 కాదుచీకటు లెల్లడ గవయఁ జొచ్చె;
 సత్యకాముడు ముఖలితజగము పీడి,
 నృపునుఖములయందు ఖోభమును కెందు
 జనతకఁ బరాజ్యుఖం డయి, సత్యదర్శ
 నేచ్చ యందుండి ప్రిదులని యెడఁదతోడ,
 నిశ్చలమనస్కుఁ డగుచు ధ్యానించుచుండె.
 జగముమోమునఁ దగ్గకొత్తు సొగసుపూత,
 దాని దుఃఖపు కడఁదను దాఁనట్టి
 యతని బ్రమంబులవలె, దవర్తాప్రమేన
 యతని కామన మేరలం దణగలేదు,
 విశ్వహృదయమ్మునందు నివిప్రమేన
 శోకమున వానియొకద పర్యాళలంబు,
 కరులవేదనచేత జర్జరితుఁ డైన
 వానికనుకోయి యశ్రుసంప్లావితంబు;
 తాపమయమైన యతని యంతరమునుండి
 సరవాక్రందనం బిట్లు నింగి కెగసె:

“ఓ జగత్పతి! యెవ్వరో నీజగాన
 నీయొక లేక శోకము నించినారె?
 ఏటి కీయశ్రువులు నీదుస్పృహయందు?

ఏల యీ యుగదంష్ట్రకరాళవక్త?
 మేల యీ విషదంత, మీయెదలలోన
 నేల యీ బడబాసలబ్బల లకట?
 పెరిమయీవిని జెటుచు నీద్వేష మేల?
 హృదయమును హృదయమున లయింపనీక
 యాతఁ పడియెడు వింజమగ్గీక మేల?
 మనసు పోకల మేరలం దణఁచిపట్టి
 దట్టమగు తొరచాటన దాఁగకొనుచు
 నిద్రజ్వాలము వజ్రఁగా నేబ నీకు?
 హృదయమును నీత్రిశూల వండిడియగుచ్చి
 తెలియికం గూడ బమ్మెర గొలుప నేల?
 ఓ జగద్రథసారథి! నీజవంబు
 నడచిచి యెంతో సీయకళ్ళక్రంక్షి
 సేయు నీక్రూరహింస వీక్షింప వలదె?
 లేక యీ రరవంబులు, శోకముద్ర
 చే వికృతమైన మోములు, శీరమైన
 యంగకంబులు నీకఁ బ్రియంబు లొక్కొ!
 నన్నిట క్షమింపుమో జగన్నాథ! నాదు
 స్వాంతమున సర్వతో వ్యాపి యైన యంధ
 మేలికవిధానఁ బ్రభుత వహింపఁ జొచ్చె;
 దెసలఁ దెలియంగఁ జాలను, తెరువు చూడ్కి
 కగపడదు, నీదు కిరణ మొండైన బంపు
 మనుసరించుచు దానిఁ గల్యాణతమము
 నీదురూపముఁ దటియి యిన్నింతు నింక.”

అమరలోకములోని సింహాసనమ్ము

లించుక చలించె నాతని యెడఁదనుడి
బతులు వెడలిన యుచ్చాస్యసబలముకతన,
వల్కులాంబర యైన యప్పరస యొర్తు
మెల్ల మెల్లన దిగఁజొచ్చె మింటనుండి.

సత్యకాముని తాపితస్యాంతమందు
సాంత్యసం బల్ల నల్లన సంచరించె,
ధ్యాననుష్ఠము లైన నేత్రము లొకింత
తెరిచి మెల్లన దృక్కులఁ బఱపినంత
నతని కగపడె నా గగనావతీర్ణ.

అనువు లూను శిలావిగ్రహంబురీతి
సత్యకాముఁడు లేచి యంజలి ఘటించి,
యాపె రూపము నెల్లలో ననుభవించి,
ఁలికె నిట్టులు తాల్చుడు నెలుగుతోడ :

“నిర్మిమిషమై జ్వలించు నీ నేత్రయుగము
చాఁడిని నీవు స్వర్గసంచారి వగుట,
దేవి! యైనదిలే నీతేజ మెల్ల
ధూసరములైన నారలతోడఁ గప్పి,
తల్ల నీకనుగొనలఁదం దశులట్లు
కానిపించెడి, మిన్నులపైని గూడఁ
గలదొకో యిటుఁబోలె నశ్రులకుఁ దాపు!
ఓతఁస్మిని! నీదు జాచేతియందుఁ
గలఁతియ యదేమి? యగ్నికీలను గ్రక్కె,
అంధశోకజరాముననందుఁ గన్ను
గానక తపించు నాకు నేడేని తెన్ను
దృగత మొనర్చి నను వెల్వలించగదవే!”
ఁలుకులందునఁ బూర్తిగాఁ దెలుపలేని
స్వీయ మా వేదనము చూడ్కి వేఱుకోలు

సాయమున వ్యక్త మొనరించి సత్యకాముఁ,
డగ్గలపు వజ్రపుఁ దఱఁ జేరానతోడ
నజలజలదముఁ జూచుకర్ష కువిధంబు,
సాంత్యనామయమావియచ్చిముఖంబు
నందుఁ బఱపె విపాసితమైన దృష్టి.
వర్షసందేశహరియా వాయు వెటులు
వృక్షశాఖలలో మర్మించిపోవు
నట్లు లతఱి మధురమా నాపెయెలుగు
వర్ష కడలాఁడై గాకలీన్వనమునందు.

“సత్యకామా! యెలుగు మప్పరస నగుట
నిజము, నాయెడ దుఃఖైకనిజ, మిందుఁ
బడుటవిధంబు సకలదేవప్రపంచ
దుఃఖముల్ వచ్చి చేరు, నార్తులర్థసంబు,
ననదల యెలుగు, నిలుపేద లైనవారి
కుయ్యి, మరణమునాటి గగ్గలు, ప్రేమ
వంచితములైన యెడల యుచ్చాస్యసంక్తి.

బ్రమయు నీహర్ష శోకచక్రంబునుండి
భాహిరవడంగఁ దమకించువారి కెల్ల
నీగలంఁదియ త్రావఁగా నిచ్చుచందు;
శోక మాఝెడు చాతురి నాకు లేదు;
దాన సభిక్యతురాలు పొదరి యొకరు;
స్వాంతసం విత్తు, శోకధుంధూరయంబు
నాఁగ బల మిత్తు, మఱియు నీయాసవంబు
నందుఁ బావకమైనట్టి యగ్ని కలదు
ఁదని గ్రోలు”మటంచు నాదేవి యెనఁగె
గలఁతియను, కేలఁగొని సత్యకాముఁ డద్ది
త్రావులోఁల నాపె యంతర్ధి చెందె.

(నశేషము)

రఘువంశౌచిత్యము

కాశీభట్ట నుబ్బయ్యకాస్త్రి గారు

శ్లో. సంసార విమమృత్తస్య శ్వే ఏవ రసవత్స్ఫుటే | కావ్యామృతరసాస్వాదః సంగమః స్వజ్జలైః సమా |

పూర్వము సారవంత మగు నే వికాలభారతసారసవీ
తారామధూమిరుండు భావోన్మితములగు సగస
కావ్యరసాలము లుదయించెనో, ప్రకృత మావనభునినే చిత్ర
విచిత్రములగు నవీనకావ్యోటపములు కిరిగిగాఁ దెరుగుచున్నందు
లకు సంరసమే కాని, యింకఁ గొన్ని యుత్తమబీజస స్పా
రము లేక నానావర్ణములు గల పర్వసంచయముతోఁ గూడి,
మాతనముగా సంకుచితావకాశము గల కుండలో నెదుగుచున్న
యాకు మొక్కలను బోలి, కేవలవిశోదైక ప్రయోజనముగా నున్నం
దలకు మాత్రము కొంత విచారము కలుగుచున్నది.

ఈ క్రొత్తయాకు మొక్కలకఁ గేవల పర్వాడంబరమేగాని
పథికజనుతాఁడనివాచక మగు చల్లనినీడగాని, ఘోశాదంబ
సంపాదక మగు హృద్యమహామోదముగాని, రసవానినీడ
మేతుమగు మధురఫలముగాని, కుదకుఁ బొక్కకచన కక్కఱకు
వచ్చు గట్టికట్టిలుకాని లేక నిర్భక్తము లగుచున్న యెఱుఱు, నవ
కవ్యపాదపములు కూడ కాశ్రీయంఁసాగి బీజములు లేక,
భిన్నవర్ణములగుల పత్రసమితితో నిండి సంసారతాపనివారక
ములగు శిలోపదేశకీతలచ్చాయలనుగాని, భువానందసంధాయక
ములగు హృద్యపద్మకుసుమామోదములనుగాని, రసికాధిక
సంతోషజనకము లగు మధురభావఫలములనుగాని, తుదకు గాన
రచనానుకూలము లగు పెట్టిగట్టియట్టిలనుగాని ప్రకటించబాల
కున్నయవి.

కాలవైశరీత్యముచే జనులను నాకు మొక్కలవలె సంకుచిత
భావవృత్తి కల నీరసకావ్యములే ప్రేమిండుచు కలవాలు
పడుచుండుటచే భావవికాలములగు కావ్యరసాలములు బయలు
నెడఁబడు యరుదగుచున్నయవి. భావఫలవిరహము లగు నిట్టి
కావ్యములఁ బ్రకటించుటచే నచ్చుకుటములకు వచ్చురాబడి
పొచ్చుచున్నది కాని, జనులఁ బుర్రులిరులనుగా మార్చుట కక్క
ఱకు పచ్చురచనలు వీనియందు వుచ్చునకైన గానవచ్చుటలేదు.
భావోన్మితములేని కావ్యాన్నత్య మెంత వృద్ధియగుచున్నను,
ప్రయోజనము లేదు. అది దేశోన్నత్యమున కెంతమాత్రమును

మనఁజరింపదు. ప్రస్తుతము న్యదేశసాహిత్యామృతపూర్ణమంద్ర
చంద్రికల వఱుంగఁపఱచి యానరించుచున్న విదేశవిద్యా
మోహంధ్రతమనము బాధ, గనల కఱపు దీర, వివేక ముద
యింప, హృదయము పల్లకింప, సర్వానములు పుట్ట, ప్రాగ్ని
గ్రమాఢి చేపట్ట నన్నమగు రీతినిఁ దేజరిల్లు నుత్తిమకావ్య
ప్రభాకరలింబ మొకటియుఁగూడ నుంయుంచుటలేదు. పూ
ర్వము పన దేశమున భావామృతపూరితము లగు మహాకావ్య
వాహినీసములఁబ్రలు నఁపరత మాస్వాదించుట కనువగు శీర్ఘ
రాజములు మెక్కు లుండుటచేతనే, సారస్వతసంపదయందు
భారత దేశము సకలదేశమార్గవర్ణమై మెలయుచుండెడిది. ప్రాచీన
కావ్యముల కింతటిగ్రహిమ కలవా యని శంకించనలదు. నియ
మిడగు కావ్యనిర్మాత జలల సన్మార్గముల నకపః బూనినవో,
గాముఁ డేత్త్రునన్నాఁడనుము చేసుకలసివశే. క్రోధాదులు
దేశాంతరముల కేగవ. నినదే కాని మాటుమాటాడుట కామారా
దులకు శక్త్యము కాదు.

లోకమును దరుడుడుగ్గురచనలచే నాకృత్యానందముల నోల
లాడింపఁగలవారలలో నలువురు ముఖ్యులు. వారెవన విధాత,
కవి, లేర్పి, గాయకుఁడు. మొదట విధాత అవ్యక్తము
లును, అతిమాతృములును; న్యస్తములు నగు ప మాణు
బీజముల చేర్చి యెటు లవ్యక్త మగు నీ సమస్తప్రకృతిస్ఫుష్టిని
చేయుచున్నాఁడు, యెటులనే కవియు అన్నభూర్గములను,
భిన్నములు నగు నక్షరబీజముల సమకూర్చి సమస్తప్రకృతిస్ఫుష్టినిఁ
జేయుచున్నాఁడు. ఆ విధముననే లేర్పియు అగోచరములను,
భిన్నములు నగు వర్ణబీజములఁ గలిపి సమస్తాకృతిస్ఫుష్టినిఁ జేయు
చున్నాఁడు. ఆ రీతిగానే గాయకుఁడను అఙ్కనికములను,
విభిన్నములు నగు, న్యరీజముల మేళగించి సమస్తగావ్యకృతి
స్ఫుష్టినిజేయుచున్నాఁడు. ఈ నలుగురు ప్రవ్వలలోను మొదటి
వాఁడు పురాణబ్రహ్మ. మిగిలినయ్యగురువు నవబ్రహ్మలు.

ఈ నలుగురు బ్రహ్మలలోను కవియే మానవుల కత్యంతోప
కారి యని నానుభిమానము. అట్టి యసాధారణ ప్రతిభాశాలి

యగు కవియొక్క రచనయే కావ్యము. శ్రుతిలయ మగు మనో
 వారాగకళతోఁగూడిన వాదమునకు సంగీతమని పేరు. అటు
 లనే హృదయరంజక మగు భావకళతోఁగూడిన శబ్దమునకుఁ
 గవిత్వమని పేరు. రాగకళాసీమనకు వాదము శ్రోతల వాక
 దీప నగు గానము కానియుటచే, భావకళాశాస్త్ర మగు శబ్ద
 మును పాఠకుల నానందింపజేయుకవిత కానెరచు. గానారం
 భము మొదలు కుదిరజుట రాగకళ చెడకుండ రంజకముగాఁ
 బోపించువాడే నిజమగు గాయకకేభావతీ. కావ్యారంభము
 మొదలు గ్రంథసమాప్తి యగురజుట భావకళను గానాడు
 వాడే నిక్కరచు కవితకేభావతీ. అటులఁ గానిచోఁ గవిగా
 యవలెనువునకు లోకమునకు నానందసంధానములు కాఁబాలయి
 కునుములుయందు భారధమును, కాంతల బుండు బాతి
 వ్రేల్చుమున, దేహములందు జీవమును, దీపములందుఁ గాంతియు,
 మానవులందు నీతియు, రాజులందు సత్వమును, నెలుల
 ముఖ్యములొ యటులనే కావ్యమనందు భావము ముఖ్యము.
 పృథ్వ్యాధిభూతసంయోగము ప్రకృతిప్రసాదేఁ గారణమైనుటలఁ
 గావ్య నిర్మాతమునకు కల్పాధిపతుల సమ్యేకసము సాధకము.
 సహజమస్తునిర్మాణవిధులఁ దగు విభాత యెంతటి ధీశాలియో,
 నివర్తనందరగ్రంథరచనాకుశలఁ డగు కవియు నంతటి
 ప్రతిభాశాలిడే. నర్హతమున వ్యాధి జరాయరణముఁ దొం
 దొలి, జీవకళ నదీపింపజేయుచు, కాశ్యతానందమును సుకు
 మార్చుచునునీ యవ్యక్తమనిపేరు. భూలోకమున వాస్తవ
 యము నణచి, భావకళను బ్రకాశింపజేయుచు, మానవానంద
 మును సుకుమార్చుచునునీ కవిత్వమని పేరు. హృద్యరచు
 భావధలప్రసూత కావ్యరసాలమునకు విన్నవెచ్చుకొనితే
 వల ప్రక్రియవశాత్తయందు బదసంఘాతమును, దానికి గారవమును
 దేఁజాలవు. కుసుమకావ్యమున జతురముగఁబెరిగి, తాఁగించిన
 నురుగుజలలకుండిన గ్రహించిన వకరందలించవులఁ జేటి
 గూటిలో భద్రముగాఁబెరిగి, పరానందమును సుకుమార్చు
 కితిని, కవియు లోకమున నుండుకొల నుంచించి, తాఁగను
 గొనెన ప్రకృతి విలాసాలలోనుండి గంపాచించిన జ్ఞానామృత
 సంపదలు సాహిత్య ప్రేమికిలో నిడి, రసికానందమును సంభరింపఁ
 జేయుచున్నాడు. అలికవు లిరువురకు పరమభుజపాదన
 వరరామణితలోఁ దలఁచు వెనుక, కెట్టిసంజేహమున లేదు. కాని
 వీరిరువురకును గొంతతారతమ్యము కలదు. అలిక వకరందమును
 జేర్చుటలోఁ బ్రయత్నమునందు. కవిత భావమును గూర్చుటలోఁ
 క్రాంతిలేదు. అలి యవాహరముగా శ్రీనిలయము లగు
 భూజిహ్వాజలకదేవీ, యవి వినినన, విసమన్నను రసవాగాడం

బరమును బ్రకటింపుచుండును. కవియో సాదరాహూతుడైన
 గాని శ్రీమంతుల రాహుధిరాజు కద లేక, తన వాన్యైభక
 మును బ్రకటింపనోపడు. చంచకమునే సంచితమైతే నెయు
 కాశ్యతముగాక చంచలమై యాస్వాదింపుకొనిఁ దలఁగినావుమం
 డును. కవి కావ్య ప్రేమిని బూరించిన భావమకరందమో నిశ్చ
 లమై చిరస్థాయిగా నుండి యనుభవించుకోలక నభ్యర్థియై నను
 రుదలఁ బుట్టించుచుండును. పట్టదసంపాదితరసము రసనేంద్రి
 యమును మాత్ర మునచి పడజేయును. వివిధచిత్రరసము హృ
 త్కుండలకమును వికసించు జేసి, సర్వేంద్రియమునికి వానంద
 పరకళతను సమకూర్చును. మొదటి దానియందు మధురరస
 మొక్కటియే కలదు. రెండవదానిలో సహస్రములును కలవు.
 కావునఁ గన్పింపదుములలోఁ గవిత్వంకమునకంటెను, కవి
 త్వము లేనకంటెను హెచ్చని చెప్పవచ్చును.

మానవుల సత్కారముల నడిపి యభ్యర్థిని సుకుమార్చుట
 కుఁ దలింపదు, మిక్కిలి, గురుడు, పత్ని, రాజు, కావ్య
 మును ముఖ్యసాధనములు. కాని తలిదండ్రులు లోకగుహారు పరి
 మిత కాలజీవులగుటచే దాము జీవించియున్న కాలముననే పాఠము
 గఱపఁగలరు. కాని భూరిభవ్యవ్యాకృలములలో మంచిది
 దెఱపఁజాలరు. కావ్య మన్నచో కల్పాంతస్థాయయై త్రికాలా
 బాధితముగా నీతిని గరబదరసగ్రహముగాఁ గరఁజుచుండును.
 అట్టికావ్యరాజుఁ గీర్వాణునొకధర్మముల సహ సమకూర్చుచు
 నాకలోకమునఁ గల్పవృక్షమందకు మెట్లు సుకుమారంజక మగు
 చున్నదో యటులనే మానవలోకమున గీర్వాణకావ్యవందకము
 విముద్రసంతోత పాత్ర మగుచున్నది. మందాక, పారిజాత, సం
 తాప, కల్వక, హరిచందనములని పేరుగాంచిన పంచదేవతలందఱ
 రఘునంత, కుసుమారంభము, కేళుసంతక, కిరాతార్ద్రునిక, కేట
 పాలకదళిని ప్రసిద్ధి గాంచిన పంచదేవత్యల్లకములలోను మందార
 తరువువలె లోకమున సుందరములగు రఘునంత మన్ని విధముల
 సగ్రగణ్య మగుటచే నామక కావ్యముయొక్క యాదీత్యమును
 గూర్చి కొంచెము తెఱవఁగలఁబడితిని. కాని మహాన్నతమగు
 రజితగిరిభారము నుండి యంతేగముతోఁ గూలంపడెయై గంధీర
 ముగా ప్రవహించుచున్న పాపభాగీరథీతీరవలె మహాన్నత
 ద్వభావుఁ డగు కవియనిదననవ్యర్థమునుండి మహారాయముతో
 భావగ్రాగమై గభీరరసములతోఁ బ్రవహించుచున్న రఘునంత
 వాణికిరంజితీరమున నిగ్గులుముగ నిలుచుటకుఁగూడ కత్తుడను
 కాని నేను, ఈ ప్రథమ కావ్యవర్తి ప్రవాహములోనికి దిగి యందలి
 మధురరసములఁ ద్రేకిఁడే బ్రయత్నించుచున్నందులకు రక్షణము
 విధ్యాంములు లోపింపక నన్ను ప్రేమించి నీపందగోరుచున్నాను

ఈసన కావ్యసౌధమును నిర్మించినచో నభావుఁడు పండి
తఁడంటలేకే యమాన మశమ్మఁడగు కాలిదాసుఁడు. ఈమహాకవి
న హిమవనగూర్చి మీఠఁ డెలువబోవుట నూర్చునిలేమనునగూర్చి
మీకు బోధ చేయుటకుంటి నేయగును. కావున ప్రస్తుత మాకవికుల
సావ్యభౌమునిదివ్యచరితమును విడిచి, యాకవిగణాగ్రణ్యుఁడు
విరచించిన శ్రేష్ఠ కావ్యత్రయములలోను మొదటి కావ్య మగు
రఘువంశమునుగూర్చి కొంచెము ప్రశంసించబోవుచున్నాను.

రఘువంశ కావ్యరసాగ్రమును బాగుగాఁ దలచినవానికి
జ్ఞానావృత్తిని తప్పక చేకూర్చును. ఇందలివర్ణనములు వర్ణనాతీత
ములు. వెళ్ళి ల యా కావ్యరసాసావ్యదమఖురున్నై యున్న
మానవులను మధురగాన మాకిర్పింపఁజాలదు. చంద్రవదన చేర
సేడు. నువ్వోరధము కలిఃపఃశిఖఁజాలదు. మాతృకామాధునిమ
వర్ణింపాలను. వలయానలఁడు మాటాడింప నేరడు. మఱియు
విషయములను వీరి శీఁజాలవు. ఈ కావ్యమునందు పంచమృది
వర్ణములులవు. సాహిత్యోదగ్రమ్యహార్యాద్యవశాపాణమొనర్చి
యందలివిహంగసౌఖ్య మఖిలపిందువారల కిస్సలు సోపానపంపర
లలే సాహిత్యమొనఁగనుచున్నయిది. ఈ కావ్యమునందు వివిధరస
ములను పనోహరముగా వర్ణింపఁబడియున్నది. ఇందలి పదలాలి
శ్యము సువదనములఁగూడ లేదనివో శతశయోక్తి కాఁజా
లదు. ఈ కావ్యమంగారము నృపసింహులకు రాజనీతినికవికులకు
గవిత్వశ్రేష్ఠ్యమును తైగ గర్భనులకు వేదాంతబోధను వీరులకుఁ
కరాకృత్యధనమును సాధ్యలాలకుల బాతిరక్త్యసౌభాగ్యమును
విద్యాఁకుఁకు సకలకామ్రుచ్యార్థులకు సగమునుగా నను
మార్పు సుధార్థమువలెఁ జేఱింబడుచున్నది.

ఈ కావ్యమునకు మల్లినాగుఁడు లోనగు ముప్పయిగురు
పండితులు వ్యాఖ్యానముల విరచించియున్నారు. ఇందుఁ దొమ్మి
దివ్యాఖ్యానములు సంపూర్ణముగా నున్నయవి. ఈ వ్యాఖ్యా
నములలో వ్యాఖ్యాతలు మిగిలిన వ్యాఖ్యానములపేళ్లనో,
వ్యాఖ్యాతలపేరులతో యువాహరించి యున్నారు. వ్యాఖ్యాతృ
వ్యాఖ్యానములవాచుముల నీ క్రింద నివృచ్చుచున్నాను.

వ్యాఖ్యాత	వ్యాఖ్యానము
1 మల్లినాథుని	సంజీవిని
2 హేమద్రి	దక్షిణము
3 చరితవర్ణుఁడు	శిఖరాలైషిని
4 మల్లభుఁడు	రఘువంశపరిజ్ఞ
5 నురుతినిదయుఁడు	సుగమన్వయప్రబోధిక
6 భర్తృమేధువు	రఘువంశటీక
7 జియగ్ని	సుబోధిక

8 విసకరుఁడు	సుబోధిని
9 పద్మసాందరామఁడు	రఘువంశసూత్రకృత్తి
10 భీమి సుఁడు	జగన్మందచంద్రిక
11 బృహస్పతియ్యఁడు	రఘువంశవిశేషము
12 కృష్ణవేదవర్మ	అవ్యయలాపిక
13 గణవిజయగజ్జి	విశేషాగ్రబోధిక
14 వాసానాథుఁడు	భావదీపిక
15 భావప మిత్రుఁడు	సుబోధిని
16 రామభద్రుఁడు	కేదవ్యసృజిని
17 దక్షిణాచలఁడు	
18 నాథుఁడు	
19 కృష్ణవర్ణుఁడు	
20 భోజుఁడు	
21 విష్ణుకారుఁడు	
22 ప్రభాకరుఁడు	
23 జనార్దనుఁడు	
24 గోపినాథకవిరాజు	
25 త్రివిధకారుఁడు	
26 ఉదయకరుఁడు	
27 భరత సేనుఁడు	
28 నన్నభుఁడు	
29 మహేశ్వరుఁడు	
30 సముద్రనారి	

మఱియు, అద్వైతసారస్వతసూత్రి, కథంభూతి, పదార్థ
దీపిక, అను వ్యాఖ్యానముల పేరులు కావచ్చుచున్నవి.
వ్యాఖ్యాతలపేరులు తెలియనచ్చుటకేద. ఇటుల నేకవిద్వాంసు
లీ కావ్యమునకు వ్యాఖ్యానముల విరచించియుండుటచే దీని
యాధికర్యము వ్యక్తమగుచున్నది. ఈ వ్యాఖ్యానములన్నిటిలోను
మల్లినాథ నూతనే రచింపఁబడిన వంటిది నీ వ్యాఖ్యానమే
యగ్రణ్యముగా నున్నయది. మల్లినాథుఁడు తెలుఁగు బ్రావ్య
ణుఁడు; నివాసము కడపజిల్లాలోని త్రిపురవారి యను
గ్రామము; తెలంగాణాభి; ఇంటిపేరు కొలచలమువారు. వీరి
వంశమువారిచ్చటికిని కడపజిల్లాలో నున్నారు. వారు కాము
మల్లినాథునారి కంఠివారమని చెప్పబోనుచున్నారు. సుప్రసిద్ధ
నాటకకర్తలు బల్లారి వాస్తవ్యులు కీర్తిశేఖరు కొలచలము
శ్రీనివాసరావుగారు మల్లినాథసూరివంశజులు.

కావ్యనామము.

రీ కృష్ణమాచారి యనువారు రఘువంశవిమర్శములోఁ గవి

రాజధాని ముఖ్యపట్టణమునందుగాక

యి త ర న గ ర ము ల ం దు
నీ మ క మ ల ము లు కొ ను ట
ఎప్పు డు ను గి రా కి గా యు ం డు ను.

మీరు సీమకమలములను మీ నగరమునందు లేక గ్రామమునందు కొనుచున్నారా? అట్లు చేయుటవలన గలుగు నష్టములను గఱించి మీరెప్పుడైనను యోచించితిరా? మీ నగరమునకువచ్చు వర్తకులు కొందురు. మీ పరిచయమును మీ నగరమునందున్న కొందరు మధ్యావర్తల సహాయముచే పొందుదురు.

వర్తకులు మిక్కిలి కష్టములకు లోనై ప్రయాణమొనర్చవలెను, మఱియు అట్లు విలువయైన వస్తువులను పుచ్చుకొనిపోవునప్పుడు అందుచే కలుగు నష్టమునకు సిద్ధపడవలెను. స్వాభావికముగానే అతను అన్ని కష్టములకు లోనై ఎక్కువగా తీసుకొనిపోజాలడు గనుక పలురకముల మాదిరిలను చూపెట్టజాలడు.

అతనివద్ద ఎంతమట్టరకమున్నను అదియే అతనియొక్క మొదటి రకము!! దాతో సరిపోల్చి చూచుటకు అంతరకము మేలురకము అచ్చట లేనందున, మీరు అదియే మొదటిరక మని నమ్మవలెను.

మరల అతనికిన్న నాణ్యము తెలిసినవారు అచ్చటలేనందున, అతను చాల ఎక్కువధర చెప్పుటకు వీలుగలడు— మీరును ఆధరనే చెల్లించవలసియుండును!!!

గనుక అతనివద్దనున్న మట్టరకమునకు అతను ఎక్కువధరను మీవద్దనుండి తీసుకొనిపోవుచున్నాడు, అట్లు చేయుటలేదా?

ఇదంతయు మీకు నష్టమేకదా?

“మీ రాజధానికి ముఖ్యపట్టమైన”

చెన్ననగరమందు ఏల మీరు కొనరాదు,

ఎక్కువ సరుకు నుంచుకొని, మీకు పూర్తి తృప్తినిచ్చునట్టి వర్తకులను అచ్చట మీరు చూడవచ్చును.

పలురకముల మాదిరులు ఉన్నప్పుడు సరిపోల్చిచూచి, మొదటిరకమును మీరు తీసుకొనవచ్చును.

పట్టణమునందు అనేక వర్తకులుండుటచే మీకెక్కడ నమ్మకమైన సరుకు మిక్కిలి సరకుమైన ధాతు దొరుకునది మీరే తెలుసుకొనగలరు.

ఇది మీకు లాభకరమనితోచదా?

మీరు జిల్లాలోని పట్టణములనుండి కొనవచ్చును.

ఒక్కటే ధర

స్వయం:గావచ్చి కొనినను తేచాలాద్యారా పంపవలెనని ఉత్తరము వ్రాసినను, పసిబిడ్డలువచ్చి కొనినను, రత్నశాస్త్ర వేత్తలు వచ్చి పరీక్షించి కొనినను ఒక్కరీతిగనే మేము శ్రేష్ఠమైన సీమకమలములను యిచ్చెదము, కావున ఎవరుచు ఎట్టి సంశయము లేకుండ మావద్ద సీమకమలములను కొనవచ్చును.

ఏకారణముచేతనైన మేముపంపిన సీమకమలములు మీకు నచ్చునచో వాటిని పూర్తిగా తీసుకొని మీరిచ్చిన సొమ్ము మీకు వాకసీయబడను గాన మీరు నిర్భయముగా కొనవచ్చును.

సురాజుమల్ కంపెనీలో మీరు కొనినచో

ఒక్కటేధరగల సీమకమలముల భవనము

ఒక్క ధరమీదనే లండనికిని సీమకమలములను మేము అమ్మెదము. సీమకమలములను తెచ్చించి వ్యాపారముచేయుటలో మా కంపెనీ నిరుపమానమైనదని మీరెరుగుదురు. మీరు ఖర్చుపెట్టిన సొమ్ముకు మీకు శ్రేష్ఠమైన సీమకమలములు దొరకునని మీకు పూర్తి కమ్మకము గలదు.

ఎంతసొమ్ములో మీకు కావలెను, ఏ నగనిమిత్తమై కావలెను, కమలముల పైజు యెంతలో కావలెను, లేక మొత్తము కమలముల యొక్క తూనిక, ఎంతపుండవలెను. మొదలగు వివరములు మాకు మీరు హిందూదేశములో ఏమూలనుండి మాకు వ్రాసినను సరియైన కమలములను, న్యాయమైన ధరలకు మీకు పంపెదము, యిది నిశ్చయము.

కమలములను కొనుటకు యిది యొక్కటియే శ్రేష్ఠమైన స్థలము

సురాజుమల్ లల్లుభాయి అందుకో

113, ఆదియప్పనాయక వీధి, కొత్తవాల్ చావడిరోడ్డు,

సాపుకారుపేట తపాల్ ఆఫీసుసమీపం, మద్రాసు.

ఖు రాన్

ఉ మ ర్ అ లీ షా క వి గా రు

ఇది మహమ్మదీయమతమును శాసించు సీత్యర వాణి (వేదము). వేదమును నిదియు ననేక విషయములలో ననుసారమును బొంది సొంపు సంపాదించుచున్నవి. కాని యవిమర్శనము అనధ్యయనము అభావతాదాత్మ్యమువలన నిద్రాణంబులై జడియన్నవి.

ఖురాననగా అధ్యయనముచేయుగ్రంథ మని స్వరయుక్తముగాఁ జడవఁదగినది యని యర్థము. దీనికి మహమ్మదువారు (ఋషి) రసూల్.

మహమ్మదువారు క్రీస్తు పుట్టిన తరువాత 620 వ సంవత్సరము అరబ్బీదేశమునకు ముఖ్య పట్టణముగు మక్కానగరమున “ఖాకేష్” అను ప్రభు గోత్రమున “హషం” అను కుటుంబమునందు చేరువడసిన “అబ్దుల్లా - అమీనా” అను ఉత్తమోత్తమదంపతులకు జన్మించిన యొకమహాయోగ పురుషుడు.

ఏను “ఇస్లా” అనగా నమ్రత లేక భక్తి మతము—ఇందు సరమేశ్వరుం డగు “అల్లా” అయిలా: యిల్లా” అనగా (త్వమేకం శరణ్యం) తత్వము డొక్కడే పూజంపఁ దగినవాఁడు—మరచు లాషరీకలహు” అనగా (ఏకమే తద్వరీయం బ్రహ్మ) అల్లా (ఈశ్వరుండు) ఒకఁడు యెడ కానివాఁడు—అను నిజమును సిద్ధాంతీకరించి యాచరించేయ నమకటెను.

అ దేశీయ లనేకదేవతల నుపాసించువారుగ మది మజీయును మిక్కిలి క్రూరులు. వధావిధా వారియుట పుట్టిపెరిగి దశదిశలకు గంతులు

వేయఁచుండెను. అలాటి భయముచే సంతుభిత మగుచున్న కాలమున మన మహమ్మదువారు ఈశ్వరగీతము సుధామధురరసము లుట్టిపెడు నట్లుగా గానముచేయ నారంభించెను. ఆ శృంగ ధ్వని విని యందు ముఖ్యముగా సగోత్రికులైన ఖురేషీయులే తమ ప్రియమైన స్రాచీనమహా సిద్ధాంతములచే గరిష్ఠమైన మతమునకు మహమ్మదు వారు హానికలిగించుచున్నాడని అలిగి యెన్నియో సారులు కలహించి యొకనాఁడు వారిని చంపివేయ వలయునని ప్రయత్నించిరి. ఈ జాడ మహమ్మదువారు తెలిసి తాను శాస్త్రప్రలచేతిలోఁ బడి భౌతికశరీరమును గోల్పోవునెడల తనమనోవీధిని విరాజిల్లు సీత్యరసంచేశము లోకమున వెల్లడింపఁబడ దని తలపోసి యర్థనిశీధిని గృహము వెలువడి యెడారలలోఁ బడి వడివడిగా నడచి యెట్టకేలకు మూఁడు వందలపైళ్లు గడచి “మదీనా” అను పురము క్రీస్తు శకము 622 వ సంవత్సరము జూలై 12 వ తేదీన పోయి చేరెను. అక్కడనుండి మతప్రచారము శలముఖముల వ్యాప్తము గాఁ జొచ్చెను. ఆ ప్రవాహములో “ఖురాన్” ఒక తరంగము.

అఖిలలోకకల్యాణదాయక మైనఈ “ఖురాన్” జబీల్ (బ్రహ్మ) ముఖద్వారమున అన్వ డపడ సూరా అనగా సూక్తములు అందు “ఆయెత్” అనగా ఋక్తులుగా భాగింపఁబడ్డి వెలువడుచ మహమ్మదువారి కర్ణపుటములకు విసంబడుతుండెడివి. అవి వెంటనే శిష్యుల కెఱింగించు చుండెను వారవి హృదయకుహరంబుల ముద్రించి కంఠ

సము చేయుచుండిరి. కొందఱు తెల్లనిరాళ్లపైని తోలుముక్కలపైని దుమ్ములపైని ఖర్జూరపు ఆకుల పైని వ్రాసి చదువుకొనుచు భుజము గాకుండు నుంచి నాను. ఇది తొమ్మిదియేండ్లకు పూర్తి యైనది.

“ఖురాన్” ముప్పదిజూబ (అనువాకము) లుగా విభాగింపఁబడి ౧౧౪ సూరా (సూక్తము) లు గలిగి, ధర్మశాస్త్ర న్యాయశాస్త్ర విజ్ఞానశాస్త్ర మంత్ర శాస్త్రాది సమస్తవిశ్వమానవ ప్రపంచ వ్యవహార సంగ్రహము సమగ్ర భావగంభీరయుక్తముగ నిర్వచింపఁబడినది. ఇది యొక యపురూపమైన మోక్ష గ్రంథము. ఒక్కసారి సాంతముగ నర్థయుక్తముగ పఠించినంతమాత్రమున అగ్నిమాంస వసావితార రూపకమైన భౌతికదేహములయందు నిద్రాణంబులై పడియున్న యనంత మగు నాధ్యాత్మికతక్తు లుదయించి ప్రబోధ మగుటయేగాక ఈశ్వరవిశ్వాసము ఆత్మసాక్షాత్కారముతత్త్వదర్శనముమోక్షోపలబ్ధి యగు ననుటలో సతీతయోక్తి యొక్కంత యును లేదు.

“ఖురాన్” వెలువడిన కాలమున నరబుబుల యింటింటి విద్య దాస్యముచేయుచుండెను. అప్పటి కవులలో నెందఱో సార్వభౌమబిరుద మందినవారు కలిసి “యిది దేవదత్తమైనవాణి గాదు. మహమ్మద్ న్యకపోలకల్పితమైన గాథ” యని వాదించిరి. వాఁతో మహమ్మద్ వారు “ఫాతూబె అలానూరతె మిక్ మిస్లేషి.” ఈ ఖురాన్ పౌరుషేయ మైనయెడల దీని వంటి యొక సూరా (సూక్తము) మీరును ఈ ధరాప్రపంచమును ముక్కొట్టిదేవతలును కలిసి రచింపుడు” అను ఆయెత్ పదివెను. కాని వారు విశ్వప్రయత్నము చేసి ఒకసూక్తము రచించిరి. కాని మిగుల నీరసమైపోయినది. అది ఏ దనిన-

“అల్ ఫీల్ మల్ ఫీల్ ఒమా అదరాక. మల్ ఫీల్

జక్ బహు హలీలుక్ ఒఖర్ నూమహుతహిల్” అనగా “ఏనుగు ఏమియేనుగు నీవేమి యెఱుగు దువు? ఏమనుకొన్నావు ఏనుగు దానితో? చిన్నది ముక్కు పెద్దది.” అని అరముక్తమును లేనిదానిని రచించి భగ్నమనోరథులై తమ యవజ్ఞతకు వగచి మహమ్మదువారిపదసరోజముల కెరగి దానులై పోయిరి. కాని లుబేద్ అనువాడు “నుమ్మ అబ నన నుమ్మనరజ” కనుబాముల పై కైతెను. దీక్షగా వీక్షించెను. టిడి ముంగల కొరిగెను. తరువాత నేలల బడిపోయెను. కాని యెంతకు ‘ఇది (ఖురాన్) పౌరుషేయము’ అని దురభిప్రాయమొనంగినాడు.

మహమ్మదువారి ట్టి మహాగ్రంథము రచించుట కాయన యేసాతశాలలోను శిక్షితుడు కా లేదు. అశిక్షితులకు సాధ్యముగాని లాక్షణిక మార్గము లిం దనేకములు గలవు.

“అల్ హందాలిల్లా హైరబ్బిల్ ఆలమిన్” అను ఖురానులోని మొదటి సూక్తమును క్రమాలూకారమును పెట్టుకొన్నగాని అరము కానేరదు. ఇట్లే గాయ త్రియుక్త మూలంకారమునఁ గలదు. (దీనివివరము నేను వ్రాసిన ఖురాన్ తెలుగు వ్యాఖ్యానమున విపులముగా వ్రాయఁబడినది.

దీనికి “దరీల్” అనేదరు. దరీల్ అనగా “శ్రుతి” అని యర్థము. స్మృతికి “హదీస్” అనేదరు. ఇది వేదమున వలెనే ప్రభుసమ్మితము. “యథే మాంవాచు” అనునట్లులుగానే ఖురానులోని మంత్రములు “ఖుల్ హు తల్లాహు అహద్” (ఓ మహమ్మద్) భగవంతుఁ డొక్కఁడని (నన్నుగూర్చి) చెప్పుము’ అని యాజ్ఞాపించినట్లు ప్రేరణారకమునఁ జెప్పఁబడినది. తక్కిన పారసీల జుద్ త్రస్తవల బైబిలునం దీమార్గ మగపడదు.

వేదమునకుఁ గల సంప్రదాయములు మార్గ

ములు చరిత్రములన్నియు ఖురానునకు సీపన్నాత్ర
 భేదమున సరిపోవుచున్నవి. ఖురానులో
 ముఖ్యముగా నలుగురు దేవతలు నిర్వచించబడి
 నారు.

ఇబ్రీల్ = బ్రహ్మ; మెకాయల్ = ఇంద్రుడు; ఇస్రా
 ఫీల్ = ఈశానుడు; ఇబ్రాయల్ = యముడు.

స్పెష్టికీని వేదమునకును బ్రహ్మ యెట్టివాఁడో
 ఖురానునకును మానవస్పెష్టికీని “జిబ్రీల్” అట్టి
 వాడు. ఒక్క ఖురానే గాక వేదములు నాలుగు
 వలనే “ఇంజీల్, తోరేత్, జబ్బూర్, పురఖాన్”
 అని నాలుగు - ఇంద్రుడు వర్షమున కధినాథుఁ
 డైవక్తే “మెకాయల్” మేఘాధిపతి వర్షములను
 కరువువాడు. ఈశానుడు = రుద్రుడు “మహా
 కాలో మహావల!” అనునట్లు “ఇస్రాఫీల్ ప్రళయ
 మును కలిగించువాడు. యమునివలెనే “ఇబ్రా
 యాల్ ప్రాణములను దీయవాడు.

యజ్ఞము (అర్చనము)నకు ఖుర్బానీ అని,
 దేవపూజకు “సమాజ్” అని యందురు. ఈ రెంటి
 టి వేదమునకువలెనే ఖురానులో “ఇన్నా అతొ
 యెనా” అను సూరయె “కానన్”లో మిక్కిలి ప్రా
 ముఖ్య మొనంగబడినది. కాని యీసీద్ధాంతము
 కొందు మహమ్మదీయ లొప్పకొనరు.

ఇబ్రీల్ క్రస్త్ర యగు బొరంగజేబునకు అన్న
 యవరారా” ఉపనిషత్తులు ఫారసీభాషలో తర్జు
 మాచేస సంకర్షమున ఖురానులోని ఆయత్.

“అల్ఫలామింజాలె కల్కీతాబెలారై భఫ్జీజీదహ”
 “ఇది (ఖురాన్)నే నెకరహస్యమైన గ్రంథము
 ముది యెత్తి తీసినాడను. ఆ రహస్యగ్రంథము
 నే నమయి వేదమునుండి ఖురాను తీయబడిన”
 ముందు ప్రతిపాదించినాడు. ఈ ప్రతిపాదన మా
 ఖురానుమీని సంహారమునకును గల కారణము

లలో నెకటిగా పరిణమించిన దని చారిత్రజ్ఞ
 లుదాహరించెడి.

ఏది యెట్లులైనను వేదమును ఖురానును భిన్న
 భిన్న మైన దేశములయందును భాషలయందును
 బయలుపెడలిన రెండు ఏకస్వరూపసాయజ్యములు
 గల స్వర్ణమాన వదార్థములే. రెండును ఒక
 చెట్టున పూచి కాచిన ఫలములే. రెండును నెకగని
 లో బయలుపెడలిన రత్నములే. సంపదస్వరము
 విపండితచేత పలికించినను లేక కలకంఠకంఠ “హార్
 నియము”చెంగటఁ గూర్చుండి యెలుఁగెత్తి పాడినను
 అది కోకిలకే అన్వయమగుచున్నది. నది ప్రవాహ
 వేగమున రెండుగాఁ జీలిపోయి వేలువేలు దేశము
 లకు పాఠి యాఘసంధరను పసుంధరగా మార్చి
 యుండవచ్చును. ఆ రెండు జలములు గ్రోలినతర్జు
 లిది మేఘములనుండి బాళిన వర్షజలము వెల్లువ
 లైన రెండుభాగము లని చెప్పకమానరు. ఇదే
 సమస్తవిశ్వమానవసమత్వమునకు మూలభిత్తి.
 ఇదే యీశ్వరాశయమును నెఱుంగు దుర్భిణీ
 యంత్రము. ఒకేభావము రెండుభాషలలో వలు
 కుట విపరీతముగాదు. అసంభవమునుగాదు. ఐర
 మేశ్వరుండుగు అల్లా సంస్కృతభాషలో వేదమును,
 అరబ్బీభాషలో ఖురానును. లోకకల్యాణార్థము
 నిర్వచించి యుండవచ్చును. కావుననే ఖురానులో
 “ఒరుకబిక్ ఉమ్మతీక్ ఇల్లా ఖిలాఫహనజీ” “ఏ
 మతమును నాదూత (ప్రవక్త) అనఁగా రసూల్
 (ఋషి) లేనిదే కాలేదు” అని స్పష్టముగా వాగొన
 బడినది. కావున వేదమునఁ జెల్కిన్న విశ్వా
 మిత్రుడు, మనుశ్చందనుడు మున్నగు ఋషులు
 మహమ్మదువారి వంటివారెయని యెఱుంగవల
 యును. మఱియు “లకుండినకుం పలియద్దీక్” అనఁగా
 “మయ్యేవ నకలం బాలం, మయినర్వ ప్రతిష్ఠితం”

అని లోకసంగ్రహార్థము నిర్వచించిన దీనిలో మత ద్వేషమునకు సంతమాత్ర మనకాత మియ్యలేదు.

ఈరితిగా ప్రాందవ వేదశాస్త్రములు నన్నిటికీ సమన్వయమగు గాథలన్నియు నిందు తు, చాలు తప్పిపోకుండ నందం దగఁజూచున్నవి. మఱియు విప్ర్యక్తములు ఆచారములుగూడ నెక్కటే.

ధరిస్తా = దేశత; కిరామక కాతెన్ = చిత్తశుశ్లులు; జన్నత్ = స్వర్ణము; దోజుత్ = నరకము; బుర్రాథ్ = కామ భోగము; జంజం = ఆకాశగంగ; కాఠర్ = అమృతము; పరీ = దేశ కన్య; పరియత్ = కర్మ; వహా = ఆచమనము; హూజ్ = భూజ మురాభావా = హూధి; జకాత్ = నానము; గోసుర్ = స్నానము; హజ్ = యాత్ర; పరీ = బుడి; వస్టిద్ = ఆలయము; రోజా = తీర్థవాసము; సియ్యత్ = సంకల్పము ప్రతము; సున్నత్ = నై మిత్తికకర్మము; ఇట్లే తక్కినవియు సెఱుంగవలయును.

౧౮ లోకములందు మైది ౭ ఆకాశములు. క్రింద ౭ భూములు. ౭ సముద్రములు. ౭ వారములు. వారములకేది మొదటిదియో అదే యెల్లవారికి మొదటిదిగా నున్నది. వంటా = మార్యునిదిసము. ఆదిత్యపాదము. ఇంటిలిషులో శవ్ కే = మార్యునిదిసము; దూః = కేవలము; హాథ్ = ఆత్మ లేక బ్రహ్మ; తనవ్యుక్ = ఆధ్యాత్మికవిద్య; ఇట్లే తక్కినవియు సెఱుంగ వలయును.

ఈరితిగా నేకారమునం దన్నియు సరిపోలు చున్నవి. ఇవి కేవలము పోలికలుగాక భాషాంతరీక రించిరా యను భ్రాంతి కలుగకపోదు.

ఇంక “ఖురాన్” ఏకేశ్వర ప్రతిపాదకత్వమున కై చాల తీవ్రసిద్ధాంతములు గావించినది. అట్లే వేదమునందలి యుపనిషత్తులు గూడ ఖండించినవి కాని వేదమునందలి మంత్రభాగ మంతయు అనేక దేశతోపాసనముల కాకర మగుటచేత కేవలము ఒకఁడే దేవుఁ డనుదివ్యభావము చెడిపోయినది. దీని పై చార్యులకులకాలమున దేవాలయముల బూతు బొమ్మలు, దేవునికి గర్భాధానాదిమానవసంబంధ

మైన యింద్రియలోలత్వములు ప్రతిపాదించఁబడినవి. ఇట్టి పామరజనరంజకమైన కర్మను ఖురాన్ మిక్కిలి గర్హించున్నది.

“మసీదు” ఇంచుమించు శివాలయమును పోలి యున్నది. శివాలయములోని లింగము స్తంభాకార ముగ నున్నదానిని సామాన్యముగా మసీదున కిరు పార్శ్వముల నెత్తఁబడు స్తంభములుగను, చంద్ర ధ్వజాలు మహమ్మదీయులు, చంద్రమాఁడు ఈశ్వ రుడు, జటాజూటధారియైన ఫాలాత్మునినెత్తి నెత్తిన నెలయును, “ఫాణూ రుద్ర ఉమాఽతిః” ఉమాఽతిని, ఫాణుః = స్తంభముగాను పోల్చి చిత్రించినచో నది చంద్రధ్వజ మని వేఱుగ దానిని నిరూపింపనక్కఱ లేదు.

ఇంక ఖురాన్ వేదము ఒక్క యీశ్వరమన నమున తక్కు తక్కినవానినన్నిటిలోను సమన్వయ మగు చున్నది.

ఖురానులో మొదటి ఆయత్ ఖుక్కు-

“అల్ హందొలిల్లా హైరబ్బిల్ ఆలమిన్” అని. వేదములో మొదటి ఖుక్కు-

“అగ్నిమిశే పురోహితం” అని ప్రారంభించఁ బడినది. అనఁగా.

ఓ అల్లా ! కీట ప్రాత్రము.. ౧

ఓ అగ్ని ! కీట ప్రాత్రము ౨

అని వివరబడుచున్నది. అయిన నిది యొకే అర్థమునందున్నను “అల్లా” అగ్ని అనుటలో చాల భేద మేర్పడుచున్నది. కాని ఈయగ్నికి ఆర్యసమా జమున దయానందఁ డీశ్వరఁడమైన యథాసాన మున్న సాధించినాఁడు.

ఖురాను కేవల నిరాకార నిరంజన నిర్వికారు డైన ఈశ్వరుడు తక్కు రెండనవస్త్ర వేదియు సీత్యర త్వమున కర్మము గాదని సిద్ధాంతీకరించినది. దాని

వెవ్వరును కాదనఁ జాలరుగాని కొన్నిగాఢలవలన అగ్నిని వేదములు పూజించుట కాధారము లగఁగడు చున్నవి.

అగ్ని సంవభూతములలో నెకటి గాఁగలదు. దానికై మన మిష్పడు ఖండనముండనములు గావించ బూనుకొనలేదు. అగ్ని “తేజస్సు గల”దను ఆధ్యాత్మికభావమున నమన్వయము జేసికొనునెడల, ఖురానులో “మోసే”గారి కీశ్వరుడు అగ్నిరూపమున సాక్షాత్కారమైనాడు. ఆ మోసేగారు తనశిష్యుల కీశ్వరసందర్శనము సేయఁపవలసివచ్చిన సందర్భమున అగ్నినే చూడవలసివచ్చినది. మఱియు ఇబ్రాహీం ఖలీలుల్లాగారిని నమ్రూద్ అగ్నిగుండమున షడవేసినప్పుడు అగ్ని ఆరామమై పువ్వలతో నిండి పోయినది” ఇట్లే మఱికొన్నిగలవు. ఇప్పటికిని వివిధ మైన మసీదులలో అగరుసాంబ్రాణిచే ప్రజ్వలత మైన అగ్నియందుట కాక్షేపణములేదు. ప్రతి షండుగరును మహమ్మదీయులు “అల్లా, మహమ్మద్, ఫాతిమా అలీ, హసన్, హుసేన్, శిథానే షీర్, మున్నగవారికి అనేక వక్వాన్నములు ఫలములు నైవేద్యము (ఫాతేమా) పెట్టినప్పుడు, అగ్ని లేకుండ ఆ సమారాధనము సాగనేరదు. ఇదేగాక ఒక సదాచారము—షీర్ షండుగనాడు త్రొక్కు అగ్నిగుండమున కాళ్లు కాలవనుట ప్రత్యక్షము.

ఇట్లే తక్కినవియు నెఱుంగవలయును. మఱియు వేదమున కథలున్నయట్లే ఖురానులోను పూర్వపు కథ లున్నవి. వేదములో వసిష్ఠవిశ్వామిత్రుల తిట్లు లున్నట్లే ఖురానులో “అబూజహల్”ను తిట్టిన మంత్రములు గలవు. పింగళనాగుడు మొదలగువారు వేదమునకు ఛందము గలదనినట్లే కొందఱు ఖురాను నకును ఛందముగలదని భావించురు. అది మహమ్మదీయమతము ఒప్పుకొనదు— ఖురాను పౌరుషేయ మగునను ప్రసంగము రాఁగూడ దని భావము. వేదమునందు

“సీలతోయద మధ్యస్థాద్విద్యుల్లేఖేన భాస్వరా” అను అనుష్టుప్ లున్నట్లే ఖురానులో గూడ నగవడుచున్నవి చూడఁడు.

“ఇన్నఅతోనకల్ కానర్ ఫనల్ లైరబైకవన్ హాక్” ఇట్టి ప్రమాణము లెన్నియో గలవు. దీనినిబట్టి యీ రెండును ఒకే యీశ్వరఁడనికల్పిత మగు శబ్దము లని (వేదము లని) నమర్థింపవచ్చును. లేనిచో రెండు భిన్నమైన భాషలు ఉదయాస్తావలముల వంటి యెడమైన భాషలలో నెక లక్షణలక్షిత మైన ఛందము లుండుట సాధ్యము గాదు. ఈ షడ్ధతి అరబ్బీలో తక్కిన యే భాషాగ్రంథమునందును అగఁగడదు. వేదభాష యెట్టిదో ఖురాను భాషయును అట్టిదే - అనఁగా అనన్యసామాన్య మని భావము.

ప్ర పంచము

భవిష్యోపనిషత్ రామసోమయాజులు గారు

జ్యో నమూర్తుల కందరు - నము లటంచు,
దెలుఁద, ననుధను గల యెల్ల-స్థలములకును,
గిరిజాలము బంచుచు - నరుణమూర్తి
తేత బంగరువెల్గు ధ-రించి వచ్చె.

తనదు బంట్ల వివాహము, - ధర్మజనుల
కరవుబాధ, మహాపాతకములు, మరచి,
యధ్వవిజయ నముద్రాన - నోలలాడి
కన్నుఁగానక వర్తించె - త్వోవిభుండు.

ప్రేమ తత్వము

మ. సూర్యనారాయణశాస్త్రి గారు

ప్రేమ ప్రకంస

ప్రథమ భాగము

ప్రసంగమము: డు సత్య, జ్ఞానానంతాత్మ, డఖిలజగదుదయలయ
స్థానం డగువరమాత్ముని, ధ్యానించి మదాత్మ, ప్రేమతత్వ మొనర్తున్.

చ. సకలజగంబు దేనికి వశంవద మై / యలరారు, దేనిలో
నకుటించి తవృత్తుల నిజాకృతు / లారయవచ్చు, దేనిచే
నెకని కొకండు కట్టువడు / నుల్లమునం దకలంకవృత్తి, న
య్యకలున మైన ప్రేమ మొక / డడ్డుతత్వ జిగ్ఘా వయ్యెడిన్.

ఉ. కామితభోగభాజన మ/కాంక్షితదైవవిపాకపాత్రమున్
దామనవృత్తి రాజసగుణానితి సాత్త్వికవర్తనత్రయా
ధామము లోకమానసపదస్థిరనిత్యనివాస మైనయా
ప్రేమ మొకండాచిత్రము విగ్ధన్నగతిన్ జగ మాక్రమించెడిన్.

చ. అవని బిహీలికాదిమను / జాంతము జన్మము లెత్తినట్టి జం
తువుల శరీరబోషణవి/నోదవిధాన విరోధసఖ్యభాం
ధవవరితాపముఖ్యచరిత్రంబు పరామనించి చూడ ని
క్కువముగ దాని కంతకును / గూరిమి కారణ ఘంతుఁ దోవదే?

చ. మన నయకోవిదుల్ తెలివి / మాలినవాని గఁ జూచి లెక్క చే
యని పశువక్షికిటకము / లన్నియు నోరును వాయి లేక బీ
వన మొనరించునట్లు కనవచ్చుచు / నున్నను, వానిచేట్టలన్
గనుగొనఁ ప్రేమ ముట్టివడు / నైపుణి యెంతయుఁ దోవ కండునో?

సీ. ఎప్పు డెక్కడ కేని / నెడఁబాయ కెరలకై - చనుచుండు పక్షుల / జలయందు
దొరకినయెర వరన్నరము సంఘోరుగాఁ - జవిచూచు పక్షుల / జంటలందు
వలపించు ముక్కుగూ/ర్వుల తెక్కదార్పుల - గ్రీడించుపక్షుల / జోడులందుఁ
దమకించు పిలుపుఁగూ/రిల సంజకడ గూండ్ల - కడఁ గూడు పక్షుల / కవలయందు.

గీ. గూండ్ల ముంగిండ్లఁ దల్లల/కొఱకు సంజ, వేళలం గూయుపక్షుల / పిల్లలందుఁ
గాంచువారల కన్నుల / కఱపు దీక్ష, ప్రేమదేవత సాక్షాత్కరించు గాదె?

సీ. బారులు పీరి యంబరపీఠి వేడ్కమై - విహించుచుండెడి / విహంగములను,
దమలోన నొకటి బు/ధములోనఁ జక్కచో - నడలు చార్చుచునుండు / సంజముల,
గుడ్లు పెట్టుట కనుకూలంబుగా గూండ్ల - కట్టచుండెడిబోతు/పెట్టజతల,

- నాగుష్ట పొదిగెడి / యాండుపిట్టల కెర - కొని వచ్చి యిచ్చు శత్రుతములను,
 గీ. జక్కగాఁ జూచిన విహంగ / జాతులందు - నైకమత్య విధానంబు / నధికమైతి
 సహజసంసారసుఖలాలసత్వ మెల్లఁ, గన్నులకుఁ బండు వగునట్లు / కానరాదె?
 సీ. తల్లిపిల్లలలోని / తమకంబు గోమహి-ప్యాదిజంతువులందు / సరయవచ్చు
 బ్రాణసంతోషప్రకటానురాగంబు - హరిణాదిమృగముల / సరయవచ్చు
 చిన్నపెద్దలలోని / ప్రేమ యారణ్యక - కరిసంఘములయందుఁ / గాంచవచ్చు
 నాత్మజాతిప్రసిద్ధానురాగరసంబు - వానరంబులయందుఁ / గానవచ్చు,
 గీ. మఱియు నిది యెల్ల సర్వసామాన్య మగుచు, స్పష్టపడుఁ గాదె చూడఁడి / నృప్తిమహిమ!
 వానికూర్మియె యట్లు లేపారుచుండ, మానవప్రేమ మింక సామాన్య మగునె?
 ఉ. వీనులు గన్నులు దనకు / వేగులవా రయి వార్త చెల్లు; సే
 నానియుఁ గాముఁ డాపరిజన్మంబును మున్నరుదేరఁ బ్రేమభూ
 జాని జగీష వెల్వడి యసాధ్యపదంబుల గెల్చి పూనిమై
 మానసరాజధానికి నమస్తనుభారముఁ జేర్చు నెల్లడన్.
 చ. ఇది యది నాక యే దయన / నెందలి దైవను బొందఁ గోరుచో
 మొదలఁ దలంచు సామమున / ముట్టంగ నంతటఁ జూపు దానమున్
 బదపడి భేద మాపయిని / బట్టును దండము రాజనీతికో
 విదుఁ డగుప్రేమభూవరుఁ డభీష్టపదార్థము సేకరింపఁగన్.
 సీ. కనుకట్టవిద్య నేర్చినయట్టి మాయావి - కామినీకాముకఁ ఘటనదూత
 సంసారరథచక్రసంచారపురవీధి - బహువిధారాజ్ఞానోపాయవక్త
 శత్రుత్వమిత్రత్వ / శౌర్యసాహసవేటి - పాపపుణ్యముల నిత్యేషభూమి
 ఒహుళశృంగారహుళవశసూత్రధారుండు - షరమసూతోషనబ్రహ్మచారి
 గీ. విదగ్ధరసకావ్య / నాయక వేషధారి, దుఃఖసుఖముల నెఱుంగనిదోషకారి
 ధీరసహకారి వృత్తినిర్దోగ నాగ, మానవప్రేమ దేదీప్యమాన మగును.
 క. ఒక మంతయుఁ బ్రేమమయం, బగు ననఁగాఁ జెల్లుఁ గాని / యది యిది యనఁగాఁ
 దగు నొక్కో? షరిశీలిం, షరగఁ గూరిమి లేనియొక్కఁపనియుం గలదే?

అవతారిక

- చ. ఇది యొకచిత్తవృత్తి యని / యెంచిరి పెద్దలు గాని దీనినే
 యెద జనియించునట్టి బహు / వృత్తులమూలము గా వచింప రై,
 రదియును గాక దీని వివిధాకృతిచేట్లు నిర్వచింప రై,
 రది గద దీనిరూపు తెలియందగుచర్చకు మూల మయ్యెడిన్.
 గీ. ప్రేమ మొక్కటియే వేఱువేఱుకార, ణముల పెవ్వేఱు నామరూపములఁ జెందు,
 మట్టియొక్కట ధూళిజంబాలలోష్ఠ, కుంభకుఢ్యాదిసంజ్ఞలఁ / గూడినట్లు.

చ. గురుజనమందు భక్తియును, / గోమలియం దనురక్తి బంధుసో
దరులయెడం బ్రియత్వమును, / దాససూతాదుల వత్సలత్వము,
బరహితచిత్తులందును సమానమనస్కులయందు హర్ష మై
పరగుచుఁ బ్రేమ మొక్కడె వివర్తము లొందు విభిన్నరూప మై.

గీ. అట్లు వే ఆయు నెక్కడె యనంగఁ దగియు, వేటుపడనట్టి / యొక్కొక్క విధమునందు
మరల బహువిధ తారతమ్యంబు లొంది, ప్రేమ శాఖోపశాఖలై / వెలయుచుండు.

చ. కామిని గాఁగించుటను / గాదిలికూతును గాఁగించుటన్
ప్రేమము వేటువృత్తులఁ జగ్గించినవద్దతి, నట్లై యన్యకాం
తాముఖసోదరీవదన / తామరసంబులు చూచునాటియా
ప్రేమవిచిత్రవృత్తిపదవిం దలబోసిన, దానివృత్తి మా
యామహిమంబు దాని కిర / వైనమనంబు నెఱుంగఁ జాలునే?
యమనవచ్చుఁ, గోరినదియే లేన కల్పినయప్పు డట్టిదే
కామితనస్తు వొండు పరకాంక్షితమై లభియింపనప్పు డా
ప్రేమము తొందరదాని విడి / రెండవదానికె తత్తటిల్లు, నా
రా! మును దా సమానముగ / నర్పిలిఁ జూపిన వస్తుజాతమం
దేమయినం బదార్థ మొకఁ / డెట్లొ నశించిన నున్నవానిపైఁ
ప్రేముడి యంత యేక మయి / పేర్చిగఁ బోయినదానిమీఁదఁ బో
రామిని జూపు, నైనను దిరంబుగ నెందును నుండఁ బోక యీ
ప్రేమము చంచలం బయి చగ్గించు నటంచును గొంద ఆ దు, రి
దేమియు లేదు తాను పరిఁచియిన వస్తులమార్పుబట్టి యీ
ప్రేమము మాఱు నంచు వివరింతురు గొందఱు, మాఱిమాటికిన్
బూమెలు చాల్చుదీని కొక / పున్నెము నన్నెము మంచి చెడ్డ యు
న్నెమము లేదు నింద్యమున / నింద్యము సాధ్య మసాధ్య మొండుగాఁ
బ్రామిడియై తలంచి పయివ్రాలెడు; నెక్కనికై మఱొక్కనికై
బాములఁ బెట్టు; దీని నెద / నమ్మిన మోస మటంచుఁ గొందఱున్,
ప్రేమయె జీవయాత్ర నడపింపఁగ మూలము దాన నింద్రియ
స్తామము మోద మందు ననుచున్ మఱి కొందఱు నందు, లింత యే
లా ఘటి! తీగ తీసినకొలంబిని ఛొంక చలించు నన్నయా
సామెత నిక్క మయ్యె మనఁచర్చకు వచ్చిన ప్రేమఁ గూర్చి యె
ట్టిమహానీయచర్చ మది / కెక్కనె చూతము ప్రాజ్ఞకోటికిన్ !

(ఆ) శ్రీశైలి యమనావిహారము

పారిజాతాపహరణము — పాత్ర పోషణము

ఆంధ్ర కేష గి రి రా వు గా రు

సారస్వత సహజము

క. మాకోలది జానపదులకె, నీకవనపుకీవి? యెట్లునే కూడనట

దేవుకములకు? నాకథునీ, శీకరముల చెమ్మ? నంది! సింగయతిమ్మా!

చాటుభార్య

ఆంధ్ర ప్రబంధరాజములలో పారిజాతాపహరణ మొక యమూల్యమణి. దీనియందలి చవి, చక్కన — జవము, జీవము — గలుగు ఆంధ్ర తా వాసనల మిటాించి, కరిమశించు మృదుమధుర కవితక దనివి లీలఁ జూటకొని కవికుంజరులు — ‘ముక్కు లిమ్మనార్య ముద్దులకు’ — అను బిరుద మిడిరి. పారిజాతాపహరణ మాంధ్ర ప్రబంధశిరో మణి యని నానమ్మిక. ఎట్లందురా? ప్రథమ ప్రబంధ మగు మనుచరిత్రకు వస్త్రైక్యము లేదు. వసుచరిత్రకు వస్త్రువే లేదనుట యతికయోక్తి కాదు. ప్రబంధమున కనువగు వస్త్రువు, ఆ వస్త్రువునకుఁ దగిన యైక్యత పారిజాతాపహరణమున సిద్ధించినది. పూవునకుఁ దావి యట్నిన దన్నమాట. ఇందలి బిరుదులు తియ్యందనము చదువువారి కింపుఁ జేపు సంపాదించును. ఈ కవికమలాసనుని కావ్య శ్రవణచక్కనాచాతుర్య మపూర్వము. భాగవత భక్తమహాధములోని యేబదితోమ్మదవయధ్యాయమునందు మూడుశ్లోకములలో నలిలఘువుగ వర్ణించబడినకథావస్త్రువు నెంచి తీసి, వెంచి వెంచి, ముందుపెట్టి సుకుమార ప్రబంధముగఁ గ్రొత్తవెల్వ దొచ్చె. తులఁదూచి తిట్టినట్లు వాత్రినది, ఇందలి కథముల పొందిక. నోరూరునట్లు రసము చిల్లు రచనములు మూటకట్టి మురిపించుచుండు సులలి

తాంధ్ర పద ప్రయోగములు — రసాదంచితములు, అలంకారవిలసితములు నైనవర్ణనాచాతుర్యములు — ముక్కులిమ్మనార్యున కుగ్గుఁబాలతోఁ బెట్టినవి. మధ్యయుగకవులలోఁ గన్పట్టు సంస్కృతసమాస ములు యాడంబర మిం దంతగా లేదు. శ్రీకృష్ణుఁ డు సత్యభామ పోలయలుక తీర్పు ఘట్టమందలి స్వభావోక్తి కృష్ణరాములు తిలకించి ఎం తలరి యండునో! సమయానుగుణముగఁ జక్కని జాతీయములు లోకోక్తు లిముచ్చి స్వభావోక్తిని వర్ణించు కవులలో నితని కితండె సాటి. ఈతని కవిత్వమందలి సారస్వసారశ్యములు రామరాజభూషణాదులకు నైత మబ్బినవి కావు. ఒక విశేషము. అనేకాంధ్ర ప్రబంధములలో మందస్వతైన గానరాని సమ్మదిత పాత్ర సంపోషణ మీ గ్రంథమున సెబా నని శిరః కంపము చేయవలసివచ్చునట్లు నిర్వహించఁబడినది. నారదుఁడు, సత్యభామ, శ్రీ కృష్ణుఁడు — పారిజా తాపహరణమునఁ బ్రధానపాత్రలు. కథాస్థారం భమునందే ముఖ్యపాత్రలతోఁ బాఠకులకు స్నేహ ము కల్పించుట గొప్పకవిలక్షణము. కవిసాంప్ర దాయము కూడ. షేక్స్పియరు తన నాటకము లందుఁ బ్రధానాంకముననే ప్రధానపాత్రలకుఁ జదువరులతోఁ జనవు కల్పించు వనుట ఏత త్కవికృత నాటకపాఠకుల కనుభవ పునరుక్త మ

గును. ముక్క టిమ్మనార్యుడు కూడ బ్రథమా శ్వాముననే ప్రధానపాత్రలతో మనకు బరిచయము కల్పించియున్నాడు. ఈ పాత్రల స్వభావ పరిపోషణము కవి యెట్లు నిర్వహించినో ప్రత్యేకించి విమర్శించుకొందము.

నా ర దుఁడు.

నారదుడు కలహాశను డనుట జగమెఱిగిన విషయము. ఆతని కలహప్రియత్వ మిందు లెన్నగా జక్కగాఁ జెల్లితము. ఈ 'పోరోగిరము లిండిపోతు, శ్రీకృష్ణుడు రుక్మిణీకాంతగృహంబులో బాద మాడుచుండ నచ్చటి కరుడెంచి పారిజాతకుసుమరాజ మాతని కొనంగెను. ఆతం డది భోజనందన కిచ్చె. కయ్యము కల్పించుటకు 'నారివేరంపుడవనికి నందు దొరకినది. ఆతండు 'కలహనంభ్రమవరు డై' పారిజాతప్రసూనప్రభావము తెలియఁజెప్పి రుక్మిణితో నిట్లనియె- 'నేజిగొప్పును నీకునుమంబు దాల్చుటచే నవత్తులు వచ్చి నీ చరణసారసయగ్ధము నాశ్రయింతురు. ధవుఁ డటలేని కూర్చి జవ దాటుక నీ పలు కాదలించును. మనభావ డంతటితో నూరకుం డానా? లేదు. ఊరకుండువోఁ గలహబీజ మేది? స్తుతివాక్యములలోఁ గలహకారణములు మేకవించి- డ. చక్కనిదాన నంచు! నెలజవ్వని నంచు జగంబులోనఁ జే, రెక్కినదాన నంచుఁ బతి! యెంతయు నా కనురక్తుడంచుఁ దా, నిక్కచు విట్టవీఁగుచు గణింపదు కాంతల సత్య యింతకుక, స్రుక్కయన్నె సీమహిమ! నూచిన బోటులు విన్నవించినన్.

అని రుక్మిణీకిఁ గ్రోవజనకంబు లగు పలుకులు వచించినాడు. బౌరా! నారదునిచాకచక్రము! స్తుతివాక్యములలోఁ గూడఁ గలహము వర్జింపఁ దామె! ఇక నేమున్నది? అనుకొన్నంతయు నైనది.

ఈ వృత్తాంతము సత్యకుఁ జెలిసినది. ఆపె మూటి ముడిచినది. కంసారి కౌల్లమిఁదఁ బడి వేడికొనఁగా నాతనిశిరమును వామపాదమునఁ దొలగఁగొ ద్రొచినది. పారిజాతవృక్షమే తెత్తు నని శ్రీకృష్ణునిచే ననిపించినది. నారదునికలహబీజము లిట విత్తఁబడి మొల కెత్తినవి. మునీశ్వరుడు సత్యభామకుఁ గోపము చే తెత్తునట్లు నిందించి రుక్మిణీకృష్ణులకును నామెకును మనసులో రవరపలు పుట్టించినాడు. అంతలో నిలిచెనా? పారిజాతకనుమనంపాదనకై మురారి వృత్తారితోఁ గయ్యము చేయవలసి యందును. దీనంజేసి ఇంద్రునకును గృష్ణునకును గూడ నారదుడే తోరు కల్పించినాఁ డనవచ్చును గదా! ఒకటికి రెండు కల్పించిన నారదునిబుద్ధి నైకద్య మే మని కొనియాడఁగలము?

చిత్రము కనుడు. రుక్మిణీకాంతగృహములో సత్యను నోరికొలందు లాదిన నారదుడే సాత్రాజితి కావించిన యతిశయత్యాగము లందికొని, వందేరము లారగించి, త్రేపులు ద్రేచుచు- 'నతుల ప్రాధవవైభవోన్నతుల ప్రోవై యిట్లు వర్తించు నినుం బోలం గల రబ్బగంధు లన మిట' యెందు సాత్రాజితి!'-అని మొగమిచ్చు మాటలాడెను. 'ఎప్పుట' కెయ్యది ప్రస్తుత మున్నటి కామాట లాడు'-నారదుని నమయోచితకార్యనిర్వహణవైదుష్య మెంత నేర్పుతోఁ గవి చిత్రించినాఁడో కంటిరా? సత్యను ముఖస్తుతి చేయుకాలమునందే- 'అని కైసం' బతి నిన్నుఁ బాసి చనునో'-యని సాభిప్రాయముగా వచించి కృష్ణునితో నాకమున కామకూడఁ బోవునట్లు బొసంగించెను. మొల కెత్తినకలహబీజ మిట చెట్టయి కాచి పూచి ఫలించినది. స్తుతిలోఁ గలహకారణములు మేకవించుటయే నారదుని చాకచక్రము. అదియే ఆతఁడొనర్చు చమత్కారము.

పారిజాతతరువు దెచ్చినవదంబడి నారదుడు
 తిరిగి వచ్చి - 'హేమనిభగాత్రి! నీ భాగ్య మేమి
 చెప్ప! అని సత్యను సన్నుతిచేసి, ఆమెచే బుణ్యక
 వ్రతమును జేయించి, వ్రతదక్షిణగా నామెవలన
 గృష్ణుని గ్రహించి, యతనిచే వెడలగు పనుల
 జేయించి యెల్లరయుల్లంబుల హాస్యము దొప్పదో
 గించె. ఐరమభాగవతశిరోమణియు, భక్తాగ్రేసరు
 డును నగునారదుడు సప్తటాల కట్టినరౌచ్య
 కాని నిక్కంపు మనముతో గాదు. ఆతండు
 మొక్కవోని భక్తుఁ డనుటకు రుక్మిణీసద్యమునను,
 పుణ్యకవ్రతానంతరమునను శ్రీ కృష్ణభగవానుని
 స్తుతించినవద్యములే చాలును.

కాని, యొక్కవిషయమున నారదునిస్వభావ
 విచిత్రమునం దనొచ్చిత్యము కనిపించుచున్నది.
 ఏది యందురా? పారిజాత వ్రథావము రుక్మిణితో
 వల్లించు నెడ నారదుడు.

మ. అలిగిలాలక! నీవు నీవతి రహస్యకీడ వ్రండు
 చే, లలతాంతాయుధసంగరంబునకు నుల్లాసంబు
 గల్పించును, జ్వలదీపాంకురమై రతిశ్రమతనూసం
 తా భారాళి, రృలపంబు ల్దొలగింపగా సుర
 ద్విరుంజలు నిచ్చాగతిన్.

అటు అనొచ్చిత్యముగను నసమంజసముగను
 ముది. ఈ మాటలు మునులనోటనుండి రాదగినవి
 కావు భార్యాభర్తల యెదుట నారదుని వంటి
 వంశాశ్రుపారంగతుఁ డిట్టి యనభ్యశృంగారవచ
 నులచ్చరించెనుట అనాగరకము కదా! ఈగుట్ట
 ముక్కుతిమ్మన్న నారదునిస్వభావవిరోధ
 ము చెడగొట్టి పప్పులో గాలు వైచె ననుటలో
 సందేహము లేదు. పాత్రపోషణమునం దీకవి
 గాంచినవలె ప మిది యొక్కలే.

(సారము.) నారదుని కలహాప్రియుని గా,

'ఎప్పటి కెయ్యది ప్రస్తుత మప్పటి కామాట లాడి'
 సమయోచితముగ గాత్యము నిర్వహించుకొనుట
 యందు నిపుణుగా, భక్తాగ్రగణ్యుగా, తిమ్మ
 నార్యుఁ డతిచాకచక్యముతో జిత్రించియున్నాడు.
 పారిజాతాపహరణమునందు రణభోజనునిపాత్ర
 ప్రధానమైనది. ఇందలి కథాకల్పనకు నాతఁడే
 సూత్రధారుడు. ఆతఁడు లేనిచో గథయే లేదు.

సత్యభామ

సత్యభామ రాజసికగుణము గలస్త్రీరత్నము.
 'కులమును రూపము న్మగనికూరిమియుం గలది.'
 సౌందర్యవతి. మానవతి. మహానీయ సౌభాగ్య
 వతి. కాపుసనే నారదుఁ డాడిన మాటలు విని
 లాఠిదేవేరులు చల్లచల్లగ సూరకున్నను మానవతి
 యగు సత్య "వేటు వడ్డ యరగాంగనయంబోలె,
 నేయి వోయ భగ్గని దరికొన్న భీషణానూతన.
 కీల యనంగ లేచి" నారదుడు 'అతులమహాను
 భావ మని యద్విరి' యచ్యుతునకు సూడిదగా
 నిచ్చుగాక; 'తా నతఁడు ప్రియంబు గల్గునెడ
 కర్పణచేసినఁ జేసెగాక; ఆ మరకరిపేలుపుంధవసి
 మమ్ము దలంపఁగ నేల?" యని చిట్టు వగచినది.
 రుక్మిణి యనక 'ప్రియంబు గల్గునెడ' కని భోజ
 నందననుగూర్చి పట్టుటచే సత్యకు నామెయొడ
 గలుగు చూపోపమి యగ్రము తెల్లమగును.
 'మమ్ము' అను గౌరవార్థకబహువచన ప్రయోగముచే
 నామె రాజసికగుణము తెలియ నయ్యెడిని.

ఆమెకుఁ గృష్ణునిపై గిరుక వొడమినది.
 'ధూర్తగోపాలుఁడని మగనిం దూలనాడినది.
 'శరదంబుదచలచిత్తులు పురుషు లన్నది. 'ఆహా!
 యిట్టిమాటలు చెప్తల విసంబడియుఁ బ్రాణము
 దాల్చెద మేన నింతగా, నోచితి నింక నెట్టివి కనుం
 గొన నున్నదానో" - యని యనగములకుఁ దలంకి

నది. ఆమెకోపము క్రమముగా నెట్లగల మగు చున్నదో కనుడు. మరల సంతలో భర్తృప్రేమ తలంచుకొన్నది. వగల మిగుల నెగిలినది. 'మానిన చీర గట్టికొని, నిరస్తభూమి యై'— 'చీరకటింజిక కంకటిపై గాఢమనోజవిషాదవేదనచే' బారలినది. ఇదంతయు నెందులకు? తనకు నలుగురిలో నలునుఁదనము వచ్చిన దని, ఈసందర్భమున స్త్రీజన సహజంబు లగు అసూయాదిగుణములు కూర్పు నేర్పుతో కవి మనోహరముగ వెల్వలించియున్నాఁడు.

కృష్ణుఁడు సత్రాజిత్తనయ నెన్నియో యీతలు ననునయించెను. పాటలగంధికోపభరము దీర్చు జాలక 'మృదువల్లవకోమలతత్త్వదద్వయీపాటల కాంతిమాళిమఃశివం క్షితి వన్నెవెట్ట నాజగన్నాటకసూత్రధారి' మ్రొక్కెను. రజోగుణవృధానయగు సత్య 'జలజాతాననవాసవాదిసురపూజా భాజనంబై తనర్పు లతాంతాయుధు కన్నతృప్తి శిరము వామపాదంబున దొలగంద్రోచె.' ఆహా! రాజసమా! జగన్నాటకసూత్రధారి, లతాంతాయుధు కన్నతృప్తి నీకు మ్రొక్కిననునీదొరతనంపు నీటు రవ్వంతైన సరే తగ్గించుకొంటివి కాదుగదా! సత్యభామ స్వాభిమానసంరక్షణప్రియత్వము, స్త్రీ సహజ మగు నసూయయు నిచ్చోడ బ్రదర్శితము.

కృష్ణభగవానునివాక్యము లామెను నూటట పుచ్చలేదు. అనినది నిందింప దొరకొన్నది. పసుల కాపరికి భావజమర్మకర్మములు తెలియ వన్నది. 'మాయలు నీకు వెన్నతోడఁ బెట్టినవి.' ఇంకీటు నిను నమ్మును. అన్నది. 'మానరహిత మైనబ్రదుకు మానిని కేలా?' అని ఆత్మగౌరవనాశనమునకై వగచినది. 'నను నెవ్వరిగాఁ జూచితివి' అని మరల రాజసము మెఱపించినది. అంతలోఁ జూపోపమి వెంపుచే నామెకు విచారము గల్గినది.

స్త్రీలకుఁ గన్నీ రాయుధమునంటి కదా! గానిలి యెడ్చినది. సరకాసురదమనుఁ జామెకుఁ బూర్తిగ లొంగిపోయి నెయ్యముఁ దియ్యముఁ దోఁపఁ 'పారి జాత వృతుంబునే తెచ్చి నీవెరటిఁజెట్టుగ నాటించుఁ బెంపుఁ గనుము' అన్నాఁడు. అంత సత్యామానిని 'నీవెలకెవోలెం గనువట్టె.' అమె సంతృప్తి చెంది నది. నాకునకు మజ్జనభోజనాదులు యథావిధిగ నల్పినది. చిన్ని సంతృప్తి కై నను స్త్రీలు పెను వంతఁగఁగి యంతలో మరల నూఁజిట్లుట స్త్రీజన స్వభావసిద్ధము. మఱియుఁ జీటికి మాటికిఁ జిట్టు బుట్టు మనువా రీత్రుటిలోఁ బొగడ్లకుఁ బొంగిపోవుదురు. లతాంత మాత్రమునకే మూతి ముడిచిన సత్య మరల సంతలో సంతసించినది. ఆలుమగల యలుక 'అద్వమూఁద పెసరగింజ నిలుచునంత కాల ముండునని సామెత. అట్లే సత్య కృష్ణుని దూఱియుఁ దన్నియుఁ బాలిజాతపాదపము తెత్తి ననుటతోడనే హెచ్చుగా మెచ్చుకొన్నది. అందుచే నామె అల్పసంకోషి యని వచింపవచ్చును. రుక్మిణీ సదనంబునఁ దన్నుఁ దూలనాశిననారదుఁడే తన్ను పొగడిన వెంటనే సత్య పొంగిపోయినది. దీనిచే నామె అమాయకురాలని నిర్ధారణచేయవచ్చును. నారదనకు సత్కృతము. లొనర్పుటచే నామె బ్రాహ్మణధర్మియు, నుదాత్తగుణములును తెలియ నయ్యెడిది.

స్త్రీకృష్ణుఁడు సురతరుపు పెకలించినపుడు సందనపాలురు వారిందిరి. వారికిఁ గృష్ణుఁడు జవాబీ వలసి యండగాఁ దనకార్యము నెగిన దను గర్వముతో, తనముద్దు చెల్లిన దను సహంభావముతో— 'ఏమో వచింపఁబూను హృదయేశ్వరుని గర సంజ్ఞ మాన్పి'— సురేశ్వరవనపాలకులతో సత్య— 'వారికి బాడవిన యీదివ్యభూరుహమున కింద్రాశి

యెవ్వతే? ఇంకొక డెవ్వడు? ఇందిరను గొన్నభము నెవ్వడు చేశానె అతడే దీని కథికారి. తేకతేరయిది యేమి యొకరిసామ్రో? అన్నది. అంతతోబాకే—

‘ఇది నాదువిభునిచే నీ వదాన్యనగుంబు

మొడియించుకొని యేగుచున్నదాన’-

అన్నది. తిలకించితిరా సత్యగర్వము? విశేష మేమనగా శ్రీకృష్ణుని ‘సత్యభామావిధేయ’ డన్నది. ఆమెగర్వము సోడుమున్నది. ఆమెయహం భావము ఆకాశ మంటనది.

నారదునివంపున బుణ్యక ప్రతము నల్లుటచే నామె ప్రతనిష్ఠ సదాచారసంపత్తి గలది యని ప్రస్తుట మగును. సురమునీశ్వరుడు నాభుని ధారోదకపూర్వకముగ దాన మొనర్చుమని యనిన తోడనే సత్యభామ - ‘మధుకైటభమర్దన! చిత్త గుచితే మునివతిమాట? - అన్నది. భావము వెలి తువ్వక, మర్మము చెడక, నోరు వెలితిచేసికొనక. తన భావానుగుణముగ నాభుని ఒప్పుకోలు వడసి నది, ఏమి! ఆమె తెలివి తేటలు!

(పారము) సత్యభామ ఆశ్చర్యకారవము గలది. మానవతరజోగుణప్రాధాన్యముగలకాంతారత్నము. శ్రీలకు సహజముగ నవతలయెడఁగల అనూయాది గుణములు గలది. అల్పసంతోషి. అమాయకు కాదు. బ్రాహ్మణభక్తి గలది. సువ్రత. సదా చారిణి. గర్వము కలది. అహంభావముకూడఁ గలది. కృష్ణుని మన్ననలఁ గన్నది. తెలివి తేటలు గలది. ఇట్టి విశేషగుణములు నేర్పుతో మెలఁకునతో వ్దించి వివరించిన నందితీమ్మనార్యుని విశేష శేముషీ ధురంధరత్వము నిరుపమానము కదా!

శ్రీకృష్ణుడు

శ్రీకృష్ణుడు శృంగారపురుషుడు. రసిక శిఖామణి. అతడు సత్యభామ ననునయించుటకై

ఁబన్నిన మాయలు, సత్పిస, సరసములు, వచించిన ముద్దుమాటలు, ఒనర్చిన కృత్యములు, నాతని రసి కత్వము, శృంగారరసస్వరూపవిజ్ఞానము వేయినోళ్ల వెల్లడిచేయుచున్నవి. ‘నయగారపుం బ్రియములు, మొగమిచ్చమాట’ లాడి సత్య ననునయింపఁ జూచె ను. సత్య యెందు కలిగినదో తనకుఁ దెలిసియున్నను ఏమియు నెఱుంగనివానివలె ‘మైశోడపు లేల ధరింపవు’ - అని పృచ్ఛించెను. చూచితిరా ‘మురారి మాయాకల్పనాచాతురి! శతథా సహస్రథా కీర్తింపవలసి యున్నది. కోపోపశమనమునకై ఆమెను బతిమాలెను. చివరకు మొక్కెను. అప్పుడైన సత్య భామ కోపాగ్ని చల్లఁగదా? లేదు. ‘చేరలుకం జెంది యామె పురుషోత్తమును త్రమాంగము వామ పాదముతోఁ దన్నినది. దానిఁ గృష్ణుడు గ్రుడ్లెట్టి చేసెనా? మండిపడెనా? లేదు. లేదు. రసికజన శిఖామణి, ‘భావజమర్మకర్మము లెఱంగిన వసుల కాపరి, ‘శృంగారరసస్వరూప మెఱంగిన వీటి యగు అతఁ డక్షల చేయును? ప్రత్యగ్ ‘శిశివకుసుమ కోమలనుధామయోక్తుల’-

చ. నను భవదీయధానుని మనంబున నెయ్యపుఁ గిన్నఁ బూని తాఁ చినయది నాకు మన్ననయ ! చెల్లెగు నీడవల్లకంబు. మ, త్రనుపులకాగ్ర కంటకవితానమురొఁగిన నొచ్చునంచు నే,ననియెద నల్క-మానపు గదా యింకొనైక సరాళికుంతలా! అని యనునయించి పారిజాతపాదవము దెచ్చి సత్య భామకేళివనమలో నాటుదు నని ప్రతిన యొన ర్చెను. చిత్త మారయఁడు. సత్యభామ నెయ్యపుఁ గిన్నఁ బూనినదంట. బౌరా! కృష్ణుని గడును మాటలు! కోపము ప్రసాదముగాఁ దీసికొనుట యందు మురారి దిట్ట. కోపము ప్రసాదముగ స్వీకరిం చుటయే కోపాగ్ని చల్లార్చుటకు, తద్వేగము తగ్గిం

చుటకు ముఖ్యసాధనము. ఇట్టి సాధనము స్వాధీనములో నుంచుకొనినకంసారి ఎంతటి మాయాకల్పనాచతురుడో, గడుసువాడో యోచింపుడు. ఈ ఘట్టమునందలి శ్రీకృష్ణుని శృంగారవిలాసరహస్యజ్ఞానము, మాయాకల్పనాచతుర్వము, గడుసుదన మనదృశ్యముగాఁ జెల్లింపఁబడినది.

స్వర్గయాత్రకుఁ బోవుచుఁ దనకాంతకు విశేష వస్తు వర్ణనలు చేయుటచే నాతఁడు సత్యభామాప్రియుఁ డని తేటతెల్ల మగును. పారిజాతావహరణమునకై ప్రియకాంత వేగించుచున్నను సందన వనములోఁ గొంతకాలము విహరించుటచే నాతని క్రీడాప్రియత్వము తెలియవచ్చెడిని. సముద్రము వలె సురసైన్యము దన్ను చుట్టుముట్టినను వెనుకంజ వేయక తా నొక్కడే నిలిచి నిశ్చలధైర్యముతో నిర్విద్రసాహసముతోఁ బోరాడుటచే నాతఁడు మహా వీరుఁ డని నిర్ణయింపవచ్చును. ఇంద్రుఁ డోడి సాంగఁబడి మ్రొక్కిన కృష్ణుఁడు కృపార్ద్రచిత్తుఁ డై ఆతని వజ్ర మాతని కిచ్చె. పిఱికికండ లేని కడింది మగం డగుకంసారి - 'చంపఁ దగినయట్టిశత్రువు తన చేతఁ జిక్కెనేని పోసంగ మేలుచేసి పో మ్ము' - విశాలహృదయుఁ డనియు, సకరుణుం డనియు, దీనిచేఁ జెప్పఁజెల్లును. 'నీ మజంబలు కోరిన పారిజాతము చేకొంటిని' - అని నేరము సత్యభామపైఁ జెట్టి - 'వలసినచోఁ దీసికొమ్ము' - అని యింపు

నితో ననిన నరకాసురదమనునిఁ సంభాషణసమీచీనత, నాగరికత, గడుసుదనము ఏ మని కొని యాడఁగలము.

పారిజాతముతో నిజనగరి కేతెంచి దేవకీ వసుదేవులకు బలభద్రునకుఁ దక్కుఁ గలపెద్దలకు నమస్కరించె నని చెప్పుటచే శ్రీకృష్ణుని గురుజన భక్తి తెల్లడి యగును. పుణ్యకవలసందర్శమున నారదనుకుఁ దాను దాన మీయఁబడుట కొప్పుకో లిచ్చుటచే నాతని సుకుమార సరసశృంగార రసజ్ఞానప్రాగల్భ్యము తెల్ల మగును. నారదునింపున వెడఁగు పనులొనర్చుటచే నాతఁడు 'కపటనటనావరుం డనియు,' లీలామానుషశరీరుం డనియు, భక్తాభీష్ట ప్రదాత యనియు, బ్రాహ్మణభక్తిపరాయణుం డనియు స్ఫురించును.

(సారము) శ్రీకృష్ణుఁడు రసికజనశిఖామంత్రి. శృంగారవిలాసవిసోదవివక్షణుఁడు. 'సత్యభామా విధేయుఁడు,' మహావీరుఁడు. అ ట్నయ్య కృపార్ద్ర చిత్తుఁడు. మాయాకల్పనాచతురుఁడు. బ్రాహ్మణ భక్తి పరాయణుఁడు. క్రీడాప్రియుఁడు. గురుజన భక్తి కలుగువాఁడు. గడుసరి. విశేషించికాంతల కనునన్నల మెలఁగువాఁడు. ఇట్టి సందర్భోచిత పాత్ర సంపోషణ మనదృశ్యముగా నెనర్చి అంధ్ర ప్రబంధకవులకుఁ బూజ్యలింగమైన కవికుంజరుఁడు - ముక్కు లీమృనార్యున కొక్క నమస్కారము.

నీ తి భ వ న ము

క్రొత్త పల్లి నూర్య రావు గారు

ప్రథమ భూమిక - ముప్పది సో.పా.నములు

శ్రీకరు, సత్ప్రవాళరుచి, సింధురహస్తు సుమాళి నెవ్వడే
బ్రాకటభక్తి గొల్పినను / వాక్కులు నెమ్మదియబ్బు, భాగ్యల
శ్రీకరుణాకటాక్షమున / మేకొను వానిగృహంబు, శోకబా
ధాకలితంబుగా, కహరహంబును వర్ణిలు మేనుజానుగన్.

చ. ఒకనికి మేలు చేసి నన / యుండెడు రెన్నడు మాటుమేలు సే
తకుం గనరా దతండును గృతఘ్నండుగా జనదెంచినూడ నా
రికెడము పాదమూలమునఁ / బ్రీతిని గొన్న జలంబు మిన్న ము
ట్టి కడు శిరంబుతోడను గడిదిగ నిచ్చుట తారకాణ యా.

గీ. మంచివారి కొనర్చిన / మంచి తాతీ, మీఁదివ్రాలట్లు / స్థిరమగు; మేల్మీ లేని
వారి కొనరించినట్టి మే!ల్వారిమీఁది, వ్రాతకు సమానమగుఁ జూడ!రాదె యెందు.

గీ. పరువమ్మన లేమివచ్చిన / గరముఁ గట్ట మగును, ముదిమిని సుఖమును / నగును గట్ట
మరయమ యకాలమునఁబూచినట్టి పూత్ర, నాయకుఁడులేని సతీయావనంబు / నొకటి.

ఉ. క్షీరము లెంతకాఁదిన రుచిం బెడఁబాయు; నిర్దయు ల్పదా
చేరిక చేసినన్ వృదయసీమల కార్ద్రత గొంచురారు; న
ద్వారమదెంతచెడ్డను బ్ర!ధానగుణం బగు కూర్మి బోదు; వే
సారులు మాడ్చిన స్వడునె / శంఖము సాజపుడేజ మెప్పుడున్.

గీ. తడవతడవకును భగీరథ ప్రయత్న, మాచరించిన సమయమునందుఁ గాక
పనులుగా వెంత చిలవలు / పలవలేచి, క్రాలు చెట్టెని బండ్లద కాలమునను.

ఉ. మానధనుం డొకప్పు డవమానము సంభవమైన బ్రాణముల్
దాను ద్యజించుఁగాని తన / దాయకు లోపడఁబోడు; నిక్కమే
పూన నశక్యమైన బరువు న్దనపై నిడ తాతిదూల మే
మాను బగుక్కున నివ్వజి / యైనను బోవునుగాని నంగునే.

గీ. నీటికొలదిని తామర / నిల్చు గొలనఁ, జనుప్రకొలదిన్ జ్ఞానంబు / మెదపు సరుని
తపముకొలదిన్ యైశ్వర్య / మువగమించు, గులముకొలదిన్ యుండును / గుణముగూడ.

గీ. నజ్జనుల దర్శనంబును / జాలసేపు వారితో భాషణంబును / వారి బోధ
వినుటయును వారిగుణములు / వినుతీసేత, యను సుఖంబుగ వారితో / మనికి మేలు. ౯

గీ. దురనుల దర్శనంబును / దుఃఖమొనంగు, వాఁమాటలు వినుటయు / వారిగుణము
తెంచుటయు వారితోడ భాషించుటయును, వారితోఁగూడి మనుటయు / వసుధఁ గీడు. ౧౦

గీ. వరిమడికి నీరుపాటింజ / బ్రక్కనున్న, వచ్చికకుఁగూడ నాతేమ / బలుపు నిచ్చు
మంచివాఁడొక్కనికిఁ గాఁగ / మబ్బుగురియఁ, జెడ్డవారల పొలముల / చేటుతోదె? ౧౧

గీ. క్షీణిని మొలకెత్త బియ్యపు!గింజ ముఖ్యమైన, నుముకతోలంగిన / యేని మొలవ
దట్లె యెంతటి కఠున / కైనఁగాదు, గ్రహబలము దప్పియండినఁ / గార్యచయము. ౧౨

చ. మొగలినిజూడు పట్టతెగ / మూరెడు, తావికొంత; చిన్నదా
పొగడకొ? కాపునం దెగడఁబోలదు హీను లటంచు నెవ్వరిం
బొగడఁగరాదు పెద్దని సముద్రము బిందువునైన ముట్టఁగా
నగునె నమీషపుంజెలమఁయట్టులు పాంథుఁడు కప్పి తీరఁగన్. ౧౩

గీ. కొమ్మలును తెమ్మలును గల్గి / గుజ్జగా వనమున నిల్చినవెల్లె వృక్షములు గావు
చదురులో నిల్చి కమ్మలు / జదివి వక్కఁజను దెలియఁజెప్పఁజాలని / జనులుగాని. ౧౪

గీ. నెమలి పులివిప్పి యాడెడు!నేర్పుఁ జూచి, తొండపుంగోడి తాను శిఖండిన యని
చిట్టియాఁకల తోకెత్తిచేయు నృత్య, మల్లె దుష్కవి సత్కవి / ననుననించు. ౧౫

గీ. క్రోలుపులికి వచ్చినవ్యాధిఁ / గుదురఁబెట్టి, దానిచే మ్రింగఁబడిన వైద్యవరుసట్లు
చెల్చి యెఱుంగని చెనఁటికిఁ / జేయమేలు, తాల్చివై వైచు మృత్యాత్రభాతి యగును. ౧౬

గీ. అడఁగి మడఁగి యుండెడువాని / నజ్ఞుఁ డనుచు, నెన్ని యెదిరింజఁజూచుట / చిన్నతనము
మడవతలఁబాటు చిఱుచేఁజ / విడిచి తగిన, చేపకై నేచు కొంగ నీక్షింపరాదె. ౧౭

గీ. పట్టిపోయిన చెఱువును / వదలునీటి, పిట్టలట్టులు దుఃఖంపు!నేళ విడుచు
వారుగా, రుల్ల చెఱువును / వదలకండు, తామరను బోలువాచు బాంధవులుగాని. ౧౮

గీ. మంచివాఁ డెత్తువడినను / మంచివాఁడె, చెడ్డవాఁ డెప్పుడును దాను / జెడ్డవాఁడె
హేమపాత్రము చితికిన / హేమమె యగు, మట్టిపాత్రము చితికిన / మట్టియె యగు. ౧౯

ఉ. మానికఁ జేతఁ బట్టి యతిమాత్రపు లోక తగు నభిముంచినన్
మానెడెగాక నాల్గిందు / మానలు ముంజఁగరానియట్లె యె
వ్వారికి నెంతవిత్రమును / బ్రభవ మున్నను బూర్వజన్మక
ర్మానుగుణబెగాక యెఱువైనను నెక్కుడు మెక్కుఁ దక్కునే. ౨౦

గీ. తోడఁబుట్టినవారు బంధువులుగారు, తోడఁబుట్టెద వ్యాధియొత్తుకొనిపోవు
గొండపైఁబుట్టి వేర్వెల్ల కలును దెవులు, కడురుచును వానిబోలె జిక్కుదురు హితులు. ౨౧

గీ. ఇంట నిల్లాలుగలిగిన / నింటలేని, దేదియనులేదు కలుగదే / నేది లేదు
ఇంట నిల్లాలు వాయాడియేని నరున, కిల్లు గాదది పులిపొదఁగిల్లుగాని. ౨౨

క. తలవ్రాతయల్లై కలుగును, దలఁచినగతిఁ గలుగదుర వృథా మందమతీ!
నిలు, కల్పతరువు నడిగినఁ, గలుగుఁ దురదగొండికాయకాలము చెయిదిన్. ౨౩

చ. కినిసిన మానవాధములు / కేవలతులులు తాతిబీటకుం
బనుడఁ యింక; మధ్యముల / నచ్చును బోల్చుగఁ బొన్న బీటకుం
బనుడవచ్చు గూర్చు బ్రతి / వచ్చెద రుత్తము లమ్ము గ్రమ్ముగాఁ
దనిసిన నీటిబీటకు యథాస్థితి కప్పడె వారు వచ్చుటన్. ౨౪

గీ. తామరకు సంచచేయెడు / దాని విష్ణు, విష్ణుడే చేరుచుండును / నష్ట నష్టఁ
డెప్పుడును జేరుచుండు నీ / యిలను గాకి, రుద్రభూమిని శవమఁ జేరువిధ మొప్పు. ౨౫

చ. తనతలలో విషం బునికిఁ / దానె తలంచి నురుంగు ద్రాచు, వ
చ్చును భయ వింతలేక యొకచోటికిఁ బాటిగ నీరుకట్టై పం
చనము మనంబునం గలుగ / సందులగొందులఁ దూలు దుష్టఁ డెం
దును బయలెక్కి నజ్ఞనుండు / దోచును పంచన లేకపోవుటన్. ౨౬

గీ. రాజు నెకసిబ్బిలోఁ గవిరాజు నెక్క, సిబ్బిలో నూచి తూచినఁ / బ్రబ్బుఁ గవియె,
రాజు తనదేశమున నె / రవము గాంచుఁ, గాంచుఁ గవిరాజు నెకల ప్రపంచమునను. ౨౭

గీ. అరటి కగుఁ దనకాయయే / యముండు, వట్టి కఱటి కగు నజ్ఞుని పల్కు / కాల యముండు,
లోభి కగు ధర్మవన్నంబు / లుయముఁ, డర్థశోభి కగు ననువ్రతగాని / నుదతి యముండు. ౨౮

గీ. గంధపుంజెక్క యజగిపోఁగాక తన ను, గంధమును వీడఁబోదు జగత్ప్రసిద్ధ
దాతయగు రాజు ధనమెంత / తఱుంగనిమ్ము, తఱుంగనిండు మనంబు / నుదారగుణము. ౨౯

గీ. లక్ష్మీతోఁగూడ నచ్చుఁ జెల్వమును బంధు, జాలమును రూపశీఖయు / సత్కులంబు,
లక్ష్మీతోఁగూడఁ బోవుఁ జెల్వమును బంధు, జాలమును రూపశీఖయు / సత్కులంబు. ౩౦

గీ. చచ్చునందాక నవకృతిఁ / జల్పిలేని దుష్టు, లువకృతియే చల్చుదురు మహాత్ము;
లగుఁగదా! చెట్టుమొదలుటఁ / దెగనఱకెడు, వాని కొనఁగదె యిలఁ బడువఱకు నీడ. ౩౧

గ ద్య ము

ఇది సుప్రసిద్ధ విదూషిమహి “అవ్యయారు” రచించిన “వాక్కుండామ్” అను ద్రావిడసతీపుస్తకము
గొత్తపల్లి సూర్యరావు కావించిన యాంధ్రపరివర్తనము.

గుణగ విజయాదిత్యుని సాతలూరు తామ్రశాసనము*

కీర్తి కేసులగు కొమ్మజ్జాబు వేంకటలక్ష్మణరావు గారు, ఎమ్. ఏ.

ఈ శాసనము కొంతకాలము క్రిందఁ గృష్ణా జిల్లా, బండరు తాలూకాలోని సాతలూరు గ్రామమున పాటిదిబ్బ త్రవ్వచుండఁగా దొరకెను. ఇది యొక కుండలో భద్రముగాఁ బెట్టఁబడి యుండెను. ఇది యాంధ్రవత్రికాధిపతులైన శ్రీయుత కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులు గారి మూలమున నాకు లభించెను.

శాసన పద్యము.

శాసనమునందు నేడు రాగిరేకు లున్నవి. ఒక్కొక్కరేకు 9½ అంగుళములు పొడవు: 4 అంగుళములు వెడల్పు కలది. రేకులు దళసరముగ నుండును. మొదటి రేకనకుఁ బై వైపున నక్షరములు లేవు. చివర రేకనకుఁ గ్రిందివైపున అనఁగా రెండవ వైపున నెనిమిది యక్షరములు మాత్రము కలవు. మిగిలిన యన్ని రేకులమీఁద రెండువైపులను పూర్తిగ వ్రాత కలదు. ఒక్కొక్కవైపు ఏడవంతులు కలవు. 1, 2 రేకులమీఁద మాత్రము ఎనిమిదవీ పంక్తులు కలవు. ఈ యేడు రాగిరేకులును ఒక రాగికడియములో దూర్చఁబడి యుండెను. ఈ రాగికడియము వ్యాసము (D'anetre) 4½ అంగుళములు పొడవు. ఈ కడియమునకు నొక గుండ్రటి ముద్ర తగిలించఁబడి యున్నది. ముద్రయొక్క వ్యాసము 2½ అంగుళములు. దీనిపై వరాహ, అంకుశ, సూర్య, చంద్ర విగ్రహములును, 'త్రిభువనాంకుశే' యను అక్షరములును గలవు. ముద్రకు వెనుక ప్రక్క నందముగఁ జెక్కఁబడిన లక్ష్మీ,

వినాయక విగ్రహములు కడియమునకుఁ జెరియొక వైపునఁ గలవు. ఇంతవఱకుఁ గానవచ్చిన పూర్వ చాళుక్య ముద్ర లన్నిటిలో నిదియే మిక్కిలి యంద మైనదని నా యభిప్రాయము.

అక్షర స్వరూపము.

గుణగ విజయాదిత్యుని కాలములో రెండు విధములైన వ్రాతకత్తులుండెనని మనకుఁ దెలియును. ఒకటి అందమైన గుండ్రటికత్తు. రెండవది కుడి ప్రక్కకు వ్రాలిన 'ఏటవాలు'కత్తు. ఇందు మొదటిది జనాను రాగమునకుఁ బాత్రమైనది. సాధారణముగ నదియే వాడుకలోనుండును. రెండవకత్తు కొద్దిమంది మాత్రమే వ్రాయువారు. గుణగ విజయాదిత్యుని శాసనములలో ఈ సాతలూరు శాసనమును, మచిలీపట్టణము శాసనమును, గంటూరు, పోణంగి శాసనములును గుండ్రటికత్తులో వ్రాయఁబడినవి. తెలుఁగుభాషలోనున్న ఈరాజయొక్క నెల్లూరు శాసనములును గుండ్రటికత్తులోనే వ్రాయఁబడియున్నవి. ఇవి శిలాశాసనములు. ఉరుటూరు, పాములపాడు తామ్రశాసనములు రెండవకత్తులో వ్రాయఁబడినవి. అక్షరములు గుండ్రముగ వ్రాయు పద్ధతయే చాలకాలమువఱకు నిలిచి యుండినట్లు తెలియుచున్నది. మొదటి రాజరాజు కాలమువఱకుఁ గూడ ఈ శాసనమునందలి యక్షరముల పంటివే వాడుకలోఁ గలవు. కాలక్రమమున నక్షరస్వరూపము మాఱినను జనానురాగమును బడసిన కత్తు మాత్రము గుండ్రటిదే.

* సాతలూరుశాసనము రెండేండ్లుబూర్వము కీ. శే. కొ. లక్ష్మణరావుగారికి పరిశోధనమున కియబడినది. వారు పరిశోధించిన ప్రకాశమునం దాలస్యము గలిగినది. ఆ పరిశోధనను శ్రీయుత పల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు సరిచూచి పూర్తిచేసి ప్రకటించిరి.

ఈ శాసనమునందలి యక్షరములు ఈ రాజు యొక్క మచిలీపట్టణము తామ్రశాసనమునందలి యక్షరములను బోలి చాల నందముగ నున్నవి. కాని వ్రాయనకాడు మిక్కిలి యశ్రద్ధతో నక్షరముల వ్రాసినట్లు తోచుచున్నది. ప్రాతతపాలు చాల గలవు. దీర్ఘము లీయవలసినచోట్ల హ్రస్వముగ వ్రాసియు, హ్రస్వముగ వ్రాయవలసినచోట్ల దీర్ఘము లిచ్చియు, సున్నచుట్టవలసినచోట్ల మానియు, మానవలసినచోట్లచుట్టియు, నిట్టి ప్రాతపారపాటులు లేఖకుడు చాల చేసెను. ఇంతియకాక యితఁడు కొన్నికొన్నిచోట్ల సంస్కృతశబ్దవ్యూహమునుగూడ వరిగ గమనించినట్లు కనబడదు.

‘బు’ వ్రాయవలసినచోట ‘రి’ అని వ్రాయఁబడి యున్నది. ఈ శాసనమున ‘జ’కారము రెండు విధములుగ వ్రాయఁబడినది (౮, ౯ పంక్తులు కూడఁ దగును). ఆం దొక విధము ౮వ పంక్తిలో ‘దోగ రాజః’ అన్న చోటను, ౧౨వ పంక్తిలో ‘విజయాదిత్యః’ అన్న చోటను జూడ నగును. రెండవ విధము ౮ వ పంక్తిలో ‘జయసింధ్రహవల్లభః’ అన్నచోటను, ౯ వ పంక్తిలో ‘తస్మానుజః’ అన్న చోటను జూడనగును; ఇట్టి శాసనమునందంతటను జూచునది. ‘జయసింధ్రహ’లోని ‘జ’కారరూపము గుణగ విజయాదిత్యునికే బూర్వపు శాసనము లందును, రెండవరూపము విజయాదిత్యుని తరువాతి శాసనములందును వాడుకచేయఁబడినది. ఈ ‘జ’ అను అక్షరమునకు గుణగ విజయాదిత్యునికాలము మాన్యుకాలము. వెనుకటిరూపము ప్రాతగిలి కొత్త రూపము సాధువగుచుండిన కాలమది.

లేఖకుడు ‘ద’కార, ‘డ’కారములకు భేద మున్నముగ నీ శాసనమున జూపియన్నాడు.

ఇతర శాసనములలో నీ భేదమంతగ పాటించబడ లేదు. ౮గి వ పంక్తిలో ‘ద’, ‘డ’లు రెండు నెకేచోటవచ్చినవి. ‘ద’, ‘డ’లకు రెండింటికి కుడిచేతి వైపు వంపు పైకున్నను, ‘డ’కారమునకు వంపు వైభాగము చివర ఒక ఒత్తుచుక్క కూడఁ గలదు. అ, అను అక్షరము ఈ శాసనమున మూడుచోట్ల కానవచ్చుచున్నది. (పంక్తులు ౧౪, ౧౫, ౮౨). తోమ్మిదవ శతాబ్దమునాటి కింకను తెలుగు వా రీవర్ణమును, స్వరమును వదలలేదను విషయము గమనింపఁ దగినది.

భాష ౩ క ము లు.

శాసనపుభాష సంస్కృతము. గద్యములు: పద్యములుకూడఁ గలవు. పద్యములు పదునొకండు గలవు (పం ౧౭-౧౯; ౨౨-౨౫; ౩౧-౩౭; ౭౮-౮౦; ౮౨-౮౫). మిగిలిన శాసన భాగము తయు గద్యమయము.

ఇందలి పద్యములలో నెకదానిలో విశేషము కలదు. కలివిట్టరు డనఁబడు విష్ణువర్ధనుని వర్ణించుచు సంస్కృతమున నెక చంపకమాలావృత్తము చెప్పఁబడినది. దాని నాలుగు చరణము లందును ప్రాస కలదు. యతి మాత్రము సంస్కృతసంప్రదాయము ననుసరించియే యున్నది. ఆంధ్రసంప్రదాయము ననుసరించి లేదు. ఆ పద్య మెద్దియైన—

మ! అనిష్ఠపవాచవారణఽదాతిమహాశ్రవిరామ మా రుతః । వరకరిసుతాసిధరుచ్చిప్రవినాశేన భాను పన్నిభః । గురుతరదీనభాగవతమానవమానిత కల్పపాదపః । వరకరిగల్లభూమిపభజసిరిహాజి భువిప్రహాసతే॥

చంపకమాలావృత్తము సాంస్కృతిక మైనను దానికి సంస్కృతవాఙ్మయమునందు విశేష ప్రచా

రము లేదనుట యందఱకుఁ దెలిసిన విషయమే. నుప్రసిద్ధకపు లెవ్వరు దానిని వాడియుండలేదు. కర్ణాటాంధ్రభాషలయందు నీ వృత్తము విశేషముగఁ గాన్పించుచున్నది. అట్లే ద్వితియాక్షర ప్రాస విషయమును. ఈ రెండును దేశభాషలందుఁ గలవు. సంస్కృతమునందు లేవు. కావున పై పద్యము సంస్కృతమునం దున్నను అది దేశభాషాసంప్రదాయము ననుసరించి వ్రాయఁబడె ననుటకు నుదయము లేదు. అనఁగా తొమ్మిదవ శతాబ్దమునందు గుర్రవార విషయములో, అనఁగా గుడివాడ ప్రాంతమునందుఁ దెనుఁగుకవులు ప్రాసయుక్తమైన చండక మాలా వృత్తమును రచించుచుండిరి మన మీ సంస్కృతశ్లోకమువలన నూహించవచ్చును. అప్పటికి వృత్తములలో యతి పాటించఁబడు చుండెనో లేదో ఈ పద్యమును బట్టి మనము నిశ్చయముగఁ జెప్పలేము. కన్నడమునందువలెనే యతినియముము తెనుఁగునందు మొదటలేక యుండెనేమో? భావిపరిశోధనలవలనఁగాని యీ సంగతి తేలనేరదు.

శాసనవిషయములు.

శాసనమునందు మొదటఁ బాశుర్యుల మామూలు బిరుదములు చెప్పఁబడినవి[౧-గి పంక్తులు]. తరువాత కుబ్జవిష్ణువర్ధనుని మొదలు వంశము వర్ణింపఁబడినది. కుబ్జవిష్ణువర్ధనుడు ౧౮ సంవత్సరములును, అతని కుమారుడు నకలలోకాశ్రయ జయసింహవల్లభుడు ౩౩ సంవత్సరములును, అతని తమ్ముడుగు ఇంద్రభట్టారకుని ప్రియ తనయ్యుడు విష్ణురాజు ౯ సంవత్సరములును, అతని కుమారుడు మంగిదోగ (?) రాజు ౨గి సంవత్సరములును, అతని కుమారుడు జయసింహవల్లభుడు ౧౩ సంవత్సరములును, అతని సవతితమ్ముడు కొక్కిలి అఱునెలలును, అతనియన్నయైన విష్ణురాజు తన

తమ్ముని నూడఁబీఁకి ౩గి సంవత్సరములు, అతని కుమారుఁడు విజయాదిత్యముహూరాజు ౧౮ సంవత్సరములును, అతనికుమారుడు విష్ణువర్ధనుడు ౩గి సంవత్సరములును పన్నెండువేల ప్రమాణముగల వేగీమండలము నేలిరి. అతనియన్న విజయాదిత్యుడు నకలగంగకులమును గెలిచి, అట్టొత్తరశతనరేంద్రేశ్వర దేవాలయములకుఁ గర్తయయ్యెను. వల్లభేంద్ర దండనాయకులతో పన్నెండేడ్లు యుద్ధముచేసెను. తనతమ్ముడైన భీమ 'నకుక'యను పేరుగలవానిని నిర్బించి వేగీమండలమును దీసికొనెను. అతఁడు ౪౦ సంవత్సరములు రాజ్యముచేసెను. అతని కుమారుడు కలివిట్టరుడు సంవత్సరమునర రాజ్యమేలెను. అతని కుమారుడు విజయాదిత్యుడు పెక్కు సువర్ణతులాభారములను దూగి బ్రాహ్మణులను తృప్తిపఱచి 'గుణకేసర్లాన్' అని కీర్తించఁబడి దక్షిణాంశనత్రికలిగదేశమును బరిపాలించెను. ఇట్లు 'విష్ణువర్ధన నామముగలవారైదుగురును జయసింహనామముగలవారిద్దరును, మంగి యవరాజొక్కఁడును, విజయాదిత్యనామముగలవారు ముగ్గురును [గలరు]. వారిలో మూడవ వాఁడును విజయాదిత్యుడు తనతమ్ముడయిన నృపకాముని ప్రేరణవలన, సూర్యగ్రహణ సమయమున నూలుగు విపులకు గుర్రవార విషయములోని శంత్రామము సర్వకరపరిహరముగనిచ్చెను. గ్రామమునకు హద్దలు. తూర్పున పెనుబూడి; దక్షిణమున అఱుతగూరు; నైఋతీన మ్ముంజూరు; పశ్చిమమున ఉడివి; ఉత్తరమున తుంబులుబల్లి. ఈశాన్యమున ములుడుజెన్తోలు. ప్రతి గ్రహీతలు వేదవేదాంగేతి హాసపురాణాది చతుష్పత్తికానిశాకరులు, పరమబ్రహ్మవిదులు, పరిత్యాగిహోత్రాద్యసప్తావధరులు, శమదమయమనియ మాశ్రిత

శౌచాచారశీలగుణగణాలంకృతులు; ధాత్ర్యమాదిద్వాదశాదిత్యసమానభ్రాజతీర్తులు. వీరిలో భట్ట బిరుదముగలవారు ౨౦ మంది. మూడు వేదములు చదివినవారు ౩౦ మంది; నాలుగు వేదములు చదివినవారు ౩౦ మంది; ఒకవేదము చదివినవారు ౨౦ మంది. ప్రతిగ్రహీతల పేర్లు శాసనమునందు ౪౪ వ పంక్తి మొదలు ౭౮ వ పంక్తి వఱకు నీయఁబడినవి. కాని ప్రతి గ్రహీతల పేర్లు చెప్పటలో శాసనమున ౭౯ పేర్లు వ్రాయఁబడినవి. ౨౦ పేర్లు కనఁబడుటలేదు. ఈ పేర్లు ఉద్దేశ పూర్వకముగ వదలివేయఁబడినవో, లేక పొరపాటున వదలివేయఁబడినవో మనము చెప్పలేము. ప్రతి గ్రహీతల గోత్రములు, నివాసస్థలములు, గ్రామమునందు వాకియఁబడిన భాగములు శాసనమున వివరముగఁ దెలుపఁబడినవి. ఈ విషయములను డెలుపు పట్టిక వేటాకచోట పొందుపఱచినాను. ఈ శాసనమున కాష్టాప్తి మహాగుణసంతుండైన పాండరంగఁడు. శాసనమును రచించినవాఁడును, చెక్కినవాఁడును లేఖకాదిత్యుఁడు. (పంక్తులు ౮౨-౮౩)

శాసనమునందలి నాశన విషయము.

రాజుల రాజ్యకాలపరిమితిని డెలుపుచు, సంపూర్తిగ వంశానుసరితము నిచ్చిన పూర్వ చాళుక్య రాజులలో ఈ మూడవ విజయాదిత్యుడే యితవఱకుఁ దెలిసిన మొట్టమొదటి రాజు. ఇతనికిఁ బూర్వపు రాజుల శాసనములలో పూర్వచాళుక్య రాజుల రాజ్యకాల పరిమితిగాని, వారి వంశానుసరితముగాని కానరాదు. ఇతవఱకుఁ దెలియవచ్చిన యీ మూడవ విజయాదిత్యుని ఆటలశాసనములలో మచిలీపట్టణము (?) తామ్రశాసనమున1 ఇతనికిఁ బూర్వపు రాజుల పేర్లుగాని, వారి రాజ్య

కాల పరిమితికాని సంపూర్తిగఁ దెలుపఁబడియుండలేదు. అందువలన నా శాసనము వెనుకటి రాజుల యాచారము ననుసరించి వ్రాయఁపఱచినదిగ మనము గ్రహించవలసియుండును. తన వంశకర్తయైన కుబ్జవిష్ణువర్ధనుఁడు మొదలుకొని తన వెనుకటి రాజులను, వారిరాజ్యకాల పరిమితిని తేల్చొనుపధతి నితఁడే మొట్టమొదట నవలంబించినట్లు కనఁబడును. ఇతనికిఁ బూర్వపు రాజుల శాసనపత్రములు దీవీషయములు కనఁబడకపోవుటచే నిది నిజమని నిశ్చయింపవచ్చును. అట్లుగునెడల నదివఱకుండిన రాజ్యవృత్తాంతముల ననుసరించియు, శాసనపత్రముల ననుసరించియు దనపూర్వుల రాజ్యకాలపరిమితి మొదలుగు వృత్తాంతములు నితఁడే తయారుచేసి యుండవచ్చును 'ఏవంశంబవిష్ణువర్ధన నామానః, ద్వా జయసింహానామానే, ఏకోమంగి యువరాజః, త్రయోవిజయాదిత్య నామానః' (పంక్తులు ౨౭-౨౮ వ) అని రాజులపేర్లు నొకపట్టికగ సంగ్రహించి చెప్పటచూడ ఈరాజే తనవంశవృత్తాంతమును మొదట తయారుచేయించినవాడనియు, వెంకచారిత్రకళనమునందలి ప్రాముఖ్యమును గ్రహించినవాడనియు నిశ్చయింపవచ్చును. ఈతనికి నమకాలికుడైన రాష్ట్రకూట రాజులుగాని, పూర్వ, పశ్చిమ గంగరాజులుకాని, పశ్చిమచాళుక్య రాజులుకాని ఎవ్వరు నిట్టిపధతి నవలంబింపని కాలమున నిరాజులుచేయుట ప్రశంసనీయమైన యీ తని నై సర్దికచారిత్రకాధిరుచికి ప్రబల నిదర్శనముగ మున్నది.

ఉత్తరకాలపు చాళుక్యుల శాసనములలోఁ దెలుపఁబడిన రాజ్యకాలపరిమితికి, నీ విజయాదిత్యుని శాసనములందుఁ దెలుపఁబడిన రాజ్యకాల

- 1 Ind. Anal. Vol VIII, p. 55.
- 2 Ind. Anal. Vol XIV, p. 55.
- 3 Ind. Anal. Vol XX, p. 12, 13.
- 4 Ind. Act., Vol XIII, p. 213; Ep. Ind., Vol. V, p. 134.
- 5 Ind. Anal. Vol XII, p. 91; Ep. Ind., Vol V, p. 133 Bc.
- 6 Ind. Anal. Vol XIV, p. 48; S. I. I. Vol I, p. 49 Bc.
- 7 Ep. Ind., Vol V, p. 130; 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 8

32 సువత్సరములు రాజ్యముచేసినట్లు పాముల పాడు,¹ గుంటూరు,² ఉరుటూరు³ తామ్రశాసనములు తెలుపుచున్నది. సాతలూరు తామ్రశాసనము 3౫ ఏండ్లు పాలించినట్లు తెలుపుచున్నది. కాని విజయాదిత్యుని వెక్కుకాననములలోను, ఇతనితరువాత రాజుల శాసనములలోను ఈవిష్ణువర్ధనుడు

32 ఏండ్లపాలించినట్లుండుటచేత 32 ఆరాజు రాజ్యచరిత్రగ గ్రహింపవలసియుండును. మఱియొక వ్యత్యాసము. ప్రథమవిజయాదిత్యుడు ౧౯ సంవత్సరములు రాజ్యముచేసినట్లు పాములపాడు, గుంటూరు, ఉరుటూరు శాసనములందున్నది కాని సాతలూరు శాసనమున నాతడు ౧౮ సం॥ లు రాజ్యమేలవని వ్రాయబడియున్నది. కాని యీభేద మంతగా బాటించకగినదికాదు. ఏలయన నారాజు ౧౮ సంవత్సరములమీఁద గొన్ని నెలలు రాజ్యము చేయున్నయెడల నెకరు ౧౮ అనియు, మఱి యొకరు ౧౯ అనియు వ్రాయట సంభవింపవచ్చును. ఇట్టి విష్ణురాజు, రెండవవిజయాదిత్యుల కాలములందు ముఁగిందగినవి. ఈవల్ల వ్యత్యాసములు కలుగుచు ఉత్తరకాలీన శాసనములకంటె ఈ ముఁగింద విజయాదిత్యుని శాసనములే యెక్కువగా కలుగుచున్నట్లు నందియములేదు.

మే॥ ము॥ కల ము ద్వాదశసహస్రప్రమాణము కలది (౧౧ వ పంక్తి) యనునది ఈ శాసనమున కొత్తవిషయములలో నొకటి. పాదీనద్రావిడ

కర్ణాటశాసనములలోను, కొన్ని సంస్కృతశాసనములందును ఒకనాడు పేరు చెప్పనవచ్చుడు 'దానికి నొక సంఖ్యకూడ దగిలించిచెప్పట యొకరూచారమై యున్నది. రట్టవాడి సార్థస్థలతః. గంగవాడి ౯౬౦౦౦ లు; నోలంబవాడి 3౨౦౦౦ లు; వనవాసి ౧౨౦౦౦ లు అని శాసనములందుఁ గానవచ్చును. అట్లే కొన్ని తెలుగునాళ్లనుగూడచియుఁ గానవచ్చుచున్నది. పాతనాడు ౨౧౦౦౦ ల పరిమితి కలిదియని కొణిదెనశాసనమునందును, నన్నెచోడుని కుమారసంభవమందును గలదు.⁴ పాలకునికి సోమనాథుఁడు పండితారాధ్య చరిత్రమునందు హిందూదేశమునందలి వేటునేటలు దేశముల మితి యీ ప్రకారమిచ్చియున్నాడు.

ఎంతెంతబరున దా నేలెంచొచ్చు నంతంత విస్తీర్ణమగు శివాలయము ఎంతెంతబరున దా నేలెంచి కాంచు నంతంత యున్నతెంబగు లింగమూర్తి లక్షింపఁగ నపాదలక్ష నేపాళ మీక్షింపఁగ నపాదలక్ష నంజనిత (?) లక్షింపఁగ నపాదలక్ష కేదార మీక్షింపఁగ నపాదలక్ష దివహతిక లక్షింపఁగ నపాదలక్ష కాశ్మీర మీక్షింపఁగ నపాదలక్ష కన్నోజ లక్షింపఁగ నపాదలక్ష కొంకణము నీక్షింప శిరపాట్ల మిల నప్తలక్ష

1. అమృతము. 2 C. P. No 5 of 1911-1912. 3. ఆం. సా. ప. ప. సం. ౧. పుట ౧౪౧.
4. "అదిరపాలహాళి దళితాంస్త్రియగుండము పాత వాటియం దిరువడియొక్క వేయిబి కధకు మనా జనువోడబల్లికిం...."
—కుమారసంభవము.

మంచకవి తనశియారబాహుచరిత్రమున 'ఏకవింశతి సహస్రగ్రామ సంఖ్యాకమై । భరణింబేర్చిన పాతనాడు' అని వ్రాసాడు. కాని నాడు పేరుతో సంఖ్యనిచ్చిన శాసనములేవియు ఆసంఖ్య గ్రామములను దెలియజేయునని తెలిపలేదు. శాసనమలేకాదు. మంచకవికిఁ బూర్వులను అట్లు తెలిపియుండలేదు. అందువలన నది గ్రామసంఖ్య తెలియజేయునదిగాని సంఖ్యంబుదగినది.

క్రమమొంద సాత్త్వికరేం బదిలక్ష
 ప్రమీతియౌ దశేల్లక్ష బంగారభూమి
 గుణేన స్తతి సహస్ర గుజరాష్ట్రభూమి
 ముడియట దశలక్షమూలవభూమి
 జానాంద నివతి పంచద్రావిశముల
 లో కమలక్ష తెలుంగు: దీనికిని
 యిమ్మడి ముమ్మడి యితరదేశములు
 నిమ్మహి దేశంబులెన్నంగ నేల ప్రవృత్తి ప్రకరణం

ఈ పై ద్వైతము, బృహదాక్ష తెలుగుదేశపు
 ప్రమాణము త్రిమ్యునిలక్షలనియు, అందు మన
 శాసనానుసారము కేంగినాడు ౧౨, ౦౦౦ ప్రమా
 ణము గలదియనియుఁ దెలియుచున్నది: కాని యీ
 పన్నెండు పేలును, ననలక్షయు నేమిటి? ఈ సంఖ్య
 లను గుఱించి పండితు లనేకవిధములఁ దర్కించి
 యున్నారు. ఇవి యాయా ప్రదేశములలోని గ్రామ
 సంఖ్యలని? భీమగిరి యభిప్రాయము. కాని దీనిని
 అంగీకరించుటకు: పలులేరు; ఏలయన నిన్ని గ్రామము
 ల్లోకవిషయమున నుండుట యసంభవము. వేంగి
 నాడు ఏలూరు, భీమవరము; కొవ్వూరు తాలూ
 కాలు వ్యాపించియుండెననుకొనను ఈ మూడు
 తాలూకాలలోఁ గలసి ౧౯౨౧ వ సంవత్సరము
 జనాభా లెక్క ప్రకారము ౪౭౧ గ్రామములుకలవు;
 శృష్టిజిల్లా యంతయు గలసి ౧౭౧౯ గ్రామములును,
 గోదావరిజిల్లా యంతటిలో ౪౧౨ గ్రామములును,
 గుంటూరుజిల్లా యంతటను గలసి ౯౨౩ గ్రామ
 ములునుకలవు. పూర్వముకంటె నిష్పాదు అడవి
 యెక్కుడు తెగి, గ్రామాదులసంఖ్య హెచ్చినదికాని
 తగలేదు. కానన ౧౧౦౦ ల సంవత్సరములకుఁ
 బూర్వము వేంగిపంటి చిన్ననాటిలో ౧౨౦౦౦ ల
 గ్రామములుండుట యసంభవము. ఇట్లే యితర
 నాడులనుగుఱించి యెఱుంగవలయును. రాజున కా

యానాడులవలన వచ్చెడి పన్నును ఈసంఖ్యలు నూ
 చించునని మఱికోదఱు చెప్పెదరు. కాని పండిత
 రాధ్యచరితములోని ద్వివదలనుమాడ నాకివి ఆయా
 దేశములందలి మొదటి జనసంఖ్యయని తోచెడిని.
 ఆయాదేశముల జనసంఖ్య యంతయనియు, వారం
 దఱును శ్రీశైలయాత్రకు వచ్చిరనియు, ఎందఱు
 వచ్చినను గుఱిలో తావు అందఱికి నరిపోవుమండ
 ననియుఁ జెప్పుట కవియొక్క యాశయము.

రాడవ విజయాదిత్యునికి భీమనకుళె యను
 చేరుగల సోదరుడుండెననునది ఈశాసనమువలనఁ
 దెలియవచ్చిన మఱియొక క్రొత్తవిషయము. విజయా
 దిత్య నరేంద్ర మృగరాజు పన్నెండేండ్లు స్వానుజు
 డైన యాభీమనకుళతతో బోరాడి, యాతనిని నల్ల
 భేంద్ర దండనాయకులతోసహ నిర్జించి వేంగిదేశ
 మును సంపాదించెను. (పంక్తులు ౨౦-౨౧) అని
 యీశాసనమునఁగలదు. ఇందువలన భీమనల్కి
 రాష్ట్ర కూటరాజుల వాశ్యులై వారిసాయమునఁ
 గొంతకాలము వేంగిదేశము నాక్రమించినట్లును
 ౧౨ సంవత్సరములు వాటిలో ఘోరాఘోరిగ
 బోరి నరేంద్రమృగరాజు రాజ్యమును మఱల సంపా
 దించుకొనెననియు నిందునబట్టి మనమూహింపవలసి
 యున్నది. ఈ నరేంద్రమృగరాజు గంగులతో
 కూడ బోరాడి వానిని నిర్జించినట్లు “నకలగం
 కులగజజలదఘటశోటిపిత్రాసన విశిష్టమారుత,
 (పంక్తులు ౧౩-౧౭) అను శాసనవలనఁ దెలియ
 గలదు. విజయాదిత్య నరేంద్రమృగరాజు అట్లే
 త్రళ్ళితనరేంద్రదేవరాయములకుఁ గర్తయనియు
 గాంగులతోడను, రాష్ట్రకూటులతోడను ౧౨ ఏండ్ల
 యుద్ధముచేసినవాడనియు ఈ మూడవ విజయా
 త్యుని గుంటూరుశాసనమును,¹ ప్రథమ చాళుక్య
 భీముని అత్తిలి తామ్రశాసనమును,² మొదటి అష్ట
 రాజు శాసనమును³ స్థిరపఱుచుచున్నవి.

1. Madras Epl. Rep. 1912 P 84.   2. Madras Ep. Rep. 1918. P. 131.   3. S. I. I. Vol I, P 36.

Waterfall, 1880
C. H. Johnson, 1880

లలో నెక్కువగఁ జెలుపఁబడియున్నది. ఈతని మచిలీపట్టణము తామ్రశాసనమునమాత్రముఇతఁడు మంగిరాజుతో యుద్ధముచేసి, ఆతనిని జయించి నట్లును, ఈ విజయ సంస్థితకై తనకు వివరముగల్గెనను బ్రాహ్మణుఁడు 'అదృశ్యతాదేశము' ననుసరి నట్లును, దానికి సంతుష్టిఁజెంది యా విప్రునికి 'బ్రంహ పట్టు' అను గ్రామమును దానముచేసినట్లును గలదు.¹ ఈతనిసంపూర్ణవిజయములు ఈతని తరువాతి రాజుల శాసనముల² ననుసరించియే తెలియవచ్చుచున్నవి. అవియేనత (౧) ఈతఁడు గంగరాజుల నోడించి వారు గంగకూటమెక్కునట్లుచేసెను. (౨) వల్లభులనుపేరఁ బరగు రాష్ట్రకూటులకు రాజైన కృష్ణునోడించి, మఱుల నతని పదవి నతని కొనంగెను. (౩) ఛాహలాధీశుఁడైన సంకిలుని ఓడించెను. (౪) నోడంబరాష్ట్ర నృపతియైన మంగిరాజు తలఁద్రంచెను. (౫) కిరణపురము, అచలపురము, ఉరు నెల్లూరుపురము- ఈ మూఁటిని దహించెను. చక్ర కూటమును దహించెననియుఁ జెప్పఁబడుచున్నది. (౬) కళింగ గాంగులనోడించి రజతాదికమును, ఏనుగులను, కోనలరాజులమొదలనుండి గజాదికమును, పాండ్య, పల్లవలమొదలనుండి సువర్ణాదికమును గ్రహించెను.

ఛాహలదేశముచేది. చేదిదేశపురాజులకు, రాష్ట్రకూటరాజులకు సంబంధబాంధవ్యములు కలవు.³ దానంజేసియైయుండవచ్చు వల్ల భేండుఁడైన కృష్ణుఁడును, చేదిరాజగు సంకిలుఁడును ఇరువురును గలిసి కిరణపురమున నివసించుచుండిరినియు, వారిరువురను విజయాధిపత్యుఁ డోడించి, వారి పుర

మును దహించెననియు ఆతని విజయములందుఁ జెప్పఁబడినది. వల్ల భేండుఁడైన కృష్ణుఁడు ఈతనికి నమకారికుఁడైన రెండవ కృష్ణరాజు. ఈతఁడు క్రీ. శ. ౮౮౨ మొదలు ౯౧౩⁴ వఱకు రాజ్యము చేసెను. 'వల్లభునృపనమధ్యస్థితభుజ' డని విజయాధిపత్యుఁడు రెండవ అమృరాజు కలుచంబట్టు శాసనమున⁵ గీర్తింపఁబడియున్నాఁడు. ఈ వల్లభ నృపుఁడు పైనిచెప్పిన కృష్ణరా జనుటకు సందియము లేదు.

స్థల నిర్దేశము.

ఈ శాసనమునందుఁ బేర్కొనఁబడిన స్థలములు సులభముగ గుర్తింపవచ్చును. గుద్దవార విషయము సుప్రసిద్ధమైన ప్రాచీనదేశవిభాగము. ఇది పూర్వచాళుక్యులపెక్కు శాసనములలోఁ బేర్కొనఁబడినది. ఈ గుద్దవార విషయము కృష్ణాజిల్లాలోని యిప్పటి గుడివాడ, బందరు, కైకలూరు తాలూకాలు వ్యాపించియుండినట్లు కనిపించును. దాన మొసంగఁబడిన శేనగ్రామము శాసనము దొరకిన (బందరు తాలూకాలోని) సాతలూరై యండ వచ్చును. ఇట్లు నిర్ధారణచేయుటలో నా గ్రామమున కొసంగఁబడిన నదిహద్దు గ్రామములు మనకుఁ దోడ్పడఁగలవు. శాసనమునఁ బేర్కొనఁబడిన నదిహద్దు గ్రామములలో ఊది, అఱుతగూరు, ముంజలూరు, తుంబులుబల్లి అను ఊళ్లు ఇప్పటికిఁ గలవు. ఊదివికి ఇప్పటికి ఆపేరేతలదు. అఱుతగూరు ఇప్పుడు అత్త మూరు. ముంజలూరు ఇప్పటి ముంజలూరే, తుంబులుబల్లి ఇప్పుడు తుంబిడి అను పేరఁ బరగుచున్నది. సాతలూరికి ఊది వాయువ్యదిశను, ముంజలూరు

1. Ep. Ind. Vol V. P. 123. 2. అం. సా. ప. ప. సం 11, పుట 254, పంక్తులు 12-17.

Ep. Ind. Vol IV, P 239, Text Verses 9 and 10
S. I. I. Vol I, P 42, Text Verse 10.

Ind. Ant. Vol XIII, P 213, Text line 16.
Ep. Ind. Vol, IX, P 47, Text Verses 3 and 15.

3. Ind. Ant. Vol IXII, P 263,

4. Mysore Gazetteer, Vol I. P 324.

5. Ep. Ind. Vol VII, P 186.

అగ్నేయదిశను, తుందిజిగ్రామ ముత్తరమునను, అత్తమూరు తూర్పునను గలవు.

గ్రామమునకు ఊరు అనునది తెలుగుమాట.

దాసమీయఁబడిన గ్రామమును శాస్త్రగ్రామమనియు

(పంక్తి 33), శాస్త్రగ్రామమనియుఁ గూడఁ (పంక్తి

రం) జేర్చొనఁబడియుండుటచే నది శాస్త్రలూరు

లేక శాస్త్రలూరు! అని యగును. క్రమముగా ఈ

పేరులోని అను నాసికము లోపింప తుండకు శాత

లూరు, శతలూరు అను రూప మేర్పడుచున్నది.

ద్రావిడభాషలలో శివర్ణము నవర్ణముగఁగట్ట తరుచుగ

జుగు మాఁచే. దానందేని యది సాతలూరు (సత

లూరు) కావచ్చును. లేదా అనలు గ్రామముపేరు

సత్తలూరు అయియుండ కవి దానిని శాస్త్ర (శస్త్ర)

గ్రామముగ సంస్కరించియు నుండవచ్చును. అది

యటండ నలేపాద్దు గ్రామముల ననునంది చూచి

మనుషుడ ఇప్పటి సాతలూరే శాస్త్రగ్రామము లేక

శాస్త్రలూరు అని నిశ్చయింప వీలగుచున్నది. వంగి

పట్టు, కారంచేడు, కట్టోటి, నగపట్టు, ఉప్పటూరు,

క్రాంతికోటశ్రీ, రాయూరు, కుందురు, శ్రీపురము

య్యగ్రామములు ప్రతిగ్రాహకుల నివాసస్థలము

యగఁ జెప్పఁబడినవి. కరమిచేడు, కారమిచేడు,

కొడవి కారంచేడుయొక్క రూపాంతరములు. ఈ

గ్రామములలో కారంచేడు, ఉప్పటూరు గ్రామములు

గుంటూరుజిల్లా బాపట్లతాలూకాలోఁ గలవు. వంగి

పట్టు ఆ తాలూకాలోని వంగిపురము కావచ్చును.

నగపట్టు అనునది వంగపట్టు అయియుండవచ్చును.

లేఖకుఁడు పొరపాటైన నున్నవిడిచినాడని నా

యాహా. క్రంజ బండరు తాలూకాలోని కాంజ

కావచ్చును. సిరిపురమునపేర తెనాలితాలూకాలో

(గుంటూరుజిల్లా) ఒక గ్రామముకలదు. అది శాసనమునందలి శ్రీపురమగునేమో. కట్టోటి, కుందురులను గుఱించి యేమియఁ దెలియరాదు.

ఆ జ్ఞ ప్తి

ఈ శాసనమున కాజ్ఞప్తి పాండరంగఁడు. (పం

క్తులు ౧౨-౧౩). విజయాదిత్యుని యన్ని శాసన

ములలోను ఈ పాండరంగని పేరే ఆజ్ఞప్తిగా

వచ్చును. ఈతఁడే కిరణపురమును దహించినట్లు

రెండవ అమ్మరాజు మలయంపురాశి శాసనమున²

దెలుపఁబడియున్నది. అద్దంకి శాసనమున నీతఁడు

‘కట్టెపుదుర్గంబు కడు బయల్పేసి’నట్లు కలదు. ఈ

కట్టెపుదుర్గమే కిరణపురమేమో? ఇదమిద్దమని

నిర్ధారించవీలులేదు. ఇతని తండ్రి పేరు ‘కడయరా’

జని విజయాదిత్యుని పోణంగితామ్రశాసనమున³

గలదు. ఆతఁడు యరచక్రరాముడను బిరుదముగల్గి

యీ విజయాదిత్యునికి బాసటగ యుద్ధముచేసి, తన

స్వాయిహితమునకై ఆయుద్ధమునఁ దన తనువు సమ

ర్పించెనని ఆ శాసనమునఁ దెలుపఁబడియున్నది.

పాండరంగని మనుమఁడు కడయరాజని మొదటి

చాళుక్యభీముని బెజవాడతామ్రశాసనమున⁴గలదు.

గుణగ విజయాదిత్యుని శాసనములన్నిటిలోను పాండ

రంగనిపేరు ఆజ్ఞప్తిగవచ్చునట్లు ఆతని మనుమఁ

డైన కడయరాజుపేరు మొదటిచాళుక్యభీముని

అన్ని శాసనములలోను ఆజ్ఞప్తిగావచ్చును. పాండ

రంగని సంతతివాఁడయిన దుర్గరాజు అనునతఁడు

రెండవ అమ్మరాజునకు మంత్రిగనుండినట్లు ఆతని

మలయంపురాశి శాసనమున⁵గలదు. కావున పాండ

రంగని వంశమువారు తరితరములుగ చాళుక్యుల

కొలుపులలోనుండిరిని మనమూహింపవచ్చును.

1. తెనుగున ఉచ్చారణలోని శ్రద్ధాకోటనను, అకుమ (లోపము, కనబడకుండుటనను ‘కంత’ & ఊరు’లపద్ధ ‘శా’ మ్మును. ఉరా: ఇట్లే పేము & ఊరు=పేములూరు; ఉప్ప & ఊరు=ఉప్పలూరు; పాపు & ఊరు=పాపులూరు.

2. Ep. Ind. Vol IX, P 47. Text verse 15. 3. C. P. No 3 of 1908-1909. 4. Ep. Ind. Vol V, P 128. 5. Ep. Ind. Vol IX, P 47.

౮. శనిదాగ్రాజుఁడు జనితవిదానీతస్య ద్యుత్యజివాసిదాశల్యుత్యుదానా
 ౯. దానిత్యుప్రగణః శ్రుతాత్పరాశ్రమిః పాశాసరత్యుప్రణావశ్యుప్రజ్ఞాశ్చ
 ౧౦. ద్రుబజ్యతంత్రపాశీత్యుత్యజివాసిదాశల్యుత్యుదానా
 ౧౧. నయః పశ్యతే క్షేపః పశ్యతంత్రపాశీత్యుత్యజివాసిదాశల్యుత్యుదానా
 ౧౨. శత్రుబలయోగత్యుత్యుప్రణావశ్యుప్రజ్ఞాశ్చ
 ౧౩. విదానాశ్రమిః పాశాసరత్యుప్రణావశ్యుప్రజ్ఞాశ్చ
 ౧౪. రజద్రుత్యుత్యుప్రణావశ్యుప్రజ్ఞాశ్చ

చంద్రవేదము : ముద్రాపత్రము.

౮. మంగిదాశరాజుఁడు పశ్యమింశేవపాశీత్యుత్యజివాసిదాశల్యుత్యుదానా
 ౯. పాశీత్యుత్యుప్రణావశ్యుప్రజ్ఞాశ్చ
 ౧౦. ట్యుపశ్యతంత్రపాశీత్యుత్యజివాసిదాశల్యుత్యుదానా
 ౧౧. నయః పశ్యతే క్షేపః పశ్యతంత్రపాశీత్యుత్యజివాసిదాశల్యుత్యుదానా
 ౧౨. మన్వపాలయన్ త్యుత్యజివాసిదాశల్యుత్యుదానా
 ౧౩. విదానాశ్రమిః పాశాసరత్యుప్రణావశ్యుప్రజ్ఞాశ్చ
 ౧౪. రవప్రతిబద్ధనమత్తే నురపతిగజ ఇవ సతతదాన [కరీ] విష్ణునివ్రబ

౧. శక్తివర్ణముగలదు : ౧ కావచ్చును. ౨. వర్ణాశ్రమి అని యుండవలెను. ౩. సింహ-అని. ౪. గ్రాహి-అని. ౫. పశ్యరాజు-అని. ౬. విష్ణురాజు-అని. ౭. పాశాస-అని. ౮. శ్రీంశ-అని. ౯. గ్రాహి-అని. ౧౦. శ్రీంశక్తివర్ణాశ్రమి-అని. ౧౧. శేం-అని. ౧౨. 'ల' బాది అనుస్వారము తీసివేయవలెను. ౧౩. పాలయన్-అని. ౧౪. కరీ-అని. ౧౫. పే-అని. ౧౬. మన్వపాలయన్-అని. ౧౭. మన్వపాలయన్-అని.

౨౯. జయదీప్త ద్వారిప్రతిష్ఠాపిత గంగాయమున చంద్రాదీత్యహలీకేతన సమధికరః
 ౩౦. పశ్చిమహాశబ్ద శ్రవణవిప్రసితమతురాశశ్చకే (?) వరహాలాఞ్చన వీరమకరధ్వజ [1*]
 ౩౧. సత్యేన ధర్మశాపుత్రః కన్యకా[న*]త్యాగేన విక్రమేనహారిః [1*] స్వపకామ [1*] స్వామ్యమహో
 విప్రేభ్యోదీ
 ౩౨. ది [శ] ద్రామః [13*] అదాద్భవనక్కన్దప్రకః గ్రామాద్విజశతాయతం [1*] ప్రేరిత స్వామతే
 సాధ సృప
 ౩౩. కామేనసూరయే [1౪*] శాస్త్ర గ్రామముం రజం సోపగ్రామం వివాకరమ్ [1*] నాతికుణ్డేన సాకం
 ౩౪. హిదత్త వాన్మోత్త భునురః [1౫*] పునరపితస్యై [౪*] రాజ్ఞః [1*] విశేషణం సత్యవచనాయ
 [మ]సునో
 ౩౫. న ససురాధిపథయాద్భవతి సత్యవచనః [1*] శౌర్యోగుణవాన్మృగ[౪] తిన్నాన వివేకమ

మూడవటి: రెండవపక్క

౨౯. జయదీప్త ద్వారిప్రతిష్ఠాపిత గంగాయమున చంద్రాదీత్యహలీకేతన సమధికరః
 ౩౦. పశ్చిమహాశబ్ద శ్రవణవిప్రసితమతురాశశ్చకే (?) వరహాలాఞ్చన వీరమకరధ్వజ [1*]
 ౩౧. సత్యేన ధర్మశాపుత్రః కన్యకా[న*]త్యాగేన విక్రమేనహారిః [1*] స్వపకామ [1*] స్వామ్యమహో
 విప్రేభ్యోదీ
 ౩౨. ది [శ] ద్రామః [13*] అదాద్భవనక్కన్దప్రకః గ్రామాద్విజశతాయతం [1*] ప్రేరిత స్వామతే
 సాధ సృప
 ౩౩. కామేనసూరయే [1౪*] శాస్త్ర గ్రామముం రజం సోపగ్రామం వివాకరమ్ [1*] నాతికుణ్డేన సాకం
 ౩౪. హిదత్త వాన్మోత్త భునురః [1౫*] పునరపితస్యై [౪*] రాజ్ఞః [1*] విశేషణం సత్యవచనాయ
 [మ]సునో
 ౩౫. న ససురాధిపథయాద్భవతి సత్యవచనః [1*] శౌర్యోగుణవాన్మృగ[౪] తిన్నాన వివేకమ

౧. యమునా...హలీకేతన-అని. ౨. చతురా-అని. ౩. వరహాలాఞ్చన అని. ౪. కర్ణ-అని. ౫. విక్రమేణ-అని.

౬. ద్వామం-అని. ౭. కన్దకో-అని. ౮. గ్రామం-అని. ౯. నూరయే-అని. ౧౦. రాజా-అని. ౧౧. గ్రామం-అని. ౧౨. వాన్మృత
 భూ-అని. ౧౩. విశేషణం-అని.

31. ಶಿವಶಾಸನೇ ಪ್ರಕೃತಗುಣಮಾನವನವೆಂದಾರವೆಂಬುದನು ಬರೆದುದು
32. ಶಿವಶಾಸನೇ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿಯೊಬ್ಬನು ಬರೆದುದು
33. ಶಿವಶಾಸನೇ ಪ್ರಕೃತಗುಣಮಾನವನವೆಂದಾರವೆಂಬುದನು ಬರೆದುದು
34. ಶಿವಶಾಸನೇ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿಯೊಬ್ಬನು ಬರೆದುದು
35. ಶಿವಶಾಸನೇ ಪ್ರಕೃತಗುಣಮಾನವನವೆಂದಾರವೆಂಬುದನು ಬರೆದುದು
36. ಶಿವಶಾಸನೇ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿಯೊಬ್ಬನು ಬರೆದುದು
37. ಶಿವಶಾಸನೇ ಪ್ರಕೃತಗುಣಮಾನವನವೆಂದಾರವೆಂಬುದನು ಬರೆದುದು
38. ಶಿವಶಾಸನೇ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿಯೊಬ್ಬನು ಬರೆದುದು
39. ಶಿವಶಾಸನೇ ಪ್ರಕೃತಗುಣಮಾನವನವೆಂದಾರವೆಂಬುದನು ಬರೆದುದು
40. ಶಿವಶಾಸನೇ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿಯೊಬ್ಬನು ಬರೆದುದು

నాలుగవ శ్లోకు: మొదటి పక్క

31. త్రి^స భవతి శౌర్య^స గుణవా^స [*] దానవిభ^స రవిమ^స సహస్రబల^స భవ
32. తే దానవిభవః [*] సత్యపరశౌర్య^స పరదానవిభవస్తు నృపకామనృపతిః ప్రకృతిః [116*]
33. విజయాదిత్య భుభూ^సవతి[*] స్వామజేన నృపకామేన[*] ప్రేరితః[*] సుసూ^సయ్యోగ్రహణ
నిమిత్త్యో స విజ
34. యాదిత్యః[*] రాష్ట్రకూటప్రముఖాన్ముటిబి^స సవ్య^స నిత్య మాజ్ఞ^సవయతి [*] విదిత స(మ)స్తు
వాన్సృ
రం. భిః గుర్రవారవిషయే శస్త్రగ్రామే^స నాతికృష్ణసహితం^స ద్విజతతా^సయ దత్తావాన్ [*] వేదివేదా
రం. గోతిహసపురాణాదిపతుషష్టప్తికలానిశాకలే^సభ్యః[*] ప్రరమప్రహృదిద్యుతః పరింతాన్ని
రం. హెలాత్రాధ(ద)్యనుష్ఠాసవరేభ్యః శమదమయమనియమా^సత్రి(త్రి)త శౌచాచారశీలగుణగోనా

౧. నిమిత్తం-అని యుండవలెను. ౨. కుటుంబిన్-అని. ౩. సర్వా-అని. ౪. జ్ఞాపయతి-అని. ౫. వోస్కా-అని

౬. గ్రామో-అని. ౭. సమీతా-అని. ౮. దత్త-అని. ౯. వేదవేదాం-అని. ౧౦. కరేభ్య-అని. ౧౧. పరీతా-అని. ౧౨. గణా-అని.

అయదవశతకము : మొదటిప్రక్క

- గి.౦. సవ్య శర్మణే ఏకోభాగాః కుశీశర్మణే ఏకోభాగాః సగిపత్వాస్తవ్యాయ కతగోత్రయః ॥
 గి.౧. దడి శర్మణే ద్వ్యాభాగా మెన్నశర్మణే అర్ధశః హరితగోత్రాయ రేవశర్మణే ద్వ్యాభాగా
 ద్రోణ
 గి.౨. శర్మణే అధ్యర్ధకోభాగాః కోణిస్త గోత్రాయ శ్రీధరశర్మణే త్రయోభాగాః దమశర్మణే
 ఏకోభాగా
 గి.౩. గాః కేశవశర్మణే ఏకోభాగాః త్రివిక్రమశర్మణే అర్ధ(ద్ధాం)శ ఉపూటూరుః వస్తవ్యాయ కా
 గి.౪. శిశగోత్రాయ కోణిశర్మణే ద్వ్యాభాగా కాశ్యపగోత్రాయ(య)బుద్ధవశర్మణే ఏకోభాగాః గో
 గి.౫. శ శర్మణే అర్ధాంశః బుద్ధ శర్మణే అధ్యర్ధకో భాగాః గోశశర్మణే ఏక (కో) భాగాః
 ఎఱశర్మణే ఏ
 గి.౬. కోభాగాః క్రంజవాస్తవ్యాయ కాశ్యపగోత్రాయ మహాకాళశర్మణే ద్వ్యాభాగా [ద్రోణ]మ
 శ[ర్మణ]

౧. భాగాః-అనియుండవలెను. ౨. భాగాః-అని. ౩. కతగోత్రయ-అని. ౪. అర్ధాంశః-అని. ౫. భాగాః-అని. ౬. వాస్తవ్య-అని.

అయదవశతకము : రెండవప్రక్క

- గి.౭. నే అర్ధాంశః నారాయణ శర్మణే[నే] ఏకోభాగాః కాశికి గోత్రాయ ప్రిష్ఠమశర్మణే ఏకోభాగాః
 కోణిస్త
 గి.౮. గోత్రాయ ద్రోణ[శర్మణ]నే ఏకోభాగాః కారమిచేడువాస్తవ్యాయ కణ్వగోత్రాయ సవ్యశర్మణ
 నే ద్వ్యా
 గి.౯. భాగా చామిశర్మణే ఏకోభాగాః హరిత గోత్ర(త్రాయ) కశ్యపశర్మణే ఏకోభాగాః మహిధర
 శర్మణ నే
 ౬౦. ఏకోభాగాః దివకరశర్మణే ఏకోభాగాః శంకరశర్మణే ఏకోభాగాః కోవశ్రీ వస్తవ్య
 ౬౧. య రఫితరగోత్రాయ నారాయణశర్మణే ఏకోభాగాః భారద్వాజగోత్రాయ అగ్ర్యపశర్మణే
 ౬౨. ఏకోభాగాః మెన్నశర్మణే ఏకోభాగాః గుణ్డశర్మణే ఏకోభాగాః కుర్వగోత్రాయ తూర్కశర్మణే
 ౬౩. ద్వ్యాభాగా బాప్పణశర్మణే ఏకోభాగాః కాశికిగోత్రాయ రవిణశర్మణే ఏకోభాగాః కార

౧. వాస్తవ్య-అని యుండవలెను. ౨. గోత్రయ-అని. ౩. వాస్తవ్య-అని.

అంశము : మొదటి ప్రక్క.

౬౪. శ్చేదు యస్తవ్యాయ లోహితగోత్రయో గోయిస్తవ్యమృణే ఏకోభాగః కోడిస్తగోత్రాయ ఇరుగమశ
 ౬౫. మృణే ఏకోభాగః బీమశమృణే ఏకోభాగః మధువణశమృణే ఏకోభాగః ఉష్ణటూరువా
 ౬౬. స్తవ్యాయ భారద్వాజగోత్రాయ కేశవశమృణే ఏకోభాగః గుడ్డశమృణే ఏకోభాగః నాగశ
 ౬౭. మృణే ఏకోభాగః ఆత్రేయగోత్రాయనారాయణశమృణే త్రయోభాగః రాయూరువాస్తవ్య
 ౬౮. య అగ్నివేశ్యగోత్రాయా మయిస్తవ్యమృణే ఏకోభాగః కశ్యపగోత్రాయ బావశమృణే
 ౬౯. ఏకోభాగః కుట్టురువాస్తవ్య(వ్యా)య గౌతమగోత్రాయ ద్రోణశమృణే ద్వాభాగ భారద్వాజ
 గోత్రాయ క

౭౦. స్తవ్యమృణే ఏకోభాగః ఉపు(పు)ట్టూ(టూ)రువాస్తవ్యాయ హరశరగోత్ర(త్ర)ాయ వీరశమృణే
 అర్ధస్థంకోభాగః

౭౧. చామిశమృణే ఏకోభాగః త్రివిశమృణే ఏకోభాగః భీమశమృణే ఏకో

౧. వాస్తవ్య-అని. ౨. గోత్రయ-అని. ౩. గోత్రయ-అని. ౪. హార-అని.

అంశము : రెండవ ప్రక్క.

౭౨. భాగః బవ్యశమృణే ఏకోభాగః దుగశమృణే అర్ధంశః బీమశమృణే ఏకోభాగః వ్రంగివత్వా
 ౭౩. స్తవ్యాయ గౌతమగోత్ర(త్ర)ాయ బటశమృణే ఏకోభాగః కోడిస్తగోత్రాయ సోమశమృణే
 అర్ధస్థంకోభాగః
 ౭౪. భాగః ద్రోణశమృణే ఏకోభాగః మాధవశమృణే ఏకోభాగః ద్రోణశమృణే ఏకోభాగః కుందురు
 ౭౫. హస్తవ్యాయ కౌశికగోత్రయ ద్రోణశమృణే ఏకోభాగః కారశ్చేదువాస్తవ్యాయభారద్వా
 ౭౬. భారద్వాజగోత్రాయ ఎఅశమృణే ఏకోభాగః ద్రోణశమృణే ఏకోభాగః శివశమృణే అ
 ౭౭. స్థంశః వల్లనయ్యశమృణే ఏకోభాగః రేవశమృణే ఏకోభాగః శ్రీపురవాస్తవ్య(వ్యా)య
 హరితగోత్ర
 ౭౮. య సబడిశమృణే అర్ధస్థంకో ద్వాభాగ భట్టనాం వింతిశ్చపి ఏకవేదా చ వింతి
 [*] త్రి(త్రి)ంశ త్రివేది
 ౭౯. స్తవ్యత్ చతుర్వేదవదాశ్చిత్తి [*] తత్రానుష్ఠీయమాంసస్తే ఆతిష్ఠత్వా స్వభూభృతే [*]
 సదాసం (ఘృష్ట)

౧. అర్ధంశ-అని. ౨. వాస్తవ్యయ-అని. ౩. గోత్రయ అని. ౪. 'భారద్వా' రెండవారులు వచ్చినందున ఒకటి
 మిగిలేనువలెను. ౫. అర్ధంశ-అని. ౬. భట్టనాం-అని. ౭. వింతిశ్చపి-అని. ౮. ఏకవేదా-అని. ౯. శ్చేదాశ్చత్రింశతి-
 అని. ౧౦. మామస్తే-అని. ౧౧. సంభవ్య-అని.

ఏడవశ్లోకము : మొదటిప్రశ్న.

౧౦. వేదాశ్చ సుఖంజీవన్తథాసురాః [॥౧౦౮] అస్యానధయః పూర్వతః [॥౧౦౯] పెనుబూడ్డినీమై [వ॥] దక్షి
న(నా)త అమిత

౧౧. గూరుసి(సి)మై [వ॥] నైరతితః [॥౧౧౦] ముంబలుదుసీమై [వ॥] పశ్చిమతః ఉడిపిసీమై [వ॥] ఉత్తరతః
తుంబులుబల్లిసి(సి)

౧౨. మై [వ॥] రశనతః ములుడు బెడ్డిఁజిసీమై [వ॥] నతురపధి తే త్ర క దత్తవాః ॥ ఆజ్ఞ పిరస్యధమ్మః ॥ న్యపా

౧౩. డ్డరంగమహాగుణః [॥౧౧౧] స(సా)సిధారానముచ్చిన్నవిద్విద్యు(ద్య)వోవవద్దత [॥౧౧౨] కృతవాన్భట్ట
కాలస్య

౧౪. పుత్ర పౌత్రో మహి(హి)తలే [॥౧౧౩] గగనాదిగభృతనదృష్టిశ్చాననంకమ్మననమ్ [॥౧౧౪] లేఖకో

౧౫. లేఖకాదిత్యః [॥౧౧౫] శాననస్యాన్యపద్ధతః [॥౧౧౬] విశ్వకమ్మవయోధాతి ఘట్టశాలా న్యకారకమ్
[॥౧౧౭] బహుభి

౧౬. వ్యవసుధాదత్త బహుభిశ్చ(శ్చ)నుపాలితా [॥౧౧౮] యన్యయన్యయదాభమితన్యతన్యతత్సంఖ్యః [॥౧౧౯]
న్యదత్తం

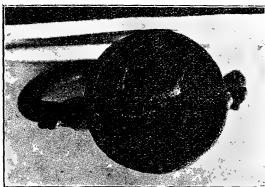
౧౭. పరదత్తం వాయోహరేతుం వసున్ధరః [॥౧౨౦] పట్టివహనహస్రనిగ విమాయాం బాయతే
కిమి [॥౧౨౧]

౧. నైముతి-అని. ౨. ఉత్తరత-అని. ౩. విశాంత-అని. ౪. తేత్రం-అని. ౫. గగనాది-అని; అర్థము గగనంబుదగినది.
౬. కమ్మనాశనం-అని. ౭. దత్త-అని. ౮. భూమి-అని. ౯. లేఖ-అని. ౧౦. పలు-అని. ౧౧. స్వదత్త-అని. ౧౨. పర
దత్త-అని. ౧౩. మాశత-అని. ౧౪. వసున్ధరా-అని. ౧౫. సహస్ర-అని. ౧౬. విష్ణుయోగ-అని.

ఏడవశ్లోకము : రెండవప్రశ్న.

౧౮. దత్తవారయితాభూమి

౧. ఇంతటితో నసంపూర్తిగ వదిలివేయఁబడినది.

సాక్షిలూకశాననపు చాళుక్య ముద్ర.

తా జ్ఞ మ హా ల్

బసవరాజు

అప్పారావు గారు, బి. ఏ.

మామిడిచెట్టును అట్టుకొన్నదీ
మాధవీలతొకటి,
యేమా రెడిటి ప్రేమనవదా
ఇంతి తనలేమూ!
చూడలేని పాపిష్టి తుపానూ
ఊడబీకె లతనూ,
మోడైపోయీ మామిడిచెట్టూ
మొగము వేలవేసె!

ముచ్చతైన ఆకులు కాయలనే
వెచ్చని కన్నీళ్ళోడ్చి
వచ్చనాకులా బొమ్మరింటిలో
మహాకృతి రాల్చి,
మామిడిచెట్టూ మాధవీలతతో
మాయలొ గలిసింది,
కామిత మిచ్చే మామిడిపండు
కవులకు మిగిలింది!

ప్రణయలీల

మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ గారు

నియజానిల్లి వెలుగులో నుండు మురుపు
పాలమున్నీటి నురువులో గ్రాలుపారుపు
పుట్టతేనియతేటలో బాదలు తీపు
సంజవయ్యెరకమ్మవాసనలకోపు
భాగ్యచేఖలై తొలకాకాడు బ్రణయలీల.
* * *
మత్తకోకిలరవళిలో మలయుపాట
కారుతుమ్మెదపాటలో జేరుతేట

ప్రేమమయమానసమునుండి నెడలుమాట
పలుకు నవిముక్తముగ్ధసంభాషణముల
బరమకల్యాణగుణలీల ప్రణయలీల.
* * *
సంజ పాటారుతరి బ్రాశ్చికుంజ మెడలి
వచ్చి గిలిగిత చనవుల వలపుగూర్చి
కలువపూగ నైనునుసిగ్గు కలక వణిచి
చొక్కిచొక్కించురేరాజు సుంతయెటుగు
భాగ్యగరిమం బడెటిదో ప్రణయలీల.

స్వాగతము

శర్వానంద గారు

భారత ప్రజాజీవితము మన భావ్య మైనచో, అగ్రాహారము లంతయును మన ననియో, అత్యంత చిహ్నము లగు ననియో, తలంచుట ప్రమాదము. అత్యంత కటనమునక, అతాక్షిక భాషాప్రయోగమును, ప్రాచీనకావ్యములకు, సాధారణ భాషానియమమును, యాదృచ్ఛికములకు, శబ్దయంతరేతరసాంప్రదాయమును, అనుగమితము లగుట, విబుధాచారము. ఏది యెఱ్ఱైనను, విషయావగాహన మగు భాషాప్రయోగప్రచారమే, సమంజసము. కావున ప్రమాదజనితంబు లగు దోషలేశంబులం నైకొనక, భారతవృద్ధులయై, మాచదువరులు విషయగ్రహణం బొనర్తురుగాత.

అపూర్వప్రసంగంబుల, అఖిలభారత పూర్వాపూర్వప్రస్తావనంబుల, నైహికాముష్మికవిషయావగాహనంబుల, సుప్రసిద్ధకథాకథితవ్యాసంగంబుల, సదమలవిశదయశోవిరాజమానం బగు సుగంధగంధిలప్రఫుల్లవృద్ధయక్షమునియై, నవనవోద్బుద్ధవిబుధామోదితభారతరహస్యవిలసనామోఘవ్యవసాయానుభూత తత్త్వవిమర్శనాకాశల్యంబున, కనుమవర్షంబులం గురియుచు, కోమల

ప్రణయగీతామృతరసప్రవాహంబుల, సభగంగయో యన, అత్యంతానందకరములయగుచు కుకూహలియై, విస్తృతవృత్తంబుల, పండితపామరాధ్యయై, మృదువదవచనరచనాశృంగారవిలాసలాలసియై, కమ్మదెమ్మెలగమగమలతో, ఉత్తరాభిముఖయై, ఆంధ్రనర్వస్వంబును పవిత్రంబొనర్చి, నిదే! మా నవ్య 'భారతి' యీదెసనుండి ముద్దుగుల్కులేనడలతో, బయలు వెడలినది.

విజయోస్తు, 'భారతీ! విజయోస్తు. వర్ణత్రయీ! స్వాగతము. 'భారతీ'మతల్లీ! సుస్వాగతము. అమ్మా! నీ పుత్రపుత్రికాసహస్రంబుల సానురాగదృక్కుల ననుగ్రహింపుము. నీ చతురంతర్యాసమును, పీడిపీడిం జననిమ్ము. నీ వింటింటి విందపు కమ్ము. మా పరిచర్యల నామోదింపుము. మాస్తోత్రపాఠములకు తా విమ్ము. మాగీతాగానంబుల కామోదింపుము. హితబోధలొనర్చుము. తరణోపాయముం బాపుము. ధర్మతత్త్వలంకేయము. అభీష్టాభిసిద్ధి కాకీర్వదింపుము. 'వేయేల! మమ్మెల్లర నీబిడ్డల మనిపింపుము. ఇదియ నా ప్రథమాంజలి.

వ్యవసాయచరిత్ర

పెండ్తూల వేంకట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారు

ప్రస్తావన

అధ్యంతరహితం దగు పరమేశ్వరుడు పృథివ్యాని భూతములను సృజించి, పితృకులను, భూతపంచీకరణముచే, పృథివీను దోషములను సృజించి, తరువాతను పశుపక్షి మహాపక్షులను సృజించెనని, “శ్రుతులు” లై నిలు మొకలగు. ప్రాచీన గ్రంథములు చెప్పుచున్నవి. పాశ్చాత్య “పరిణామ సిద్ధాంత” వేర్తలగు, “హార్విస్” మొదలగువారు “అవిరాట” (వికారి) వంటి మాతృజీవిప్రాసంభవస్థి యనియు, మనుష్య స్థితి కలగు వాటికి పరిణామకాలము అనేక యుగములగు ననియు, ఆ మహావ్యక్తి దైవత అదమాన్ వీవులు ఆస్తి కా ఆస్తి రియూంబి యవాగక వనమృనివంతివా డగు ననియు, గాతావాక్య వచ్చి పితృకు “హరితు” డగు వాటికి మఱి కొన్ని శతాబ్దములు గడచు ననియు తలపోయెనున్నార. ఈ అవమానప్రమాణమును మన శబ్దప్రమాణము సమర్థించుచున్నది. చూడఁడు.

(1) బ్రహ్మ ధ్యానమాత్రముచే నీ ప్రపంచమును సృజింపఁ గలిగెను. జేవాగ్రహాది స్థితికిఁ బితృకులను ముఖ్యావాహారు పాదము. మన జేయేది. దంపతులు పుట్టిరి. వారికి క్షుద్రోగా దును కలయించెనను గృహపట్టణాదు లక్కలైతేయే పర్యంత మేను. రాదిప్రదేశముల నాక్రమించి చాలకాలము జీవించి యత్యంతమున భూమిపై బడినారు. త్రేతాయుగంబున వారు పృథివీయు నాక్రమించి తేనియండ్లవును జీవించురు. పితృకుల స్థితియు నుజి, పల్లెలను గ్రామంబులఁ గట్టకొనెదరు. వారు మృత నుజులచే జీనియలు దొరకక యాహారంబునకుఁ జీకా కెముందు దైవమాగమున వర్షము కురియుఁగా నోషధులు తప్పకఁగల ఫలించిని. ఆ యోషధులచే కొంతకాలము జీవించి యి. పితృకు కొంతకాలమున కా “యశ్వచ్ఛేవధులు” ననఁ జేసెను. బ్రహ్మకు బ్రహ్మకు బ్రార్థించిరి. ఆ బ్రహ్మ మేరునంబును, “శ్రీకృష్ణ” గా నిర్మించి భూమిని మొదలుగాఁ జేసి పిదుకంజేసిన వాడని లిడంబు లుత్పన్నంబయ్యె. నాటకుండి దున్ని పిల్ల

టచే “బహుశేడు” విభము లగు ధాన్యంబు లుత్పన్నం బయ్యె. పై కథయందలి యకృష్ణేవధు లంతర్హిత మగుటచే మేరువు క్రేపగుట మొదలగు గాధ నీక్రిందిగాఁగ మిగుల బలమగుచు నున్నది.

(2) వేనుని రాబ్యాంకమునం దరాజుక మగుటచే భూమి యోషధుల నీయకపోఁగా జనులు కృశించి నవీనముగాఁ బట్టా భిషిత్తుఁ డగు “పుషుచక్రవర్తి” గని మొట్టనిడిరి. అతడు భూమి గోరూపధారిణియై పరుగిడె పృథువు ధనవర్ధుడై భూమిని లాంగఁడికి, మేరువును దోగ్ధగాఁ జేసి యోషధులఁబిడికి నిమ్నాన్నత్ర ప్రజేశము లను శరములచేఁ జెక్కి బీజములఁ బల్లి భూమి సస్యాభ్యుదయ్యెను.

స్వప్రార్థిని నరులు పృథివీచరులుగా నుండినటుట “వానర” శబ్ద వ్యక్తిత్వ త్రి సహకారి యగుచున్నది. వానర=వానగ, నరునకు నమానుడు, లేక వికల్పనరుడు “వాస్యాన్యకల్పాపమయోః” అని నిఘంటువు. ఇందునలన మనుజుఁ డొకప్పుడు వానరా వస్త్రలో నుండె నను పరిణామసిద్ధాంతల వాక్యములు దృఢపడు చున్నవి. మార్కండేయపురాణగాఁగ నూడె పరిణామసిద్ధాంత మను మిగుల బలమగుచున్నది గదా! అస్థితిలో స్థితి యుండి నపుడు వ్యవసాయమే లేక క్రమముగా “పుషుచక్రవర్తి” కాలమునకు దున్నుటకు శత్రువును జనులు ప్రారంభించిరి స్వప్ర మగు చున్నది. ప్రాచీనకాలమున నామమాత్రముగ నుండిన భారతీయుల వ్యవసాయము ఏకోత్తరాభివృద్ధి నొంది, నేటి కాలమున పాశ్చాత్య సంపర్కముచే ననేక నూతనవృత్తులు కల్పింపఁబడి పెక్కిం డ్రాయావృత్తులచే నాకర్షింపఁబడినను, నేటికిని భరతఖండమునందు నూటికి డెబ్బదియంది వ్యవసాయమే వృత్తికలవారుగా నుండుట యత్యాశ్చర్యకరము. ప్రపంచము నందు వ్యవసాయకదేశములలో మొదటిదిగా నుండిన మన దేశపు ప్రజల మతసాంఘికాచారవ్యవహారములు కూడ వ్యవ సాయవృత్తి ననుసరించు యున్నవి. మతాచారము వ్యావసాయ

(1) మార్కండేయ పురాణము 44 అధ్యాయము. (2) భౌగవతము 4 స్కంధము, 17, 18 అధ్యాయములు - మత్స్య పురాణము 10 అధ్యాయము - విష్ణుపురాణము 1 అంశము 18 అధ్యాయము.

యకన్యత్రి ననుసరించుట చేద కలయనుండియు కలను. ఓషధీ మా క్రమ కృషి లాభకర్మ అంతరాలోపణము అనవశ్యకము వ్యవస్థాదుతి గోపూజ వ్యవస్థానను మొదలగునది యిందులకు తార్కాణములు. శ్రోత గృహ్యధర్మసూత్రాదులకుం దింగులకు నిబంధనలు పెట్టెట్లున్నవి. “ఏకక్రియాద్వ్యర్థాధికారి” యను నటులు వటికొన్ని మతసాంఘికాచారములు ప్రత్యక్షముగ వ్యవసాయోద్యోగి కుపయోగించుచున్నది చూడఁడు. పంటలు పండితు కాలముగ కేరద్రుతువునను సగ్యులకు నవింపఁ జేయు నట్టివియు పశువులను బాంధవనట్టివియు నగు మిత్రులు వామలు మొదలగు పురుషులు వృద్ధినిండి యుండును. ఆ కలయనంచే మతము చేసిన మనము దీహావరులను ఆ కాలదీపములకు బహిర్గత ములను అఖండితమవులను పెట్టుచుండుము. ఆ దీపసమాచాములు వైశ్రేణిమిత్రముల నాకర్షించి వార మాన్వి సస్యాభివృద్ధికి దోడ్పడుట, ప్రశంసనీయము కాదా? కార్తీకమాసము నందు కడపలు జలప్రవాహమున విడువబడు దీహాభి నీటికాలులు నాకర్షించి యుండు శలభముల మారణమునకు దోడ్పడి, సగ్యవృద్ధిహేతు పనికి యాశ్చర్యకరమై యున్నది - వటియు సగ్యసాధారణముగా వ్యవసాయకుల యిండియందు కోళ్లు పెంపబడు చుండెను. కోళ్లు స్థూలవృద్ధిచే భోజ్యపదార్థములుగానే కానించును గాని, మాత్స్యవృద్ధి నాలోచించిన వ్యవసాయకున కప్రత్యక్షముగ రెండువక్రకుల జేయుచున్నవి.

(1) కోళ్లు మేలను వెనకకొనుటలో కాళ్ళతో దువ్వించుకొనెన పురుషులను భ్రమించును. ఆపురుగులు సగ్యములఁ

బాడుచేయు పురుగులలో, ఆపురుగుల కావరమగు పురుగులలో యొ ముండును. ఈ మూలమున సస్యాభివృద్ధి కప్రత్యక్షోపకారము కలుగును. (2) కుమ్మటపలములలో చేద మొదలగు వెరువులను కంటె “అమ్మాయిమా” యను సస్యాపయోగ కరమగు పదార్థము విశేషముగా నుండి పాలములకు మింగి బలకారియును, ఇది యొక యప్రత్యక్షోపకారము. ఇట్టి వనీక వ్యవసాయోపకారములకు సాంఘికాచారములు మనజాతిలో నిమిదియొన్నవి. ప్రాచీన కాలమునుండియు మన వ్యవసాయ పెంటలు పరిణమించినవయు ముందు నూచింపఁబడినా. వాఙ్మయమునందు ఋక్సంహిత ప్రాచీన మని తలంపబడుచున్నది గాన, నాటివ్యవసాయస్థితి ముందుగఁ బరిశీలించు.

ఋగ్వేద కాలకర్మసనాయుచరిత్ర
క్రీ. పూ. 2100 మొదలు క్రీ. పూ. 1400 వఱకు
భారతీయవాఙ్మయమున ఋగ్వేదసంహిత మిక్కిలి ప్రాచీన మని ప్రాచీన ప్రతీతిపండితులందరి తలంపై యున్నది. ఋగ్వేదమున దుండిన వర్ణములఁబట్టి చూడఁ ఋగ్వేదకాలమునకే నాగరికత హెచ్చుగ నుండినటులు గానించుచున్నది. నాటికే వ్యవసాయ సాధనాలుగా భోజ్యవృక్షు లతిశయించి యున్నవి. నాటి వ్యవసాయస్థితి దానికి ననుసరించిన యితర సంబంధమును సమయానుసారముగా వ్రాసెదను. అనంతరకాలములలో జరిగినమార్పులు ఖైత్రకాలాదిచరితములలో వివరించును. నేటి వ్యవసాయకాన్త్రవేత్తలు వ్యవసాయకర్మలలో నీ క్రిందిభాగములు చేరియుండునందురు.

- (1) సామాన్యకృషి (ధాన్యవిశేషములఁ బండించుట).
- (2) శివార్థకృషి (శాక ఫల పుష్పములఁ బెంచుట).
- (3) పశుసాలనము(పశువృద్ధి, రోమ సంపాదనాదికము).
- (4) తరుకృషి (పెట్ల నభివృద్ధి చేయుట).
- (5) సరభూవర్ధనము (తేనెపురుగులఁ బెంచుట, తేనెకుట్టుల సంపాదనము).
- (6) పట్టుకృషి (పట్టుపురుగులఁ బెంచుట).
- (7) కుమ్మటపాలనము (కోళ్లను పెంచుట).

ఇందు 6, 7, కృష్ణులకుఁబడి ప్రాచీన లెట్టి ప్రశస్తియులఁ జేసికొనె నెదిగ వాఙ్మయమున నాధారములు కానింపవు. కాని, ప్రాచీనకాలమునుండి మనజేశపు పట్టుబట్టులు

ఇలాంటివారు యందు వివరించి గాంచివని. కుక్కటపాలన మనకు గూడ స్వల్పప్రయత్నము జరిగియుండును. రాజాధి రాజులు కోడిపందెములను చేసి గలసిందిరి. కొద్దరంగ ననున రింది జయపజయముల నిర్ణయించు తిథివారాధికార్థయగ్రంథ ములకలవు. కాని వా కార్యంధము లభింపలేదు. వైకృషి గురించి యాయకలములలో వెంతకట ప్రయత్నము జరి గతో, పడరాన సాగమగ వలెన. ఇది సామాన్యకృషికి

మధ్యములగు పరికరములలో పోయిన దున్న విత్తనముల జల్లి మోతనుండికాని వెలుపునుండికాని నడనుడికాని నీటిని గలపా యిది పోయిన దిదని వైకరను వృద్ధినిండిచి, పండినమృతుల గోసి గచ్చుచేసి నుంచి యెగురుచు పొల్లును కడచి నీ మంట థావ్వము నింజికించెచ్చుకొని, గాదలలోబోసి జాగ్రత్తచేసి కొనకుంటే. ఈసామాన్యకృషినిగట్టించి ఋగ్వేదకాలమున నెంత ప్రయత్నమును వాటివారు చేసిరొచూడడు.

భారతీయ సాంప్రదాయ మునందు ప్రతికర్మకు నొక “యధిష్ఠానదేవత” యుండు నని తెలుచి అధిష్ఠానదైవతారాధనము ముందుగ జేయవల సియుండును. ఋగ్వేదకాల మున “తేత్రపతి” యను నొక దేవత, పొలములయం దుండునని నమ్మి దన్నుటకు మాందీక్రిందివిధమున ప్రార్థిం చుచుండిరి.

వామదేవుడు ఋషి.

(1) మేము మాగోవులను గుట్టులును సుఖముగా బో పించి, సుఖపెట్టుచున్న తేత్రపతిదేవత, హితవుగా నే జయమునొందెదము. 4-57-1

ఓమ్మటను దన్నుటకు మొదలుపెట్టినపు డీ ప్రార్థనా పాదనకవాక్యము ననుచు న్నాడు.

(1) వేదమంత్రిములకు ఋషులు కలరు. ప్రత్యేకమంత్రిములకే కాక, కాండలకును చేసే ఋషులకలరు. మంత్రియనగా మంత్రిమును కవివైద్యునగా దేవకాని, మంత్రిమును జేసినవా డేవకాని, తాత్పర్యము. ఇది నాకల్పన కాదు. “అమమ” యొక్క 4 పన్నుమనంద, “నను ఋషిభ్యో మంత్రికృష్యాభ్యో మంత్రికథ్యో”. దీనికి విద్యార్థణభావ్య మును దియు కలదు “కర్ష్యవృషిభ్యో నమస్కా-గ్రహు. కీర్ష్యశేవ్యో? మంత్రికృష్యాభ్యో మంత్రిం కృష్యంతి మంత్రికృష్యో గంప్రదా తవత్వత్వా వంత్రాసాం పాలనా న్యుంత్రికథనాభ్యవ్యంతే” అనగా మంత్రిముల జేయువారికి మంత్రికృష్యులనియు, మంత్రిమంత్రిప్రదాయప్రప్రతిచే మంత్రిముల గాపాడువారికి మంత్రిపతు లనియు; తాత్పర్యము. మొదటివారిని మంత్రియునియు మొదటి కాండమునియు; దలంపవలసియున్నది. చూడఁడు. కలకలైకూర్చు, కభావ్యకాయణం 166 పుట. వెయ్యిరమునే కాలాకావచ్చుతి తన నిఘంటువునందును, “అనుక్రమణికలో,” విద్యార్థణలను దృఢపఱచియున్నాడు. కాని గ్రంథ ముఖ్యత కాని పదలితిని, ఋగ్వేదమంత్రిములకు, బ్రతిదానికిని ఋషి తెలియుచుండును. కాని తక్కిన వేదములలో కాం తికి కా “మంత్రిశ్చ” చేరులు కానింకవు. అందువలన ఋగ్వేద మంత్రిములకు ఋషుల సుదాహరించితిని. తక్కినవానికి మిగుల మేముషిప్రొక్తమో ఆఋషి యామంత్రిమునేగాక, యామంత్రికృష్యునుగూడ చేసియుండెనని లెలంపవలసి వున్నది. ఈదాహరణము “తేత్రగ్య పతివానమం” అను మంత్రికర్త “వామదేవుడ.” కాన వామదేవుడే యటుల ప్రార్థిం చును. అతడే మంత్రిమును జేసి ననియు దాత్పర్యము.

“తేత్రగ్య పతివానమం” రేనేవ జయామసి గా మత్సం పోయంత్యా: నోవృతా కీర్ష్యతే. ఋగ్వేదమ్-(4-57.1.)

* ఎద్దులు ముఖముగా నాగలిని వహించుచుండును. దున్ను వారు ముఖము చేతురుగాక. నాగలి ముఖము దున్నుగాక. మౌతులు ముఖముగా నాగలికి కట్టుబడుగాక. కొరడాను ముఖముగాఁ బ్రయోగించుచుండును. (4-57-4).

పిమ్మట వర్షము వరియునువను గాలిపాలు సరిగ నుండుటకును కాఁబోలు ఇంద్రవాయుదేవతల నీ క్రింది విధమున నుతింపుచున్నాడు.

1 ఇంద్ర వాయుదేవతలారా! ఈ మావాక్యమును నేవింపుడు. ఆకసమాన మిరు నిర్మించిన యుదకముతో నీ భూమిని దశఁపుడు.

పిమ్మట నాగలిచాలు నీధమున నుతింపుచున్నాడు.

2 మందిభవసంతులనము నోనాగలిచాలా! నీకు ననుసారము. ఎటులు మాకు ధనముకలుగనో ఎటులు మాకు మందిభ. ము కలుగ నో అటులు ముందుకను సాగుమా.

3 ఇంద్రుడు నీతాధారక మగు “నేడికోల”ను గ్రహించుచుండు. దానిని “ప్రూష” ప్రేరేపించుచుండు. ఆకసము ప్రతి వత్సరమును వర్షించుచుండు.

4 కట్టలు ముఖముగా భూమిని భేదించుచుండు. దున్ను వారు ముఖముగా వ్యవధములతో నడతురుగాక వర్షమగుడు ముఖముగాఁ దివ్యుని నీటితో నడపుచుండు. వాయువ్యధులు మాకు ముఖము నిర్మించుగాక. వైయుక్తుల యగ్రమునే భూమి దున్నుట, కలుగకోగల నాగలిని మౌతులతోగట్టి యెద్దులతో దుక్కిని సాగించుట తెలియ నగుచున్నది. మఱియు యజమాని యుదకమున దన పరివారల కిటులు బోధించుచున్నాడు.

బుధుడు బుధి.

4 ఓ స్నేహితులారా ఒకవోటున నుండిన మిరలకలంకు నిర్మనుండిలెండు. “వర్షత్యాగ్యుదే” జీవతల నింద్రునితోఁ గూడ వాహ్యముఁ జేయుడు.

5 నెన్నదిగా ప్రోతముఁజేయుడు. బుధులను వికసించ జేయుడు. తెదతో నావను వాఁలెంతుడు. ఆయుధముల ధరింపుడు. ఓ స్నేహితులారా, తూర్పు మొగముగా యజ్ఞము వారంభింపుడు.

వై లెండు బుద్ధుల యగ్రమునను, వ్యవసాయకు లొకవో నిర్మింప, యజమాని తెల్లవాణువామున పేలుకోటిపై దైవప్రార్థముఁజేయు. ప్రోత్సహించి యేజియావలనుండిన పొల మునకుఁ బోయి తూర్పు మొగముగా, బనిముట్టులతోఁ బనినిఁ జేయు నిజమిందుట ద్యోతకమగుచున్నది. పరిశ్రేయ వాలను యజమాని “స్నేహితులారా”యని పిలుచుటయు కూలివాండ్రకు దైవప్రార్థనము బోధించుటయు, కూలివాండ్రను యజమాని పురులవలెను మిక్కిలవలెను వాఁలెంతుమున కలించె నని ద్యోతకమగుచున్నది. ఇప్పు డట్టివర్ధతి యెంచునైనఁ గలవాఁకి అట్టి వర్ధతి పుట్టినవాఁడే, కృతయుఁప్రారంభ జని లెంపవచ్చును. 5 నాగలికుఁ గాకులను గట్టుడు; దున్నుఁబడిన భూమి లో విత్తులఁ జల్లుడు; చంద్రములఁ బఠించి మైవ మెరుగించు; పండిత పిమ్మటను దగ్గజదగ్గఱ “పన” పడునట్లు “కొడవండ్ల” నుపయోగించుడు

† జీవతలంకు భక్తి కలిగి బుద్ధింతులైన మా పని వాంద్ర నాగలికు వైష్ణులుగాఁ గాకులఁ దగులుచున్నారు “నాగలికు వైష్ణులుగాఁ గాకులఁ దగులు చున్నారు” అనుటయన వాడు ఒక్కొక్క నాగలికి దెక్కు కాకులఁ దగిల్చి గున్నెడి యలవాటు కదలి తోచుచున్నది. కేదను బల్లారి ప్రాంతమున దట్టివర్ధతి కలరు. ఇది నిర్మల ప్రదేశమన బావుల నుండి నీటినిఁ గోశా ప్రదేశమునను గావలసియుండును. దాని నుండి నీటినిఁగోడు ప్రదేశముననే అట్టి “దక్కిని”ని సాగించు చున్నటుల బుద్ధివర్ధకుఁ కవచ్చున్నది.

(సశేషము)

* కునవహారః కునననరః, కునకృష్ణకులూలం | కున చంద్రా బధ్యంతాం కుః కుస్త్రా మునిగంతు- (4-57-4).

1 నునానీరాదిమాం వాచం జాషేధాంబుదివి | చక్రగుః | ప మః తే నీ మా మునిసించం- (4-57-5). 2 అగ్రాదీ సుధగే భవనీతే వందామహేత్యా యథానః సుధగాననీ యథానః సుధలాననీ- (1-57-6). 3 ఇంద్రః సీతాంవిక్షణ్ణో తాం ప్రూషాను యచ్చకు సానఃపశునస్యతిమహా ముత్తరా ముత్తరాం నమా- (4-57-7).

4 కునవః ఫాలా, విక్రవంతి భూమి కున కీనానా, అభియంతునా హైః | కున పర్వత్యో మధునా పయోభిః, కునా సీరా కునచున్నాసు ధర్మం | (4-57-8)

4 ఉద్ధవ్యధ్యం, సమనః, సభాః సమగ్నిమిధ్యం బహవః పనిశాః | దధితృ మగ్న మువసంచ దీపి, మింద్రాతోప నేనిహ్యయోకమ్ | (1-101-1) 5 మంద్రాక్యబుధ్యం ధితు ఆతమధ్యం నావచంద్రే పరిసంకృణుధ్యం | షిష్యబుధ్య మాయా ధారం కృణుధ్యం ప్రాంచంబుధ్యం ప్రజామతా సభాః || (2) 6 యున క్ష నీరాదియు గాతమధ్యం, కృతేయోనాపవ తేహబీజం | గిరాచక్షిః సభరా అనన్యో నేనీ మ ఇత్యుధ్యః పశ్యమేమాత్ | (3)

† నీరాయుజంతి కవయో యుగా వితన్వతే, పృథక్ ధీగా చేపేషు మున్నయా- (10-17-4).

భవిష్యత్తు రామసోమయాజులు గారు పి. ఏ.

1. కళాప్రపంచమున దానిస్థానము

ప్రకృతివైచిత్ర్యములఁ జూచి నర్వజనులు నానందింతురు. బుద్ధిమంతులు వాని నూరకచూచి యానందించుట కాక, వానియంత్యుండఁ జొచ్చి యందఁ నెఱతత్త్వ మెఱుంగఁ బ్రయత్నించుచుండును. జ్ఞాన లందుననే పరమాత్ముని గాంచి యాతఁ డిహోన్మేష మగుచుండును. ఇంతవఱకు, వారివారి మనస్సులలో ననే ప్రకృతిసందర్శనజనితములగు మామూలు కానబడును. ఇది 'మొదటి'యవస్థ. మన మూలోఁ గలిగినమామూలు కొన్ని యభిప్రాయములుగా చూచుచుట రెండవ యవస్థ. ఈ రెండవగతి జ్ఞానసామాన్యల కందఱకును గలుగదు. చూచిన దానికి తగినపాటి యుద్దేశము సామాన్యలకు వెంటనే కలిగి మరల వెంటనే యస్థమించును. కాని, చూచిన విషయములఁగూర్చి తస్సగా నాలోచించు సామర్థ్యము గలవారికి, వారి యాలోచనా ఫలిత మభిప్రాయరూప మై, యాలోచనతోఁ గ్రమ

క్రమముగా వేరవక్రము నొందుచుండును. అటు పిమ్మట, నట్టియభిప్రాయము నితరుల కెఱుకపఱచుట మూడవమెట్టు. ఈ సామర్థ్యము మరల నభిప్రాయముల నూనగలిగిన కొలదిమందిలోఁ గొందఱకు మాత్రమే యుండును. అట్లులు తమకుఁ గలిగిన యభిప్రాయములను పై కెఱింగింపఁగలుగుట బుద్ధికిఁ గలుగునేర్పు. ఈ నేర్పు పెక్కింక బుద్ధిమంతునికడ నెక్కింకఁకఁగలఁ బరిణామించుచుండును. ఒకఁడు, తనకుఁ గలిగినయుద్దేశముల, నితరులకు బాగుగా బోధపఱుకొని, భావముల కుచిత మగు భాషానైపుణితోఁ జెప్పును. వేఱొకఁడు తన భావములనే బొమ్మలుగా వ్రాసి, చూచువాని గ్రహించునట్లు చేయును. మఱియొకఁడు తన భావములను గ్రంథరూపమున వ్రాసి, ప్రపంచమునకు వెల్లడిచేయును. ఇంకొకఁడు తన భావములను రాతిపై బొమ్మలుగాఁ జెక్కి యగపఱచును. ఇట్లనేకులు బుద్ధిమంతులు, అనేకవిధ

ములుగా, అనేకరూపములుగా, తమ భావములను, ప్రపంచమునకుఁ జూపుదురు. చిత్రలేఖన మట్టి నేర్పులలో నెకటి. శిల్పము, చిత్ర లేఖనము, చిత్ర కల్పనము, నెకేజాలిలోని శక్తులు. కవిత్యము, వాక్యతురత వేటుజాలిలోని వైనను, వానికిని వీనికిని గమ్యస్థాన మొక్కటియే యగుటచే, నివియన్నియు సమానశక్తు లని చెప్పవలయును.

ఏదైన నొక వస్తువునుగాని, వస్తుచలనముం గాని, వస్తుచలనసంభవ మగు శబ్దముగాని, కనుట వినుట జరిగినప్పుడు, అందఱకును మనస్సునందొక విధమగు మార్పు కలిగి, వెంటనే దాని కనుగుణ మగు శరీరచలనము కూడ గలుగును. ఇది ప్రకృతి ధర్మము. ఈ ధర్మము ప్రతి జీవజంతువు నెడలను నత్యంత యున్నది. మానవునందీమనశ్శరీరచలన ములు, తక్కినజీవులలో కంటె నెక్కుడుగా గాన బడును. మేఘారవము నాలించి, మనము చలించి, మృగములనేకములు పరుగులెత్తుచుండును. పచ్చని బయళ్లను జూచి సంతోషముతో బతువులు వాని జేరుకొనుచుండును. పుష్పవర్ణములజూచి పసిబాలురు మనముల నొకవిధమగు నానందము కలుగ, చిన్న చిన్ననవ్వుల నవ్వచుందురు. పక్షులయొక్క పలుకు లాలకించి బాలురు సంతసించుచుందురు. పిచ్చివారల తైనను, దేనినైనను జూచినప్పుడు కాని, వినినప్పుడు కాని, యిట్టి ద్వివిధచలనము కలుగకమానదు.

కాని యీ మాధ్వే, చూచి వినినవానిని గూర్చి, బాగుగా దెలిసికొను నాలోచనయై వెలయుట అందఱకు నుండదు. మృగజాలిలో ప్రకృతి తత్త్వ మెఱుంగుగోరి దీర్ఘాలోచన నల్పట యుండనే యుండదు. మానవులయందైన నట్టియాలోచన కొంతమంది కేయండును. అట్టియాలోచన యున్నను మానినను, మనుష్యేతరజీవులలోను, మనుష్యుల

లోను గూడ, చూచి వినినవాని యనుకరణము మాత్రము, చాలవఱకు స్వాభావికమైయున్నది. ఈ యనుకరణము అలోచనయొక్క బీజము. అనుకరణమునకు, విని చూచిన సంగతులయొక్క తత్త్వ మెఱుగుటక్కఱలేదు. చిలుక మనుజులవలెనే పలుకఁ గలుగుచున్నది. బాలుఁడు కోయిలవలె కూయ గలుగుచున్నాడు. కోతి మనుజులచర్యల ననేకముల ననుకరించుచున్నది. పులి, జంతువులపైబడి కఱచి చంపితినుటఁజూచి, దానిపిల్లి లాపనినే చేయనారంభించుచున్నది. అనుకరణము బుద్ధికి బాల్యవస్థ. అనుకరణమునకు మూలములోని యర్థ మెఱుగ నక్కఱలేదు. చిలుక తా ననుకరించునదముల కర్థము తెలియకుండగనే పలుకగలుగుచున్నది. కాని యనుకరణసాహాయ్యమున గ్రమముగా మూలముయొక్క తత్త్వము నెరుంగవచ్చును. ఒక మనుజుని “రామా” యని పిలుచుట ననుకరించిన చిలుక, మనుజులవలెనే యాతని కాపేరని యెఱింగి, యాతడగఁడనవుడెల్ల, “రామా”యని పిలువనేర్చును. పరుల నాపేర పిలువదు. పనుల జంపితినుట ననుకరించిన పులిపిల్లి, రుచి దెలిసి, యది తనకాహారమనియెఱింగి, యాపై నందు దన నేర్పులు గల్గునలు జూపించి, బ్రదుకనేర్చును. నత్పురుషుని చర్యల ననుకరించినవాడు, తోలుత నారంభించినప్పు డామార్గమునందలి మేలు నెఱుంగ కున్నను, గ్రమమున దెలిసికొనగల్గును. ఇట్లు తెలియనిదాని నెఱుంగుట కనుకరణ మొకయోధారము. ఈ యనుకరణ మొకప్పుడు పై శరీరచైతన్యరూప మునగాక, మానసికమైయుండును. అనగా బుద్ధి మంతులకు వస్తుతత్త్వ మెఱుంగుటకు, శరీరచైతన్య యుతమగు ననుకరణమొక్కటిలేదు. మంచిమార్గము కొన్నిదినము లనుకరించనక్కఱలేక యే, బుద్ధిమంతుడైనవా డామార్గము వలని ప్రయోజనములు,

మనస్సులో నామార్గానుకరణము జేసి, గ్రహింప గలుగును. మొత్తముమీద, మనస్సునందుగాని, శరీరమందుగాని, యాయనుకరణము జరిగినపిమ్మటనే, యాలోచన పరివర్తమగును.

ఆలోచన, మనస్వేతరప్రవృత్తయందు చాల తక్కువగాను, మనుష్యులయందు మెండుగాను కలదు. ఇది యుండఁజూచు నెక్కితరుగ నుండక, హెచ్చుదగ్గులు గలిగి యుండును. మనుష్యులలో కొంతమంది, బాగుగా నాలోచింపగలరు. అది యొక్కొక్క బుద్ధిసారముం బట్టి యొక్కొక్కటిరుగా బ్రబలుచుండును. బుద్ధిమంతులు, ప్రకృతివైచిత్ర సందర్భమున గ్రహితముగా, మంచి యాలోచనల జేసి, ప్రపంచముగూర్చి కొన్నియభిప్రాయముల గలిగియుండురు. ప్రతివస్తువును, జన్మించుట, యాన్నత్య మనుభవించుట, వివాహము జెందుట, జూచి, దేనికిని శాశ్వతపదవి లేదని సుబుద్ధులు గ్రహించిరి. ఆరీతినే, యనేకము లగు నిజములను తెలిసికొని, వానిని కొండఱు తక్కువల మానవులకు బోధింతురు. అట్లు బోధింపగలుగుట యొక శక్తి.

ఈశక్తి, వాక్పత్యరత, కవిత్వము, శిల్పము, చిత్రలేఖనము, చిత్రకల్పనము, మున్నగు రూపములతో నెవ్వను. తనయందైతములను జనులకు బోధపడ బలుకగలుగు మాటలచతురత. కొండఱకు గల్గును. బుద్ధదేవుడు, శంకరాచార్యుడు, మున్నగు మహాబుద్ధులు మతస్థాపకు లగుటకు నీశక్తి చాల తోడ్పడినది. ప్రపంచనిజతత్వ మిదియని ప్రజలకు నమ్మకము కలుగునట్లులు చెప్పి, తాము వచించుచున్నమార్గములగుండఁ గాని, ముక్తిగాంచుటకు నేలుదారి లేదని, యందఱు తెలిసికొనునట్లు చేయు వాక్పత్యరమము వారి కుండెను. కవిత్వము కూడ

నట్టిశక్తియే. మఱి కొందఱకు శిల్పశక్తి, మఱి కొందఱకు జిత్రలేఖనము, చిత్రకల్పనము గలుగును.

ఈశక్తి మనస్సునందే కలుగును. అట్టి శక్తి కలిగినమనస్సు, నాల్కకు నూటలను, బుద్ధివిద్యములు, చేతిబొమ్మలు చెక్కుట, వ్రాయుట, కల్పించుట, మున్నగునవి నేర్చును. భావములేని వాగ్ధోరశి, పద్యరచన, చిత్రలేఖనము, చిత్రకల్పనము, శిల్పము, నిజమగు శక్తులు కావు. భావము లేనిదే వానికి జీవము లేదు.

చిత్రలేఖనాశక్తి, కవిత్వమువలెనే, యొక్కొక్క మానవుని కబ్బుచుండును. చిత్రలేఖన మనగా బొమ్మల వ్రాయుట—బొమ్మల చెక్కుట శిల్పము; బొమ్మలచేయుట చిత్రకల్పనము; బొమ్మల వ్రాయుట చిత్రలేఖనము. బొమ్మయనగా నూపు; కంటికి కానపచ్చున దెల్ల రూపే యగును. చిత్రలేఖకుని కంటికి గానపచ్చిన వస్తువుగాని, యనేకవస్తువుల సమూహముం గాని, వస్తువులో నెకకొంతభాగము గాని, యాతడు వ్రాయగలడు. అందుచేత, చిత్రలేఖకునికి నేత్రము ప్రధానమైనయంగములలో నెకటి. గాయకునకు నేత్రములు లేకున్నను, పాట యాగిపోనేరదు. కవికి నేత్రములు లేకున్న కవితాప్రవాహ మష్టపడదు. కాని చిత్రకారునికి నేత్రములు లేకున్న చిత్రలేఖనముగాని, చిత్రకల్పనముగాని, శిల్పముగాని, చేయుటకు నీలులేదు. అట్లయ్యను, చిత్రలేఖనమునకు నేత్రములే ప్రధానములుగా గాని, వ్రాయుచేతులే ప్రధానములుగా గాని, పనిముట్లు ప్రధానములుగా గాని, యన్నవనుటకు నీలులేదు. వీనియన్నిటికంటె ముఖ్యమైనది, భావము. భావములేకుండ నివియన్నియు కలిగినను ప్రయోజనము లేదు. కొండఱు చిత్రలేఖనము నేత్రహస్తాభ్యాసములమైత్రయని వచియించి

యన్నారు. కాని, యానేత్రములకును, హస్తములకును, స్వకీయముగ శక్తి లేనికతన, వానిచే భావమే పనుల జేయించుచున్నదనుట నిజము. చిత్రలేఖనాశక్తి మనస్సునకే గాని లెక్కినయంగములకు లేదు.

మన కగడడు ప్రకృతిని చిత్రలేఖకుడు తన పటముపై జూపుచున్నాడు. ప్రకృతి వివరీతము చిత్ర మనబడదు. చిత్రలేఖకుడు మన కగడడు రూపుల పటమునందు జూపుటకు నవకాశ మెట్లు గల్గుచున్నదో చర్చింప వలసియున్నది. పలుచని వస్తువగు కాగితముపైననో, గుడ్డపైననో, బల్లపైననో, సమమట్టముగా నున్న గోడపైననో, కొండలు, నదులు, మనుష్యులు, చెట్లు, మున్నగునవి, యన్నట్లు లెట్లు వ్రాయటో తోలుత ప్రకృతిలో మన కావస్తువులు కానవచ్చుటకు గారణ మేమి?

గాలి యున్నదని మన మెఱుంగుదుము కాని, దానిని కంటితో జూడజాలము. షర్వతములను జూడగలుగుచున్నాము. గాలిని చూడ లేకుంటున్న పర్వతమును జూడగల్గుటకును, గారణ మేమైయుండును? గాలికి స్వరూపము లేదు, రంగు లేదు. స్వరూపమును రంగును కలిగినగాని వస్తువు గోచరించదు. షర్వతమున కారెండును గలవు. అందుననే దానిని చూడగలుగుచున్నాము. ఆకార మున్నగాని, వస్తువును జూడజాలము. కంటికగడడు వస్తువులందు రంగు లేని వస్తువులేదు. ఏదియో యొకరంగు, వస్తువునకు స్వకీయముగా గాని, వెలుగునీడలవలన గాని కలుగక తప్పదు. ప్రతివస్తువును గానవచ్చుటకు వెలుగు

నీడలుకూడ తోడ్పడుచున్నవి. వెలుగును నీడయు వస్తువుపైన బడినప్పుడు వస్తువు కంటికి గోచరించుచున్నది. ఆకారమును రంగును వెలుగునీడలును వస్తువు కానవచ్చుటకు సగుచున్న గుణములు. ఈ గుణములు, ఒకొక్కవస్తువున కొకొక్కతీరన నుండును. అనేకాకారములు ననేకరంగులు ననేకవిధముల బడినవిండు వెలుగునీడలు ప్రకృతిలో గానవచ్చుచున్నవి. వస్తుగోచరక రణములగు నీ గుణములు తా మెచ్చట వెలసియున్న నచ్చటనే వస్తువు కానగుచున్నది. ఈ గుణములనే పటముపై జిత్రకారుడు నిపుణతతో జామి వస్తువులం జూపించుచున్నాడు. ఈగుణములలో నేది లేకున్నను వస్తురూపము చెడిపోవును. అందువలన చిత్రము వికృతమగును.

ఎన్నియోమెట్లు పొడవు, వెడల్పు, ఎత్తు, గలిగిన షర్వతమును చిన్నకాగితముపై సమమట్టముగలిగిన పత్రముపై చిత్రకారుడు చూపింపగలుగుటకు నీ గుణములే తోడ్పడుచున్నవి. వస్తుభారము కంటికి తెలియదు. అందువలననే, చిత్రమునందు భారగుణము జూపింప నక్కఱలేదు. అట్లే, యనేక గుణములు, చిత్రకారుడు ప్రత్యేకముగా జూపింప నక్కఱలేకయే, లెక్కినగుణములను నేర్పుగా జూపించుటంబట్టి, యన్నట్లులే మనస్సునకు జిత్రమునందు దోచుచుండును. ఆరీతిని ప్రాణముకూడ నున్నట్లు దోచు చిత్రములు గలవు. జీవకళ కానవచ్చు చిత్రములే చిత్రకారునియొక్క శక్తిని జూపింపజాలును.

మధురకవితలు

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు

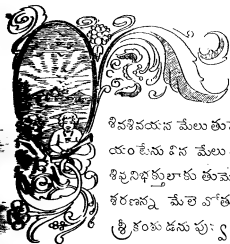
అశు (మృదు) మధురచిత్రి వి సరభేదముచే దేశి
కవిత నాల్గువిధములు గలది. పీటలు, జోల
లు, సువ్వలలు, ధవళములు, అర్ధచంద్రికలు,
తుమ్మెదపదములు, కోవెలపదములు చందమామ
పదములు, మొదలగునవి మధురకవిత లని ప్రాచీన
లాక్షణికు లనిరి. ఇదుమూడవశతాబ్దిలో నున్న
ప్రఖ్యాతాంధ్రకవి పాల్కుండికి సోమనాథుఁ డిట్టి
రచనములను గొన్నింటిని బేర్కొన్నాఁడు.

“మది నుచ్చి సంసారమాయూస్తవంబు
పదములు, తుమ్మెదపదముల్, ప్రభాత
పదములు, చర్వితపదము, లానంద
పదములు, శంకరపదముల్, నివాళి

పదములు, వాలేశుపదములు, గొప్ప
పదములు, వెన్నెలపదములు, సెజ్జ
వర్ణన, మణిగణవర్ణనపదము,
లర్జవఘోషణఘూర్ణిల్లుచుండఁ
బాడుచు నాడుచుఁ బరమహర్షమున

పండితారాధ్యచరిత్రము.

శ్రీశైలమెక్కుభక్తులు పయివానిఁ బాడిరంట!
దీనిని బట్టి యిట్టి రచనములు తెలుఁగులో బహు
ప్రాచీనకాలమునుండియుఁ గల వని యెఱుఁగనగును.
ప్రాచీనకాలమగు తుమ్మెదపద మొక్కటి యిక్కడఁ
జూపుచున్నాఁడను.

శివశివయన మేలుతుమ్మెదా, శివ
యంటేను శివ మేలుతుమ్మెదా.
శివునిభక్తులకు తుమ్మెదా, శివ
శరణన్న మేలె వోతుమ్మెదా.—

శ్రీకంఠుడను పువ్వుతుమ్మెదా,
మూడు లోకము లాయెనె తుమ్మెదా,
సాకార మై యుండు తుమ్మెదా, పర
మైకాంతమున జూడు తుమ్మెదా.—శివశివ.౧
ముట్టిముట్టని పువ్వు తుమ్మెదా, అది
ముట్టింది జగమెల్ల తుమ్మెదా,

తుమ్మెదపదము

ముట్టి కూడనే నో తుమ్మెదా, దాని
ముట్టి పాయలేనె తుమ్మెదా.—శివశివ. ౨
యవ్వనమందేనె తుమ్మెదా, చాల
పువ్వులవాసన తుమ్మెదా
కొవ్వీ నీ వెఱుగవె తుమ్మెదా, నీ
నెన్న నేరమూల తుమ్మెదా!—శివశివ. ౩
అఱుకేకుల పువ్వు తుమ్మెదా, అది
మీఱనవాసనె తుమ్మెదా,
వేఱుసేయక నీవు తుమ్మెదా, శివు
జేరి భజించవె తుమ్మెదా!—శివశివ. ౪

ఈడపింగళాలు తుమ్మదా, నుళుమ్మ
 నాశిమధ్యమున తుమ్మదా,
 మేలిమెఱిగి నీవు తుమ్మదా, శివ
 కేళి జరించవె తుమ్మదా! — శివశివ. ౧
 పడుగురు రాజులు తుమ్మదా, నీకు
 ఈడుజోడుబంట్లు తుమ్మదా,
 చూడు పాడు బంపె తుమ్మదా, భక్తి
 రూఢి కేక్కు మట్టె తుమ్మదా! — శివశివ.
 ఆనపాపజాతి తుమ్మదా, వట్టి
 ఆన వీడు మంటి తుమ్మదా,
 మోసపోకు మంటి తుమ్మదా! భక్తి
 వాసి కేక్కు మంటి తుమ్మదా! — శివశివ. ౨
 అప్పదళముమీద తుమ్మదా! నీవు
 అంటి చరించవె తుమ్మదా,
 కష్టము లెఱుగవె తుమ్మదా! నీవు
 స్రవ్వవై యందువె తుమ్మదా! — శివశివ.
 తొమ్మిదివాళ్ల తుమ్మదా! నీవు
 నమ్మి చరించవె తుమ్మదా
 ముమ్మాలకోసల తుమ్మదా! నీవు
 నెమ్మది నుండవె తుమ్మదా — శివశివ. ౩
 పదిది పేనింట తుమ్మదా, ఉండే

పదకొండోతాన తుమ్మదా!
 పెదలక నిచ్చిన తుమ్మదా! నిన్ను
 కదించగలరట తుమ్మదా! — శివశివ.
 ఆనజోటపుర్వ తుమ్మదా! నీ
 వానక మానవె తుమ్మదా!
 దానిలో జక్కిన తుమ్మదా, తోట
 వానిచే బడుదువె తుమ్మదా! — శివశివ.
 పింగి నేల యూను తుమ్మదా
 గంగా నీరు లని తుమ్మదా, ఉ
 ప్పొగుచు నొక బోడ తుమ్మదా! వేయు
 భంగుల నటించు తుమ్మదా! — శివశివ.
 వేయు కేకులపూవు తుమ్మదా! అది
 నెదకి కానలేవె తుమ్మదా!
 నర్గురు నడుగెవె తుమ్మదా! పూవు
 నద్య చూపు నీకు తుమ్మదా! — శివశివ.
 గురునకు హరునకు తుమ్మదా! అం
 తరువు లేదు నిజము తుమ్మదా!
 గురుపాదపద్మములు తుమ్మదా! నిన్ను
 దరిసించు మంటినె తుమ్మదా! నిన్ను
 దరిసించు మంటినె తుమ్మదా!
 శివశివ యనవే భో తుమ్మదా!

ప్రణయినీగీతములు

“సాదామనీ”

క్రిందమన మబ్బ దట్ట
 మైక మ్మెను, చిటవటమను.
 చినుకుల తీరుని పాటలు
 చెవులకింపుగూర్చుచుండే,
 గున్నమావికొమ్మలందు
 కోకిల పాడెడు పాటలు

వివరచూచుచుండే, నిల్లె
 వేచియుంటి నెప్పుడు ప్రియు
 డరుదెంచెదనా, నే నెప్పు
 డా ముద్దు మొగము గాతు
 నా యంచున్ నా హృదయ
 మ్మాతరలిన్ జెందుచుండే.

గానము

కాశీనాథుని భైరవమూర్తి గారు

“ఓంకారచంబరశుకీం! ఉపనిషదుద్యానకేళికలకంఠం!

ఆగమవిహినమయాం! ఆర్యా మన్తవిభావయే గ్లాఝిమ్.”

“బ్రహ్మగ్రంథిజమారుతానుగణినా చిత్రేన హృత్పంకజే,
సూక్తా మనురంజకః శ్రుతిపదం యోయంస్వయం రాజతే,
యస్మాద్ద్రామ విభాగవర్ణరచనాలంకారజాతిక్రమో,
పంచేనాదతనుం తముద్ధరజగద్గీతం ముదే శంకరమ్.”

శ్రీ మదఖండ సచ్చిదానంద స్వరూపుండును, ఆదిమధ్యాంతరహితుండును, సృష్టిసీతీలయకారకుండును, దహరాకాశవిహరణండును, నాదబిందుకాతీతుండును, సాక్షాత్ప్రణవస్వరూపుండునగునప్పరమేశ్వరుండు సృష్టిబూర్వము, తరంగరహిత సముద్రమువలె, నిర్దేహకాశముభంగి బ్రహ్మత్వ నారాయణాది సర్వవైభవాచ్యుండు వెలుగుచుండును.

ఋచస్సామాని.....వేదాహ.....
నాస్యః పథా ఆయనాయవిద్యతే! (పురుషసూక్తము.)

సర్వవైభూత్వం దై నిత్యం దైనయపురమేశ్వరునియందు వహ్నియందు దుష్టశక్తివలెను, బీజమునందు శృంగీకృతివలెను, జలమందు ద్రవశక్తివలెను, స్వాభావిక మై యజాత మైన చిచ్ఛక్తియందును.

“తస్మాద్వా ఏతస్మా దాత్మన ఆకాశస్సంభూతః.
స బ్రహ్మ సశివః సహరి స్సేంద్ర స్సాక్షరః
పరమ స్స్వరాట్” (ఇత్యుపనిషత్.)

ఏతచ్చిచ్ఛక్త్యవచ్ఛిన్నం డగు పరమశివుండు స్వస్వరూప మగు నాదమును తద్గణక మైన యాకాశమును సృజించెను.

పరమభక్తాగ్రేసరులలో నొకరై, వాగ్దేయ
కారకులలో మిగులఁ బ్రఖ్యాతి వడసి నారదాంశా
సంభూతులై భువిని వెలసిన శ్రీత్యాగరాజస్వామి
యిట్లు చెప్పియున్నారు :

చిత్తరంజని - ఆది

పల్లవి

నాదతనం. అనిశం శంకరం.

అనుపల్లవి

మోదకర నిగమోత్తమ సామ - వేదసార వారం
వారమ్.

చరణం

సద్యోజాతాది సంఘవక్త్రజ-సరిగమపదసీ సప్తస్వర
విద్యాలోలం విదభితకాలం- విమలహృదయ త్యాగ
రాజపాలమ్.

శ్లో. నాదోపాసనయా దేవాః బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వ
రాః, భవన్త్యుపాసితా మానం యస్మా దేతే
తదాత్మకాః.

“ఓ మిత్యేకాకరం బ్రహ్మ”; “వైతన్యం సర్వ
భూతానాం నాదబ్రహ్మ తదానంద మద్విజీయ
ముపాస్మహే”

ఇత్యాద్యనేక ప్రమాణములుచే సామోత్తమణవనాద
స్వరూపులైన బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరాదు లీ నాద
ము నుపాసించుటచే నిశ్చయముగ నుపాసితు లగు
చున్నారు. మోక్షైకమార్గ మని నిరూపించబడిన
పరమేశ్వరైక్యము నాదోపాసనవలననే కల్గి జీవ
న్ముక్తు లగుదు రనియుఁ గలదు.

తేజ - ఆది

పల్లవి

నాదోపాసనఁ జేసే శంకర నారాయణ విధు లన
వెలసిరి ఓమనసా.

అనుపల్లవి

వేదోద్ధాదులు వేదాక్షితులు విశ్వ మెల్ల నిండి
యండేవారలు.

చరణం

మంత్రాత్ములు యంత్రతంత్రాత్ములు మహామంత్ర
ము లెన్నో గలవారలు, తంత్రీలయస్వరగాన
వినోదులు త్యాగరాజపంధ్యులు స్వతంత్రులు.

ఇత్యాద్యనేక ప్రమాణములుచే సర్వదేవతాస్వరూప
మగు నీనాదమునకు -

“సకారం ప్రాణనామానం దకార మనలం విదుః,
జాతః ప్రాణాగ్నిసంయోగా త్తేన నాదోభి
ధీయతే.” (సంగీతదర్శనమ్.)

‘స’కారము ప్రాణ మనియు ‘ద’కారము
అగ్ని యనియు సంజ్ఞలు గావున ప్రాణసలసంయో
గమునలన నాద మేర్పడుచున్నది. ఈనాదము వర్ణా
త్మక మనియు, ధ్వన్యాత్మక మనియు రెండువిధం
బులు. అందు వర్ణాత్మకము “సనాద ధక్కాం నవ
పంచవారం” అనుదానిచే “అ ఇ ఊ ఋ ౪క”
ఇత్యాది వర్ణ ములు అచ్చులు హల్లులు గ
విభాగములై వెలసి, ఛందోవ్యాకరణాదులకును
వేద వేదాంగములకును, రామాయణాది
సకలపురాణోపాసనములకే కాక సకలవాఙ్మయ
ప్రపంచమునకును మూలముగఁ బరిణామ మంది
నది. వీనికి పాంచభౌతిక, అధిదేవత, జాతి,
‘చూచేచోలే’ త్యాది జ్యోతిష, మిత్రత్వ, శత్రుత్వ,
లింగ, కాంక్షి, విష, అమృతేత్యాద్యనేకగుణరూప
ములకు సమన్వయముఁ జేయుటచే గాక, శరీర
మునం గల సకలవాచయములకును, అంగన్యాస
కరన్యాసాదులందు నిష్కటిక నేఱుంగనగు సంబంధ
మున :- అ-శరీరస్సు, అ-లలాటము, ఇ-దక్షిణకర్ణ

ము, ఈ-వామకర్ణము, ఉ-ద-నేత్రము, ఉ-వా-
నేత్రము, ఋ-ద-కపోలము, ఋ-వా-కపోలము,
ఊ-ఉర్ధ్వోష్ఠము, ఊ-అధరోష్ఠము, ఏ-ద-భుజము,
ఓ-వా-భుజము, ఐ-ద-కక్షము, ఔ-వా-కక్షము,
అం-గళము, అః,ద-వా-స్త్రాగ్రములు, కవర్ణము-
ద-హస్తాంగుళులు, చవర్ణము-వా-హస్తాంగుళులు,
టవర్ణము-పృష్ఠము, తవర్ణము-ఉదరము, పవర్ణము
జఘనము, య,ర,ల,న, ద-పాదము, శ,ష,స,హ-
వా-పాదము అనియు, మఱియు వివరముగ మాతృ
కాన్యాస(మంత్ర శాస్త్ర)మునందు విపులముగ నిరూ-
పించి యున్నాడు.

అచ్చులలో- 1-10-4=ర క్తవర్ణము అనియు,
3-6-8 = అసితము అనియు, 5-11 = పచ్చపన్నె
యనియు, శేషించిన, 2-7-9-12-13-14-15-16=
ఇంద్రనిధము అనియు నిరూపించిరి.

సీ. శ్యామలగుభశో, జాఙ్గనకృష్ణంబు
అసితవిసీలాగుఁ గాంబనాథ
కామిలరుణశుక్లభవోవివేకసి
తేతరరక్తంబు లిందుకాంతి
హరిణమేచకహరిఁ ద్రాధపాండురములు
సితకృష్ణధవళలోహితసువర్ణ
పతిశిలాభంబులు లిస్పర్శవర్ణములకుఁ
గృహ్ణారుణాసిత లీలీరుచలు

గీ. నాలుగురంగులములకుఁ గుండనపుడేట
గంపుతాచాయయును బవడంపుఁగియు
మొలవిమిసిరియు నూమ్మములకుఁ దెలుపు
నొకళకారంబునకు వన్నియులు వరుస.

అ. “విభవరకాంతి లివీక్షించి తత్కాంతి
గలుగునక్షరములుఁ గావ్యములను
మొదల నిలువఁ దేజ లి మొదల వేఱకాచాయ
వర్ణ విడివఁ దెలులు లి వచ్చు నిజము.”

(అష్టకవీయము)

ఇట్లు కావ్యాదులందుఁ గృతిపతి జన్మతార
దేహకాంతి మొదలగువానికిని కృత్యాద్యక్షరసంపు-
టమునకునుగల పరస్పరసంబంధమును, సకలమంత్ర-
ములు నోంకారమాది యైసకరణిఁ గృతులకునెల్ల
శ్రీకార మాదిగ నుండుటకుఁ గారణమును,
అందుఁ గల శవర్ణ రేఖ ఈకారాధిపతులు మువ్వ
రును శుభప్రదు లౌట యనియు నిత్యాదికము లనే
కము లుదాహరింపఁబడినవి. ఇ వన్నియు నాధునిక
ప్రకృతిశాస్త్రతత్వవేత్తలచే నిరీక్షింపఁ గనుపెట్టఁ
బడి మన కుద్బోధితము లగుచున్నవి. ఇంకను
కాఁగలవు.

ఇది గాక ప్రతిమంత్రమునకును బీజసంపుటిఁ
జేయుటచే పాశుపత, అఘోర, ఆగ్నేయ, బ్రహ్మ
ద్యవీశాస్త్రప్రయోగోపసంహారములకు నుపయో-
గింపఁబడుట వినియున్నాము. ఇటీవలఁగూడ, భట్టు
మూర్తి వేములవాడభీమకవి మొదలగుమహాకవులు
మంత్రము లేకయే విషబీజాక్షరసమన్వితము లగు
కబ్బములచే దిట్టినట్లును ఋషీశ్వరులశాపముల
వలనే ఇదియును శత్రుమారకములుగఁ బ్రయో-
గింపఁబడినట్లును వినుచున్నాము.

ద్వితీయము. ధ్వన్యాత్మకము. ఇది
ఆహతము, అనాహతము అని ద్వివిధము. అందు
అనాహతము రేచక పూరక కంఠ కాదులచే
మూలాధార, స్వాధిష్ఠాన, మణిపూరక, విశుద్ధ,
లలనాఖ్య, ఆజ్ఞాసంజ్ఞక, మన స్సమ చక్రములకుఁ
గ్రమముగ ఈనాదమును రేపి యూర్ధ్వరేతస్కులై
బ్రహ్మరంధ్రమున సహస్రారకమలమునందు నిల్పి
నిర్వికల్పకసమాధినిమగ్నులై, తత్త్వజ్ఞులై, పర
బ్రహ్మైక్యాను సంధి జేసి సచ్చిదానందము ననుభ-
వించ మహాయోగిండులకు మాత్రము సాధ్యము
మోక్షసాధనము.

భరహరప్రియ - ఆది

పల్లవి.

నడచినడచిచూచే రయోధ్యానగరము గానరే.

అనుపల్లవి.

పుడిమిసుత సహాయుడై చెలంగే పూర్ణుని ఆత్మ
రాముని.

చరణం.

అట్టె కన్నులు మూసి తెరిచి సూత్రము బట్టి
వెడక వేషధరులై పుట్టు చాపు లేనితాపు దెలి
యక పొగడేరు త్యాగరాజాపుని. నడచి॥

(త్యాగరాజీయము)

శరీరమే నర్వ మనియుఁ బరిపూర్ణం డగునా
త్యారాముఁ డుండు అయోధ్యానగరమే యనియుఁ
జితై కాగ్రతకన్న మిన్న లేదనియు నభిప్రాయము.

ద్వితీయము ఆహతము. నాదతరంగములు
శ్రుతిపుటములఁ బ్రవేశించుటచే మనకు వినఁబడు
నాదము. ఇందు శ్రోతృపేయ మగునది గానము. ఇది
గాత్రజము యంత్రజము.

“గీతిగానేన యోగస్యాత్, యోగాదేవ శివై
కృతా । గీతిజ్ఞో యది యోగేన । సయాతి పర
మేశ్వరమ్” (కూతసంహిత)

భక్తితో నొక దేవతనుగూర్చి మంత్రజపములు
చే నారాధించిన నేఫలమో, దాని కధికముగను
నద్యుఃఖలమును గానముచే నారాధించిన గల్గును.
చితై కాగ్రతయునుగలిగించును. అదియే యోగము.
దానఁ బరమాత్మైక్యసిద్ధి.

“నాహం పసామి వైకృత్యే న యోగిహృదయే
రవా । మద్భక్తా యత్ర గాయంతి తత్ర తిష్ఠామి
నారదః॥” (విష్ణుపురాణమ్)

అని సాక్షాత్ శ్రీకృష్ణభగవానుడు నుడివి
యన్నట్లు గలదు. దేవతలందఱకును బ్రీతిజనకము
గావున మానవాదులకుఁ జెప్ప నవసరము లేదు.
మఱియు,

“త్రివర్గఫలదా స్సర్వే దానయజ్ఞజపాదయః ।
ఏకం సంగీతవిజ్ఞానం చతుర్వర్గఫలప్రదమ్”

(కీర్త్యాయము)

దాన, యజ్ఞ, జపాదులు ధర్మాకామము
లగు త్రివిర్గఫలదములే గాని సంగీతవిజ్ఞాన మొక్క-
టియే యీమాటని గాక తుఁదియ మగు మోక్ష
మును గూడ నెనంగు ననియుఁ గలదు.

మూరతి - ఆది

పల్లవి

సంగీతశాస్త్రజ్ఞానము సారూప్యసౌఖ్యదమే మనసా॥

అనుపల్లవి

శృంగారరసాద్యుఃఖలసారపూజితరామకథానందాభి
యులే॥

చరణం

ప్రేమ భక్తి సుజనవాత్సల్యమును- శ్రీమద్రమా
వరకటాక్షమును- నేమనిష్ఠయోభిధనము గల్గునే-
నేర్పుగల్గు త్యాగరాజునినుడు॥ (త్యాగరాజీయం)

దీనినే, సామవేదజము గాన గాంధర్వవేద
మనియుఁ జెప్పుట గలదు. దీనిచే నర్వజులైన సదా
శివ్రండును శ్రీమహావిష్ణువును పరబ్రహ్మయు సంగీ
తులు లగుదు రనియుఁ జెప్పబడినది.

“తస్యగీతస్య మాహాత్మ్యం కే ప్రకంశితు మీశతే
ధర్మాకామమోక్షాణా మిదమేవైకసాధనమ్”

(సంగీతరత్నాకరము)

దీనంజేసి సంగీతము ప్రతిజీవనకరును ముఖ్య
ము. ఐహికాముష్మికఫలమునకు సాధనమగుచున్నది.

“నద్యుపలం సంశితమ్” సామాన్యముగ భిక్షు కులలోఁగూడ గానమును భజనను జేయువానికి యధికముగను వేగముగను భిక్షుము లభియించుట గనుచున్నాము. దేవతలు సామగానలోలు రగుటచే నాముష్మికము కరతలామలక మనుటకు నంది యము లేదు.

“శిశు శ్వేత్తి పశు శ్వేత్తి వేత్తి గానరసం ఘణిః | నవప శంకరో వేత్తి నమగ్రం వేత్తి నావరః ||”

“సంగీత మపి సాహిత్యం సరస్వత్యాః స్తనద్యయం, ఏక మాపాతమధురం ఆన్య దాలోచనామృతమ్.

(సంగీతదర్పణమ్.)

“రసా విందుం జంత్ర గాత్రముల తాల్లరఁ గించు”

(తమచరిత్ర)

అనునట్లు గానము తదితరవిద్యలవలెగాక, నవ్యక్తమధుర మై నకలచరాచరముల దనతరంగ ములచే బ్రచరింపజేయఁ జాలును. దీనికి విరుద్ధ మగు జన్మము,

“సంగీతసాహిత్యరసానభిజ్ఞః సాక్షాత్పశుః పుచ్ఛ విమాణహీనః”

సంగీతసాహిత్యరసము ననుభవించనేరని జనుఁ డు తోచకయును కొమ్ములును లేనివనువుతో జోల్పఁబడెను. మఱియు, హూణదేశపుఁ గాథిదా నన నొప్పు పేక్కియరుమహాకవి ‘వెన్నినువర్త కుఁడు’ అను నాటకమున సంగీతరసానుభవము లేనినరుఁడు ప్రాశీహింస, రాజద్రోహాదిమహాపాప ముల జేయ నెఱుంగఁ దనియు వ్రాసియున్నారు. మఱియు,

సారమతి - ఆది

పల్లవి

మోక్షముగలదా భవిలో జీవన్ముక్తులు గానివారలకు

అను పల్లవి

సాక్షాత్కార సందృక్తి సంశితజ్ఞానవీహనులకు

చరణః

ప్రాణానలనంద్యోగముచలనఁ బ్రణవనాదము సప్త స్వరములై వరంగ- వీణావాదనలోలుఁడౌ శివ మను-విధ మెఱుంగరు త్యాగరాజవినూత.

అని శ్రీ త్యాగరాజస్వామి నుడివియున్నారు. అట్టి యీగానమునఁ గల్గు ప్రతిస్వరమున మెక్కింక యాకార ముదయించు ననియు, ప్రతి ధ్వనినినీ వనే కాకృతు లంతరాళమునఁ గల్గుచుండు ననియుఁగల దు. దీనికిదాహరణముగ నన్ననిరేకునకు మధ్యమున మొకకట్టను విగియఁ గొట్టి అనఁగా కట్ట స్తంభా కారముగను రేకు దానిపై బల్లపటపుగ నుండు నట్లును నిట్టి, దానిపై నన్నని యి ను క ను బాసి రేకుచివరను ఫిడేలును వాయించు కమాళు తో గీచినయెడల, తల్లనితము లగు తరంగములవలన రేకు కంపితమై దానివలన నినుకరేణువులు చలించి యనేకాకృతులుగ నేర్పడును. సమానవేగముగను బలముగను గీచిన యాకృతులు సమములుగను, లేని చో విషమముగను అనఁగ నాకృతి తదనుగుణము గను నేర్పడును. ఈనాదరూపవర్ణములను ‘మిన్ హ్యాగ్స్, అనునామె ‘ఉడోఫోన్’ అను యుత్త నహాయమున ‘లాద్లు లెయిటన్’గాఁగి ప్రాసాదమున బ్రదర్శించిరట. చిత్రవిచిత్రరూపములును తేజోలే ఖనములును జూపి యుండట నాశ్చర్యమగుటల జేసిరట. పలురకముల చూర్ణముల నమ్మేళనమున స్వరములకు రూపవర్ణ పటములఁగూడఁగల్పించి మిగు ల ఖ్యాతి వశసిది. అట్లే గాత్ర, జంత్రజ మగు గాన మునకు స్వరసమ్మేళనమున వివిధాకారములు గల్గు నని మనపూర్వ్య లనాదిగ నిరూపించియున్నారు. మనము పాటించుటయే లేదు. హూణగ్రంథవత

స. ప. అ.

నమో ముఖ్యంశము. మనశాస్త్రములు గురువరం
పరాగతములు కనుకనే కొన్ని శ్రుతులుగను, కొన్ని
స్మృతులుగను నిష్పటికిని వ్యవహరింపబడుచున్నవి.
కాలానుగుణముగా తాళాదిపత్రలిఖితము లైనవి.
అవియు నిపుడు శిథిలములు. తత్రాపి భాష
సంస్కృతమౌటఁ మఱియు దురూహము లగుటచే,
జూచువారు పట్టనైనకతమున మూలఁ బడి రూపు
మానినవి; మాయుచున్నవి. దేశోద్ధారకుల సా
యముచే నచ్చొత్తించబడకున్న నొకను రూపు
మాయఁగలవు.

“నాదాచ్చ శ్రుతయో జాతా స్తాభ్యాఃషడ్జదయ
స్వరాః । తేభ్యో రాగస్సముత్పన్నో గీతం త
స్మాద్భ జాయతే ॥”

“అతో నాదాత్మకం గీతం. వాద్యం గీతాను
వర్తిత ॥ (సంగీతరాత్నాకమ్.)

నాదమువలన శ్రుతులును శ్రుతులవలన షడ్జ
దిస్వరములును, స్వరములవలన రాగములును,
రాగమువలన, గీతమును నేర్పబడుచున్నవి. కాన
గీతము నాదస్వరూపము. వాద్యము గీతానుకర
ణము. కావునఁ దద్రూపమే యనఁజెల్లును.

“ఆత్మనా ప్రేరితం చిత్తం వహ్నిరేహంతి దేహజం
బ్రహ్మగ్రంథిసితం ప్రాణం సంప్రేరయతి పావకః.
(సంగీత దర్శణమ్.)

ఆత్మ బుద్ధిని ప్రేరేపించును. బుద్ధి శరీరస్థ మగు
వహ్నిని లేపును. ఆయగ్ని వాయువు (ప్రాణము)
నుద్యోగించును. కాన, నాత్మ మనస్సు లగ్ని వా
యువు సీనాల్గును కారణములై నాదమును బుట్టిం
చును.

“బ్రహ్మగ్రంథిస్థితో నాదః । క్రమాదూర్ధ్వవదే
చరన్ నాభివ్యాత్కంశమూర్ధాను । ఆవిర్భవతి యదాహరింపబడినది. కీనినిబట్టి స్వరసమ్యేళ
నధ్వనిః ॥ (సంగీతదర్శణమ్.)

బ్రహ్మగ్రంథిజ మగునీనాద మూర్ధ్వముగఁ
బరించి క్రమముగ నాభి, వ్యాదయ, కంఠ, మూర్ధ
ముల వెడలినదై

“మం ద్రోహృన్మధ్యముః కంఠో శిరస్తారకసంజ్ఞకం”
వ్యాదయమున-మంద్రమును (ఇడ) కంఠమున-
మధ్యమునును (సింగళి) మూర్ధమున - తారకము
(సుషుమ్న) ననుపేట స్థాయికిసప్తస్వరములచోష్వన
త్రిస్థాయిల నమరును.

“స్వతో రఃజయతీతి స్వరం” స్వయముగ రం
జంఁజేయనది గాన స్వర మనంబడును. ఇవ్వైధ
మున నాహతనాదము సప్తస్వరములై షడ్జ, ఋ
షభ, గాంధార, మధ్యమ, సంఘమ, ధైవత,
నిషాదము లని నిర్ణయింపబడినవి. వీనికి సంకేతా
త్వములే ప్రథమాత్వరములు న-రి-గ-మ-ప-ధ-ని
యని పేర్కొనబడినవి.

“మయూరశ్చ తకశ్చాగః । క్రౌంచకోటిల వా
జనః । గజశ్చ సప్త షడ్జాదీన్ స్వరాం శోచిచ్ఛా
రయం త్యమీ ॥ (సంగీతశాస్త్రాణమ్)

స-మయూరమునలెను, రి-ఎద్దనలెను, గ-మేఁక
నలెను, మ-క్రౌంచపక్షివలెను, ప-కోటిలనలెను,
ధ-అశ్వమువలెను, ని-నీనుఁడనలెను, ధ్వనిఁ జేయు
ననియు—

శ్లో. పద్మాభః పింజరీ స్వగ్లో । వరకందప్రథ స్థితః,
పీతః కర్పూర ఇశ్యతే । స్వరాణాం వర్ణనిర్ణయః ॥
(స్వరకేళి శాస్త్రం)

స ఎఱ్ఱదామర, రి-మయూరగ్రీవము, గ-స్వ
ర్ణము, మ-మల్లిపుష్పము, ప-పంచవర్ణము, ధ-
వనప్ర, ని-ఘాసర, వర్ణములు గలిగి యుండు నని
యదాహరింపబడినది. కీనినిబట్టి స్వరసమ్యేళ
నము లగురాగములకు, రాగపూరితము లగు కీర్త

నాది గాన మంతకును బ్రత్యేకముగా వర్ణ రూప నిర్ణయవిషయము మహావిపులము.

శ్లో. చూత ఖర్జూర కదంబీరా దాడిమీ తథా |

ద్రాక్ష పున్నాగ వృక్షాశ్చ షడ్జాదీనాం ప్రక్షీతాః ||

(నారదీయము.)

స-మామిడి, రి-ఖర్జూర, గ-అరటి, మ-నేరేడు, ప-దానిమ్మ, ధ-ద్రాక్ష, ని-పొన్న, ఈ వృక్షములు సప్తస్వరములకు వాసములుగ నిరూపింపబడినవి. దీనినిబట్టి ఆయాస్వరములబలము నాయా మూలికల ప్రయోగమునఁ గలుగు చికిత్సల కుపయోగింపనగు నని తేలుచున్నది. ఓనికి నిదర్శనముగ నిటలనే నాదమునకు విద్యుచ్ఛక్తిసాహాయ్యమున బలమును బ్రదర్శింపవచ్చుననియు, డేహమేయేదార్థలోపముచే వ్యాధిగ్రస్త మగుచున్నచో దానిని గనుగొని దాని కనుగుణమును స్వరపూర్ణము నగు సంకీర్తన వణమాత్రముననే యారోగ్యమును గర్హింపవచ్చుననియును, పాశ్చాత్య ప్రకృతిశాస్త్రజ్ఞులు నుడివీయ న్నారు ప్రస్తుత పాశ్చాత్యచికిత్సావిధానమును బరిశీలించినను మూత్రాదులఁ బ్రక్షీలించి, యేదార్థనష్ట మనారోగ్యకారణమో గమనించి తత్సర్పిరై యోషధప్రయోగమును జేయుచున్నారు. దీనికిఁ బ్రత్యామ్నాయముగ నీశబ్రతరంగచికిత్సయొక్క గ్రాతగఁ బాశ్చాత్యులచే గనుపెట్టఁబడిన దని వినుట ఆశ్చర్యసంతోషజనకముగ నున్నది.

ఇదివఱలో జర్మనీ మొదలగుదేశములలో జీతాస్థులయములయందు సంకీర్త మత్యంతావశ్యకమనియు, నొకమాసమునఁ గుదురు వ్యాధిని వదిలొజులకే సంకీర్తమును రోగికి వినిపించుచుంటుండే, గుమర్త పీలగుననియు మాత్రము దెలియును. చుటయన, రోగికి వ్యాధియందుండు భ్యాస కొంత

వఱకు మాలీ, దినమునఁ గొంతభాగ మైనను సంకీర్తన వణకాలక్షేపమున నాతని యాతన కొంచెముఁజేమించుటయే కాక తదనంతరము గూడ నాశ్రవణసుఖము వాని నోలలాడించుచుండును.

శ్లో. నాదాభీస్తు కరం పారం నజానాతి సరస్వతీ, ఆద్యాపి మజ్జనభయా త్తంబం నహతి పత్తిసి.

(అంజనేయము)

సదాసంకీర్తన వణాభిలాషచే గాననిపుణులగు వాసుక్యాదిమహానాగముల నీశ్వరుండు కుండలాది భూషణములుగ ధరించె ననియు, విష్ణుమూర్తి యాదిశేషునేశయ్యగాఁగొనికీరా(అనంద)ద్భితరంగడోలి కలనూఁగుచున్నాఁడనియుఁ గలదు. కావున గాన శ్రవణసుఖము ప్రాపంచికములగు నాద వ్యాధిబాధల మఱపించి శీఘ్రనివృత్తికై సాయపడును. ఇది సామాన్యాభిప్రాయము. కాని గాన శ్రవణమున నాదతరంగములు, శ్రోతల శ్రవణపుటములఁ జొచ్చి శరీరమందలి సరములకు మూలస్థాన మగు మెదడునకుఁ జేరి, తద్వారా శరీరమున నుండు నన్నిస్వరములను జలింపఁ జేసి విద్యుచ్ఛక్తివలెను, తంత్రీవారాహరణమువలెను, వ్యాపించుటచేఁ జేడిన సరముల సరిచేయునేమో యెవరికి దెలియును? ఇప్పుడు తేలుచున్నది. దీనినిబట్టి యాలోచించిన సెక్స్మోకస్వరమున కొక్కొకవర్ణము (రంగు)రూపము మాత్రమే కాక ఓషధులగుణములుఁగూడఁ గల వని నవీనప్రకరణాస్త్రజ్ఞు లిప్పుడు దెల్పుచున్నటుల మనపూర్వ లిదివఱకే నిరూపించియుండుటఁ గనుచున్నాము.

ఇదిగాక యన్ని వ్యాధులకును నాదతరంగముల వలెనే సూర్యకిరణములచే జీకిత్స నిరూపింపఁబడినది. ఉష్ణోష్ణాంతికై నీలపురంగును, వాతరోగములకు నాంజిండురంగును, మొదలగునాయావ్యాధుల కేర్పఱుపఁబడిన యాయారంగులసీసాలలోఁ

బరిసెల్ల మగు నీరు నింది, అరుణోదయము మొదలు, సూర్యరశ్మి సాయంకాలమువర్యంతము దగులునటలునిచి సేవించిన వ్యాధినివారణ మప్రట కని విని యున్నాము. అనఁగ, మెక్కికజాడ్యము నకు నాయావర్ణ సంవర్కమున సీతీయందు తల్ల ఊణ మేర్పడి ఆరోగ్యమును గలుగఁజేయు ననఁగ తద్వర్ణ గుణము లగు నాయాస్వరము లేల వని జేయకుండును? వాని ప్రయోగములు మనకు దురూహ్యములు. “ఓమి జ్యేష్ఠాక్షరం బ్రహ్మ” “తత్ సవితు ర్బ్రహ్మతే” “అసావాదిత్యో బ్రహ్మ” ఇత్యాదిసంబంధములచే నాద బ్రహ్మత్వకమే సూ ర్యుఁ డనఁదగును.

పాశ్చాత్య ప్రకృతి తత్వవేత్త లగుమెక డిటీ వల నాదతరంగబలమును బ్రత్యక్షముగఁ బ్రదర్శించిరి. వారు పేర్కొనినవిధమున మెక్కిగ్గానును బల్ల మీఁదనుంచి దానికి సమీపమున గానముఁ జేయఁ గా నది తుత్తునియ లై చూచువారి నాశ్చర్య సాగరమున ముంచివై చెనట.

అమెరికావాస్తవ్య లగునొకరు మిక్కిల వెడలి యొకపంచెనవైఁ గూర్చుండి గానము నారంభించ, నది కంపించఁ దొడఁగెనట. దాని కారణ డాశ్చర్య మంది గానము విరమించఁ, గంపించు లటఁగెనట. గానము, పునఃప్రారంభముఁ జేయ మరల కంపము మొదలిడెనట. ఈ చిత్రము నాసాయంసమ యముననే పెక్కుమంది కా గానము మూలము ననే వంతెన కంపించుటఁ జూపెనట. మఱియొక తీరున బాడిన గంజములేదట. దీనిని మనపూర్వ లగు గోపాలనాయకు లనువారు-తాళాల్లవ, రాగ కదంబ గ్రంథకర్తలు-ఉత్తర జేశమున నొకరాజసభ యందు దీక్షకరాగమును బాడి దీపములఁ బ్రజ్వలించ జేసినట్లును, తంజావూరి మహారాష్ట్రసభ

యందు వీరరాఘవయ్యగారు గ్రీష్మకాలమున వసంతరాగముఁ బాడి చల్లనిగాలిని దెప్పించినట్లును అందుచేత నాయనకు చల్లగాలి వీరరాఘవయ్యగారు పేరు వచ్చినట్లును, దీక్షితులుగారు అమృత వర్షిణి యనురాగముఁ బాడి వర్షము గురిపించినట్లును సంకీర్తనం ప్రదాయ ప్రదర్శనియందుఁగలదు.

ఇది యంతయు నాదతరంగబలమే గద! కాని వర్ణాత్మక నాదజములగు పాశ్చాత్య ౭ ఘోర, బ్రహ్మ, నారాయణాది మహాశక్తుములవలె, ధ్వన్యాత్మకాహతనాదస్వరూపము లగు నీ నాదతరంగబలమును మర కగోచరముగ నేర్పడుట మిక్కిలి శోచనీయము. దురూహ్యములే గాక పాశ్చాత్యులు బహిరంగవలనంతదనుక వనితాసాస్పదములుగూడ పగుచున్నవి. ఏలయనఁ బురాణాధికముల వర్ణించిన వైమానికాదుల మనకుఁ బ్రత్యక్ష ప్రమాణములుగ బాశ్చాత్య ప్రకృతిశాస్త్రవేత్తలు చూపిన నిపుడు విశ్వసించుచున్నాముగద!

మఱియు నీ సప్తస్వరములకు వంశములు, జాతులు, జన్మస్థానములు, జన్మమును దర్శించిన ఋషీశ్వరులు, అధిదేవతలు, ఛందస్సులు, జన్మ తారలు, స్థూలాదితీరీరములు, వయస్సు, భోజనములు, వస్త్రములు, లేవనములు, పుష్పాద్యలంకారములు, రత్నభూషణములు, ఆయుధములు, వాహనములు, భార్యలు, వీనినన్నిటి వేర్వేరు నేర్పటయి న్నారు. (రాగసాగరము). ఇ వన్నియు స వస్వయము గావలసియున్నవి. క్రమముగఁ బాశ్చాత్య బహిరమితవిద్యుచ్ఛక్తి సహాయమునఁ జేలఁగలవు మన శాస్త్ర సమాధోక్తుల యాధార్యముల నువ్వో ఛించఁగలవు. పరమేశ్వరునియందుఁ జచ్చి యమయండునని చెప్పియుంటిమిగద. ఏతచ్చిచ్చక్త్యవచ్చి న్నుఁ డగు పరమశివునివలన స్వస్వరూప మగునా

మును తగ్గుణక మగునాకాశమును స్పృశించబడెను. ఆకాశావచ్ఛిన్నుం డగునీశానునివలనను తచ్చక్తి యగు ఛరాశక్తివలనను శబ్దస్వరూప్తక మగువాయు పుడబడినను. తద్వాయుతత్త్వావచ్ఛిన్నతత్త్వరూపిని వలనను తచ్చక్తియగు నాదశక్తివలనను, శబ్దస్వరూపాతత్తక మగు హింస జనియించెను. తద్వహ్నియవచ్ఛిన్నాఘోరునివలనను తచ్చక్తి యగుచిచ్ఛాశక్తివలనను, శబ్ద, స్వరూ, రూప, రసాతత్తక మగు జల ముదయించెను. తజ్జలావచ్ఛిన్నుండగు వామ దేవునివలనను తచ్చక్తియగు జ్ఞానశక్తివలనను, శబ్ద స్వరూ రూప రస గంధాతత్తక మగు పృథివి యావి రూపిత మయ్యెను. ఏతత్పృథివివచ్ఛిన్నసదోజాతునివలనను తచ్చక్తియగు క్రియాశక్తికారణముగ నచరాచరాతత్తక మగు ప్రపంచ ముదయించెను. శబ్దస్వరూపరసగంధగుణకము లగు పంచ భూతము లగు పృథివావస్థేజోవాయరాకాశవికారములగు సర్వచరాచరాతత్తకములలో మానవశరీర మొకటి.

“గుణాబ్ధాదీకంచ పంచకశ్మేంద్రియాణి చ జ్ఞానేంద్రియాణి పంచైతే ప్రాణాదిదశవాయవః మనో బుద్ధి రహంకార ఛిత్తం చేతి చతుష్టయం ప్రాణాదిపంచకం వైవ తద్వద్వ్యోమాదిపంచకం శ్రోత్రాదిపంచకం వైవ తేభా వాగాదిపంచకం భూతాదిపంచకం వైవ తథేశానాదిపంచకం .....తథాశక్త్యాదిపంచకం కశ్మేంద్రియాణిపంచైవ పంచజ్ఞానేంద్రియాణి చ. (మహాదేవమనము)

వీని కన్నిటికిని శరీరమునకును నాదమునకును సమన్వయము వేదాంతమునందు మహావిపులము. కాన గ్రంథవిస్తరభీతి నిట బ్రస్తుతము విరమితము.

పాంచభౌతికమగు నీశరీరాంతమును పరికించి నను ఆకాశగుణకమగు శబ్దము ప్రథమమునను, బిమ్మట వాయురూపమగు ప్రాణము, తరువాత నగ్నిరూపమగు నుష్ణమును తేజమును, అనంతరము జలరూపమగు ద్రవమును, కడపటను పృథ్వీస్వరూప మగు సస్థింజరమును, క్రమముగ నాయాభూతములు జేరుట గమనించదగును. దీనినిబట్టియుఁ బంచభూతములకును బ్రథమ మాకాశమే. కాన గగనగుణకములగు తత్త్వాదులు తదితరతత్త్వముల కతీతము లనునది నిర్వివాదాంశము. సకలతత్త్వవేత్త లగుమనపూర్వ లన్నిటిని కోటికరించియే యున్నారు.

మఱియు నాధునికవైద్యవిధానము గమనించినఁ బ్రథమమునఁ బృథివీతత్త్వజములుగు నోషధులును, బిమ్మట సంశితన్న మిన్నయును ద్రవరూపములు నగు కషాయాదులు, దానికన్నను ప్రశస్తమగు కూసిగారి “ఆవిరి” వాయుగ్నిరూపమును, అనంతరము సూర్యశరణములచే జకిత్స, విద్యుచ్ఛక్తిరూపక మగు “ఎక్స్రేన్” చికిత్స, వీనికన్నిటికి సతీత మగు “రేడియం” చికిత్సయును గ్రమముగ బహిర్గత మయినవి. పంచభూతాతత్తకములగు నీచిక్కిత్స లన్నిటికిని మూలమగు నాదశరణచికిత్స యనగ శబ్దబ్రహ్మ సేవనము పరమపావనము, సైహికాముష్మికసాధనము ననువిషయ మిపుడు పాశ్చాత్యులవలన మరల బహిర్గత మగుచున్నది.

దీనికే దార్శాణముగ “యా కుండేందు తుమార...సరస్వతీ భగవతీ నిశ్చేషజాన్యాపహా” అని మామూలుగ నిష్పటికినికావ్యాద్యధ్యయనాదులందుఁ బరించు ధ్యానశక్తిమును గమనించినను సాక్షాత్పర బ్రహ్మకు నానందదాయినియగు సరస్వతీదేవి వీణా పుస్తకధారిణి యకాటంజలి ధ్వన్యాత్మక, వర్ణాత్మక,

నాదస్వరూపిణి యనియును ఆనాదసేవనమే నిశ్చేష బాధ్యావహా మనియును దేలుచున్నది.

సూర్యరశ్మియందు సప్తవర్ణములు గల వని యంద తొలగిపవిషయమే. వర్ణకాలమున నింద్ర ధనుస్సునందు, మనము గనుగొనవగును. పలకలు గల్గినయద్దముగుండ మనము చూచినను స్వప్తముగ నీరంగులే కనవగును. ఈ సప్తవర్ణము లెల్ల కలసి పోయి దేదీప్య మగు తెల్లనిసూర్యకాంతి యా టనిన నీశ్వరస్వప్తవైచిత్ర్యము. సూర్యునకు “రథ స్తైక్యకం చక్రం.” అయినను రథాశ్వములు ఏడు. అశ్వ మనునది అశ్వబోధివృక్షము అశ్వశ్రేణునియు సమన్వయించి, తజ్జనితమగు సోడియ మ్మునులోహ సంబంధములగు నేడుపవణము లనియుఁ బెద్దలు నిరూపించియున్నారు. వీని నావధాదుల నుపయోగించుచున్నారు. విషయము విపులము. ఇట్లే వర్ణాత్మకమును, ధ్వన్యాత్మకము నగునాదమున నేర్పడిన స్వరములకును రాగములకును, సత్తరములకును, మంత్రములకును ఆధ్యాత్మిక శాస్త్రకాంతరాధము లనే గాక జడార్థనిరూపణవిషయమునఁ గూడ సమన్వయించి యున్నారు. కావున సూర్యవిస్వచ్ఛ వర్ణమునుండి సప్తవర్ణము లేకీరున నేర్పడిమనో అట్లే యీ యాహతనాదమునుండి సప్తస్వరములు జనితము లైనవి. రెండును సమన్వాభావకములే. ఆధి వ్యాధినివారణసాధనములే. వైదిక స్మార్త త్రౌతాది నకలమంత్రములును ఉదాత్తానుదాత్తాదిస్వరయుక్తములు కానిదే ఫలదములు కా వని యెల్లరకుం డెల్లమే. సామవేదస్థ మగు నీ సప్తస్వరములును దత్సంకేతికములును గూడ ననాదినిద్దములే. ఛందస్సునందును శిక్షయందును వేదాంగములందును అధర్వణ వేదమునఁ జేసిన గర్భోపనిషత్తునందును గాన నగును.

స్వరము లనఁగ నుచ్ఛ్వాససనిశ్వాసములకును సమన్వయము గలదు. స్వరశాస్త్రమున నిడ పింగళ లనెడుసూర్యచంద్రనాడుల ననుసరించి యుండును. సౌరము పగలు ఇడ, చాంద్రము రాత్రి పింగళ, వీనికి నడుమను నుపమ్మ సంధ్య దీన నీశ్వరా రాధ నము విధి యనియును తద్వారా నాదమందు కళాశీత మగునట్టియుఁ బరబ్రహ్మాస్వ రూప మగునట్టియుఁ బరమనిరతిశయానందస్థాన మున తారస్థాయిని గురైటింగి “అమృత ఇహాభవతి” అనువాక్యమును సారకము గావించగల్గు ననియుఁ గలదు. ఇదియే సచ్చిదానందనాదము. దీని కను గుణముగ మహావిద్వాంసులును వాగ్దేయకారకులును “ఋగుగూ” ముద్ర గలిగియుండు కీర్తనాదుల మిగుల రక్షిగ గీర్వాణభావయందు రచించివీక్షి గాంచిన ముద్దుస్వామి దీక్షితులుగా రిట్లు నుడివిరి.

శివార - మాపకం.

పల్లవి.

ఆనందనటన ప్రకాశం - చిత్తభేదం
ఆత్మయామి శివతామవల్లిశం.

అను పల్లవి.

భానుకోటి కోటి సంకాశం - భక్తిముక్తిప్రద
దహరాకాశం దీనజనసంరక్షణచణం - దివ్యవతం
జలి వ్యాఘ్రపాదదర్శిత కంచితాబ్జచరణం!

చరణం.

శీతాంశుగంగాధరం - నీలకంధరం - శ్రీ కేదా
రాదిత్యేత్రాధారం, భూతేశం - శాస్త్రాలచర్యాం
బరం-చిందంబరం-భూసురత్రిసహస్ర మునీశ్వరం
విశ్వేశ్వరం, నవనీలహృదయం - నదయహృద
యగురుగహతాతం - ఆద్యం - వేదవేద్యం-పిత
రాగణ మప్రమేయావైశ్రవతిపాద్యం. సంగీత
వాద్యవిసేదతాండవజాతబహుతరభేదచోద్యం!

ఇడ, పింగళ, లను దివారాత్రములకు మధ్యను సుఖము యను సుధ్యయం దీశ్వరతాండవము, సచ్చిదానందరూప మని గ్రాహ్యము.

ఈ సప్తస్వరములును గొందఱుమతమున నిరుపది నావదిరెండునియు, మఱికొందఱుమతమున నిరుపది నాల్గినియు, సోమనాథమతమున నీ శుద్ధస్వరములు ఏడును వికృతస్వరములు ఏడును మొత్తము=14-అనియు సంకర్షాగముల నేర్పఱచి యున్నారు. దీని వివరము రాజోపు సంచికయందు విపులముగా వ్రాయఁబడును. ఈ ద్వావింశచ్ఛ్రుతులలో

“తత్ర తుర్యశ్రుతో షడ్జ స్పష్టమ్యాం ఋషభో మతః । తతో నవమ్యాం గాంధార శ్రుయో దశ్యాం తు మధ్యమః ॥ ంచమస్పష్టదశ్యాం తు, ధైవతో వింశతి శ్రుతే । ద్వావింశే తు నిపాదస్యాత్, శ్రుతిస్విద్ధం స్వరోద్భవః ॥ ఏతే షడ్జదయః సప్త స్వరాః శుద్ధాగ ప్రకీర్తితాః ।

—స్వరమేళకాని॥

ఏనిలో షడ్జ ంచమములు మాత్రము శుద్ధములు. అనఁగా నెక నాదమునే యిచ్చునవి. ప్రభేదము లిందు లేవు. మిగిలిన ఋషభ, గాంధార, మధ్యమ, ధైవత, నిపాదములుందు ప్రభేదములు గల నగుటచే వికృతు లని చెప్పఁబడును. వీనికి క్రమముగ, తీవ్ర, కుసుమద్వితీ, మంద, ఛందోవతి, దయావతి, రంజని, రతిక, చాద్రి, కోధ, వజ్రిక, ప్రసారిశి, ప్రీతి, మార్జని, ఊతి, రక్త, సందీపిని, ఆలూపిని, మదవతి, రోహిణి, రమ్య, ఉగ్ర, తోభిశి. యనునామముల వేర్వేరు నిరూపించియున్నారు. కాని ప్రకృతమందు వాడుక యుండున్నవి షోడశస్వరములే. ఇందున నేడు శుద్ధములు, తొమ్మిది వికృతములు. ఏనిలో నాల్గుస్వరములు మఱి నాల్గింటితో నేకీభవించుటచే మొత్తము

మీఁద శుద్ధవికృతస్వరములు ధేరి ద్వాదశమయ్యెను. దాని వివరము:—

ప్రథమము—షడ్జము.	} శుద్ధములు.
ద్వితీయము—శుద్ధఋషభము	
తృతీయము—చతుశ్రుతి ఋషభం,	} వికృతములు
చతుర్థము—షట్ శ్రుతిఋషభము,	
దీనినే సాధారణగాంధార మందురు.	
ంచమము—ంచత్రాధారము, శుద్ధము.	} వికృతములు
షష్ఠము—శుద్ధమధ్యమము.	
సప్తమము—ప్రతిమధ్యమము	} శుద్ధములు.
అష్టమము—ంచమము.	
నవమము—శుద్ధధైవతము.	} వికృతములు
దశమము—చతుశ్రుతిధైవతము,	
దీనినే శుద్ధనిపాద మందురు.	} వికృతములు
ఏకాదశము—షట్ శ్రుతిధైవతము,	
తమి, దీనినే కైశినిపాద మందురు.	

ద్వాదశము—కాకలీనిపాదము, శుద్ధము.

ఈ పండ్రెండు స్వరములు మాత్రమే ప్రస్తుత. ప్రంచమున వాడుకలోనున్న గానమున నుపయోగింపఁబడుదున్నవి. కాని, కొందఱుమతమున శంకరాధరణరాగములోని ‘కాకలీనిపాదము కళ్యాణిరాగ మందాన్న కాకలీనిపాదమునకన్న, షడ్జమమునకు సమీపముననుండునని యుండును. కాని గమనించువారకుడు. ఇట్లే హరీశమధ్యమ మనియు, సావేగిగాంధార మనియు ద్వావింశచ్ఛ్రుతులలోని శేషములు హంపీవిరూపాతుమందలి పూర్వపు శిథిలనిర్మాణమువలె గాన్నించుచున్నవి. కాని ద్వావింశచ్ఛ్రుతులుండినప్పటికన్న పండ్రెండుశ్రుతులు గల్గిన బ్రహ్మతమంబే వేంకటముఖ యను తెనుగు బ్రాహ్మణులు 72 మేళముల నేర్పఱచి యొక్కొక మేళమున 484 జన్యములు గల్పించి, వక్రములు గాకనే 31848

బౌధవ, పాదవనంపూర్ణములు గల్పించియున్నా
రు. ఇనన్నియు శుద్ధరాగములే. వీనిలో గొన్ని
తెక్కకు మాత్రమే గాని సరికదన- సదవగరినా,
అను మోహనరాగము, హరికాంభోజి, కీరశం
కరాధరణము, వాచస్పతి, మేచకళ్యాణిమేళములు
సమములే. అట్లే అనేకరాగములు పీఠిమించు
చున్నవి. ఈవిషయము ముందు విపులముగ వ్రాయఁ
బడును.

ఈ గానము నైదిక (సామవేదగానము)
వ్యాఖ్యా (రామాయణాదిపారాయణము)
తాకిక (గీర్వాణాదిభాషయందలిస్తోత్రగానము)

దేవతాస్తుతి లేక
యూరకచేయు గాన
ము కేవల తాకికము
అనియు సూతసంహి
తయందుదాహరింపఁ
బడినది. ఇందు చతు
ర్థమి విశేషముగ నా
ధునికగానముగఁ బరి
ణామ ముదినది.

సంగీతమన శ్రోత
ల కిపుజంపఁజేయు
నదిగదా! పాశ్చాత్య
భాషలలో ఇటలీవారి
భాష మిక్కిలి శ్రావ్య
మని చెప్పట సుప్ర
సిద్ధము. అట్లే పూ

ర్వభాషలలో నెల్ల 'పూర్వపుటాలియ' అని
పేర్కొన్నయొద్ద భాష సంగీతమునకు మిగుల
సనుకూలమైన దనిన ప్రతిష్ఠను బడసినది.

ఇది గాక యొకపితృరుండు గానము నొక
ప్రీతికి భాగ్ని హిందువానిగానము పసినిడ్డ యగు
టచే నందఱకును ముగ్ధులు మూటగట్టు ననియు,

శ్రుతిగానిలు.

దాక్షిణాత్యగానము యశావనప్రీతికి భాల్పుటచే
దదనజ్జలకు మాత్రము అనుభవనాధ్య మనియు,
విజయనగరప్రాంతగానము వృద్ధతశకు భాల్పుట
చేతను, అనుభవము లన్ని యన్నను పీఠి నింపు
జనింప నవకాశ మొనగఁ దరయును, తుదకు
మార్యాపీ దేశమునకు వచ్చి చచ్చినదనియును,
మార్యాపీ పండితు లొకరు నెల విచ్చి
యన్నారు. ఇట్టి ఖ్యాతిగాంచిన దాక్షిణాత్య
గానమునందును త్యాగరాజస్వామి రచించిన
తెనుంగు కీర్తనములను, తేత్రజ్జలవారి శృంగార
భక్తిరసభూయిష్ఠము లగు పదములను విశేషముగ
వాడుటయు మెప్పొందటయు గనుచున్నాము.
ఇప్పటికిని దాక్షిణాత్యులు వారి భాషగాకపోయి
నను ఇంటింటను రామాయణాది మహాపారాయణ
గ్రంథపఠనమునలె త్యాగరాజస్వామిశ్చ తాంధ్రకీర్త
నల నజవమనఁదర్శుమాచేయించి యర్థము గ్రహించి
గానము చేయుచున్నారు. అంధులవైన మనమో
తద్వ్యతిరీక్రముగ సంగీతమును దానసభ్యసించినవా
రినిగూడ నాదరించుట లేదు నరిగదా నిరసించుచు
న్నాము. ఇది కడుంగడు శోచనీయము. ప్రోత్సాహ
ముండినగదా విద్యలు పైకివచ్చుట! లేనిదే క్రమ
ముగ నశించిపోవుట నిశ్శంకము. ఇట్టిదురవస్థ
యొకమనయాంధ్ర దేశమునకే కలుట మిగుల విచా
రకరము. దేశోద్ధారకులును మహారాజులును దగిన
ప్రోత్సాహ మిడిన విద్యలలో నాదివిద్య యనందగు
నినాదవిద్య సుద్ధరించినవా రగుదురు. లేనిచో సాక్షా
దృగవదఃశమగు గానము నాదరింపమి నచ్చిదానం
దనులభైకసాధనమును గోల్పోవు టగును.

మన హైందవలలోననే గాక క్రైస్తవులలోను
మజియఁ బ్రపంచమం దంతటను వైవారాధన
యందుఁ గూడ గానము నుపాసించుచున్నారు.

ఈ స్వరములందు "వాది సంవాది వివాది అనువాది అని నాల్గుభేదములు. అందు వాది జీవ న్యాసస్వరము.

"సమా, సహ, రిథా వైవ నిశా సంవాదిసా మిధః। ఏవం శుద్ధస్వరేషా క్త స్సంవాది స్వర నిర్ణయః॥
(చతుర్దశి ప్రకాశక)

"రిశా ధనీ చ శుద్ధేషు స్వకాన్యాతాం వివాదిసా। సాధారణాంతరా వైవ, కైశికీ కాకలీ స్వరా। మధా వివాదిసా క్షేమా వికృతేషు స్వరేషు॥

వై నుదాహరింపఁబడిన మూఁడును గానిది అనువాది. సేవకునిఁగి ననుకరించునది. వివాదిస్వర ములుగు స్వరములు రాకయుండునట్లు గానముచేయు నగును. అట్టివి సంభవించినను గమకాదులచే శ్రుతి కటుప్ర గాతయుండునటులు గానము చేయనగు నని పెద్దలు వక్కానించెడియన్నారు. ఇట్టి సమ్మేళనము రాగము. ఇందు రక్తి రాగములు, ఘనరాగములు, నయరాగములు. సంకీర్ణములు పలురాగజాతులు గలిసి రంజనము గలిగించునవి. ఇత్యాదిప్రభేదము లనేకములు గలిగియున్నవి. పూర్వమున సంపూర్ణము, పాదవము, ఔధవము, స్వరాంతము, సామి కము, గాఢికము, అర్చికము అని రాగభేదములు గాని ప్రస్తుతము మొదటిమూఁడుమాత్రమే వాడు కలో నున్నవి. ఇటీవల గొన్ని గ్రంథములందు నాల్గు స్వరముల రాగములును ప్రచారములం దున్నట్లు వ్రాసియున్నారు.

స్కాందపురాణమునందు "శ్రీరాగప్రముఖారా గాతస్యపుత్రాః మహాజనః, అమూర్తాశ్చైవ తేపుత్రాః హరదేవసముద్భవాః। ఏకైకస్యచ షడ్భార్యాః సర్వాసాంచ పితామహాః। తాభిన్న హైవతే రాగాః లీలావపుర్రరా....౧. మహా

ఘనః...శ్రీరాగ ప్రథమః పుత్రః ఈశ్వరస్య విమోహనః। ఆసాంచక్రే భృంగ్యధ్యే చరబ్ర మ్నాప్తదాయకః। ద్వితీయోద్ధివసంశోభాత్క టిదేశా న్యాయశాః... పంచమస్తు తృతీయో భూత్... నాసాదేశాత్సముద్భూతో భైరవో భైరవ స్వయం। పంచాశ్చ తదావర్ణాః। అం కానామమహేశ్వరాత్... ఆధారాచ్చమహాక వ్యోనటోనారాయణోభవత్।.....భార్యా స్తేషాం సముద్భూతాః శిరోభాగాత్పినాకినః॥

"గోళి కోలాహలీ ఘరా ద్రావీక్షి మూలకాశికీ, షష్ఠీస్యాద్దేవగాంధారి శ్రీరాగస్యప్రియాశిమే" అంధోళికాశి కీ వైవ తథాచరమ మంజరి, గంజగిరీ దేవశాఖారామగిరీ నసంతగాః త్రిగుణాస్తంభతీర్థాచ ఆహిరీ, కుంకుమాతథావై రాటీ సామవేదచ షడ్భార్యాః పంచ మేమతాః॥

"భైరవీ గుర్జరీ వైవ భాషావేళాగురీ తథా కర్ణాటకీరక్తిహంసా షడ్భార్య భైరవానుగాః॥

"బంగాః మధురావైవ కామోదాచాక్షి నారికా దేవగిరీచ పాళీ మేఘరాగానుగాః ఇమాః-

"త్రోటకీ మోదకీ వైవ సహదుంబీ తథైవచ మల్లారి సింఘమల్లారి నటనారాయణానుగాః

"తాహి గిరిశం నత్యామహేశంచ మహేశ్వరీం స్వమూర్తివాహనోపేతాః స్వధర్మాసహితా స్థితాః॥
సుగీతదోషణపండు.

"సద్యో జాతాత్ శ్రీరాగః, వామదేవా ద్వ సంతః అఘోరా దైభిరవోజాతః, తత్పురుషా త్పుంచమోభవత్, ఈశానాశ్శేఖరాగస్యాత్.. గిరిజాబ్రముఖాజ్ఞాతో నటనారాయణ స్తథా"

అనియు,

"భోదత్తిలమహారాగ భేదాన్ వక్ష్యేమి త చ్చున్ని, భైరవ శ్యాపి భూపాలః శ్రీరాగ

ఫలమంజరి, వనంతో మాళవ శాసీ బంగా
లో నాటక స్తథా, ఏతేష్టరాగా స్వర్యత్ర పు
రాగా ఇతి త్రితాః. ప్రవృత్తేశక శానిధి. హరిదీపము.

వీనియందు జాతిభేదములు. భైరవభూపాలములు
విప్రులు సామవేదినులుగను, శ్రీరాగము జరులు
యేజుద్వేదము త్రియ లనియు, వనంతమాళవరాగ
ములు ఋగ్వేదమైనైశ్వలనియు, బంగాళనాటకములు
అధర్వణసూద్రజాతు లనియుఁ జెప్పియున్నారు.

మలయనెక్కొ
క పుం రాగమునకు
మూఁడు భార్యలచొ
ప్పన శ్రీరాగములు
24+8 పురుషరాగ
ములు మొత్తము 32
అనియు, రాగనీతి
శృంగారాది రసము
ను, రాగ గాన కాల
నిర్ణయమును నిరూపి
ములు.

రాగాః షడేవత
ప్రోక్తాః రాగిణ్యైః త్రి
శడేవహి.

— సంకీర్తనా ౧౭౦.

భైరవిరాగిణులు.

“శ్రీరాగోధ వనంతశ్చ భైరవః ఐంచపుస్తథా
మేఘనాదో బృహన్నాట షడేతే పురుషావ్య
యాః” — సోమేశ్వరచరితం.

“భైరవః కాళిక త్తైవ హిందోలో (హిందోలో) దీపక
స్తథా, శ్రీరాగో మేఘరాగశ్చ, షడేతే పురు
షావ్యయాః” (హనూమంతచరితం.)

“భైరవః ఐంచమోనాట, మల్లారి గోడమాళవః,
దేశాఖ్యశ్చేతి షడ్రాగాః, ప్రోచ్యంతే లోకవిప్ర
తాః” (రాగార్ణవతంతం.)

“ప్రధానరాగాః, ద్వాత్రింశత్, లేవ్యష్టే పురుషా
స్మృతాః

“తేషాం యోషా ఇతి జ్ఞేయా చతురు త్రరవింశతిః.
(మత్తలిక్ష్మకరము)

“సాయో బంగాళభూపాతా భైరవో మాళవ
స్తథా

“శ్రీరాగోధవస్తశ్చ సాళజ్ఞ ఫలమంజరి;

“పురుషావ్యయరాగాణాం ఏకైకస్య మనీషిభిః;

“శ్రీరాగాః ప్రవిభజ్యంతే త్రిసప్తసోఽన్తనా ఇతి

“భైరవః కాళిక త్తైవ హిందోలో దీపక స్తథా
శ్రీరాగో మేఘరాగశ్చ షడేతే పురుషావ్యయాః.

ఈమతభేదములందు నిరూపించినపురుష రాగ
ములకు, శ్రీరాగవిషయమున గూడ మతవిభేదము
గలదు. ఇవి యెట్లున్నను శ్రీరాగవిషయమున
శుద్ధరాగములు స్వీయము లనియు, సాళవయనగా
ఛాయాలగములగు రాగములు ఐరకామినులనియు,
సా హున్యములను సంకరము లనియు త్రి విధంబులు.
పీనికి పుత్రపుత్రికా. దూతికా రాగ మిశ్ర రాగ
నిరూపణముఁ జేయబడి కుంబములుగ నేర్పడి
మిత్ర త్వోత్పత్త్యములచే మెట్టి విలసిల్లినట్లులు చెప్పి
యున్నారు. ఇందు ముఖ్యమగు విప్ర పుంరాగవ
లందుఁ బ్రథమము భైరవరాగము దీనివిషయము
దేవక్రియా, మేఘరంజి, కురంజి అని మూడు
భార్య లని, నారదీయమున మతభేదము గలదు.

“త్రివిధా భైరవః ప్రోక్తః భైరవానందభైరవ
వనంతభైరవ శ్చేతి మునిభిః స్వరదా పురా||

(రాగసాగర)

“నిశ్చం కర్ణాటికాచైవ భైరవస్య చ దూతికా
అనియు, రాగదూషనిర్ణయమున భాస్కరశ్లోకవ
త్తిట్టుదాహరించుచున్నారు.

“ఇంతలోనే దయలించి మనకి జీవాలు చాలానే
 కట్టి దధావా మున్నోరుమొం వరంగ నీయం కిగగా చూటో”

“శ్రుతిస్వరూపం దధి సకల జాతీయవామ్యుల
 సవామ్యవశోభం భిక్షువేషిణ్యం సదా
 జ్ఞానమహిమం శుభ్రభూషణం
 కపాలధారణం భజే సుందరశీలం బ్రహ్మణ”

“శ్రీకృష్ణుని విగ్రహం, బెంగళూరులోని భాగ్యలక్ష్మీదేవి
పుష్కరిణిలో స్నానం చేస్తున్నప్పుడు”

“అంబికా దేవి విగ్రహం, బెంగళూరులోని భాగ్యలక్ష్మీదేవి
పుష్కరిణిలో స్నానం చేస్తున్నప్పుడు”

“కడలిపండు కల్పవృక్షాదులతో
భాస్వరే త్రిశూలపండునెరివారవన్నా
భస్మాజ్జ్వలం నిలిపిబద్ధజూతాలాపా
బంగారితెరియిటేతా తనువార్చవలె”

“నీలమణి నీలమణి నీలమణి
నీలమణి నీలమణి నీలమణి
నీలమణి నీలమణి నీలమణి
నీలమణి నీలమణి నీలమణి

St. John's Church

St. John's Church

“శ్రుతిస్వరమహూదధిం సకలతాళమానామృతం
శివార్చనమనోరథం భసితలేపితాంగం సదా
జటామకుటభానురం శిశుశశిప్రభామాళినం
కపాలభరణం భజే సటనకాశలం భైరవమ్.

(స్వరమేళనాద్ధి)

“గంగాధరః శశికళాతిలకః త్రిణేత్రః
సర్వైష్ణుభూషితతను ర్జజకృష్టివాసాః
భాస్వత్త్రిశూలకర ఏష నృమండధారీ
శుభ్రాంబరో భైరవజడరాగః.(శతత్త్వర్తాకరం)
దీనికి స్వరము “ ధ ని స గ మ ప ద మ ”
అనియు నిరూపితము.

నారదీయే:—నరిగమపదనిస- సనిదపమగదెస
ప్రస్తుతమునను నింతియే॥ దీనికి విగ్రహమును,
ముక్తావిద్రుమ...అనుదానినిఁ గాయత్రీవిగ్రహమును
రవివర్మ ప్రాసినట్లు పూర్వ మేర్పఱచి యున్నారు.
ఆ విగ్రహము దీనిలో ముద్రిత మైనది. కాని
రాగమునకు యథార్థ మగురూపస్థియము మన
కగోచర మైనది. బయలు పడవలసి యున్నది.
అనఁగ నారాగము శుద్ధముగఁ బాడిన నారూప
దర్శనము కావలయును. గాని మంత్రానుష్ఠానము
వలన మంత్రాధిదేవతాయూప దర్శనమువలె నిదియు
మన కగోచర మై యున్నది. ధీమంతులుగు పూర్వ
లేర్పఱచిన భైరవిరాగమనకు భార్యలు.

“మధ్యమాది రైర్భరవీచ బంగాళీచ వరాటికా
పైంధవీచ పునశ్చైయా భైరవస్య వరాంగనా.”

(శతత్త్వర్తాకరం)

దీనికి ధ్యానశ్లోకములు విగ్రహములు నిందుఁ
బొందుపఱుపఁబడినవి. ఈ ధ్యానశ్లోకములు శివ
తత్త్వరత్నాకరమునందలివి.

౧. మధ్యమాది:—(దీనికే మధుమాధవి యనియుఁ
గలదు.

“పత్యాసహసం పరిరభ్య కామం
సుచుచితాస్యా కమలాయతాక్షీ
స్వర్ణచ్చవిః కంకుమలిప్తదేహః
సా మధ్యమాదిః కథితా మునింద్రైః”

స్వరం:—మ ప ధ ని స రి గ మ.

౨. భైరవి:—

“స్ఫటికరచితపీఠే రమ్యకైలాసశృంగే
వికచకమలపత్రై రర్చయన్తి మహేశరం
కరదృతఘనవాద్యా పీఠవర్ణాయతాక్షీ
సుకవిభిరియముక్తా భైరవి భైరవస్త్రీ”

స్వరం:—(మపధని సరిగమ, స ని స గ మ ప ధ మ)

౩. బంగాళీ:—

“కక్షానివేశిత కరండధరాయతాక్షీ
భాస్వత్ త్రిశూలజలమండితవామహస్తా
భస్మోజ్జ్వలా నిబిడబద్ధజటాకలాపా
బంగాళీకేర్తభిహితా తదుకార్కవర్ణా”

భాస్వత్ అనుటకు ఉద్యత్ అనియు, అర్కవర్ణా
యనుటకు అర్కరోచి యనియు, “కలాపా” అనుటకు
తపస్వీ యనియు నిత్యాది పాఠ భేదములు గలవు.

దీనికి స్వరము:—స గ మ ప ని స-మ ప ధ ని స రి గ-

ర. వరాటి:—

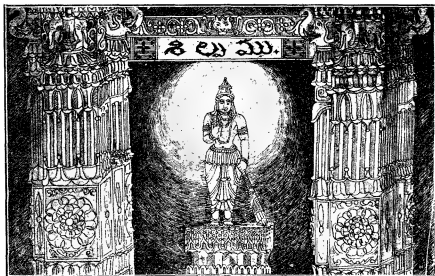
“వినోదయన్తి దయితం సుశీఘ్రే
సుకశణాచామరచాలనేన
కణ్ఠే దధానా సురవృక్షపుష్పం
వరాంగనేయం కథితా వరాటి”

స్వరం:—న రి గ మ ప ధ ని స.

౪. సైంధవి:—

“త్రిశూలపాణీ శివభక్తియుక్తా
రక్తాంబరా ధారితబంధుజీవా
ప్రచండకోపా రసవారియుక్తా
సా సైంధవి భైరవరాగిణీయమ్”

స్వరము:—న రి గ మ ప ధ ని స - స గ మ ప ధ ని స.

ఆర్జవిచారము

కాశిక

శ్రీస్తుతము పంపొమ్మిదవ శతాబ్దాంతమున వెలసిన ఇంగ్లీషుమాహాకవియగు బ్రౌనింగు తన 'రబ్బి బెజ్ ఎల్' యను చిన్న కావ్యమున మనుజునకును ఇతరజీవితకోటికిని నుండు గొప్పభేదమును వివరించుచు 'పాట్ట నిండినవగుచు పరికింప జొచ్చునే?' యని నుడివియన్నాడు. 'జంతువుల కాహారమందిన జాలును. మఱియొకవిచారము వానిని బాధించదు. మానవునికే, తత్త్వవిచారము, జిజ్ఞాసాద్యార్యము లుండును' అని యిలిన యభిప్రాయము. కాని యిది కేవలము నిజముకాదు. జంతువులకును వక్షులకును కొన్నిసమయములయందు ఆహారముగూడ నభీష్టము కాజాలదు. సహజసహవాసములకు విఘ్నములు వీనిని బాధించును. మిత్రనర్థమును కానకున్నను, బంధుజాలమును విడనాడినను ఇవి పడునంకటము లింకింత యని చెప్పవలవికాదు. అట్టి సమయములలో నాహారావసరముండినను నాహారాపేక్ష వానిమనసుల జొరదు. ఇదియును నొక విధమున మానసికాహారాపేక్షయే కాని యాహారాపేక్షాస్థితిని మించినస్థితి వీనికి లేదని వాదించ నచ్చునేమి. అది యంత సమంజసముగ కానరాదు. ఇష్టవర్గము దూరమైన కష్టపడు జంతుకోటియును, వేలకొలది సమకూడి మంటిగూడును కట్టుకొను చీమలజాతియును, ఐకమత్యముతో వేటకానినుండి తప్పించుకొని పోవించి ఫలాశోడ నెగసి పారిపోయిన హి శోపదేశములోని పక్షిజాతియును కేవలమాహారాపేక్షాపూరితములే కావు. వీనికిని పూర్వజ్ఞానమును పురోద్దృష్టియును నున్నవి. ఇష్టమిత్రులతోడ గూడుకొనియంటిమీ యిపు డవి కనబడలేదే యను కొంతయు విచారమును వీని మనసులకు దోచును. ఇదియే ప్రాణులకుండు పూర్వస్మృతి కంకురము. అయినను మానవజన కీపూర్వస్మృతి చాల నెక్కువగ నున్నది. ఇతడు తొలుత తనసంఘము

రాపేక్ష వానిమనసుల జొరదు. ఇదియును నొక విధమున మానసికాహారాపేక్షయే కాని యాహారాపేక్షాస్థితిని మించినస్థితి వీనికి లేదని వాదించ నచ్చునేమి. అది యంత సమంజసముగ కానరాదు. ఇష్టవర్గము దూరమైన కష్టపడు జంతుకోటియును, వేలకొలది సమకూడి మంటిగూడును కట్టుకొను చీమలజాతియును, ఐకమత్యముతో వేటకానినుండి తప్పించుకొని పోవించి ఫలాశోడ నెగసి పారిపోయిన హి శోపదేశములోని పక్షిజాతియును కేవలమాహారాపేక్షాపూరితములే కావు. వీనికిని పూర్వజ్ఞానమును పురోద్దృష్టియును నున్నవి. ఇష్టమిత్రులతోడ గూడుకొనియంటిమీ యిపు డవి కనబడలేదే యను కొంతయు విచారమును వీని మనసులకు దోచును. ఇదియే ప్రాణులకుండు పూర్వస్మృతి కంకురము. అయినను మానవజన కీపూర్వస్మృతి చాల నెక్కువగ నున్నది. ఇతడు తొలుత తనసంఘము

యొక్కయు దేశముయొక్కయు నంతట సమగ్రముగ మానవకోటియొక్కయు సంపూర్ణమైనపూర్వస్థితినిగూర్చి యెఱుంగుటకు ప్రయత్నించును. ఇదియే మానవత్వముయొక్క విశేషగుణము. సంపూర్ణజ్ఞానమునకును సంపూర్ణాత్మత్వప్రీతిని మానవకోటియొక్క సమగ్రచరిత్ర నేలంగి దానియొక్క నిజతత్త్వమును తెలిసికొని యందుమూలమున దీర్ఘపురోద్బుధిచే జీవితతత్త్వమును నిర్ణయించుట మానవుని గొప్పప్రయత్నమై యున్నది.

ఈప్రయత్నమునకు తోడ్పడునవియే సకలవేదములును, శాస్త్రములు, ఇతిహాసములును, కోలు మున్నగునవి. కావున చారిత్రకజ్ఞానమును సంపూర్ణముగ సంపాది చిననే గాని యాప్రయత్నము తస్సగ కొనసాగ రదు. సకలమానవకోటియొక్క చరిత్రను నిజస్థితిలో వెలువరించిన గాని దాని స్వభావము బయలుపడదు. ఆ స్వభావము బయలుపడిన గాని యిపుడు లోకము నావరించి యందు జాతైషమ్యములును, నాగరిక భేదములచల బుట్టుదురభిమానములును, జాతీయాహంకారములును అనురాచరణములు మాని మానసికావోగ్యమును, శాంతియును, షరస్పరగౌరవము, ఓహ, భౌత్యభావము మున్నగు నుత్తమ గుణములు ప్రబలి లోకమును స్వర్ణతుల్యముగ చేయఁజాలవు మనుషుల నిక్రమైన నాగరికతకు వారిలో క్రిమంచిగుణములయొక్క రూఢియైన స్థావరయే మూలబలము. అదియే ముఖ్యదీప్నము. కావున ఈనాగరికత జనించుటకు సంపూర్ణచారిత్రకజ్ఞాన మావశ్యకము. చారిత్రక జ్ఞానమునకు ఆర్వవిచారము ప్రథమగౌహసము.

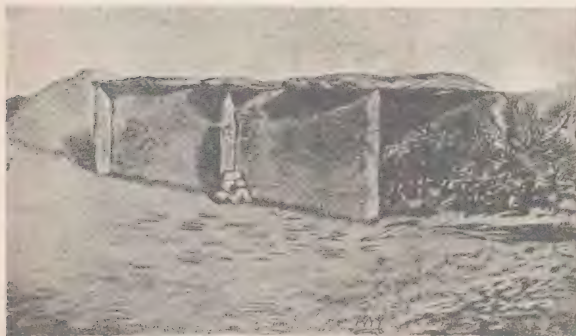
చరిత్రకును నాగరికతకును మఱియొక గొప్ప మైత్రి యున్నది. సంఘముయొక్క నాగరికత దాని

యొక్క ధర్మశాస్త్రములను ఆచారములను బట్టి తెలియనగును. ఈధర్మశాస్త్రముల యొక్క సంఘముయొక్క పూర్వోక్త మహనీయుల సచ్చరిత్రముల ననుసరించి కోడికరింపబడినవియై యుండును. మహనీయులచరిత్రము లనేకములు చేరి యాయా సంఘముయొక్క చరిత్ర యగుచున్నది. కావున నాయాసంఘములయొక్క చరిత్ర యంతయును చేరి యాయాసంఘములయొక్క ధర్మరూపమున ప్రతిఫలించును. చరిత్ర తల్లియును, ధర్మము బిడ్డయును నగుచున్నవి. కావున చారిత్రకాన్వేషణముయొక్క ఫలమింత యని కాని వానియొక్క యావశ్యకత యింత యని కాని చెప్ప నలవిగాదు. ఈచారిత్రకాన్వేషణమున ఆర్వవిచార మెంతయు నావశ్యకము. చారిత్రకాన్వేషణమున కితరము లనేకములు తోడ్పడవలయును. వేదములు, పురాణములు, మహనీయుల జీవచరిత్రములు, స్తోత్రములు, కావ్యములు, వ్యాకరణములు, పాటలు, యత్ గానములు మొదలగు నిట్టి గ్రాంథికసామగ్రి చారిత్రకాన్వేషణమునకు చొరరాని ఖని యగుచున్నది. అయినను యీఖనిని జొచ్చి యందలిచారిత్రకాంశములను వెలువరించుట యెంతయు నావశ్యకము. ఇవి గాక పురాతనపు గట్టడములు—ఇవి మతసంబంధ మైన గుహలో, గుహదేవాలయములో, దేవాలయములో, పౌడస్తూపములో, చైత్యములో, జైననికీఠులో తురకల మసీదులో, యివి గాక రాజసంబంధమైన కోటలో, బురుజులో— యివియన్నియును నిపుడు కొన్ని కొన్ని శిథిలమై యుండినను దేశముయొక్క చరిత్ర కందిచ్చుసామగ్రి చాలవిలువ గలదియును విస్తారమైనదియునుగా నున్నది. వీనికాలములను, కారణములను కారకులను నిర్ణయించుటకు వీని కట్టడపు

పల్నాడు జిల్లా కంపనూరు గ్రామములోని దొడ్డిని శివాలయములు

అంతర్వేదిక కంపనూరు గ్రామములో, పెద్ద దొడ్డిని శివాలయము

జడతలును వీనిని చేరియుండు శిలాశాసనములును మార్గదాయకములు.

ఇటీవల ముప్పది నలువది సంవత్సరములనుండి మనదేశము విషయమున నీ పౌరాతనముల పరీక్ష కొంతవఱకు సాగియున్నది. పాశ్చాత్య దేశముల విషయమున నీవరీక్ష చాల వృద్ధిపొంది యున్నది. మనదేశమున నింకను నెంతయో జరుగవలసి యున్నది. పురాణ చిహ్నములయొక్క సంఖ్యయును వానములును నిప్పటికిని సంపూర్ణముగ నిర్ణయింపబడియుండలేదు. వీటియొక్క పట్టిలను పూర్తిచేయుటకే కొంతకాలము పట్టునట్లన్నది. ఈశాస్త్రవిచారమును ప్రోత్సాహపఱచునంది సర్వార్థవారు 'ఆర్కియాలజీ' డిపార్టుమెంటును నిర్వహించుచున్నారు. కాని దేశముయొక్క విస్తీర్ణమునకును దానియొక్క పురాతనపు గట్టడముల సంఖ్యకును, శాసనముల సంఖ్యకును నిష్పాడు జరుగు ప్రయత్నము చాలదని చెప్పవలసియున్నది. ఈ విషయమున సర్వార్థవారు నింకను నెక్కువ శ్రద్ధను వహించి మెక్సుకోవలయును నెసంగి ప్రోత్సాహపఱచువలయు. వీరికి విద్యావంతులును, ధనసంపన్నులును, చాిత్ర్య విషయములను తోడ్పడుట, యత్యావశ్యము ప్రస్తుతమున జనసామాన్యమునకు చదువు కొరత వారిలో నరేకులకును 'ఆర్షవిచారము' నెడల ప్రత్యేకముగా వేరొండు కానరాదు. ఇది కేవల యింకావలసిన స్థితి. దేశోద్ధరణ కిట్టి యత్రద్ధమైన మాత్రమును తోడ్పడ జాలదు. ఇప్పటి యత్రద్ధ కష్టమే కారణము. దేశీయభాషలలో వ్రాయబడిన వర్ణనలుగాని, చర్చలుగాని జనుల

కందని కారణమున దార్శిద్ర్యవంతమైన మనదేశమున నీ విచారమును పోషింపగలిగిన సంఘములు గాని యిది ప్రయత్నములు గాని యేర్పడుట కవకాశము లేకున్నది. ఈ విషయమునను, నితర విషయములలోను ఆధునికాభిప్రాయములు దేశభాషలలో నెలువడుట సంఘాపకారియును శాస్త్రాధారియును నగును. ఈ ప్రయత్నమునకు పూనుకొనిన మీ యాంధ్ర 'భారతి' వలన నాంధ్రలోకమంతయును చాలజ్ఞానలాభమును పొందు ననుటకు సందియము లేదు.

'ఆర్కియాలజీ' యను పాశ్చాత్యజడము గ్రీకు భాషలోని 'ఆర్కియన్' అనగా 'పురాతన' మనుమాటనుండి వచ్చినది. సంస్కృతగ్రంథములలో నిపుడు వాడుకలో లేని పూర్వీక ప్రయోగములకు 'ఆర్ష' మని చెప్పుట సంప్రదాయమై యున్నది. సంస్కృతజడమైన 'ఆర్ష'మే గ్రీకుల 'ఆర్కియన్' అను జడమునకు మూల మని తోచుచున్నది. కావున 'ఆర్కియాలజీ' యనుటకు మాటుగ మనవాఙ్మయమున 'ఆర్షవిచారము' అని యుపయోగించుట సమంజసముగా నుండును.

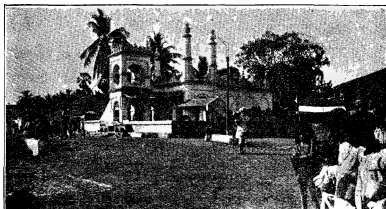
ఈ 'ఆర్షవిచారము' పెక్కు శాఖలున్నయవి. వీనినిగుఱించి యిక మునుముండి పత్రికయందే చర్చింపవలసి యుండును. ఈ వ్యాసమును ముగించుటకు పూర్వము ఇందుతో ననుబంధించి యుండు రెండు పటములను చదవరులకు చూపి విరమించెదము. వీనికి డాల్మెలుని చెప్పదురు. ఈ 'డాల్మె'ను యొక్క-కాలము, తత్త్వము, మున్నగు వానినిగుఱించి యికముందు చర్చించెదము.

కాకినాడ పురము

కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు గారు

ఆంధ్రావనియందు గోదావరిమండలము సుప్రసిద్ధమైన ప్రదేశముగ నున్నది. రాజమహేంద్రవరము చాళుక్యరాజ్యమునకు రాజధానియై భారతకృతిని గనిన భాగ్యమును బడసినది. కోనసీమ పుష్పఫలనస్యతోభితమై యుద్యానవనముగ నొప్పుచు

యాంధ్రదేశమున కలంకారభూతముగ నున్నది. చీరకాలమునుండియును కవిశ్రవరులకును పండితోత్తములకును నుదారప్రభులకును బ్రసిద్ధిని బడసిన గోదావరిమండలము వర్తమానకాలమునందును నాంధ్రరాష్ట్రమునందు రాజకీయసాంఘికవ్యవహారములందును విద్యావ్యాసమునందును ముందంజవేయుచు 3౮-వ కాంగ్రెసు మహాసభను ఇతరమహాసభలను జయప్రదముగను నిపుడు నిర్వహించగల భాగ్యమును బడసినది.

గోదావరి మండలము పురాణేతిహాసప్రసిద్ధములైన పుణ్యములను గలిగి యున్నను కాకినాడపురము పాశ్చాత్యవ్యాపారసంబంధితమైన పరిస్థితియును నున్నది. డచ్చివారు

జగన్నాథపురమునందు వర్తకశాలను నిర్మించి వ్యాపారము నారంభించె.

మసీదు

వేదాధ్యయనశాలాయణులకును పండితోత్తములకును బ్రసిద్ధిని బడసినది. సీతికాపురము ప్రాచీనకాలమునుండియు తూరులకును నుదారప్రభులకును విద్యాపొషణమునకు పేర్కొని గాంచినది. భద్రాచలము శ్రీసీతారామలక్ష్మణులు వనవాసముచేసిన ప్రదేశ మిమండలము నలంకరించుచు నున్నది. గోదావరిమండలమునందు పురాణేతిహాసప్రసిద్ధములైన పుణ్యక్షేత్రములును ప్రదేశములును సచేతములు గలవి. గోదావరిమండలము 2,545 మైళ్ల విస్తీర్ణమును 1470863 ప్రజలను యా 1,50,000 రూప్యముల యాదాయమును గలిగి

ఈ ప్రాంతము 1823-వ సంవత్సరమునందు బ్రిటీషువారివశమైనది. జగన్నాథపురమును డచ్చివారు విశాలమైన వీధులతో పురోభివృద్ధి కనుకూల

జగన్నాథపురము వంతెన

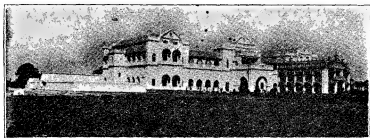

జగన్నాథపురము వంతెన

కళాశాలము

ముగను చిక్కించినను బ్రిటిషువారు వెనుకముండును యోచించకను కాకినాడను, యధేచ్ఛగ పెరుగుటలు విడిచి పెట్టిరి. కాకినాడపురము చిరకాల మాంధ్రజేతమునకు ప్రధానమైన రేవుపట్టణమై శ్రీమంతులను గడగలిగినది. సముద్రవ్యాపారము వీరించుటలను కాకినాడభాగ్యము కొంతవలకు తగ్గినను చిట్టిచిన్నాంధ్రదేశమునందు ప్రసిద్ధపురముగ నున్నది. కాకినాడ 53,348 చుట్టును గలిగి నోదావనిమండలమునకు ప్రధానము నున్నది. కాకినాడ పట్టణమునందును కొంతవీణించును. ఈపురమునందు జూడదగిన మంత్రములుగాని ప్రాచీనమందిరముగాని కడకలెవరు సమీపమున గల

కాకినాడనుండు పడవల వరిశ్రమ సజీవముగనున్నది. శ్రీకాపురము మహారాజుగారు పోషించుచున్న

యనాధశరణాలయ మాంధ్రదేశమున కంతకును నాదర్శశరణాలయముగ నున్నది. మహారాజుగారు పోషించుచున్న కళాశాలయను నూతనముగ నిర్మించిన దైవమందిరమును చూడదగియున్నవి. మల్లాది సత్యలింగము నాయకగుగారు స్థాపించిన ధర్మపతిస్థానమును గమనార్హములు. కాకినాడయందు త్తరదక్షిణ ప్రాంతములందువలె జూడదగిన మందిరములును మసీదులును చేవాలయములును సపురూపములు.

ఈ పురమునందు జూడదగిన మందిరాదుల

పటములు కొన్ని దీనియందు ముద్రింపబడినవి.

కాకినాడ పట్టణసౌకర్యములను పల్లెటూరి సౌకర్యములను గలిగి నివాసయోగ్యమైన పురముగ నున్నది. పట్టణనిర్మాణ నిపుణుడు గెడ్డిను పండితుడు కాకినాడకు గల సౌకర్యములను బాగుగ దెలిపెను. గాంధీనగర మా క్రమించుకొనిన ఎల్వీనుపేట గెడ్డిను పండితుని యపదేశానుసారముగ నిర్మితమై

పితాపురము మహారాజుగారి అనాధశరణాలయము

యన్వరముగ గాంధీనగరముగ బిరిగించు గాత!

కావ్య నిధి చెలి కాని లచ్చారాయ స్మృతి

కాకముగఁ జిరాయువునఁ ♦ గ్రాలుటకన్నను బూటయేనిఁ దా
గోకిలమై మనం గనుట ♦ కోవిదమాన్య మటన్నభక్తి- నీ
కే కద? దక్క- నీకునయి ♦ యేడ్వఁగ నేటికిఁ గీర్తికాయ మీ
లోకమునందు డిండితివి ♦ లోకహితమ్ముగ లచ్చరాణ్యణి!

చ. తిరువళిశాస్త్రి కెంతయు విధేయఁడ వీ వత్తఁ డేగ నష్టరం
దరునిపురమ్ము; నాతనిఁ గ ♦ నక మనమందలి కోర్కె నీకు దు
ర్భర మయి యేగియుందు, వది ♦ భావ్యమ యయ్యెడుఁ గాని, నీదు సో
దరిని దలంపవైతి, గుణభిధన్యను, మాన్యను, రామయాంబికన్.

ప్రశ్నోత్తర వేంకటాస్త్రి గారు, శతావధాని

మ. తొలుఁగుంబాసకు భూషణంబు లిడ నుద్దేశించి నానాముఖం
బుల నాంధ్రత్వము సాటి త్యాగవిభవంబుం జూపి వర్తించు ను
జ్వలస్థిశాలి కపింద్రకల్పకుండు లచ్చారాయధీరు డహః!
కలిదాప్యంబునఁ గాకయన్న విడునే ♦ కాయంబు ప్రియంబునన్?

శ్రీ శేషాద్రిగణకవులు, శతావధానులు

సీ. తాళవత్తగ్రంథతలి నిల్వఁజాలిన పట్టుగొమ్మయు నేడు ♦ భగ్నమయ్యె
ఘనతరాముదితగ్రంథసర్వస్వంబు - ప్రచర మామార్గంబు ♦ పాడువాతె
రామవిలాససద్గ్రంథమాలయుఁ గాంతి - వాయుచు నెంతయు ♦ వాడియుండె
నుమతిసంస్కృతఁడీశోధకమండలి - కన్నుల నశ్రులు ♦ గాఱుచుండె, ..

గీ. నాంధ్ర భాషావిలాసిని ♦ యనద యయ్యె - నాశ్రితుల బందుగులను దుఃఖభాగ్ని ముంచి
నీవు మరశించుకలమున ♦ నిఖిలభూమి - భృచ్చయపురస్కృతుండ యో ♦ లచ్చరాయ !

దివాకర్ణ వేంకటావధాని గారు

తా. భాషాయోష నిజాస్తబంధుఁ డగు భూపాలుండు భోజించు తా
భాషాపోషక కృష్ణరాయవృపు సంతభావించి నాకంబునన్
భాషాసత్పథ చేయ నొచ్చి మిము నాహ్వయించెనా? యిట్లు మా
భాషాయోష సనాథఁ డేసి చన డేవా! లచ్చరాయగ్రణి!

ప్రశ్నోత్తర వేంకటాస్త్రి గారు

Mr. J. H. Smith
1880

పండిత వంగూరి సుబ్బరాయ స్మృతి

కాలమా! ఏల యిట్టియాగడము నీకు? - తెనుగుభాస వర్ణిలు చుంట / గనంగలేవ !
 ఆమలమృదువదళోభిత / మైన యూద్ర-భాషకై నిరతంబును / బ్రాచులాడు
 సుగుణమఃఖినులను సీపు / చూడలేవో! - కానిచో వించుకొనైన / గరుణ లేక
 ప్రథిత వంగూరికుల సుబ్బరాయ కవినీ-బొట్ట నిడుకొందువే! సీపు / బుద్ధి లేక.
 జెట్టులగు దన కొమరుల / జేయి వదలి-భేలయై విలపించుచు / జాలి గోలుపు
 నాంధ్రవాక్సతి నీ కేమి / వాని జేసె? - ఊర కిట్టుల బాధించు / టుచిత మగునె?
 బ్రతికినన్నాళ్లు భాషకై / పాటుపడితి, వన్యవ్యాపారములు లేక; / ధన్యమతివి;
 నీదు నాత్మను శాంతియే / నెగడుఁగాక, సుగుణధోయే! వంగూరి / సుబ్బరాయ!

దివాకర్ల కామేశ్వరరావు గారు

శా. అన్నా! వంగూరి సుబ్బరాయ! భవదీయాస్మత్సన్నో రీతు లే
 కాన్నత్యంబున నుండకున్నను, ద్వదీయం బైనవాక్య్యాబులు
 తర్నేర్మల్యముతోడ నెప్పు; నిసుమంతంగాని కాపట్యముం
 గ్రన్నం గాంచవు; కాన, నీవలె నెనంగంజాలు మిత్రంబు లే
 కున్నన్ మన్నన యెల్లు మాదృశుల కయ్యో! యంచు జింతించెదన్ !!

శా. ఏలా? యాశ నశింప? మిత్రమణి! యియ్యేటన్ జరిత్రంబుదా
 లీలన్ జూడంగ, భాష గొల్వఁదగువా / ల్లెక్కన్ దివిజేనా;
 రాలాగెందుకు? స్వర్గమందుఁ గలభాషానూనతల్ కాంచిరా;
 నాలాగెంతయుఁ గాలమే జరగ, మీరందఱ్ఱహిం జేరలే?
 నాలీల దగు మిత్రకోటియు దినంబందున్ గనున్ మిమ్ములన్!!

దోహ. వేంకటస్వామి గుప్త గారు

చం. ....ఒకవిధంబున నూటటఁ జెందుచుండ వం
 గూరి కులభూషణున్, విశదకోవిదు, నాంధ్రమునందు నూత్నమా
 ర్గరచనమున్ ఘటించిన యభిండవిమర్శకు, సుబ్బరాయ, నీ
 యిరవున జేప్పుకొంటి, వికేక / దృష్టిని బొందుము, చాలు నీదుచో,
 పురయంగ నాపెకంటితడి / యాఁజగనియ వటంచు దోచు బం
 ధురవతితావబాష్పములతో వలతే సతతాభిషేకమున్?

ఆచార్య నారాయణరాజు గారు

ప్రథమ సాంధికుఁడు

[హాల్ ప్టాయిచే ప్రణీతము]

శతావధాని వేలూరి శివరామ శాస్త్రిగారిచే అంధ్రీకృతము

పాత్రములు

[సంసారి, ఆకవిభాగ్య, కల్లి, తాత, కూతురు,

పొరుగింటివాడు, నలుగురు గ్రామ పెద్దలు, స్త్రీలు, మది నలు, అడుపిల్లలు, మగపిల్లలు.

భూతాధిపతి, అతనిమంత్రి, వేలిగాఁడు అనుదయ్యము, కొన్నిద దయ్యములు, పాగావాఁడు ద్వారపాలకులు.]

౧-వ అంకము

[మెట్టమెడలు కల్లుబట్టి దింపినవాడు]

సంసారి:—[దున్నచు వైచి చూచి] నడి ప్రాద్దయినది. ఇంక
ఊడఁదీయ నచ్చును. ఊ! వద! అలసి
పోతివా? ముడికొక్కా? మఱొక్కమ అు.
దానితో నరి. పిదప అన్నము. నేను అన్నము
ను ఇవటికి తెచ్చికొనుట మంచి ఊహయే.
ఇంట్లో పో నక్కటలేదు. నూతిప్రక్కల కూరు
చుండి రెండుమెతుకులు తిని విక్రమింతును.
ఇంతలో ఎడ్లు కూడ కొంచెము మేయఁగలవు.
పిదప ఈశ్వరానుగ్రహమున సకాలమునకే
దుక్కిలని ముగియును.

[వేలిగాఁడు అను దయ్యము ప్రవేశించి

ఒక పొదచాటున దాగియుండును]

వేలి:—చూచితివా వాఁడెంత మంచివాడో! ఈ
శ్వరుని స్మరించుచునేయున్నాఁడు. అబ్బాయి!
క్షణకాలము ఆగు—కొలఁదికాలములోనే ఈ
దయ్యమును స్మరించుచుండువు. నే నా అన్నపు
గడ్డను లాగి వేసెనను. ఇంక అది దొరకక నీవు
కొట్టుకొందువు. వెదకులాడుదువు. ఆకలి రెప
రెపలాడఁగా తిట్టి దయ్యమును తలఁతువు.

[అన్నపుగడ్డను తిసి ఆకలి చేమిచేయునోయని నిరీక్షించుచు పొద
వెనక కూరుచుండును.]

సంసారి:—[వాగలి ఊడఁదీసి] ఈశ్వరానుగ్రహము!

[ఎడ్డను ఊడఁదీసి అన్నపు మూట కట్టిన చెట్టుకడను వెళ్లి]
నాకు ఆకలి కరకరలాడుచున్నది. ఇంటిది పెద్ద

అన్నపుగడ్డ కట్టినది. అదంతయు నేను తినఁ గలనా? [కొమ్మకు కట్టిన మూట తాళి] పోయినదే! ఇంకను లోపలగా నున్నదా? [పట్టుకొని ఎత్తి] లోపలగాను లేదు. ఏమైనది? [అని విరిచివను.] వేలి:—[పాదము] ఊఁ ఊఁ వెదుకు వెదుకు! అది గట్టిగా నాకడ ఉన్నది లెమ్ము.

[అని క్రింద పడవైచి దానిమీద కూర్చుండును.]
సంసారి:—వానికి కదిల్చి మరల మూట విడిచి! ఏమిటి ఆశ్చర్యము! పెద్దవంత! ఇట ఎవరూ లేరు. అన్నము పోయినది. ఒకవేళ పిట్టలు తిన్న యెడల కొన్ని మెతుకులు క్రింద పడియుండు ను. ఇచట ఎవరూ లేకపోయినప్పటికీ అన్నము ఎటులో మాయమైంద.

వేలి:—[లేచి చూచి] ఆ! ఇక ఇకండు దయ్యమును ఆహ్వానించును.

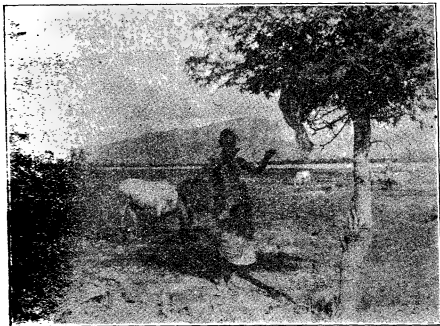
పోసి! నేను ఆకలిచే చచ్చిపోవను. ఎవరేని తీసికొన న తీసికొందురుగాక! తిందురుగాక! అది వారికి సుఖ మిచ్చుగాక!

వేలి:—[కమిసి] ఛీ పాడు సంసారి! వీడు వీరిని నానిని తిట్టుటకు బదులు 'అది వారికి సుఖ మిచ్చుగాక!' అని మాత్రము ఆశీర్వాదించు చున్నాడు! ఇట్టివానిని ఎవఁ డేమి చేయఁ గలడు?

[సంసారి విక్రంతి గొన కనుచు వికారమున మోర్చి అత్తలిచి విడిచివచ్చు. వేలిగారి పాదచాటుమండి వెలువడి వచ్చి] ఇప్పుడు మా రాజుతో మాటలాడుట అవశ్య కము. మా అధికారి—'నీ వెపుడును సరకము సకుతగినంతమంది కర్షకులను తీసికొనిరావేమి? చూడు! ఎంతమంది బ్రాహ్మణులు కోమటలు శూద్రయులు లోనగు అన్ని జాతులవారును.

క్రిక్కిరియుచున్నారో!'

అని దండించు చుండును. ఇటువంటివానిని సాధించుట యెటులు? ఇతనిని స్వాధీన పఱచుకొను ఉపాయ మే దియు లేదు. అతని నోటి లోని అన్నమును నేను అపహరింపలేదా? ఇంతకంటె ఎక్కువ నే నేమి చేయఁ గలను? అప్పటికీ ఇకండు కలంగఁబడి తిట్టెడు. నా నేరుపు అంతయు ముగిసినది. మంచిది. నేనుపోయి ఈ విషయమును నూనాయకునకు విన్నవించుకొందును.

సంసారి:—మంచిది. అది ఇక దొరకునట్లు తోందదు.

[అని నేలలో దూతీ అంతర్ధానము చేయును.]

౨-వ అంకము

[నాకమునందు ఒక ప్రశ్నేశము. దయ్యముల తీతు సింహాసనాసీనుడై ఉండును. మంత్రి పూతపనిముట్లతో క్రింద కూర్చుండును. ద్వారపాలకులు ఇరుకలెడల నిలువబడియుండురు. వేలువేలు పడులలో అధికారము కల దయ్యములు కుడి ప్రక్కను తలుపునకు వాపుగా ఎడమ ప్రక్క పారావాదమును నిలువబడి యుండురు. భూతాధిపతియును కస్తూరులచే అలంకృతుఁ డగు ఒక దయ్యము నిలువబడి యుండును.]

అలం. దయ్యము:— ఈ మూ డేండ్లనుండి నేను ౨౨౦౦౦గి మందిని సంపాదించితిని. ఇప్పుడు వారందఱు నా యరముగా నున్నారు.

భూతాధిపతి:—మంచిది. నీకు శుభము. వెళ్ళుము. [అతడు కుడిచైత్రుకు పోవుచు] [మంత్రితో] నేను అలసితిని. ఇంకను పని చాలా ఉన్నదా యేమి? ఇంకనూ ఎవరి విన్నవములు కలవు? ఇంకను రావలసియున్న వెన్ని?

మంత్రి:—[శ్రేణిబాద లెక్కిండును దయ్యములక కుడిచైత్రు నకు పోవ సంఖ్య చేయున. కిక్కిరింపబడిన ప్రతిదయ్యము నున్నప్పుడును కుడి ప్రక్కకు బయటకు.] మనకు బాంధవదయ్యముయొక్క విజ్ఞానము అంది యున్నది. అతడు మొత్తమునాడ ౧౮౩౬ గునిని కొనివచ్చినాడు. కోమటిదయ్యము ౬౪౩ గునిని. ఉద్యోగులనుండి ౩౪౨౩ గురు వచ్చిరి. స్త్రీలు మొత్తము ౨౦౩౭౫౩. ఇందు పిదపా హితులు ౧౮౩౩౧గి. కన్యలు ౧౭౪౩౮. ఇత మిగిలినవారు ఇద్దఱు. స్త్రీ డర్ల దయ్యము. సంసారుల దయ్యము. ఇప్పటికి వెరసి ౨౨౦౦౦గి మంది.

భూతాధిపతి:—మంచిది. అటులగుచో అంతయు నేడే ముగించుట మేలు. [పారావాతో] వానిని ప్రవేశ పెట్టుము.

[స్త్రీ డర్లదయ్యము ప్రశ్నేశించి నమస్కరించును.]

నీ విషయ మెటు లున్నది?

స్త్రీ డర్ల దయ్యము:—[శ్రవ్యము చేతులు బాంధవముగా]

నరిగానె యుండె నా నకలమూ త్రోవ కలదూప మనఁ దెల్లగా దేవదేవ!

సృష్టి మొదలుకొని ఇటువంటివానిని నేను చూచియుండలేదు.

భూతాధిపతి:—ఏమీ చాలమందిని సంపాదించి కొని వచ్చితివా?

స్త్రీ డర్లదయ్యము:—ఎక్కువ మొత్తమునుబట్టి కాదు. ౧౩గిం మందియే కాని వీ రందఱు విత్తి త్రులు. దయ్యములను గూడ సిగ్గుపడుచునంత వారు. పిరు మాకంటె ఎక్కువగా మనుష్యులలో భేదము కల్పించగలరు. నేను వారిలో ఒక క్రొత్త పద్ధతిని ప్రవేశపెట్టితిని.

భూతాధిపతి:—అది యేమి?

స్త్రీ డర్లదయ్యము:—పూర్వము స్త్రీ డర్ల జడ్జిలవద్ద తనా యితుగా ఉండి జనులను మోసగించుచుండు వారు. ఇప్పుడు నేను జడ్జిలనుండి విడిగానే పని చేయుటకు ఏర్పాటు చేసితిని. ఎవరు లెస్సగా ధన మిత్తురో వారు 'వాల్' ఘోషమున నుండురు. వారు గాలి పోగుచేసి కేసుల పుట్టింప పాటు పడుదురు. జనులకు స్త్రీ డర్లకు నడుమ నుండు చాట్టు క్రింద స్త్రీ డర్ల గుమస్తాలు మొదలగు ఉద్యోగులు కూడ మాకంటె ఎక్కువగా జనులలో భేదము పుట్టించగలరు.

భూతాధిపతి:—మేలు. నాకు వాని చూడవలె నని యున్నది. నదియ. నీవు వెళ్లవచ్చును.

[అతడు కుడిచైత్రుకు పోవుచు]

[పారావాతో] చివరవానిని ప్రవేశ పెట్టుము.

[సంసారుల దుఃఖము అన్నపుగడ్డ చేకొని ప్రవేశించి దండ ప్రభావ మొనరించును.]

సం-దయ్యము:—నే నీక ఇటులు ఎంతోకాలము బ్రదుకలేను. నాకు వేతేనని దయచేయుడు.

భూతాధిపతి:—వేతేనని యేమి? ఏమి వదలెదవు? తెమ్ము. అర్థముక్తముగా మాటలాడుము. నీ విజ్ఞానవశ త్ర మిటు తెమ్ము. నీవు ఈవారములో ఎంతమంది సేద్యగాంధ్రును తీసికొనివచ్చితివి? సం-దయ్యము:—[విచ్చుచు] ఒకఁడుచూ లేడు.

భూతాధిపతి:—ఏమి? ఒకఁడూ లేడా? నీ ఉద్దేశ మేమి? నీ వేమి చేయుచుంటివి? నీ వెచట సోమరి పెత్తనములు చేయుచున్నావు?

సం-దయ్యము:—[హులుగుచు] నేను సోమరిగా తిరుగుటలేదు. ప్రతినిమిషమున నా ప్రతిసరమును నీ చేయుచునేయున్నది కాని లాభము లేదు. నేను వాటిలో దూతీ మూటలోని అన్నపుగడ్డ ఎత్తుకొని పోగా ఆతఁడు తిట్టి గగ్గోలుపడుటకు బదులు అది ఎత్తుకొనిపోయినవానికి మేలు చేయును గాక అని ఆశీర్వదించినాడు.

భూతాధిపతి:—ఏమి యేమి? ఏమి నములు చూన్నావు? ముక్కు చీడకొని నడిగా ఆర్థయుక్తముగా మాటలాడుము. నీ మాటలవలన ఎవనికి కలాతోఁకా తెలియదు.

సం-దయ్యము:—ఆచట దున్నుకొనుచున్న ఒక సంసారి కలఁడు. ఆతఁడు తినుటకు అన్నము తెచ్చుకొన్నాడు. తినుటకు అంతకన్న వేతేమియు లేదు. నేను ఆ యన్నము దొంగిలితిని. న్యాయముగా ఆతఁడు నన్ను తిట్టవలసి యుండెను; కాని ఆతఁ డేమి చేసెనా? 'ఎవరు దానిని తీసికొనినా' అది వానికి సుఖ మిచ్చును గాక' అని. నే నాఅన్నమును ఇదిగో [వైకత్తి] తెచ్చితిని.

భూతాధిపతి:—సరి. మిగిలినవారి మాట?

సం-దయ్యము:—వా రందఱూ అదేమాదిరి. ఒకనిని గూడా తీసికొని రా లేకపోతిని.

భూతాధిపతి:—నాముందు శూన్యహస్తాలతో కాని పించుటకు నీ కెంత ధైర్యము? అది చాలక ఈ అన్నపుగడ్డను చూడఁదెచ్చితివా? ఇది యేమి హాస్య మనుకొంటివా? నీ వీ సరకమున నివసించి సోమరితనమును అన్నమును తిన నెంచితివా? మిగిలిన దూత లందఱూ వారి శక్తి కొలది పాటుపడుచున్నారు చూడు! వారు [క్రేతీతో హాళుచు] ఒకొక్కరు పదివేలు ఇరువది వేలు రెండులక్షలు సరఫరా చేయుచున్నారు. నీవో శూన్యహస్తములతో రెండు అన్నపు మెతుకులతో తయారయి ఏకులు వడుకుదువా? నీవు ఊరక వాగుదువు. పాటుపడవు; అందు వలననే నీకు వారిపై అధికారము లేదు. కాని మంచిది నాయనా నీకు ఒకటియో రెండో ఉపదేశించును.

సం-దయ్యము:—అయ్యో! తాము నన్ను శిక్షించని ముందు నా మనవిని ఆలకింపుడు. మిగిలిన దూత లందఱుకూ కడు సుభము. బ్రాహ్మణులు వైశ్యులు స్త్రీలు ఆహా! వా రెంత సులువు? బ్రాహ్మణుడు గాని రాజు గాని దొరకిన చాలుచు. ఎటు చెప్పిన నటు విందురు. కోమలియు అంతే. వానికి పట్టు చూపి లోభమును లేవచ్చును. అది వానికి ముక్కు-తాడే. స్త్రీలును అంతే. వారికి సాగసుందనము. పీయని తినుబంజాలము. ఇంక సంసారులు. వీరితో నని తలనుండి తోఁకకు వచ్చును. ప్రొద్దటినుండి చీకటిపడువఱకు— కొన్ని వేళల నడితేయి వఱకు—పాటుపడుచునే యుండును. ఈశ్వర

స్వరణము మానియుండడు. ఇంక వానిని లొంగొ
దీయు పెట్టులు? అయ్యా! నన్ను వీరినుండి
తొలగింపుడు. ఇది నా చావుకు వచ్చినది.
ఇంతేకాక తమకుగూడ కోపకారణ మైనది.

భూతాధిపతి:—ఓరి సోమరిపోతా! నీవు దగాచేయు
చున్నావు. నీ నితరుల విషయమై మాట
లాడి లాభము లేదు. వారు బ్రాహ్మణుల
మీఁద వైశ్యులమీఁద స్త్రీలమీఁద చలా
యించుచున్నారు. ఏల? వారితో ఎట్లు సం
ఘటనలతో వా రెఱుంగుదురు. వారికోసము
క్రొత్తభోజనములను గూడ వన్నిరి. అడుగో ప్లిం
రులదూత—అతఁడు క్రొత్తవస్త్రముల కనిపెట్టి
నాడు. నీవును కొంత ఆలోచించి చేయవలసి
యుండగా ఏవో రెండు మెతుకులను ఎత్తుకొని
వచ్చి ఏమేమో వాగుచున్నావు. అబ్బ! ఎంత
పని! వారి చుట్టును వలలు పన్నుము. ఎందు
లోనో ఒకండులో పడక మానరు. నీవు సోమరి
వై తిరుగుచు వానిని స్వేచ్ఛగా వదలుటచే
నీ సంసారులు రెచ్చిపోయినారు. వారికి ప్రాణా
ధార మగు అన్నము పోయినను లభ్యపెట్టరు.
ఇంకను వా రిమార్గములోనే ఉండి వారి
స్త్రీలకును అటులే కేర్పుచో ఇంక మన అధి
నతకు రారు. ఏదో కనిపెట్టె. మొత్తములో
నీకు చేతనకసంత మంచివానిని కొంతమందిని
లాంగుకొని రమ్ము.

సం.దయ్యము:—నాకు అయోమయముగా ఉన్నది
నన్ను పోనిండు. నే నింక ఎంతమాత్రమును
నిభాయించలేను.

భూతాధిపతి:—[కోపముతో] నిభాయించలేవా?
అయితే నీ ఊహ ఏమని? నీవని నేను చేసేదా?

సం.దయ్యము:—నేను నిభాయించలేను.

భూతాధిపతి:—చాలవా? కొంచె మాంగు. ఓరీ!
అదో! ఆ చువ్వ లిటు తెమ్ము; ఊ ఒక్క
చటపు.

[వ్యాపారులు వానిని పట్టుకొని బాడరు]

సం.దయ్యము:—అయ్యో! అయ్యో! అయ్యో!

భూతాధిపతి:—ఏమైన ఆలోచించితివా?

సం.దయ్యము:—అయ్యో! అయ్యో! నే భరించ
జాలను.

భూతాధిపతి:—మరి కొన్ని చటపులు [వ్యాపారులు
చటపు] ఏమేని తోచినదా?

సం.దయ్యము:—ఆ. ఆ.

భూతాధిపతి:—చెప్పు.

సం.దయ్యము:—వారి సంఘటన నా విడికిటిలోనికి
రావించగల ఉపాయ మొకటి తట్టినది. అయితే
లేమరు నన్ను ఆతనిపాలేరుగా ఉండు ఏర్పాటు
లను గ్రహించవలెను. ముందుగా నే నా ఉపాయ
మును వివరించజాలను.

భూతాధిపతి:—మంచిది. నీవు మూడేండ్లలోపుగా
ఈ మహాపాతకమునకు ప్రాయశ్చిత్తమును చేసి
కొనున్నచో బ్రతికియుండగనే నీ తిక్తొల్ప
దను.

సం.దయ్యము:—ఈ మూడేండ్లలోపుగా వారంద
ఱూ నావారే యవుదురు.

భూతాధిపతి:—మంచిది. మూడేండ్లు కడచినవిదవ
నేను స్వయముగా వచ్చి చూతును.

3.వ అంకము

[ధాన్యపు కొట్టు. జల్లెడలో నింపబడిన దాన్యము కల బండ్లు
నిలువబడి యుండును. సంసారులదాన్యము పాలేరుగా
ఉండును. సంసారి జల్లెడండి ధాన్యము ప్రోమునుండగా
బుట్టలలో నిండికొని పాలేరుకొట్టక పోయియుండును.]

పాలేరు:—ఏడు.

సంసారి:—ఎన్ని బల్లలయినవి?

పాలేరు:—పుట్టి బల్ల కదా! ఏడు బల్లలు మూసి తిని, ఏడు పుట్టు.

సంసారి:—[బండివండి కొంగిచూచి] ఇంక అది పట్టనట్లున్నది.

పాలేరు:—పట్టకేమి? అలాగే కేగి నవరస చేయుచో ఇంకొక పుట్టి పట్టును.

సంసారి:—అట్లే చేయుదును. [అని బండి దిగి నవరస బల్ల పట్టుని నిశ్చయించును.]

పాలేరు:—[వికాంతమనసు- పొగ తీసివేయుచు, విడిగ్రుడ్డు కాండచును] ఆరేడు నవ్వునరికి నా ముఖము దురదగా ఉన్నది. అబ్బ! గోరికొందును మడివడిన బొమ్మలు, ముమ్మాల ముమ్మలు, జుజుబుల మెడలకులు, చెట్టి నవ్వు, మెడలకు కడలూరికి ఉన్న చివితీ కపాలము బయటబడుచు, గోరికొని ఈ ముచ్చెలనుగూడ తీసివేసెదను. ఆరేడు ఉన్నపుడు మీలు లేదు.

[అని ముచ్చెలు తీసివేయును. కొంతసేపు, మెడ దిగిన ఆకు గుంజ, మెడకుకలిగో గూడిన యరికాళ్లు కానిమిండున గడ పూడ కూర్చుండి] ఇది మూడవ యేడు గడుపు నమోపించినది. ఈయేడు పండినవంటకు ధాన్యపు కొట్లు చాలవు. ఇంక ఈతనికి బోధింప వలసిన దొకటియే శేషించియున్నది. పిదప అక్షిణి న్యాయముగా పరీక్షించుకొనున గాక! నన్ను తులించునగాక!

[పాదగంటివాడు ప్రవేశించును. పాలేరు తన వికృతాకార మను ఉపసంహరించును.]

పాదగంటివాడు:—నువ్వు భాతము.

పాలేరు:—తమకును.

పాదగంటివాడు:—మీ దొర ఎక్కడ?

పాలేరు:—లోపల సర్దబోయినాడు. అది పట్టనట్లున్నది.

పాదగంటివాడు:—మీ దొరమీదికి అదృష్టదేవత ఎట్లు

పరుగు లేత్తుకొని వచ్చినది! కొట్లు పట్టనంత పంట! మీ దొరకు ఈ రెండేళ్లు అయిన పంట మాకు ఆశ్చర్యముగా ఉన్నది. ఆతనికి ఎవరో భవిష్యత్తు తెలివినట్లున్నది. పోయిన యేడు వానలు లేవు. అరేడు మదగలో విత్తి నాడు. ఏ ఆసామికి గుప్పెడు గింజలు లేవు. మీ దొరకు కళ్లమునిండా కంకులే. ఈ యేడు అతివానలు. మీ దొర బుద్ధిసూక్ష్మత ఎట్టిదో కొంత దిబ్బలలో విత్తినాడు. అందరి పైరు పేరు లేకుండా ఊడ్చుకొనిపోయినవి. బేరా మీ దొరకు ఎంతపంట! ఎంతపంట! ఆహా! ఎంత ధాన్యము! ఎంతధాన్యము! [క్రొంతధాన్యము చేతిలో పోసికొని బయట చూచి నవ్వి పొట్టు ఊడినవలెను.]

సంసారి:—[ప్రవేశించి] గంగన్నా! ఏమిటి విశేషాలు?

గంగన్న:—నుదినుము. నీ వెంతదూరదృష్టి కలవాడవో అదియు ఇంకా ఆయాయినంగతు లన్నియు మీ పాలేరుతో చెప్పబడ్డాయి. ఇప్పుడు ప్రతి వానికీ నీ మీదనే చూపు. ఇంచు మించు అసూయ అంటే నవ్వు. ఆహా! ఎన్ని కుప్పలు పడ్డవి! ఎంత కుప్పలు! పది యేండ్లకు గూడ ఈ ధాన్యమునంతయు నీవు తినజాలవు.

సంసారి:—ఈ మెలకువ, అంతయు పాలేరు దాలె న్నది. [పాతకవచాభరణం] అది వాని అదృష్టము. పోయిన యేడు నాగలి కట్టి పంపితిని. అతనికేమి తోచెనోకాని పట్టిమదగ నేలలో దున్నినాడు. నేను వద్దని ఎంత నెక్కి- చెప్పినను అచటనే విత్తు మని దయ్యపుపట్టు పట్టినాడు. చూతమని అట్లే విత్తితిని. అంతయు మేలుగనే పరిణమించినది. ఈయేడుకూడా దాలెన్న నరిగినే పసి పట్టినాడు. కొండదిబ్బలమీద పంట!

గంగన్న:—ఆతనికి ఋతుధర్మములు తేటతెల్లముగా

తెలిసినటులున్నవి. నీకు పూరా పంట పండినది.
చచ్చు లేదు. [వైశ్యబిడ్డము] నాకు బస్తా గోధు
మలు అప్పు కావలెను. మా పంట అంతయూ
తిండివి. మఱుసటి యేంటి తీర్చెదను.

సంసారి:—మంచిది ఆలాగే.

పాలేరు:—[సంసారిని మెల్లగా గోడకి తూడవద్దని సంజ్ఞ చేయును.]

సంసారి:—[పాలేరుతో] తిరుగుమాట లేదు. [గంగ

న్నతో] కొలుచుకొనుము.

గంగన్న:—ఇంటికి వెళ్లి గోనె తెత్తును.

పాలేరు:—[తనలో] ఇతనికి పాత పద్ధతులు మాట

లేదు... ఇంకను ఇచ్చుచునేయుండును. ఏమాటా

వినఁడు. కాని కొంచె మాఁగు. ఇంక ఈయఁడు

తెమ్ము.

[గంగన్న నిశ్చయించును.]

సంసారి:—[గడపపై కూర్చుండి] మంచివాని తెఱచు కీయఁ

గూడదు?

పాలేరు:—ఇచ్చుట ఒకటి పుచ్చుకొనుట మరియొకటి.

ఇచ్చుట అనఁగా కొండనుండి త్రోయుట.

పుచ్చుకొనుట అనఁగా కొండమీఁదికి చేఁదుట.

ఇది నేటిమాట కాదు. ఇట్వొకులనాటిది.

సంసారి:—ఆఁ. ఘరవా లేదు. మనకు కావలసినంత

ధాన్యము కలదు.

పాలేరు:—అయితే?

సంసారి:—మన కింకను నూఁదేండ్లదాఁకా పండ

కున్నను ఇబ్బంది లేదు. మన మీ ధాన్య మంత

యు నెత్తిపైని వేసికొందుమా?

పాలేరు:—అదేమి? నేను ఈ ధాన్యమునుండి నీటివిత

మంతయు ఆనందములో ఓలాపిపోవునట్లు

చేయఁగల ఒక విచిత్రమును చేయుదును.

సంసారి:—ఏమి చేయుదువు?

పాలేరు:—నే నొక పానీయమును చేసెదను. అది

నీవు బలహీనుడ వైనపుడు బలము ఇచ్చును.

ఆఁకలి -కొన్నపుడు నిండుచేయును. ఏమియు

తోఁచక అల్లాడెనుపుడు నిద్ర పట్టించును.

దుఃఖము కలిగినపుడు సంతోషము కలిగిం

చును. అధైర్యము కలిగినపుడు ఉత్సాహము

పుట్టించును. ఇట్టిది నేను చేయుఁది.

సంసారి:—వట్టి చెత్త.

పాలేరు:—నిజమే చెత్త. నేను వట్టి మదగ... ఉల్లార

ములో విత్త మన్నటువంటిదే! కొండదిబ్బ...

అట్టిదే ఈ పానీయమును.

సంసారి:—దేనినుండి చేయుదువు?

పాలేరు:—ఈ ధాన్యమునుండియే.

సంసారి:—అది పాషము కాదా?

పాలేరు:—నీ మాట వినవలసినదేనే! అది పాషమా?

ప్రతిదియు మనుష్యుని సుఖమునకే ఈయఁ

బడినది.

సంసారి:—దాటెన్నా! ఈ విచిత్రవిచిత్రము తెచ్చట

నేర్చుకొంటివి? నీవు చూచుటకు సాధారణ

వలె ఉండువు. అతిగా పాటుచేయుదువు. నాక

పాలేరుగా కుదినదిమొదలు ఒకనాడైనవ

బట్టలు విడిచినటులు ఉతుకుకొన్నటులు కన

పట్టుదు. కాని నీకు అన్ని సంగతులు తెలిసినట

లున్నవి. నీ వెవట దేర్చికొంటివి?

పాలేరు:—నాకు తెలియును.

సంసారి:—నీవు చేయు ఈ పానీయము బలకరమేనా?

పాలేరు:—కొలఁదికాలములోనే చూతువుగాని అది

చేయు తమామా.

సంసారి:—దాని నెట్లు చేయుట?

పాలేరు:—నీ వొకసారి చూచిన తరువాత మర

చేయుట కడు తేలిక. రెండు నల్లీలు కల కు

డలు వడపోతగిన్న మూత్రమే కావలెను.

సంసారి:—అది రుచ్యముగా ఉండునా?

పాలేరు:-తనె. నీవు రుచి చూచి మరల మానక
గలవా?

సంసారి:-అ అలాగా? గంగన్నగారి లోగిలిలో
వడపోతగిన్నె ఉన్నట్లున్నది. కుమ్మరితో కం
డలమాట చెప్పెదను. గంగన్న గోవి తీసికొని
రాకముందే వడపోతగిన్నె కనుగొందము వద.

ర. వ అంకము.

[పాక. నరమ ఒక ప్రాయశ సారాయిబట్టి ఉండును. దా
మీదనుండి అది చుట్టుచుట్టుకొని ఎగిరిపోతుండును.]
పాలేరు:-[నల్లీ త్రిప్పి గళానులో సారా వట్టి శ్రోలుకు]
దొరా! భేష్! సిద్ధ మైనది.

సంసారి:-[గ్రంథ సూర్యుడి చూపు] ఎంత చిత్రమైన
వదార్థము! ఈ కపాయమునుండి ఇదిగో నీవు

వచ్చుచున్నది. అసలు నీ వీ నీరు నెందుకు
పోనిచ్చుచున్నావు?

పాలేరు:-అది నీరు కాదు. అది సాక్షాత్తు వదా
ర్థమే.

సంసారి:-అది అంత శుభముగా నున్నదేమి? అది
ధాన్యమువలె ఆకువచ్చగా నుండు ననుకొం
టని. ఇది సరిగా నీరే.

పాలేరు:-కొంచెము వాసన చూడు.

సంసారి:-అ ఎంత వరిమళము! నోటికి ఎటులుండునో
చూతము. కొంచెము రుచి చూడనిమ్ము.

[అని పాలేరు చేతనుండి గళానును తీసికొని పోవును.]

పాలేరు:-అయ్యో! అది పొరలి వడి పోవును! బాగ్
త్త! [నల్లీ త్రిప్పి లాది కొట్టు వేయును] ఇంక
తయారయినది. ఇదిగో తాగు.

సంసారి:-[త్రాగి మొదట వట్టిరంది మరకొంచెము మరకొం
చెను తీసికొని ఉత్తడిచేసి గళాను ఇచ్చును] మరి కొం
చెము! ఈ రెండుబొట్లతో ఏమి రుచి తెలి
యును?

పాలేరు:-[వత్తును] నీకు రుచిగా ఉన్నట్లున్నది. [వరి
కొంచెము పోయను]

సంసారి:-[త్రాగి] ఆ. ఆ లాగుండు వలెను. ఇంటి
దానిని పిలుతును. ఏయ్ పిల్లా! రా రా! తయార
యినది. ఉన్నట్లు రా.

[భార్యయు చిప్పి పిల్లయు ప్రవేశింతురు.]

భార్య:-ఏమిటిది? ఏమిటి ఈ అల్లరి?

సంసారి:-మేము బట్టి దిండినది కొంచెము రుచి
చూడు! [గళాను ఆమెకు ఇచ్చి] వాసన చూడు!

భార్య:-[చూచుచు] ఓ సెమ్మా!

సంసారి:-తాగు!

భార్య:-ఒకచేత ఇది ఒంటికి అవకారం చెయ్యదుగదా!
సంసారి:-తెలివి మాలినదానా! తాగు!

భార్య—[తా॥] నిక్కం. బాగా ఉంది.

సంసారి—[కొంజెను మైకము పొంద] సత్యముగా బాగుగా నున్నది. కొంచె మాంగు ఎక్కువయ్యిందా? దానిని చెప్పుచున్నాడుకదా— ఎముకలలోనుండి బడలిక అంతా ఎగిరిపోవు నని. ఓసి వాంపు ముదివాం ద్రగడు రని, కాదుకాదు. ముదివాంపు ఓసివాం ద్రగడు రని, ఇప్పుడే నేను రెండుగళాసులు పుచ్చుకొన్నాను! అప్పుడే నా ఎముక లన్నియు ఉల్లాసముగా నున్నవి. (మృగవహుడు) చూచితివా? నీవు నేనూ పతి దినమూ తాగుచో మరల పిల్లల మగడుమూ సత్తెం. రా! [కొరింపింపాడు]

భార్య—అతనికి పో! ఏమిది! నిన్నిది కొంటెవాణ్ణి చేసింది.

సంసారి—అదో చూడు! దానియ్యూ నేనూ భార్యము పాడుచేయుచుంటి మని నీ వందువు కాని చూడు మేము ఎట్టికదార్థమును కనిపెట్టితిమో! ఏమి వుండిదా చెబుదా?

భార్య—తప్పుకండా ముసీలాళ్లని కడుచాళ్లని చేస్తే, చూడు అది నిన్ను ఎంత ఉల్లాసపజేసిందో! నేను కూడా ఆనందంగా ఉన్నాను. ఊ పాడు. కలిసిపాడు! ఆ ఆ ఆ. [పాడును]

సంసారి—అదే త్రోవ మన మందఱము పడుచువార మగుదుము.

భార్య—అత్తగారిని కూడా పిలవాలి. ఆవడ ఎప్పుడూ దుఃఖంగాను ధుమధుమ లాడుతూను ఉంటుంది. ఆ వెళ్లి కొత్తపడెయ్యాలి. అవిడె పడుచుడై తే కోవం అంథా పోతుంది.

సంసారి—[మక్తగొని] ఔను. అమ్మమ్మను పిలు! తాతను కూడా! అమ్మమ్మా! నీవుపోయి అమ్మమ్మను తాతయ్యను పిలుచుకొని రా! వారిని

పడుచువాడిని చేయదము. ఊ పో. ఒకటి రెండు మూడు. ఊ వెళ్ల! తుపాకిగుండులాగా [పిల్ల పరుకెత్తును. భార్యతో] ఊ! మనము ఇంకొక గళాను!

[పాతేరు గళానునిండా పోసి ఇచ్చుక.]

సంసారి—[త్రొ] మొదట మననోటిలో నాలుకచివర భాగము పడుచుతనము పొందినది; పిదప అది చేతులలోనికి జాతనది. ఇప్పుడు కాళ్లలోనికి దిగినది. ఇప్పుడు నా కాళ్లు పడుచుతనము పొందినట్లు అనుభవము అగుచున్నది. వాని యంతట అవియే కదలు చున్నవి.

[సృత్యము చేయుచు బహుశబ్దము.]

భార్య—[తా॥] నీవు చాలా తెలివికలవాడవు దాని న్నా! ఊ వాయింపు.

[పాతేరు డప్పుమీద వాయింపును. సంసారియు అతని భార్య సత్తెత్తుకొని సృత్యము చేయుదురు. పాతేరు కములు మాయమై తెలుగుడు సత్యము వారి చేతులు కనిపట్టుచు డప్పు వాయింపుచుండును. పిదప డప్పు మానును. ముగిసిన వారు సృత్యముచేయుచు నే యుండును.]

పాతేరు—అన్నపుగడ్డ లాభించును లెమ్ము. మా నాయకుండు తన కిష్టము వచ్చినపుడు వచ్చి చూచుకొనవచ్చును.

[ప్రసన్నదృష్టి కల ఒకముదిమ జనపనారవల నోసిన

కెండ్లకలు కల ఒక ముసలివాడు ప్రవేశింతురు.]

తాత—మి యిది? నీకు పిచ్చి యెత్తినదా? అందఱూ పనిపాటలు చేసికొనుచుండగా ఆవడ వేమి?

భార్య—[ఆడుచు చేతులు తాటించు ౧ ౧ ౧ పాడును]

నా పాపపుంజ మంతయు నాదె పొండె

పాపంబు లేకుండువాడు దేవుడె.

అమ్మ-ఓనీ అభాగ్యురాలా! వంటిల్లా పోయిలూ ఏమీ బాగుచేయకుండా ఇక్కడ అడుగున్నావు?

సంసారి-అయ్యో! అమ్మ! కొంచె మాంగ! ఇచట ఏమి జరుగుచున్నదో చూడు! మేము ముసలివారిని వడుచువారినిగా చేయుదుము. ఇదిగో కొంచె

ము తాగు. [అని గళాను ఇచ్చును.]

అమ్మమ్మ-చూటిలో కావలసినంత నీరున్నది. [మూచించి]

ఏమి ఇందులో పెట్టారు? అబ్బా! ఏమి ఈవాసన?

సంసారి-కొంచెము తాగు.

అమ్మమ్మ-[చవి చూచి] ఓసెమ్మా! ఎవరూ తాగరుకదా!

భార్య-నీ కింకా ఎక్కవ ప్రాణము వచ్చును. నీవుమ్మ!

వచ్చెనుమిదెళ్ల పెల్లి కూతుర వోలావు.

అమ్మ- అడ్డం లేదు. [త్రాచి] కాని బాగా ఉంది. మన పానీయాలకన్న బాగా ఉంది. తాతకు కూడా కొంచెం ఇయ్యి.

[తాత క్రింద నున్న డిడ్డ తల యూపుకు.]

సంసారి-అదన పుచ్చుకొనుకున్న బోనిమ్మ. అమ్మకు మరో లోటా. [అని ఒక లోటా యిచ్చును.]

అమ్మ-అకకారం కలుగుకుంటేనే. [త్రేచి] కలుస్తాంది. కాని దుబిగా ఉంది.

భార్య-తాగు. నీ నరాలలో పరిగెత్తుతూ ఉన్నట్లు కనబడుచుంది.

అమ్మ-మంచిది. [త్రాతను]

భార్య-ఇప్పుటికి నీ అడుగులలోకి చేరిందా?

అమ్మ-బోనే. అది నీలో పరిగెటుతుంది. అది ఇక్కడ ఉన్నట్లు అనుభవం బొతుంది.

తేలిక చేస్తూంది. రా. మదికొంచెం పోయ్యి.

[మరి త్రాచి] థేవ్. నేను మల్లీ పిల్లనైనాను.

సంసారి- నే చెప్పలేదా?

అమ్మ-మా అదన ఎంతో కాలం ఈలోకంలో ఉండకుండా పరలోకంలోకి వెళ్లడం ఎంత దురదృష్టం! నేను నావడుచుతనంలో ఏలా ఉన్నానో ఆరేడు చూసేవాడను..

[పాతేడు దప్పుకొట్టాడు. ద పతుకు వృత్తి మొనర్చును. అమ్మ వడువకు వచ్చును.]

అమ్మ-అట అనగా ఇదా? నేను చూపిస్తా చూడు.

[అడుగు] ఇదీ మాదిరి! తర్వాత ఇల్లా, ఇల్లా, చూసానావా?

[తాత బట్టేడ్చుకు పోయి పల్లి త్రిప్పి వద్యము నంతయు నేలపై ప్రవహింప జేయును.]

సంసారి-[చాచి తాతకడకు పరుగెడి] ఓరి ముసిలిముండా కొడుకా! నీవు చేసినది ఇదా? ఇంతమంచి వదార్థమునా పాఠశాలయ్యట? ఓరి మతిమాలిన

ముదిగొడ్డా! [అతని అవలికి ప్రోసి నట్టి క్రింద గళాను పట్టి]
 నీవంతయు ఉత్తడి చేసితివి.

తాత-ఇది చెబుదికాని మంచిది కాదు. నీవు నీవా
 రునూ తినుటకు దైవ వింత ధాన్యము పుష్క
 లముగా ఈయగూ దానిని ఈ దయ్యపు సారా
 యిగా మార్చి వేయదురటరా? దీనివలన మేలు
 లేదు. ఈ పాడుపనిని మానుము. కానివో నీవు
 చత్తువు. ఇతరులనూ చంపుదువు. నీవు దీనిని పాసి
 య మని తలచువా? ఇది అగ్గి. నిన్ను కాల్చి
 చంపివేయును.

[అని అగ్నినుండి కొఱకన్ను గొని కేలరూడఁ బడిన సారాయిని
 ముట్టించును. అది బగ బగ మని మండిపోవును. అందఱూ
 భయముతో చూతురు.]

౫ వ అంకము

[పాకలోపల పాలేరు ఒకఁడే ప్రవేశించును. అతని తిరుగుడు
 కాళ్లు, మిడిగుడ్లు, కన్నులపొడికి గ్రాలుచున్న పల్ల తల
 మొదలగు భయభక్తా కాళము కాఁబడును.]

పాలేరు-ధాన్యము పుట్లకు పుట్లు ఉన్నది. ఎక్కడా
 కొట్లు చాలుట లేదు. ఇప్పు డితఁడు దుదిమరగి
 నాఁడు కూడా. మరల మేము సారాయి ఒక
 పిసా దింపి దాచితిమి. మేము ఎవరిని అనర
 సరముగా అడఁపించి మిందు చేయఁ బోవము
 కాని ఎవరివలన నైనా పని పట్టినపుడు వారిని
 అడఁపింతుము. ఇతనికిని ఇతనితాతకును వంశ
 కము చేయవలసియున్నది. ఆస్తిలో తాతకు
 ఏమీ లేకుండ ఇతనికి వంచిపెట్టుటకుఁగాను
 గ్రామ పెద్దల రావించి వారికి కల్లువీడు ఏర్పాటు
 కావించితివి. నా మూడేండ్ల గడువు నేటితో
 ఆఖరు. నా పనియు నెఱవేఱినది. మారాజుగారు
 వచ్చి పరీక్షించుకొనుఁగాక! ఆతఁడు చూచు
 నెడ నేను సిగ్గువలసిన పని లేదు.

[భూతాధిపతి నేలలోనుండి వెలికి బయ్యవించును.]

భూతాధిపతి-నవయరు మయినది! నీవు నీ అన్నపు
 గడ్డపాతకమును పోగొట్టుకొంటివా? నేను
 స్వయముగా వచ్చి చూతునని నీతో చెప్పితిని.
 నీ వా సంసారిని తోవకు తెచ్చితివా?

పాలేరు-పూర్తిగా. నీవే పరీక్షించుకొనుము. వారు
 కొందఱు ఇక్కడ గుమిగూడుదురు. ఇదిగో ఈ
 ప్రాయితో దూఱి వారు చేయనది చూడు. నీకు
 సంపూర్ణముగా తృప్తి కలుగును.

భూతాధి-ప్రాయితో మాటి చూతము.

[సంసారియు నలుగురు మురుతి గ్రామ పెద్దలను ప్రవేశిం
 తురు. భార్య కుంపటి మ. వానితో నెవరినండి ప్రవేశిం
 చును. అందఱు గండ్రముగా కూర్చుండును. భార్య కొం
 చెము దూతముగా కుంపటి పెట్టికొందిచు చీపురు కాల్చును.
 ముసలివారను సంసారియు పరస్పరము భయపాదములు పలికి
 కొందురు.]

ముసలి-పానియము ఇంగను ఎక్కువ తయారు
 చేసితివా?

పాలేరు-బోను. మనకు కావలసినంతా దింపితిమి.
 విలువగల వస్తువులను పల వృథాచేయవలెను?

౨ ముసలి-నికారముగా దింపుట చేయెదదా?

పాలేరు-ఓ మొదటికంటె ఎక్కువగా.

౩ ముసలి-నీ వెక్కడ నేర్చుకొంటివి?

పాలేరు-ప్రపంచకమున తిరుగ మొదలిడుచో అనే
 కవిషయములు తెలియును.

౩ ముసలి-బోనాను నీవు తెలిసినవాఁకవయ్యా!

[భార్య లోనికి బని సారాయి గళాను తెచ్చును.]

సంసారి-బోయము.

[భార్య గళానులోకి పోసి యిచ్చును.]

భార్య-మాకు న్యాయం చేయండి.

ముసలి-త్రాని మీకు సుఖం. అహా మంచిది! ఇది
 సూటిగా అన్ని సంఘాలలోనూ ప్రవహించు

చున్నది. అటువంటిదే మంచిదని నా ఊహ.

[తరిమి ముగ్గురును తాగుదును. భూతాధిపతి ప్రాయశఃపి
లేయక. పాలేరు అతనిని సమీపించి నిలువబడి]

పాలేరు—భూతాధిపతితో ఇప్పుడేమి జరుగునో చూ
చుము. నేను కాలితో కొంచెం ఆమెను [కాలు
బాడిండును] ఇట్టి అడుగు. సారాయి తోటికి
క్రింద పడును. వెనుక ఇతడు తన నోటిలో
ముద్దవేయినపుడు కిమ్మన లేదు కాని సారా
యి చిరునవ్వు చిరునవ్వు చేయనోచూచుము.
సంసారి—పిమ్మట మరల పూరించి పరుసగా అందఱకు
ముచ్చా మొదలు మన స్నేహితునకు ఇవట,
మీరు వెంకయ్యగారిసాబ్బయ్యకు.

[భూతాధిపతి పూరించి నిశ్చితప్రకారము తానుబోవును.
పాలేరు కాలు అడ్డము పెట్టును. అది తొట్టుపడి
పాలేరు కలకరించు చేయును.]

భూతాధిపతి—ఏమి ఈ అనుగ్రహము? కింద
పోయితి! నాకు అడ్డు వచ్చి వీల అటూ ఇటూ
చేసావు?

సంసారి—[భూతాధిపతి] మోట
పశువా! నీ వేళ్లన్ని
యబొటనవేళ్లే! పై
గా ఇతరులను తిట్టు
టకు బయలుదేరినది!
చూడండి! ఎంత మం
చి వదారమును పాట
బోయి చున్నదో!

భూతాధిపతి—నేను చేయా లని
చేయలేదు.

సంసారి—చేయవలయు నని
యే చేసితివి. నిజము
గా. నేను వచ్చుచు
న్నాను ఉండు! నేల
మీంద పాటబోయట

ఎటులో బుద్ధిచెప్పెదను. [పాలేరు కేసి చూపుకు
త్రేలి చూపును] నీవునూ భూతా! తొక్కట
పెట్టచున్నా? వీరిచుట్టూ వీల కదం తొక్క
దవు? నో దయ్యాలలోకి నో!

[భూతాధిపతి పూరించి గర్జనలను వరుసగా ఇచ్చును.]

పాలేరు—[ప్రయి వాపును పోయి భూతాధిపతితో] చూచి
తివా! లోంగడ నోట్లో ముద్దకు ఏమీ అనని
వాడు ఇప్పుడు తొక్క కల్లుబొట్టుకు వెండ్లమును
తీర్చి నన్ను నీకడకు దయ్యముకడకు పంపియేయ
చున్నాడు.

భూతాధిపతి—సంతోషుడ నయితిని. మేలు.

పాలేరు—కొంచెం మాండు. బుడ్డి భాగో కానిమ్ము—
పిదప ఏమగునో చూచువు. ఇప్పటికే వారు వర
స్థరము తేనెమాట లాడుకొనుచున్నారు. ఇంక
వారు నక్క-వినయములు చూపుదురు.

సంసారి—అయ్యో స్నేహితులారా! నా వ్యాపార
ములో మీ అభిప్రాయ మేమి? చాల కాలము

నుండి మా తాత నాకడనే ఉండి ఉండి ఇప్పుడు
చాహిత్రనికడకు పోయినాడు. అస్తి పంను
కొని తన వాటా ఆతని కట్టలు పలుకు తలచు
చున్నాడు. మీరు బాగుగా ఆలోచింపుడు.
మీరు వివేకులు. మీరు లేనియెడల మాకు
తలలు లేవు. ఈయూరిమొత్తములో మీ
కాలిగోరుకు పోలినవాడు లేడు. సోత్రము
కాదు—ఉదాహరణముగా తెల్పదను. భీముని
అయ్యన్న—ఈయనను ప్రతివాడూ పెద్ద తల
కాయ అని చెప్పాడా? ఇక నా ఉద్దేశము
నిక్కముగా తెల్పదను. అయ్యన్న! నీవు
ముందూ తలిదండ్రులు తరువాతా. ఇక సరే
అంటే మాకు పాత స్నేహితుడే.

౧ ముసలి:-[సంసారో] యోగ్యునితో మాటలా
డుట మంచిది. అది వివేకము స. పాదించు
స్త్రోవ. అది సరిగా నీకు పట్టినది. నిన్నుమాత్రము
పోలువాడెవ్వడు?

౨ ముసలి:-వివేకము క్రేమా కలవాడవు-అందుల
కనియే నీ వంట నాకు ప్రాణం.

౩ ముసలి:-నీ వంట నాకు ఇష్టం. దానిని తేలువ
నాకు మాటలు రావు. నేడే ఈవిషయమును
మా ముసలిదానితో చెప్పుచున్నాను.....

౪ ముసలి:-స్నేహితుడు. సరియైన స్నేహితుడు.
పాలేరు:-[భూతాధిశం కేతో శక్తి] వినుచుంటే
అన్నియు అసత్యాలే. నోట్లనుతించుచుండగా
సెసలు వెక్కిరించుచున్నవి. ఇదివఱకల్లా దూ
షించుకొని ఇప్పుడు ఈ కల్లువిందు వచ్చునని
తోకలు అడించు నక్కలవలె ఎంత తియ్యని
మాట లాడుకొనుచున్నారో! ఇదంతయు కల్లు
నుండియే ఉద్భవించుచున్నది.

భూతాధి:-భేష్. ఆ కల్లు మంచిది. ఇట్లే వా రసత్వ

పరులై యున్నచో ఇక మన ఇలాకాలోవారే.
చాలా బాగున్నది. తృప్తిపడితిని.

పాలేరు:-కొంచె మాంగు. రెండవ సీసాకూడా ఉత్త
దగునెడల ఇంకా తమాషా.

భార్య:-[పోయి] ఇంకో లోటా.

౧ ముసలి:-ఇక ఎక్కువ కాదా? ఐనను తాగు
దును. [త్రావి] యోగ్యునితో త్రావుట అసం
దము.

౨ ముసలి:-తాగకుండా ఉండగలగడమే! మీకు
సుఖ మగుగాక!

౩ ముసలి:-స్నేహితులారా! మీకు ఆనందము.

౪ ముసలి:-ఇది సరియైనసారా. మన మానందిం
తము గాక! మేము మీకు సరిగా న్యాయము
చేయదుము. అదంతయు నా పని.

౧ ముసలి:-నీ పనియా? నీచే కాదు. నీకంటె పెద్ద
లున్నారు. వారు చెప్పినట్లు.

౪ ముసలి:-నాకంటె పెద్దలు పెద్దవెడలలు. ఎక్కడి
నుండి వచ్చానో అక్కడికి పో.

౨ ముసలి:-ఇంతవఱకు నీ వెవరు? వెధవా!

౩ ముసలి:-అతడు చెప్పుచున్నది నిక్కం. వా
రెండుకు? ఇతర దూరక మాకు విందుచేయుట
లేదు. అతనికి కవలసేదీ స్వేచ్ఛాసారము. అది
సరిగా తీర్చుచేయబడును. నీవుమాత్రము విందు
చేయచుండుము. మమ్ము సరిగా గౌరవించుము.
ఎందుచేతనంటే నీకు నాతో పని ఉండికాని నాకు
నీతోడు లేదు. నీ వనలుండికి అన్నవో తమ్ము
డవో.

సంసారి: అది నీవే! ఎ.దులకు అజుతువు? నన్ను
మాయం చేస్తావు? పొట్టలు నింపుచువు మీ
రందఱూ తిండిలో మొడు.

౧ ముసలి: నీ వేమిటి మహాడాబు చేయుచున్నావు?

చూడు నీ ముక్కు మెలిపెట్టకపోతే.
 సంసారి:-చూతాము ఎవరి ముక్కు.
 ౨ ముసలి: నీవే మహా మేటివా? పో నయ్యాలలో
 కలిసి, చావు. నేను నీతో మాటలాడను. నేను
 కేళిపోదును.
 మం:-[అరిచి] ఏమి నీవుమనగోష్ఠిని చెజతువా?
 ౩ ముసలి:-నన్ను పోని లేదా నేను వారిని వీరిని
 పాయం పిలుస్తాను.
 మం:-నేను పోనును. నీ కేమి హక్కు కలదు-వారి-
 ౪ ముసలి:-ఈ హక్కు. [అరిచి] ముక్కు.
 మం:-[అరిచి] వారో? అయ్యా అయ్యా చూశారా?
 [వారిని పడి అందఱూ కలగలుపుగా మాట
 లాడుదు.]
 ౧ ముసలి:-ఎందుచేత సంతు పండుగ కాబట్టి పసి
 పాట లేకుండా రిజాలగా కాలక్షేపంచేస్తున్నాం
 కాబట్టి

౨ ముసలి:-నే సంతుయు సమకూర్చుంగలను.
 ౩ ముసలి:-మాకు కొంచెము పొయ్.
 సంసారి:-[భాగ్యతో] మరో సీసా పట్టుకో రా.
 [అందఱు చూల గుండ్రముగా కూర్చుండి లాగుదురు.]
 పాలేరు:-[భూతాధిపతితో] నీవు గ్రహించితివా?
 వారిలోని తోడేటి నెత్తురు బాగిల్ల జేయఁ
 బడినది. అట్లుకాఁగా వారు తోడేళ్లవలె
 భయంకరులై పోయిరి.
 భూతాధిపతి:-అది మంచి పాసీయము. నాకు
 సంసముగా నున్నది. తృప్తి అయినది.
 పాలేరు:-కొంచె మాఁగు. మూడవ సీసా ఖాళీ
 కానిమ్ము. విషయము లింకను మరి
 తృప్తిగా నుండును.

౬ వ అంకిము.

[ఊరివీధి. కుడిపక్క కొందఱు మదివలను తాతయు
 దుంగలూడ కూర్చుండియుండురు. వీధివడును స్త్రీలు
 మగవీల్లలు ఆడుపిల్లలు కలయాకారముగా ఉండును.
 వారిందఱు గుండ్రముగా తిరుగు మన్నా ఆట
 యందురు. కల్లుపాకనుండి గోల వివబడును. లావు
 టచే గలుగు క్రుల్లింకల చప్పడు వివబడును. ఒకము
 నదీవాడు తూలుమాటలలో కరతాళముచేయుచు వచ్చును.
 సంసారి అతనియందు నడచుచుండుత.]
 తాత:-ఆహా! ఎట్టి పనులు! ఎట్టి పనులు! ఏరువాక పు
 న్నమనాఁడు పాలేరుల కుదుర్చుకొనుట నాఁగళ్లు
 చేయుంచుకొనుట ఘోడికోలలు చెక్కించుకొనుట
 మోకులు పలుపులు వేయుట ఈ మొదలై న
 వి కాని భార్యాబిడ్డలతో పెద్దలతో తన సంసా
 రపు చిక్కులు సంప్రదించుటకాని పురాణము
 వినుట కాని ఇటువంటివికాక-ఇంతకంటె వేరే
 ఏమిపను లుండును? కుట్టవాం ద్రగుదో చెడు
 గుడో లేక ఏదో ఆట. అడుగు ఆడుచున్నార!-
 చూడ ముచ్చట అగుచున్నది.[పాకలోపల కేలూ
 కేరిలూ] అయితే ఈమాదిరిపను లెట్టివి? ఇవి దు
 ర్మార్గములలోనికి దింపును. ఇవి రాక్షసకృత్యము
 లు. ఇవి వారికి ఆపందకరములు. కావలసినదానిక
 న్న ఎక్కువఉండుచో ఇటువంటిబుద్ధులుపుట్టును.

[గ్రామ పెద్దలు పరస్పరము హస్తముగ్రహించి తూలుచు జంటజంటలుగా ఒక జంట వెనుక ఒక జంట నివృత్తిమించును. సంసారి పాకకై మరలి కొన్ని అశుగులు వైచి చేతకముండ కిందపడిపోయి తెలిమరానిమాట లాడును. గురుగురుచని భృనిచేయుమండను. తాతయు అటుకన్న మునిజులును లేచి ఆవళు కల్లిపోవుదురు. పాలేరు భూతాధిపతియు ప్రవేశింతురు.]

పాలేరు:-చూచితివా ఇప్పుడు వారి లోని పంది నెత్తురు ఉద్గతమైనది. తోడిచే నుండి పందులుగా మారినవి. [సంసారి మాత్రము] అదుగో ఇతఁ డాబురదలో పడి పందివలె గురుగురుమనుచున్నాడు. భూతాధి:-నీవు జయించితివి. మొదట నక్కలు పిదప తోడిచే ఇప్పుడు పందులు! అది పానీయ

[తప్పకరాని తూలి పశుచున్నచునుభ్యులు కొండలు ప్రవేశించి చప్పటలు చలుచుచు ఆడుకొలులను పట్టుకొందురు.]

ఇందుపిల్లలు-వదులు బుల్లెన్నతాతా! ఛీ ఏమిటది? నీకు మతోయిందా?

మగపిల్లలు-ఓహో! మన మందఱము సంసులోకి పోదాం. ఇక్కడ ఆడ్డానికి ఇక పిలు లేదు.

[అడుకొనుచున్న వారందఱు నివృత్తిమింతురు.]

సంసారి-[తాతకడ కేగి] నీ కిప్పు డేమి దక్కినది? పెద్దలందఱు నమస్తమును నాకే యిత్తురు. [బుగ్గలు పొడిచి] ఇది నీకు. తెలిసినదా? అంతయు నాడే! నీకేమియు లేదు. వారంతట వారేనీతో ఇటులు చెప్పుదురులే. [గ్రామ-పెద్దలు నలుగురు ఒక్కసారిగా చెప్పుదురు.]

౧ ముసలి-ఏల యనగా ఏది యెట్టిదో నాకు తెలుసు.

[అని తూలుపటాతో చెప్పును.]

౨ ముసలి-అందఱూ నామాటమించురా

ఎందుకంటే వృద్ధపక్షిని రా. [పాడును]

౩ ముసలి-మి త్తరమా! పిరియ మి త్తరమా!

పిరియతరమి త్తర త్తరమా!

౪ ముసలి-పాకలో యెంకాయ పక్కలో యెంకాయ

ఏకన్నె ఎక్కడా తల దాచుతుందోయ్

[అనిపాడుదు] ఇహ రండి.

మనగా! అది నక్కలు తోడిచే పందులు పిని నెత్తురుకపాయ మనుకొందును.

పాలేరు-ఓ, కాదు. నే నతనికి భాగ్యముమాత్రమే ఎక్కువ అగునట్లు చేసితిని. తనకు సరిపడునంత భాగ్యము మాత్రమే ఉన్నపుడు నోటిమందరి అన్నపుగడ్డ ఎగుర గొట్టినను కోపపడలేదు. ఏమి చేయవలయునో యెఱుంగనంత ఎక్కువ పంట పడఁగానే నతనిలోని నక్క నెత్తురు తోడిచేనెత్తురు పై రుద్దికొనది. ఆతనికి నర్పదా లోన జతురక్త ముండును. కాని దానిది మాత్రము పై చెయ్యి కాలేకపోయినది.

భూతాధి-మేలు. నీవు భేషయినవాడవు. నీవు నీ అన్నదోషమునకు ప్రాయశ్చిత్తము చేసికొంటివి. ఇక వారికి కల్లు త్రావట మాత్రమే ఆవశ్యకము. ఇంచుమించుగా వారందఱూ ఇక మన వాడే.

న మా ప్ర ము

3౮-వ కేరీయచహోజన సభా ధ్యక్షులు
మూలానా మహమ్మదాలీగారు

అఖిలభారత ఇలాఫత్ సభా ధ్యక్షులు
మూలానా మోకతాలీగారు

3౮-వ జేరియచుచోజననభ సన్మానసంఘాధ్యక్షులు
దేశభక్త కొండా వేంకటస్వయ్యసంతులుగారు

అఖిలభారత విద్యాధిపతి
సన్మానసంఘాధ్యక్షులు
కళా వెంకట్రావు గారు

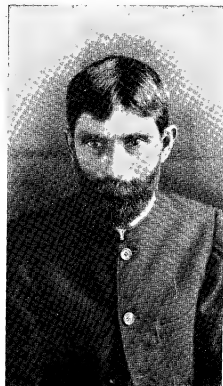
అఖిలభారత
హిందీ సాహిత్యసమ్మేళన సభాధ్యక్షులు
శ్రీమంతులూరి బాబు గారు

ఆంధ్ర గాఢీయ కేసరి
సన్మానసంఘాధ్యక్షులు
శ్రీయుత బ్రహ్మశ్రీ
సుబ్రహ్మణ్యం గారు

అఖిలభారత రాష్ట్ర సేవకమండల కార్యదర్శి
హెచ్.కాంత్ గారు

ఇద్దరు ప్రభుత్వోత్పాద నిర్వాహకులు
ఆచార్య పద్మచంద్ర గారు

అఖిలభారత రాష్ట్ర సేవకమండల
సభాధ్యక్షులు
జనహరిలాలు నెహ్రూ గారు

సాభిప్రాయ విశేషములు

ప్రశంసపరిస్థితు లతివేగముగఁ బరివర్తనమును బొందుచున్నవి. ఐరోపా పరిస్థితులు విపరీతముగనున్నవి. ప్రాంతవాసనలు ప్రాంతరాజ్యాసీతి యూరపుఖండమును పూర్వమువలెనే బాధించుచున్నవి. జర్మనీ పతనములో యూరపురాజ్యముల స్పర్థ లంతరించుననునాశ నిరాశయైనది. గ్రేటు బ్రిటనుకు మొదటిసానము పోయినను ఫ్రాన్సు ప్రధానసానము నాక్రమింప జాలకన్నది. నష్టపరిహారసంధర్భమునను ఫ్రాన్సు తాను పట్టిన మొదటిపట్టును విడువవలసి వచ్చినది. ఇటలి బెల్జియములు ఫ్రాన్సు నుద్దేశముతో నారంభమునం దేకీధివించినను నిపు డేకీధివీరక ప్రాన్సుమనోరథమును భగ్నము చేసినవి. ఇటలి స్పెయినులు ప్రత్యేకముగ సంధిని జేసికొనినవి. బెల్జియము నష్టపరిహారవిషయమునందు గ్రేటు బ్రిటను అమెరికారాజ్యములతో నేకీధివించుచున్నది. నష్టపరిహారవిషయములందు నూతననిర్ణయ మవసరమని గ్రేటు బ్రిటను అమెరికా జర్మనీ కోరుచున్నవి. ఇటలి బెల్జియము రాజ్యములు కొంతవలకీయభిప్రాయముతో నేకీధివించుచున్నను ఫ్రాన్సు అవలంబించినమార్గమును విరమించుటోడు. అమెరికా దేశము ప్రత్యక్షముగ యూరపురాజ్యములందు జోక్యమును గలుగజేసికొనుటకఁగాని నష్టపరిహారపు ధనరాశిని తగ్గించుటకుగాని నిరాకరించినది. ఫ్రాన్సు రూరు ప్రాంతాక్రమణమునందు పట్టినపట్టును తగ్గించుటలేదు. రూరు ప్రాంతమును ప్రత్యేకరాజ్యముగను జేసి నష్టపరిహారసమస్యను నిర్ణయింపవలయు నని కోరుచున్నది. ఈవ్యవస్థను జర్మనీగాని యితర యూరపురాజ్యములుగాని యంగీకరించుట

లేదు. స్థలాక్రమణమును జేసి స్థిరాసనమును వేసిన ఫ్రాన్సుదేశమును రూరు ప్రాంతమునుండి కడలించుటకు సాధనము సామ దాన భేదోపాయములను యూరపు రాజనీతిజ్ఞులకు గోచరము గాకున్నది. ఈ పీఠమునందు యూరపుఖండమునకు మహాసంగ్రామ బీజములు ను ప్రితిష్ఠితములు. రూరు ఆక్రమణము జర్మనీ జీవప్రవాహమును ప్రత్యక్షముగను యూరపు వ్యాపారసంపదలను ముఖ్యముగను బ్రీటీషువ్యాపార సంపదలను పరోక్షముగను బంధించినది. పరదేశాపేక్ష జీవనాధారమైన దేశము కీ స్వర్ధయను స్వర్ధఫలమైన సంరంధమును సహజావస్థలు. సంగ్రామానలము చల్లాఱక పూర్వమె సంగ్రామసామగ్రి తిరిగి సిద్ధ మగుచున్నది.

* * * *

జర్మనీదేశము స్వయంకృతావధానమునకు ఫలము ననుభవించుచున్నది. ప్రజలన్నాతురులై దూఱము ననుభవించుచున్నారు. అమెరికాసంయుక్త రాష్ట్ర మాహారాజధానిమీల కన్యను పెట్టుట కంగీకరించినది. దేశమునందు స్థిరమైన ప్రభుత్వము దుస్తరముగ నున్నది. అనేక ప్రభుత్వములు మాజీనవి. జర్మనీ వచ్చేల్పు సంధి నియమములను ఫ్రాన్సు పాలింపవలయునని కోరుచున్నది. ఫ్రాన్సుదేశాక్రమణమును జేయుటయును ఇతరభాగములు విడిపోవుటయును వచ్చేల్పు సంధినిపాలించుటకు ప్రతిబంధకములను మొఱపెట్టుచున్నది. నష్టపరిహారమునుసఫలముచేయుటకు 1. దేశ ప్రాంతము స్వాధీనము గావలయుననియును 2. అచ్చలను జేయుట కానుకూల్యమును గల్పింపవలయు ననియును 3. నష్టపరిహారసమస్య పునర్వి

మర్మనమును బొందవలయు ననియును జర్మని కోరు చున్నది. డిశంబరు మాసాంతమునందు పేరినునందు గూడనున్న సప్తపరిహారోపనంపు మేమి నిర్ణయించు నదియును కాలము తెలుపగలదు. బువంతమైన ప్రాన్యదేశమునకు జేసిడి మొట అరణ్యగోదనముగ నున్నది. రూరు ప్రాంతమును ప్రాన్యశకమును జేసిన పక్షమునకు జర్మను మొట్టలను ప్రాన్య ఆలకించు ననుటకు సూచనలు గానించుచున్నవి.

* * *

క్రైటు ల్లిటను పరిశీలనలయోమయముగ నున్నవి. అనుకోగనమస్య ప్రత్యక్షముగ దుఃఖ కారణముగనున్నది. ఈనమస్యను నిర్ణయించుటకు బాల్కువినుగారు పన్నిన మాయోపాయము ప్రజలను మోసపుచ్చబాలకు. సరక్షణవాస్తాపారసీతిని ప్రకటించిన బాల్కువిను పక్షమునకు ఎన్నికలయందు పరాజయముకలిగి ఎన్నికలు ప్రయోజనశూన్యము లైనవి. కన్సర్వేటివు పక్ష సభ్యులసంఖ్య 346 నుండి 259 కి తగ్గినది. లిబరలుపక్ష సభ్యులసంఖ్య 117 నుండి 147 కిని లేబరుపక్ష సంఖ్య 141 నుండి 187 కిని పెంచినది. కన్సర్వేటివు పక్షపు రాజ్య సీటిని ప్రజలు సరిపించినవిధమును ఎన్నికలు రుజువుచేసినవి. లేబరుపక్షము క్రమక్రమముగను వికసించుచున్నది. ఆదర్శములందు భేదము గల యియూడు పక్షములందును ఏరెండుపక్షములకును సంయోగము సాధ్యముగాదు. రాజ్యభారమును నిర్వహించుటకు క్రిలేనిబాల్కువినుపక్షము రాజీనామా సీనుక పడవులను బట్టుకొని వేలాడుచుండుట విచిత్రముగ నున్నది. అనతి కాలమున నె తిరిగి ఎన్నికలు సంప్రాప్తమగుట సంభవముగ నున్నది. లిబరలుపక్ష విజయము సంతృప్తికరమైనను భారతదేశమున కధిక

మైన ప్రయోజనము గలుగదు. భారతదేశపు ముక్తి భారతదేశవాసులవలన నె కలుగవలసియున్నది.

* భారతఖండమునందు చిత్రము ఎన్నికలు జరిగినవి. లిబరలుపక్షము సంపూర్ణముగ మాయమై పోయినది. నిరంకుశాధికారవర్గమునకును సహకార సోదరులకును సీ పరాజయము జ్ఞానోదయమును గలుగజేయవలసియున్నది. మంత్రులైన సోనులేం

ద్రనాథ బెనర్జి పరాంజపి చింతామణి సీతల్వాడు గారులు పరాజయమును బొందినపుడు లిబరలు పక్షపు భవిష్యము బయటపడినది. స్వరాజ్యపక్షము కొంతవఱకు విజయమును బొందినది. ఆ పక్షము వారు డిశంబరు మాసాంతమునందు కాకినాడ యందును జనవరి మాసారంభమునందు ప్రయాగ యందును గూడి కార్యవిధానమును నిర్ణయించు నటులు దేశబ ధుదాసుగారు ప్రకటించిరి. స్వరాజ్య పక్షమునందు గలవా లేకభావముతో గలసీ పని చేయుట కవకాశములు లేని విధమును చెన్నరాష్ట్ర శాసనసభయందలి శ్రీయత సత్యమూర్తిగారి ప్రవర్తనము వ్యక్తము చేసినది. సత్యమూర్తిగారు కమిటీయందు సభ్యులుగ జేరుచున్నారు. ప్రభుత్వ సహాయము నపేక్షించెడి శిర్కానముల నామోదించుచున్నారు. దేశబంధుదాసుగారు లిట్టను ప్రభువువలయందు జక్కుకొనక యధికారస్వీకారమును నిరాకరించుట సమ జనముగ నున్నది. వంగ రాష్ట్రసభయందు 45 గురు స్వరాజ్యపక్షమువారు గలరు. అధికసంఖ్య గల స్వరాజ్యపక్షసహాయము లేకను లిట్టను ప్రభువు రాజ్యాంగరథము నెటులునడప గలడో కాలము వ్యక్తముచేయగలదు. సహకార ధర్మము నవలంబించుటకు 1. రాష్ట్రీయ స్వపరి పరిపాలనమును 2. గాంధీమహాత్ముని విమోచన

మును ౩. రాజకీయ నిర్బంధితుల విమోచనమును
 4. నిర్బంధ శాసనముల సహకారమును చేతబంధు
 దాసుగారు గోరుట సమజసమైవను స్వరాజ్యసిద్ధి
 వీనివలనను గలుగజాలదు. స్వరాజ్యవత్తుము
 వారన్ని సందర్భములందును నేవిధముగ
 వాటికిని మార్పుకొనవలసివచ్చునదియును నీ సంద
 ర్భములు విశదముచేయుచున్నవి. సామ్రాజ్య
 శాసనసభయందు స్వరాజ్యవత్తుమున కధికబలము
 గలుగు నని ఎన్నికల ఫలములు తెలుపుచున్నను పరి
 ణామముమాత్రము సంకయాన్వదముగ నున్నది.

చెన్నపురి రాష్ట్రమునందు ఎన్నికలు నూతనా
 కృతిని దాల్చినవి. మొదటి ఎన్నికలందు నిరాటంక
 ముగ నెలిచినవారి యెన్నికలందు విశేషక్రమపడ
 వలసివచ్చినది. జప్తిను పక్షమువారన్నిద్వారము
 లను సభికారబలముచే బంధించినను ప్రజాభిప్రాయ
 ము కొంతవఱకు విశదమైనది. బ్రాహ్మణేతరపక్షము
 సహజముగ నిలిచియున్నను నిరంకుశత్వమును
 పోషించిన జప్తినుపక్షమధోగతిపాలైనది. కట్టమంచి
 రామలింగారెడ్డిగారు రుపపాదించిన “అవి శ్వాస
 కీర్తనము” ఓడిపోయినను జప్తిను పక్షపు పన
 బయటపడినది. అధికారసభ్యులసహాయముతో
 మంత్రులు వ్యవహరించుట రాజ్యాంగధర్మమునకు

విరుద్ధమైనను అధికారకాంక్ష యవినీతికి మూల
 మగుచున్నది. శ్రీరాజా పానుగంటి రామారాయనిం
 గారి ముత్రిత్వకాల మనతికాలమున నె యుతము
 మెడిన విదిత్త ముండదు. మోటుపర్ణసంస్కర
 ణముల వైచిత్ర్యమును శాసనసభాన్యవహార
 క్రమము విస్పష్టము చేయుచున్నది.

* * * * *
 శ్రీయుత పండిత వంగూరి సుబ్బారావుగారి
 యొక్కయు శ్రీయుత కాన్యనిధి చెలికాని లచ్చా
 రావుగారియొక్కయు అకాలమరణ మూంధ్రదేశ
 మును దుఃఖాక్రాంతము చేసినది. లచ్చారావుగారి
 పోషణముక్రిందను సుబ్బారావుగారు భాషాసేవను
 జేయఁగలిగిరి. వీరిరువురును ఆంధ్రపరిశోధకమండ
 లిని స్థాపించి భాషాభ్యుదయమునకుఁ దోడ్పడిరి.
 లచ్చారావుగారి యకాలాకస్మికమరణము సుబ్బా
 రావుగారిమరణమునకు దోడ్పడినది. సుబ్బారావు
 గారు భారతి కెంతయోసహాయముచేయవలయునని
 తలఁచియుండిరి. భారతికి వారివ్యాసాలంకారమును
 బడయఁగల యదృష్టము గలుగలేదు. వీరిరువురును
 మృతులైనను వారి నామవిలాసములు చిరకాల
 మాంధ్రవాఙ్మయమునందు ప్రతిష్ఠను బడయు
 చుండఁగలవు. సదాశివుడు వీరియాత్మలకు శాంతిని
 వీరి కుటుంబములకు దుఃఖోపశమనమును ననుగ్ర
 హించుగాక!

గౌతమీ చెల్లాయి కూతురు

అడివి బాపిరాజు గారు, బి. యే.

గౌతమీ చెల్లాయి కూతురు
కడుచక్కందని జూతురు!

దానికన్న నీలిగురు
దానివన్న మొగలిమురు,
దాన్ని పలకరిస్తే వరు
మోహనా గగురుపురు!

వెడివడ్డాణం మొలకు
సన్నాగాజులు చేతులకు,
మెడను పేసిన దీ తీరు
పిల్లకాసులా గేరు!

గౌతమీ.

గౌతమీ.

కలుకన్నా రుచి కలుగు

దాని పెదిమె కంపు వెలుగు,

దాని చేతిలు కొంటే

సార్గా సౌక్య మేమిటంటే!

గౌతమీ.

డబ్బులిస్తూ వున్న వేళ

దిట్టరివాడైన లాళ,

లేక రాగి బిల్ల బదులు

వెడిడబ్బు లిచ్చి కదులు!

గౌతమీ.

తిరు ప తి యా త్ర

నండూరి వేంకటసుబ్బారావు గారు, బి. యే.

యెంకి నాతోటి రాయే!

మన

యెకటేశరుణ్ణి యెల్లీ సూళొదాము

యెంకి నాతోటి రాయే!

ఆపుల్ని దూడల్ని

తిట్టేరి కాదుచి

మూగూ ముల్లీ గట్టి

మగ్గిలోలో నెప్పి యెంకి నాతోటి రాయే!

మూ మీదెన్ను

మూగూ దూకొలె

కొండా మెట్లన్నీ నీ

కొంగట్టు కెక్కాలి యెంకి నాతోటి రాయే!

రేతిరి పగలెల

రెప్పెయ్య కెక్కిని

నల్లంగ సూడమాని

సామీతో నెప్పాలి

యెంకి నాతోటి రాయే!

మన

యెకటేశరుణ్ణి యెల్లీ సూళొదాము

యెంకి నాతోటి రాయే!